

Hirgalinta Istaraatiijiyada Qaran ee AfCFTA ee loogu talagalay Dowladda Federaalka Soomaaliya

shirka ansixinta Qabyo-qoraalka ee ka dhacaya Muqdisho – Abriil 2023

Qorayaasha
Kato Kimbugwe
Imogen Dorricott
Zakaria Hassan
Hussein Yusuf Idhow
Musa Sherif

HORDHAC

Xildh. Jibriil Cabdirashiid Xaaji Cabdi

Wasiirka Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha Xukuumadda Federaalka Soomaaliya

Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA) waa hindise ay wadaan waddamada Afrika si ay u abuuraan hal suuq oo badeecadaha iyo adeegyada ah, isu socodka xorta ah ee dadka iyo caasimadaha, iyo in kor loo qaado isdhexgalka dhaqaale ee qaaradda oo dhan. AfCFTA waxaa lagu tiriyaa mid ka mid ah marxaladaha ugu muhiimsan ee horumarka dhaqaale ee Afrika, wuxuuna awood u leeyahay inuu si weyn kor ugu qaado rajada kobaca qaaradda ee gaar ahaan Soomaaliya.

AFCFTA waxay abuuri doontaa suuq ka badan 1.2 bilyan oo qof iyo isku darka GDP oo ka badan \$3 tiriliyan. Iyadoo meesha laga saarayo tariifada/Canshuuraha iyo caqabadaha aan tariifada/Canshuuraha ahayn ee ganacsiga, ganacsiyada wadamada ka qayb galaya waxay heli doonaan suuq aad u weyn, taas oo horseedi doonta kororka ganacsiga iyo fursadaha maalgashiga. Shaqo abuur: AFCFTA waxa la filayaa inay malaayiin shaqo ka abuurto Afrika, gaar ahaan warshadaha sida beeraha, wax soo saarka, iyo adeegyada. Kordhinta tartanka: Abuurista suuq weyn iyo saro u qaadista tartanka, AFCFTA waxay ku dhiirigelin doontaa ganacsiyada inay noqdaan kuwo tayo leh iyo hal-abuur, taas oo gacan ka geysan doonta kor u qaadida wax soo saarka iyo tartanka. Soomaaliya waxay uga baahan tahay dalalka kale ee Afrika si ay u gaarto yoolalka kobaca dhaqaalaha, shaqo abuurka, yareynta faqriga, iyo sidii loo heli lahaa nabad iyo xasillooni waarta, sidaas darteed hirgelinta heshiiskan waxay ka dhigan tahay inaan gaarno yoolalkaas oo dhan.

AFCFTA waxa ay soo bandhigeysaa fursadaha iyo caqabadaha dalalka Afrika. Si caqabadahaas wax looga qabto, loona xaqiijiyo faa'iidada buuxda ee heshiiska, dowladda federaalka Soomaaliya waxay ka shaqaynaysaa sidii ay wax uga qaban lahayd caqabadaha aan tariifda ahayn, maalgelinta kaabayaasha dhaqaalaha, dhisidda awoodda, taageeridda ganacsiyada yaryar SMEs iyo la shaqeynta dawladaha kale.

Hirgalinta guusha leh ee Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AFCFTA) waxay u baahan tahay ballanqaad xooggan iyo taageero dawladaha qaaradda oo dhan. Dowladda Federaalka Soomaaliya waxay dejin doontaa siyaasaddo iyo xeerarkii loo baahnaa, maalgelinta kaabayaasha dhaqaalaha, taageeridda ganacsiyada yaryar SMEs, la shaqeynta dowladaha kale, iyo la shaqeynta shacabka si loo xaqiijiyo guusha heshiiska.

Waxaan jeclaan lahaa inaan si kal iyo laab ah u muujiyo mahadnaq iyo garawshiyo ku aaddan wax-ka-qabashada qiimaha leh ee aad ka geysatay hirgelinta guusha AfCFTA. hirgalinta guusha leh ee AfCFTA waxa ay u baahantahay wada shaqayn iyo ka go'naan dhinacyo badan, oo ay ku jiraan dawladaha, ganacsiyada, ururada shaqaalaha, kooxaha bulshada rayidka, iyo qaar kale oo badan. Mid kasta oo idinka mid ah waxa uu door muhiim ah ka qaatay qaabaynta dhaqangalka

istaraatiijiyadda, bixinta jawaab-celin, iyo u doodista siyaasadaha la jaanqaadi kara danihiina iyo yoolalkiina.

Jibriil Cabdirashiid Xaaji Cabdi
Wasiirka Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha

MAHADNAQ

Dowladda Federaalka ah ee Soomaaliya (XFS) waxa ay uga mahadcelineysaa guddiga dhaqaalaha Qaramada Midoobay ee Afrika taageerada dhaqaale ee ay siiyeen si loo suurtageliyo in la faahfaahiyo istiraatiijiyaddan.

Intaa waxaa dheer, DFS waxay aqoonsan tahay taageerada dhaqaale ee Global Affairs Canada (GAC). Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha (MoCI) waxay u mahadcelineysaa dhammaan daneeyayaasha DFS wadashaqeyntooda aan la joojin iyagoo bixiyay macluumaadka la xiriira intii lagu guda jiray wareysiyada isla markaana bixiyay talooyin muhiim u ah horumarinta istiraatiijiyadda. DFS waxa kale oo ay jeclaan lahayd in ay u mahadnaqdo ka qeybkalkooda ee dadka faahfaahinda ee ka bixiyeen tafatirka istiraatiijiyadda.

Magaca	Xilka	Hay'adda
Cabdirisaaq Xassan Yusuf	Agaasimaha Maalgashiga	Wasaarada Ganacsiga
Mustaf Ibrahim Adan	Madaxa Haqab-beelka Cuntada iyo Tallaabada deg dega ah	Wasaarada Xanaanada Xoolaha dhirta iyo daaqa.
Caydarus Maxamed Xassan	Maareeye Ku Xigeen	Hay'adda Taya dhowrka Somaliyeed
Mahdi Daud	Madaxa Dhaqaalaha	Bankiga Dhexe Somaaliya
Najibullah Isaaq	Madaxa Dhaqaalaha	Wasaarada Maaliyadda
Sowda Mire Cusman	Agaasimaha Ganacsiga Beeraha	Wasaarada Beeraha
Amal Abubakar	Lataliye Farsamo	Wasaarada Dhaliyarada iyo Isportiska
Eng Cali Afey	Agaasimaha Tiknoolojiyada	Wasaaradda Isgaarsiinta & Teknoolojiyada
Xassan Cabdicasiis Axmed	Maamulihii hore ee Kastamka	Maamulka Dakhliga & Kastamka
Cabdirisaaq Maxamed Maxamuud	Uqeybsanaha SCAA ee SAATM	Hay'adda Duulista Rayidka
Mahad Maxamed Abukar	Agaasimaha Sharciga iyo Heshiisyada	Wasaaradda Arrimaha Dibadda & Iskaashiga Caalamiga

DFS waxay si gaar ah ugu mahadcelinaysaa Dr. Andrew Mold, Dr. Rogers Mukwaya iyo Ms. Chaltu Daniel Kalbessa oo ka socday UNECA SRO Kigali taageeradii ay nag siiyeen ee dhanka maamulka la-talinta ee suurta geliyay horumarinta istaraatiijiyadan. Ugu dambeyn, XFS waxay u mahadcelinaysaa Kooxda Dhaqaalaha ee Vanguard oo uu hoggaaminayo Dr Kato Kimbugwe, Ms. Imogen Dorricott, Mr Zakaria Hassan, Mr Hussein Yusuf Idhow, Mr Musa Sherif iyo Ms Solange Rwema shaqada ay ka soo qabteen tifaftirka istaraatiijiyadda.

List of abbreviations

Acronym	Long Form	Acronym	Long Form
3D	3 Dimensional	KII	Key Informant Interview
ACP	African, Caribbean, and Pacific	M&E	Monitoring and Evaluation
ADBM	Analogue-to-Digital Broadcast Migration	MOCI	Ministry of Commerce & Industry
ADF	African Development Fund	MVA	Manufacturing Value Added
AfCAC	African Civil Aviation Commission	NAFTA	North American Free Trade Agreement
AfCFTA	African Continental Free Trade Area	NBS	National Bureau of Statistics
AfDB	African Development Bank	NDP-9	Ninth National Development Plan
Afri Exim Bank	African Export-Import Bank	NDP-8	Eighth National Development Plan
Agro	Agriculture	NEC	National Economic Council
AI	Artificial Intelligence	NIPS	National Investment Promotion Strategy
AIDA	Accelerated Industrial Development for Africa	No.	Number
ARII	Africa Regional Integration Index	NTBs	Non-tariff barriers
ARIPO	African Regional Intellectual Property Organization	NTFC	National Trade Facilitation Committee
ARSO	African Regional Organization for Standardization	NTMs	Non-Tariff Measures
ATEX	African Trade Exchange	OAPI	Organization Africaine de la propriete (African intellectual Property Organization)
ATO	African trade Observatory	OAU	Organization for African Unity
AU	African Union	ODI	Overseas Development Institute
AUC	African Union Commission	OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
AVRIVA	Accelerating Virtual-Resilient Integration for a Vibrant Africa	OECD-DAC	Organization for Economic Cooperation and Development's Development Assistance Committee

B2C	Business to Consumer	OIF	Organization International de la Francophonie
BIAT	Boosting Intra African Trade	OSBPs	One stop Border Posts
BITs	Bilateral Investment Treaties	PIDA	Program Infrastructure Development for Africa
CBS	Central Bank of Somalia	PPP	Public Private Partnership
CFTA	Continental Free Trade Area	PS	Private Sector
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa	PTA Bank	Trade and development Bank for Eastern and Southern Africa
Covid-19	Coronavirus of 2019	PWDs	People living with Disabilities
DB	Doing Business	RECs	Regional Economic Communities
Dec.	December	RoA	Rest of Africa
DIFTZ	Djibouti International Free Trade Zone	RoO	Rules of Origin
DRC	Democratic Republic of the Congo	ROW	Rest of the World
DSM	Dispute Settlement Mechanism	SAATM	Single African Air Transport Market
EABC	East African Business Council	SADC	The Southern African Development Community
EAC	East African Community	SDGs	Sustainable Development Goals
EAC Sec	East African Community Secretariat	SDM	Single Digital Market
EACA	East African Community Competition Authority	SDRF	Somalia Development and Reconstruction Facility
EACJ	East African Court of Justice	SEZs	Special Economic Zones
EALA	East African Legislative Assembly	SIF	Somali Infrastructure Fund
EASDM	East African Single Digital Market	SMEs	Small and Medium Entreprises
ECA	Economic Commission for Africa	SNIS	Somalia National Infrastructure Strategy
E-commerce	Electronic Commerce	SOBS	Somalia Bureau of Standards
E-government	Electronic government	SOMINVEST	Somalia investment promotion office
EPZs	Export Processing Zones	SPS	Sanitary and phytosanitary
E-trade	Electronic Trade	TBT	Technical Barriers to Trade
EU	European Union	TFTA	Tripartite Free Trade Area

FCDO	Foreign, Commonwealth & Development Office	TIFA	Trade and Investment Framework Agreements
FDI	Foreign Direct Investment	TMEA	TradeMark East Africa
FGS	Federal Government of Somalia	ToC	Theory of Change
FIB	Foreign Investment Board	TRIPS	Trade Related Intellectual Property Rights
FIL	Foreign Investment Law	TSNA	Transport Sector Needs Assessment
FMP	Free Movement of Persons	UK	United Kingdom
FT	For Trade	UN	United Nations
GDP	Gross Domestic product	UN COMTRADE	United Nations International Trade Statistics
GETS	Growth and Economic Transformation Strategy	UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
GNI	Gross National Income	UNDP	United Nations development Programme
IBID	“Ibidem” or in the same place	UNECA	United Nations Economic Commission for Africa
ICBT	Informal cross-border trade	UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
ICJ	International Court of Justice	US	United States
ICT	Information and Communications Technology	USA	United States of America
IDP	Internally displaced people	USD	United states Dollar
IFC	International Finance Corporation	WBDB	World Bank Doing Business
ILO	International Labour Organization	WBG	World Bank Group
IMF	International Monetary Fund	WTO	World Trade Organization
IoT	Internet of Things		
IP	Intellectual Property		
IPRs	Intellectual Property Rights		
IT	Information Technology		
ITC	International Trade Centre		

Koobniin:

Istaraatiijiyadan waxaa loo sameeyay in lagu caawiyo Dowladda Federaalka Soomaaliya (DFS) si ay u bilowdo hirgelinta AfCFTA-ga ee Dalka. Faahfaahinta istiraatiijiyadda ayaa ku lug lahayd hirgelinta hannaan saddex-geesood – sahan aragtiyadeed ka AfCFTA ee ganacsiga gaarka loo leeyahay; waraysiyo xog-ogaal ah oo muhiim ah oo lala yeeshay daneeyayaasha Soomaaliya, gobolka iyo kuwa kale; iyo dib u eegista qoraalada ballaaran ee AfCFTA iyo dib u eegista ilaha xogaha la faafiyay.

AfCFTA waxay ballan qaadaysaa goobo wanaagsan oo fursado suuqeed waaweyn, hormarinaya ganacsiga iyo maalgashi dheeri ah, iyo oggolaanshaha qiimo kordhin weyn iyo kobac wax soo saar - taasoo horseedaysa shaqo abuur hufan iyo kobac loo wada dhan yahay, oo sidaas awgeed sii ballaarineysa suuqa. Laakiin faa'iidooyinka buuxa ee AfCFTA si ay u helaan waddamada iyo muwaadiniinta Afrika, tiro badan oo awood siyaasadeed oo dheeri ah - tallaabooyin, dib-u-habeyn, iyo maalgashi - ayaa sidoo kale fure u ah, ugu yaraan kaabayaasha, marinnada gaadiidka iyo saadka, iyo sidoo kale dib-u-habeyn lagu horumarinayo jawiga ganacsiga dalalka Afrika.

In kasta oo ay jirto dardar siyaasadeed oo heerkeedu sareeyo oo ku xeeran AfCFTA, guusheeda kama dambaysta ahi waxay ku xiran tahay Dawladaha Afrikaanka maaha inay ansixiyaan oo keliya, laakiin si buuxda u dhaqan geliyaan oo u hoggaansamaan AfCFTA, iyadoo sidoo kale maalgelinaya awood-bixiyayaasha lagama maarmaanka ah. Caqabado iyo fursado dhowr ah ayaa lagu ogaaday oo laga hadlay istiraatiijiyaddaan.

Fursadaha jira:

AfCFTA waxa ay Soomaaliya u soo bandhigeysaa fursado kala duwan. Kuwaas waxaa ka mid ah kuwan soo socda:

- **Dhaqdhaqaaq siyaasadeed oo lagu fulinayo** - mid ka mid ah sababaha ugu muhiimsan ee gaabis u ah is-dhexgalka Afrika waa siyaasad la'aanta ee hirgelinta heshiisyada iyo hindisayaasha. Dowladda Federaalka ee dhawaan la doortay ayaa muujisay muhiimadda ay leedahay isdhexgalka ganacsiga caalamiga ah ee qaaradaha iyo gobolka. Heshiisyada AfCFTA waxaa ansixiyay golaha wasiirada waxaana hadda la horgeynayaa baarlamaanka cusub ee la soo doortay. Madaxweynaha cusub ayaa tilmaamay muhiimadda ay leeyihiin hindisayaasha is-dhexgalka gobolka isaga oo u magacaabay ergay ka mid ah Bulshada Bariga Afrika (EAC) si uu u kormeero oo si degdeg ah ula socdo codsiga Soomaaliya ee ku biirista EAC. Marka la eego heerka qaaradaha, waxaa jira wacyigelin siyaasadeed oo xooggan iyo dadaal loogu jiro hirgelinta heshiiska, sida ku cad (i) xawaaraha iyo tirada ansixinta; iyo (ii) tiro dalal ah oo horumarinaya xeeladaha fulinta AfCFTA. Soomaaliya waxa ay si fiican uga faa'iidayansaysaa dadaalkan dib u habaynta iyo iswaafajinta ganacsiga Afrika.

- **Fududeynta is-waafajinta** - Bulshada Bariga Afrika (EAC) waa mid ka mid ah bulshooyinka dhaqaalaha gobolka ee ugu isku dhafan qaaradda Afrika. EAC ayaa hormuud u ah hirgelinta dib-u-habaynta ganacsiga gobolka ee fog ee horseedaya ganacsiga weyn ee bulshada dhexdeeda ah. Iyadoo Soomaaliya ay doonayso inay ku biirto EAC, waxay awood u yeelan doontaa inay qaadata oo ay ka faa'iidayso siyaasadaha iyo sharciyada ganacsi oo la tijaabiyay oo fududaynaya is-waafajinta qaab-dhismeedka ganacsiga gobolka iyo kuwa qaaradaha labadaba. Tusaale ahaan, gobolku waxa uu sameeyay habab loogu talagalay fududaynta ganacsiga iyo isuduwidda kuwaas oo gacan ka gaystay dhimista qiimaha ganacsiga ee EAC.
- **Helitaanka khibrad farsamo** - Soomaaliya waxay leedahay qurba-joog dhallinyaro iyo aqoon leh oo doonaya inay soo noqdaan oo ka qaybqaataan horumarka dalka oo ay buuxiyan awoodda iyo xirfadaha ka maqan. Soomaaliya waxay sidoo kale u yeeri kartaa khibaro farsamo oo Bariga Afrika ah oo leh khibrad goboleed si ay u taageeraan hirgelinta isbeddellada / istaraatiijiyadaha ganacsiga.
- **In laga faa'iidaysto kaabayaasha ganacsiga iyo marinnada** – Waxaa jira dib-u-habayn ballaaran oo kaabayaasha dhaqaalaha ah iyo marinno ganacsi oo laga hirgeliyay gobolka kuwaas oo Soomaaliya ay ka faa'iidayso karto si kor loogu qaado gelitaanka qaaradda. Tusaale ahaan, Waddada isku xirta Mombasa-Kigali waxay ka kooban tahay Dekedda Mombasa, shabkada tareenada ee Mombasa-Nairobi, iyo in ka badan 1,700 km oo waddooyin ah oo isku xira labada magaalo. Mombasa waa dekedda shanaad ee ugu mashquulka badan Afrika oo ah marinka ganacsiga ugu weyn ee gobolka Bari ee isku xira Soomaaliya iyo dalalka xubnaha ka ah EAC - Kenya, Uganda, South Sudan, Rwanda, Burundi, iyo DRC. • Isbeddelka marinka Berbera oo noqday xarun dhaqaale ayaa lagu ammaanaa inuu yahay mid wax ka beddelaya dhaqaalaha dalka ee ku salaysan xoolaha nool, kuna tiirsan xawaaladaha. Ku biirista Soomaaliya ee marinnadan ganacsi waxay siin doontaa in lagalo suuqyada afrika, isku xirka dalalka ku dhow, kala gooshida wadamada iyo in la siiyo dekedo ay isticmaalan dalalka aan badda lahayn.
- **Maalgalinta Maliyadeed ee AFCTA.** AFCFTA waxeey muhimad u leedahay wadamada afrika iyo dunida inteeda kale. Faa'idada Fog ee AFCFTA ay u leedahay qaarada waxeey ka caawineysaa in ay soo jiidato maalgalin maaliyadeed ee ka timaada Hay'addaha Pan-Africa sid AFDB, Afrieximbank, PTA Bank, Africa Finance corporation, IWL. Si ay u tageeran hirgalinta qeeybaha kala duwan ee hishiiska. Intaa waxaa dheer, waxaa jira hay'addo dhinacyo badan leh oo muujiyay xiisaha in ay bixiyaan maalgelin AfCFTA ee heer qaarad, gobol iyo heer qaran. Inta badan Maalgalinta maaliyadda waxaa lagu bartilmaameedsadaa wax ka qabashada dhinacyada firaaqa ka jiro ee maalgelinta ee ilaa \$100 bilyan ee kaabayaasha dhaqaalaha ee u furaya qaaradda si loo kordhiyo loona joogteeyo ganacsiga gudaha. Soomaaliya ayaa horeba qaar ka mid ah dhaqaalahan ugu deeqday kaabayaasha ganacsi ee la xiriira.

- **Haweenka iyo dhallinyaradu waxay u taagan yihiin inay kafa'iiideystaan** - Soomaaliya, gobolka iyo qaaradda dumarku waxay ku badan yihiin ganacsiga aan rasmiga ahayn ee xuduudaha isaga gudba. Marka loo eego guddiga dhaqaalaha Afrika (ECA), haweenku waxay ku dhow yihiin 70% ganacsatada xuduudaha aan rasmiga ahayn ee Afrika¹. Dhimista tariifada ee hoos timaada AfCFTA waxay u sahlaya haweenka ganacsatada ah ee aan rasmiga ahayn inay ku shaqeeyaan habab rasmi ah, taasoo keenaysa ilaalin wanaagsan. Ka saarista caqabadaha aan tariifda ahayn (NTBs) waxay wax ka qaban doontaa caqabadaha tirada badan ee inay saameeyaan waxayna xaddidaayaan fursadaha ganacsi ee haweenka. AUC waxay hadda ku dartay haweenka iyo dhallinyarada hab-maamuuska ganacsiga wejiga labaad ee wada xaajoodyada AfCFTA si loo hubiyo in kooxahan tirakoobka muhiimka ah ay si firfircoon uga qaybqaataan uguna faa'iidaystaan AfCFTA. Soomaaliya waxay meel fiican kaga jirtaa inay ka qayb qaadato horumarinta iyo gorgortanka hab-maamuuska muhiimka ah.
- **Shaqo abuur** - AfCFTA waxay u taagan tahay fursad ay shirkaduhu ku heli karaan suuqyo cusub. Soomaaliya, kor u kaca ganacsiga Afrika ayaa la filayaa inuu abuur fursado cusub iyo shaqooyinka waaxyo ah sida beeralayda, warshadaynta fudud, kalluumaysiga, hilibka, gaadiidka iyo saadka oo ay ku jiraan maraakiibta iwm. Shaqooyinkan ayaa muhiim u ah caawinta Soomaaliya si ay u buuxiso baahideeda shaqo ee sii kordheysa iyo sidoo kale fududeynta isku xirka bulshada iyo nabadda.
- **In ay gacan ka geysato dhimista faqriga** – qiimeyn uu sameeyay Bangiga Adduunka (2020) ee saameynta AfCFTA ay ku leedahay faqriga qaaradda ayaa soo jeedinaysa in dhaqangelinteedu ay kor u qaadi doonto dakhliga gobolka 7% ama \$450 bilyan, dardargelinta kobaca mushaharka haweenka, korna loo qaado 30 milyan oo qof ayaa ka baxaya faqriga ba'an marka la gaaro 2035². Mushaharka shaqaalaha xirfadlayaasha ah iyo kuwa aan xirfadda lahayn ayaa sidoo kale kordhi doonaa ilaa 10%³.

Caqabadaha ay tahay in wax laga qabto:

Waxaa jira tiro caqabado ah oo lagu sheegay ToC. Kuwaas waxaa lagu soo koobay qaybtan laakiin si faahfaahsan ayaa looga hadlay qaybta B ee Istiraatiijiyada;

- **Amniga iyo dowladnimada** – Xaaladda ammaan ee gudaha Soomaaliya shantii sano ee la soo dhaafay aad ayay u soo hagaagtay iyadoo howlgalka Midowga Afrika ee Soomaaliya (AMISOM) uu beddelayo howlgalka Midowga Afrika ee Ku-meel-gaarka ah ee Soomaaliya (ATMIS). Si kastaba ha ahaatee, fikradaha amni-darrada ayaa weli saameynaysa aragtida

¹ https://au.int/sites/default/files/documents/36085-doc-qa_cfta_en_rev15march.pdf

² WBG (202) – AfCFTA – saamaynta qaybinta iyo dhaqaalaha

³ ibid

ku aaddan in waddanku u furan yahay ganacsi ama meel nabdoon oo FDI ah. Sidoo kale, deynta curyaamisay (oo lagu qiyaasay \$5.2 bilyan ama 90% GDP⁴) ayaa sii socota inay saameyn ku yeelato awoodda lagu maalgeliyo horumarkeeda. Intaa waxaa dheer, waddanku wuxuu weli ku hoos jiraa cunaqabataynta Qaramada Midoobay iyo nidaamyo kale oo cunaqabatayn ah oo ay soo rogeen⁵ US, UK iyo EU kuwaas oo sii wada xaddidaya awoodda ganacsiga oo saameynaya dhaqdhaqaaqa maaliyadeed. Muranka xudduudaha ee dalalka deriska ah ayaa weli saameynaya isu socodka ganacsiga waxayna xaddidaya kobaca qaybaha dhaqaalaha qaarkood. Tusaale ahaan, muranka⁶ soohdinta badda ee kala dhexeeya Kenya ayaa xaddidaya awoodda waaxda kalluumaysiga iyo dadaalka Soomaaliya ay ugu jirto ka faa'iidaynta kheyraadka saliidda iyo gaasta ee ku jira aagga dhaqaale ee gaarka ah.

- **Ku biiritaanka ama ansixinta heshiisyada ganacsiga oo gaabis ah** – Soomaaliya waxay saxiixday heshiisyada AfCFTA 26-kii Maarso 2018 ka dibna waxaa heshiiska ansixiyay golaha wasiirrada 14-kii Agoosto 2020. Heshiisku hadda waxa uu sugayaa ansixinta baarlamaanka ka hor inta aan cahdiga ansixinta lagu keydin AUC⁷. Laga bilaabo Noofambar 2022, Soomaaliya waxa ay ku jirtaa liiska "sugaya xaqiijinta oggolaanshaha ansixinta" ee TRALAC AfCFTA halbeega ansixinta⁸.
- **Ganacsiga Soomaaliya iyo qaarada Afrika oo aad u hooseeya** – Ganacsiga ugu badan ee Soomaaliya waxa ay la leedahay wadamada khalijka oo ay u dhoofiyaan xoolaha iyo wax soo saarka kale ee beeraha. 2018, Imaaraadka Carabta, Cumaan, Sacuudiga, Shiinaha, iyo Japan ayaa wadar ahaan ka ahaa 81 boqolkiiba wadarta wax dhoofinta Soomaaliya⁹. Inta badan alaabteeda waxa kale oo laga keenaa Aasiya iyo bariga dhexe. Muddo ka dib, Kenya, India, iyo dhawaanahan, Shiinaha ayaa kala wareegay Yurub iyo Maraykanka oo ah alaab-qeybiyayaasha ugu muhiimsan ee Soomaaliya¹⁰. Ganacsiga dalalka kale ee Afrika (Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti) inta badan waa mid aan rasmi ahayn, sidaas darteed waxaa jira diiwaanno xaddidan oo ku saabsan qiimaha iyo waxa uu kooban yahay. Sahanka lagu sameeyay istaraatiijiyaddan, ayaa 57% ganacsiyada ku yaalla Soomaaliya waxaa ku adkaatay in loo dhoofiyo dalalka kale ee Afrika halka 50% ay ku adkaatay in laga keeno dalalka kale ee Afrika¹¹.
- **Suuqa gudaha oo kala jaban** – Wadahadallada lala yeeshay wakiilka ganacsiyada karaka ka socday waxay muujinayaan in caqabado badan oo aan tariif ahayn (NTBs) ay saameeyaan isu-socodka badeecadaha dowlad-goboleed dhaxdooda sidaas darteed taas waxeey xaddisaa ganacsiga iyo waxeey kaloo kordhinaysaa kharashka ganacsiga. Heerarka hoose ee isdhexgalka suuqa iyo xakamaynta xaddidan ee maamulka canshuuraha ee qaar ka mid ah dowlad goboleedyada federaalka ayaa abuuray nidaamyo canshuureed is barbar socda kuwaas oo kala jabiya suuqa gudaha. Sahanka lagu sameeyay

⁴ <https://www.reuters.com/world/africa/imf-reaches-staff-agreement-with-somalia-eyes-debt-forgiveness-late-2023-2022-10-18/>

⁵ Cunaqabatayn ayaa lagu soo rogay Al Shabab si looga joojiyo ilaha dhaqaalaha iyo helitaanka hubka.

⁶ Kadib todobo sano oo caro ka dhalatay arrintan, ICJ waxay xukuntay in aysan jirin xuduud badeed, iyadoo si hufan u diiday inta badan sheegashada Kenya <https://issafrica.org/iss-today/icj-draws-the-line-in-kenya-and-somalias-troubled-waters>

⁷ Ansixinta waxa dib u dhigay doorashadii madaxtinimada ee dhawaan la soo gabagabeeyay

⁸ <https://www.tralac.org/resources/infographic/13795-status-of-afcfta-ratification.html>

⁹ WBG (2021) Ganacsiga waa sida Matoorka Kobaca Soomaaliya: Caqabadaha iyo Fursadaha

¹⁰ Ibid

¹¹ FGS (2022) Aragtida sahanka AfCFTA ee ganacsatada Soomaaliyeed

istaraatiijyadan, shirkadaha Soomaaliya waxay liiskan ku sheegeen shanta caqabadood ee ugu sarreeysa ay la kulmaan dhoofinta - kontaroolada kastamka aan loo baahnayn (20%); wakaalado badan waxbaara (14%); dukumeenti xad dhaaf ah (14%); u hoggaansanaanta Sharciyada (12%); iyo jidgooyo aan loo baahnayn iyo hubinta kala duwan (10%)¹².

- **Heerka warshadaynta iyo qiima dheeriga ah oo hooseeya**– inta badan Dhoofinta Soomaaliya waxa ay leeyihiin qiimo dheeri ah oo kooban. Dhoofinta ugu sareysa (xoolaha) waxay ka kooban tahay 75% dhoofinta shantii sano ee la soo dhaafay. Dhoofintaasi waa xoolo nool oo qiimahoodu aad ugu yar yahay. Dhoofinta xoolaha waxay u nuglaadeen mamnuucidda soo dejinta oo ay ku soo rogeen la wadaagayaasha ganacsatada markii ay dillaaceen cudurrada xoolaha, gaar ahaan xayiraaddii Sacuudi Carabiya ee 2000-09¹³. Dhoofinta dalagga Soomaaliya ayaa sidoo kale wajahaya caqabad dheeraad ah oo ah khasaaraha sare ee goosashada ka dib taasoo ay ugu wacan tahay habaynta iyo kaydinta xaddidan.
- **Wacyigelinta AfCFTA ee heerkeeda hoose** – sahanka lagu sameeyay istaraatiijyadan ayaa lagu ogaaday in heerka wacyigelinta AfCFTA ee ganacsiga Soomaaliya uu aad u hooseeyo marka loo eego qurba-joogta. Natiijooyinka sahanka ayaa tilmaamaya in 73% ganacsatada Soomaaliyeed ee ku nool Soomaaliya ay aqoontoodu hooseyso marka loo eego heerka wacyiga (77%) ee ganacsiga Soomaaliya ee qurbaha (Kenya, Uganda, iyo South Sudan)¹⁴.
- **Kaabayaasha ganacsiga oo liita** – Colaadda iyo nabad-gelyo la'aanta Soomaaliya waxay si xun u saamaysay kaabayaasheeda ganacsi iyo inay si wax ku ool ah ugu xirmaan suuqa Afrika. Kaabayaasha muhiimka ah ee waddooyinka, dekedaha iyo gaadiidka cirka ayaa u baahan in la tayeeyo si loo taageero isu socodka ganacsiga Soomaaliya iyo RoA. Xiriirka ka dhexeeya marinnada ganacsiga ee si wanaagsan loo aasaasay ee gobolka ayaa awooda u leh in mudnaanta la siiyaa si loo abuuro fursadaha balaarinta ganacsiga iyo kala-duwanaanshaha. Sahanka, shirkadaha Soomaalida ayaa lagu waydiiyey inay cadeeyaan caqabadaha ugu muhiimsan ee hirgelinta AfCFTA. Boqolkiiba afar iyo toban shirkadaha la waraystay waxay muujiyeen in caqabada ugu muhiimsani ay tahay xaddididda marinnada maraakiibta Soomaaliya ee ku wajahan dekedaha kale ee Afrika; 11% waxa ay sheegeen in Soomaaliya iyo suuqyada kale ee Afrika aanay isku xirnayn; 11% waxay iftiimiyeen kaabayaasha xuduudaha oo aan ku filnayn; waxaana 9% ay sheegeen in hawada Soomaaliya iyo dalalka kale ee Afrika aysan ku filneyn. Wadar ahaan, 45% shirkadaha ay sahamiyeen waxay muujiyeen caqabadaha la xiriira kaabayaasha kuwaas oo xaddidi doona gelitaanka suuqa Afrika ee hoos yimaada AfCFTA. Boqolkiiba afar iyo toban shirkadaha la waraystay waxay muujiyeen in caqabada ugu muhiimsani ay tahay marinnada maraakiibta oo xadidan kuwaas oo ka imanaya Soomaaliya ee ku wajahan dekedaha kale ee Afrika; 11% waxa ay sheegeen in Soomaaliya iyo suuqyada kale ee Afrika aanay isku xirnayn; 11% waxay iftiimiyeen kaabayaasha xuduudaha oo aan ku filnayn; 9% waxeey ay sheegeen in isku xirnaaneyn hawada Soomaaliya iyo dalalka kale ee Afrika¹⁵.

¹² ibid

¹³ ibid

¹⁴ ibid

¹⁵ FGS (2022) Aragtida sahanka AfCFTA ee ganacsatada Soomaaliyeed

Wadar ahaan, 45% shirkadaha ay sahamiyeen waxay muujiyeen caqabadaha la xiriira kaabayaasha kuwaas oo xaddidi doona gelitaanka suuqa Afrika ee hoos yimaada AfCFTA.

- **Sharciyo, siyaasado, iyo xeerar ganacsi oo loo baahnaa aan jirin**- iyadoo Soomaaliya ay sanadihii ugu dambeeyay horumar la taaban karo ka sameysay dib u cusboonaysiinta sharciyadeeda ganacsiga, haddana waxaa loo baahan yahay in la sameeyo si loo waafajiyo heshiisyada ganacsi ee gobolka ee ay gashay ama ay qorsheyneyso inay ansixiso. Si loo taageero dadaallada lagu horumarinayo awoodda warshadaha, nidaamka heerarka hadda jira iyo xeerarka waxay u baahan yihiin in la cusboonaysiiyo. XFS waxay dejisay hay'adda jaangooyoyinka taasoo ah tallaabo togan si kastaba ha ahaatee waxay u baahan tahay karti iyo taageero labadaba si loo cusboonaysiiyo nidaamka sharciyada.
- **Helitaanka xogta ganacsiga oo xaddidan** - tani waxay caqabad weyn oo ku tahay siyaasadda ganacsiga ee AfCFTA. DFS waxay dhistay hay'adda tirakoobka qaranka, waxayna samaysay dadaallo lagu horumarinayo xog-ururinta iyo warbixinada. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jira xog kooban oo ku saabsan sida uu u kala duwan yahay ganacsiga Soomaaliya, hab-miisaanka, qiimaha, iyo baaxadda ganacsiga aan rasmiga ahayn iyo si gaar ah, xogaha xaddidan oo ku saabsan fursadaha ganacsi ee ka jira suuqyada Afrika oo ay Soomaaliya ka faa'iidayso karto.
- **Ka-qaybgalka ganacsiga ee loo dhan yahay** - Ganacsiga rasmiga ah ee Soomaaliya sida dalal badan oo Afrikaan ah waxaa u badan rag markii loo fiiriyo haween, dhallinyaro, iyo dadka naafada ah (PWDs) taas oo hoos ugu dhigtay wax-soo-saarka heerka hoose ama ganacsiga aan rasmiga ahayn - meelaha dakhligoodu yar yahay. Haweenka iyo ganacsatada dhalinyarada ah ayaa sidoo kale yaryahay in lagu qalabeeyo xirfadaha ku habboon, tiknoolojiyada iyo agabka u suurtagelinaya inay ka faa'iideystaan ganacsiga xurta ah. Kooxahani waxay la ildaran yihiin muuqaal la'aan, ceebayn, rabshado, cagajugleyn, xaalad shaqo oo liidata, iyo aqoonsi la'aanta ganacsiga ay ku biiryaan¹⁶. Faa'iidooyinka ku xusan heshiiska ee haweenka iyo dhallinyarada maaha kuwo toos ah, waana in si fiican loo fahmo waxa looga baahan yahay heer qaran iyo heer gobol si kor loogu qaado ka qaybgalka haweenka iyo dhallinyarada iyo ka faa'iidayso¹⁷.

Tiirarka wax ka qabashada caqabadaha:

- **Tiirka 1: Ku biiritaanka degdega ah iyo ansixinta heshiisyada** - waxay ujeedadeedu tahay in si degdeg ah wax looga qabto ansixinta AfCFTA, FMP, iyo SAATM Haddii hawlaha fulinta ee tiirkani ay la la jaanqaadi karaan ku biirista WTO iyo EAC. Habka laba-socodsiiin kaliya ma keenayso isku xirnaanta kaliya, laakiin sidoo kale waxay badbaadin doontaa waqti.

¹⁶ Ibid

¹⁷ UNDP (2020) Warbixinta Mustaqbalka - Ka dhigista AfCFTA inay u shaqeyso haweenka iyo dhallinyarada

- **Tiirka 2: Is waafajinta siyaasadda gudaha, sharciga iyo AfCFTA** - waxay sineeysaa hab faragalin oo ay tahay in Soomaaliya ay fuliso si ay u waafajiso siyaasaddeeda ganacsiga gudaha iyo sharciga wixii looga wada xaajooday AfCFTA - Ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada, iyo DSM.
- **Tiirka 3: Isku-dubbaridka xeerarka iyo halbeegyada AfCFTA**- waxay wax ka qabanaysaa dal-doolooyinka iyo fursadaha la ogaaday ee nidaamka sharci iyo halbeegyada ee Soomaaliya hadda jira iyo waxa ilaa hadda laga xaajooday AfCFTA.
- **Tiirka 4-aad: Dib-u-habaynta kaabayaasha dhaqaalaha si kor loogu qaado ganacsiga Soomaaliya iyo Afrika** – Wuxuu tilmaamayaa fursadaha si leesku waafajiyoo laguna xiriirinayo kaabayaasha ganacsiga qaranka Soomaaliya iyo marinada ganacsi ee ka jira gobalka iyo kaabayaasha kale ee suuqa la geli karo – dekedaha, garoomada diyaaradaha iwm.
- **Tiirka 5aad: Kobcinta awoodda warshadaha Soomaaliya ee AfCFTA** - Waxay muujineysaa fursadaha si loo kordhiyo qiimaha gudaha ee lagu daray wax soo saarka aasaasiga ah ee muhiimka ah iyo sida alaabooyinkan qiimaha leh ay u ballaarin karaan oo ay u kala duwi karaan dhoofinta Soomaaliya.
- **Tiirka 6 -: Kobcinta helitaanka suuqa & fududeynta ganacsiga ee hoos imaanaya AfCFTA** - waxay tilmaameysaa fursadaha fududeynta ganacsiga iyo dib u habeynta helitaanka suuqa taasoo hoos u dhigi doonta qiimaha ganacsiga korna u qaadi doonta wax-soo-saarka Soomaaliya ee RoA.
- **Tiirka 7-Xoojinta awoodda si loo bixiyo istaraatiijiyadda hirgelinta AfCFTA ee qaranka** – waxay tilmaameysaa awoodda iyo kaalmada farsamo ee looga baahan yahay DFS si ay u taageerto dadaallada ay ku fulineyso dib-u-habeynta AfCFTA.
- **Tiirka 7-Xoojinta awoodda si loo soo saaro istaraatiijiyadda hirgelinta AfCFTA ee qaranka** – waxay tilmaameysaa awoodda iyo kaalmada farsamo ee looga baahan yahay DFS si ay u taageerto dadaallada ay ku fulineyso dib-u-habeynta AfCFTA.
- **Tiirka 8 - Kobcinta awoodda Soomaaliya ee wada xaajoodka Wajiga II ee AfCFTA** - In la siiyo caddaymo sugan ee looga baahan yahay Soomaaliya si ay uga qaybgasho wada xaajoodka nidaamka labada heer habmaamuuska si firfircoon oo waxtar leh.
- **Tiirka 9-aad – Kobcinta fursadaha ganacsiga** – waxa ay dabooleysaa falanqaynta meelaha cusub ee suurto-galka ah oo ay Soomaaliya kor ugu qaadi karto ganacsigeeda iyo fursadaha gelitaanka suuqa.

Istaraatiijiyadu si ay u keento natiijooyin dhammaystiran, hirgelintu waxay u baahan tahay inay tixgeliso guud ahaan qodobada soo socda:

- Ka qaybqaadashada loo siman yahay (haweenka, dhalinyarada iyo Naafada (PWD) – Ganacsigu waxa uu door muhiim ah ka ciyaari karaa abuurista fursadaha kooxaha la haybsooco sida haweenka, dhalinyarada iyo Naafada si ay uga faa'iidaystaan korna ugu qaadaan noloshooda. Si kastaba ha ahaatee, waxaa sidoo kale muhiim ah in la ogaado in kooxahan inta badan loogu tago ganacsigooda iyo haddii ay ku lug leeyihiin, waxaa loo celiyaa dhinacyada taxanaha qiimaha ganacsiga - halkaas oo ay jiraan faa'iidooyin yar. Hirgelinta istaraatiijiyadan, waxaa muhiim ah in la fahmo sida caqabadaha kala duwan ee

saameeya kooxahan kana xaddidaya ka-qaybgalkooda wax ku oolka ah ee ganacsiga si wax looga qabto faragelin kasta.

- **Abuurista dhijitaal loo siman yahay dhammaan waxqabadyada** - Guusha AfCFTA waxay ku xiran tahay sida waxtarka leh ee qaaradda iyo waddamada xubnaha ka ah (gaar ahaan) ay u qaataan isticmaalka teknalooyiyada iyo hal-abuurka dhijitaalka ah si loo fududeeyo ganacsiga loona yareeyo kharashaadka ganacsiga. Tiknoolojiyada muhiimka ah sida Waxyaabaha Internet-ka (IoT), caqliga macmalka ah (AI), nidaamyada ama shabakadaha isku xiran iyo Xogaha fara badan waa inay udub dhexaad u noqdaan la socodka iyo qiimaynta waxqabadka ganacsiga Afrika. Iyadoo loo marayo tignoolajiyadan, qaaradu waxay sameyn kartaa dhaqdhaqaaqa ganacsiga ee qaaradda oo dhan, xogta ganacsiga caalamiga ah iyo dhaqdhaqaaqa raasumaalka, xisaabaadka maaliyadeed iyo kan ugu sii muhiimsan, wax soo saarka cuntada iyo isticmaalkeeda, si loo fahmo taxanaha qulqulka alaabaha iyo ka faa'iideysiga dhulka iyo kheyraadka shaqaalaha ee qaaradda. Soomaaliya waxay mar horeba cagta saartay dhijitilaka iyadoo wadadii ay ku samayn lahayd ganacsigeeda hirgeliyay (i) bogga macluumaadka ganacsiga ee onlineka ah, (ii) nidaamka diiwaangelinta ganacsiga iyo shati bixinta internetka, (iii) daahfurka nidaamka dakhli ee kastamku waa calaamado xooggan oo muujinaya Muhiimadda ay DFS siisay adeegsiga tignoolajiyada iyo aaladaha dhijitaalka ah.
- **U hoggaansanaanta dhaqanka caalamiga ah ee ganacsiga badbaadada leh** - Faafida COVID 19 waxay muujisay sida fudud ee ganacsiga ay u carqaladayn karaan aafooyinka caalamiga ah. Sidoo kale, dib-u-habaynta ganacsiga ee fududeeyneysa isu-socodka xorta ah ee dadka iyo badeecadaha waxaa sidoo kale ka faa'iidayan kara hay'adaha dambilayaasha ah si ay u fuliyaan falal sharci-darro ah sida tahriibinta, ka ganacsiga dadka iyo daroogada, shaqaale addoonsiga iwm. Soomaaliya waxay leedahay xaddi laxaad leh oo ganacsigeeda ah oo aan rasmi ahayn gaar ahaan xuduudaha dhulka ay la wadaagto Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti. Ganacsigan ayaa ah mid muhiim u ah malaayiin ganacsato ah iyo milkiilayaasha ganacsiyada yar yar hadii ay carqaladeeyaan dhaq-dhaqaaqyada sharci darrada ah, markaas waxay saameyn weyn ku yeelan doonta noloshooda. Haddaba waxaa muhiim ah in laga fiirsado dhibaatooyinkan taban ee ka dhalan kara ganacsiga si waafi ahna loo wajaho marka la fulinayo istaraatiijiyadan si loo xaqiijiyo habsami u socodka ganacsiga iyo faa'iidooyinka ka dhalan kara.
- **Abuurista adkeysiga cimilada iyo ilaalinta deegaanka dhammaan waxqabadyada** - Isbeddelka cimiladu waxaa la filayaa inuu saameyn ba'an ku yeesho adduunka oo dhan - heerkulka iyo badaha kor u kacaya, cimilada aan la saadaalin karin, kuwaas oo dhammaantood si xun u carqaladayn doona dhaqdhaqaaqa dhaqaalaha iyo nolosha sida aynu ognahay. Inta badan dhaqaalaha Afrika ayaa weli ku saleysan beeraley oo ku tiirsan, sidaas awgeed isbeddellada cimiladu waxay yeelan doonaan saameyn weyn. Inta badan beeraha Afrika ayaa weli ah kuwo ku tiirsan roobka oo sidaas awgeed u nugul kala duwanaanshaha cimilada - abaaro iyo fatahaado. Soomaaliya ayaa ka mid ah dalalka qaarada ay cimiladu saameeyeen. 30-kii sano ee la soo dhaafay, waxaa soo maray xilliyo abaaro is-daba-joog ah oo saameeyay beeraha oo ay ku tiirsan tahay ganacsi ahaan iyo dakhliga malaayiin dadkeeda ah. Sidan oo kale, waxaa lama huraan ah in hirgelinta AfCFTA-gan iyo istaraatiijiyad kale oo ganacsi aysan dhiirigelin, oo ay taageerto

dhaqdhaqaaqyada dhaqaale ee la xiriira ganacsiga ee wiiqaya u adkeysiga cimilada Soomaaliya iyo ilaalinta deegaanka.

Isku soo wada duuboo kuwan soo socda ayaa la soo jeediyay siyaasad ahaan iyo waxqabadyo kale oo la fulinayo. Shaxda hoose wuxuu ku siinayaa soo koobidda waxqabadyada la soo jeediyay ee loogu talagalay DFS, MOCI iyo wasaaradaha iyo hay'adaha la xiriira ganacsiga - iyo la-hawlgalayaashooda - inay tixgeliyaan oo ay hirgeliyaan taas oo qayb ka ah dadaallada lagu xaqiijinayo in Soomaaliya ay u taagan tahay si loo kordhiyo faa'iidooyinka AfCFTA iyadoo isla markaana la yeelanayo hab isku xidhan oo lagu yaraynayo khataraha.

Dhaqangelinta Istiraatiijiyada AfCFTA ee Qaranka Soomaaliya - Qorshe Hawleedka Siyaasadda

Arrimaha la ogaaday	Qorshaha Siyaasada
<i>Ganacsiga Somaaliya & faalanqaynta xaalada dhaqaale</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Hoos u dhac ganacsi oo daba-dheeraaday oo aan waareynin. Tan waxaa hadda lagu maalgeliyaa qulqulka lacageed ee xawaaladaha kuwaas oo u nugul una nugul jahawareerka caalamiga ah, tusaale ahaan masiibada COVID-19 	<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqangelinta AfCFTA waxay siin doontaa Soomaaliya fursado ay ku ballaarin karto galaangalka ay ku leedahay suuqa Afrika isla markaana ay soo saarto dakhli iyo canshuuro dhoofin si ay u kordhiso dakhli ururinteeda gudaha.
<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqdhaqaaqa kheyraadka gudaha oo liita. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dib u habaynta la xiriirta ganacsiga, oo ay ku jiraan hababka dhaqangelinta ee kastamka iyo dib-u-habaynta fududaynta ganacsiga, waa in ay kordhiyaan ururinta dakhliga gudaha
<ul style="list-style-type: none"> • Dhoofinta xadidan, oo leh kala duwanaanshiyaha dhoofinta liidata. Dhoofinta Soomaaliya waxay inta badan ka kooban tahay xoolaha nool iyo badeecadaha ceeriin ee beeraha. 	<ul style="list-style-type: none"> • Furitaanka suuqa dhoofinta gobolka iyadoo la hirgelinaayo AfCFTA, iyadoo la abaaraayo suuqyada dhoofinta Afrika gaar ahaan si loo kordhiyo qiimaha xoolaha iyo hab-soo-saarka beeraha.
<i>Aqoonta ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo ka warqabka AfCFTA</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • EAC waa suuq muhiim u ah Afrika iyo Somaaliya ee dhoofinta iyo soo dejinta labadaba. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqaajinta degdega ah ee ka mid noqoshada wada xaajoodiyada EAC waxay kor u qaadi doontaa gelitaanka suuqa Soomaaliya ee gobolkan muhiimka u ah:
<ul style="list-style-type: none"> • Fududeynta ganacsigu waxay weli caqabad muhiim ah ku tahay dhoofiyeyaasha iyo soo dejiyaasha labadaba. Caqabadaha waxaa ka mid ah (i) ilaalinta kastamka oo aan loo baahnayn; (ii) wakaalado badan oo waxbaara; (iii) xog-ururin iyo dukumeentiyo xad-dhaaf ah; (iv) u hoggaansanaanta halbeegyada; iyo (v) jidgooyooyin aan loo baahnayn iyo hubin aan toos ahayn. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS oo la shaqaynaysa hay'adaha gaarka loo leeyahay si ay saddex hubin ugu samayso NTB-yada ay ganacsatadu la kulmaan marka ay wax soo dejinayaan ama ka dhoofinayaan Waddooyinka, Cirka iyo Badda, oo ay isku dubariday NTFC. • MOCI iyo hay'adaha ay khusayso si ay dib u eegis ku sameeynaya habraacyada u hoggaansanaanta ganacsiga ee jira iyo shuruudaha & khariidaynta dhammaan safarka soo dejinta iyo dhoofinta iyada oo la eegayo fududaynta iyo digitalka ah.
<ul style="list-style-type: none"> • Heerka hoose ee wacyigelinta AfCFTA ee la xiriira kharashyada iyo faa'iidooyinka 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay u horumariso waxbarashada bulshada rayidka iyo istiraatiijiyad isgaarsiinta taas oo kordhin doonta aqoonta iyo wacyiga AfCFTA & EAC.

	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI in ay si dhow ula shaqeyso wasaaradaha kale ee dawladda iyo hay'addaha si loo dhiso aqoonta iyo wacyigelinta AfCFTA ee gudaha DFS. • MOCI si ay ula shaqeyso matalayaasha hay'adaha gaarka loo leeyahay si ay u sii wadaan dhisidda wacyiga iyo aqoonta kharashyada iyo faa'iidooyinka AfCFTA.
<ul style="list-style-type: none"> • Helitaanka dalkugalka iyo duulimaadyada waxay muhiim u yihiin shirkadaha Soomaalida ee doonaya inay galaan suuqa Afrika 	<ul style="list-style-type: none"> • Sameeynta khariidad waddo ee ansixinta FMP & SAATM si loo dedejiyo ansixinta.
<ul style="list-style-type: none"> • Helitaanka khadadka maraakiibta oo sare loo qaado ayaa muhiim u ah Soomaalida si ay uga faa'ideystaan fursadaha suuqa ee xeebaha Bariga Afrika iyo dalalka badweynta Hindiya. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay degdeg u hirgelineysaa Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Qaranka.
<ul style="list-style-type: none"> • Ka qaybqaadashada la falgalka joogtada ah ganacsiga gaarka ah. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kor u qaadida ka qaybgalka ganacsiga gaarka loo leeyahay ee NTFC iyada oo loo marayo habab dib-u-habayn gaar ah loogaga doodi karo laguna fulin karo iyada la adeegsanayo aragtida ganacsiyada gaarka loo leeyahay ah ee siyaasadda ganacsiga iyo warshadaha.
<p>Tiirka 1: Ku biiritaanka degdega ah iyo ansixinta heshiisyada</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya wali waa in ay ansixiso heshiiska AfCFTA iyada oo agabka ansixinta geynaysa AUC 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u dedejiyo hanaanka ansixinta baarlamaanka
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxay saxiixday hab-maamuuska FMP laakiin ma aysan sameyn horumar ay ugu gudubto ansixinta. Soomaaliya waxay u baahan tahay inay samayso ansixinta FMP. Hadii ay jiraan tabashooyin, kuwaas ayaa u baahan in wax laga qabto ama faa'iidooyinka ansixinta la qeexo si loo fududeeyo geeddi-socodka. 	<ul style="list-style-type: none"> • waa in la sameeyo khariidad lagu ansixinayo hishiiska • Daraasad lagu sameeynaayo ee kharashyada iyo faa'iidooyinka ansixinta FMP - si buuxda, qayb, iyo ansixin-la'aan. Kuwaas waxay ka caawin doonaan siyaasad dejiyaasha heer kasta oo ay yihiin inay si buuxda u dhexgalaan qiimaha fursadda ansixin la'aanta. • Wasaaradda Arrimaha Dibadda iyo Iskaashiga Caalamiga ee DFS in la dhaqan geliyo istaraatiijiyad lagu riixayo is-dhaafsiga fiisaha taasoo u furi doonta fududeeynta fiisaha wax ku oolka ah ee u dhexeeya Soomaaliya iyo Afrika inteeda kale.

<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxaa lagu tiriyaa in ay ka mid tahay dalalka ugu hogaansan marka la eego hirgelinta nidaamka iyo tallaabooyinka fududeeynta ee SATAAM. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS iyo Maamulka SCAA waa in ay kala shaqeeyaan AFCAC si loo abuurro wacyigelin weyn oo SAATM ah. • MoCI, Wasaaradda Gaadiidka iyo Duulista Hawada, Wasaaradda Arrimaha Dibadda & Iskaashiga Caalamiga ah si ay u dejiyaan qorshe hawleed si loo horumariyo siyaasadda Duulista iyo Hawada Qaranka
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya malaha tartanka duulista hawada iyo sharciga ilaalinta macaamiisha taasoo shardi u ah hirgelinta SATAAM 	<ul style="list-style-type: none"> • FGS iyo SCAA waxeey la shaqeeyanayaan AFAC si ay taageero ugu raadiyaan horumarinta tartanka duulista iyo sharciga ilaalinta macaamiisha
<ul style="list-style-type: none"> • Faham kooban ee kharashaadka iyo faa'iidooyinka ee la xiriira suuqa xur ah ee gaadiidka cirka Soomaaliya 	<ul style="list-style-type: none"> • SCAA si ay u samayso qiimaynta kharashyada iyo faa'iidooyinka suuqa xurta ah ee qaybta duulista Soomaaliya si kor loogu qaado kordhinta isku xiranka Afrika iyo socdaalka.
<p>Tiirka 2: isku xirka siyaasadda gudaha iyo sharciyada iyo AfCFTA</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Badnaanta xeerarka kastamka guud ahaan dawlad goboleedyada federaalka ah ee Soomaaliya kuwaas oo ka hortagaya fududaynta ganacsiga waxtarka leh iyo iswaafajinta Afrika inteeda kale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Khariidad xeerarka kastamka iyo hab-raacyada kala duwanaanshiyaha nidaamka federaalka iyo raadinta in la iswaafajiyo xeerarka, nidaamyada, iyo habraacyada
<ul style="list-style-type: none"> • Ma cadda in xeerka kastamka cusub ee Soomaaliya uu waafaqsan yahay nidaamka tariifadda AfCFTA 	<ul style="list-style-type: none"> • Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda Dakhliga, in ay dajiyaan khariidadda isnawaafajiyaan xeerka kastamka Soomaaliyeed si midaysan oo leh qaab-dhismeedka EAC iyo AfCFTA iyo dariiqa loo marayo iswaafajinta taciifadaha AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Liisaska AfCFTA ee alaabada xasaasiga ah iyo kuwa laga saaray ee aan weli la isku afgaran, taasina waxay fursad u siineysaa Soomaaliya inay ka qaybgasho oo ay saameyn ku yeelato wada xaajoodyada. 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay u horumariso jadwal xasaasi ah oo laga saaray badeecadaha ee AfCFTA, iyada oo la tashanaysa hay'adaha dawladda federaalka iyo kuwa gaarka loo leeyahay.
<ul style="list-style-type: none"> • Sida loola dhaqmaayo alaabada dhexe ee hoos timaada AfCFTA wali ma cadda. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS inay dib u eegis ku sameyso istaraatiijiyadeeda cusub ee warshadaha si loo caddeeyo inay saameyn doonto haddii heshiisyo laga gaaro habka loola tacaalayo badeecadaha dhexe ee AfCFTA.

<ul style="list-style-type: none">• Jiritaan la'aanta nidaamyo furdooyinka oo isku xiran ayaa laga yaabaa inay carqaladeeyso ganacsiga RoA	<ul style="list-style-type: none">• SOMCAS in lagu xiro nidaamka kastamka gobolada si loo fududeeyo ganacsiga kastamka iyo xog wadaagga waxa ay yaraynaysaa qulqulka daada ee dakhliga kastamada
<ul style="list-style-type: none">• NTBs badan ayaa lagu ogaaday inta aragtida sahanka la aruurinayay	<ul style="list-style-type: none">• Hirgelinta aaladaha dhijitaalka ah ee kormeera oo fududeeya ganacsiga. Nidaamyada sida siistamyada halka ah ee elektarooniga , dabagalka daabulka elektiroonigga ah, kormeerka NTB iyo aaladaha xallinta.
<ul style="list-style-type: none">• dal-daloolooyinka ku jira iswaafajinta sharciga ganacsiga Soomaaliya iyo qaab-dhismeedka gobolka iyo kan caalamiga ah<ul style="list-style-type: none">a) Ka ganacsiga badeecadaha & adeegyadab) IP, tartanka, maalgashiga, ganacsiga dhijitaalka ah, iyo haweenka & dhalinyarada• Waxaa jirta wacyi-gelin xadidan iyo karti la'aan & khibrad farsamo la'aaneed dowladda oo dhan ah si loo fuliyo arrimaha kor ku xusan.	<ul style="list-style-type: none">• Khariidadeyn guud ee sharciga ganacsiga ee hadda jira ee lidka ku ah heshiisyada kala duwan ee ay Soomaaliya ka xaajoonayso (WTO, EAC, COMESA, AfCFTA)
<ul style="list-style-type: none">• <i>Siyaasadaha & istaraatiijiyadaha iyo hirgelinta aan la horumarin ee (ganacsiga, istaraatiijiyada warshadaha, maalgashiga)</i>	<ul style="list-style-type: none">• Heerka khariidaynta iyo dulduleelada siyaasadaha iyo istaraatiijiyadaha jira• MOCI si ay ugu daabacdo waaxyaha kale ee dawladda istaraatiijiyada ay dejiyeen si ay u caawiyaan wada shaqaynta wasaaradaha shaqo wadaaga yihiin.• In la bilaabo geeddi-socod la-tashi ah oo ku saabsan siyaasadaha/isbeddellada istaraatiijiyadeed ee hadda iyo kuwa cusub ee dowladda oo dhan.• Isku-dubbaridka & is-waafajinta siyaasadda iyo hirgelinta istaraatiijiyadda si loo gaaro isku-xirnaanta dowladda oo dhan
<ul style="list-style-type: none">• <i>Qaab-dhismeedyada dhiirigelinta oo aan horumarsaneeyn si kor loogu qaado ganacsiga iyo warshadaynta</i>	<ul style="list-style-type: none">• Daraasad dhamaystiran oo lagu qariideeynaayo dhiirigelinta hadda jirta si kor loogu qaado ganacsiga iyo warshadaynta iyadoo si gaar ah diiradda loo saarayo dal-daloolada u baahan in wax laga qabto.

<ul style="list-style-type: none"> • Caddayn xaddidan oo lagu taageerayo horumarinta siyaasad wanaagsan iyo sharciyo, oo leh xog keydin ganacsi oo kala duwan 	<ul style="list-style-type: none"> • Samaynta khariidad ku saabsan sida hay'adaha dawladda ee ganacsiga la xiriira ay u horumarin karaan ururinta, warbixinta iyo helitaanka xogta ganacsiga
<ul style="list-style-type: none"> • Ogaalka xaddidan ee siyaasadda iyo sharciga jira 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qorshe hawleed ku saabsan sidii kor loogu qaadi lahaa wacyiga siyaasadda ganacsiga iyo dib u habaynta dhammaan qaybaha kala duwan ee bulshada
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxay qaadan kartaa oo ka faa'iidayaan kartaa siyaasadda ganacsiga ee la tijaabiyay iyo sharciga gobolka iyo fududaynta iswaafajinta qaababka ganacsiga ee horay loo dejiyay. 	<ul style="list-style-type: none"> • In la soo ururiyo tusaalayaal ku saabsan siyaasadda iyo ku dhaqanka wanaagsan ee keenay horumarinta ganacsiga iyo waxqabadka warshadaha ee gobolka
<ul style="list-style-type: none"> • Danaha muhiimka ah ee beesha caalamka & deeq bixiyayaasha si ay u taageeraan siyaasadda iyo dib u habeynta sharciga 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay u horumariso qorshe hawleedka dib u habaynta ganacsiga ee qiimaha jaban si ay ula wadaagto la-hawlgalayaasha horumarinta/deeq-bixiyayaasha xiisaynaya inay taageeraan dib-u-habaynta ganacsiga, iyadoo la adeegsanayo qorshe-howleedka sannadlaha ah ee MoCI
<p><i>Tiirka 3: Is-waafajinta qawaaniinta & halbeegyada AfCFTA</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Shuruucda iyo halbeegyada ganacsiga ee hadda la xiriira ayaa hab-dhaqanka wanaagsan ee heer gobol iyo heer caalami ah. 	<ul style="list-style-type: none"> • Firaqa khariidada ee u dhexeeya heerarka gudaha iyo wadamada Afrika (ARSO & ASO) • In mudnaanta la siiyo iswaafajinta halbeegyada Soomaalida iyo halbeegyada gobollada – marka ay EAC ku biirto, Soomaaliya waxay awood u yeelan doontaa in ay qaadatao halbeegyada EAC oo ay xubin ka tahay.
<ul style="list-style-type: none"> • Halbeegyada gudaha ee hooseeya si loo fududeeyo ganacsiga gudaha 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI & SOBS si ay u sameeyaan qiimayn caqli-gal ah oo ku saabsan sida uu u ekaan karo nidaamka halbeegyada gudaha si loo fududeeyo kordhinaya qiimaha
<ul style="list-style-type: none"> • Awood xaddidan oo ka dhex jira xeerarka ganacsi oo la sameeyay & halbeegyada wakaaladaha si loo horumariyo loona maamulo xeerarka iyo halbeegyada 	<ul style="list-style-type: none"> • SOBS si loo ogaado kaalmada farsamo ee loo baahan yahay si loo horumariyo loona xakameeyo nidaamka halbeegyada gudaha iyo kan caalamiga ah ee Soomaaliya. • dadajinta xubinnimo buuxda ISO • Kordhinta baaxadda taageerada ee ARSO, oo dhaafsiisan kaalmada farsamada

<ul style="list-style-type: none"> • caddayn xaddidan oo sal laheyn si ay u taageeraan horumarinta xeerarka iyo halbeegyada 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo keyd lagu kaydiyo xeerarka halbeegyada iyo xogta la xiriirta taasoo sahlaya dib u habaynta
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ogaalka xaddidan ee xeerarka iyo halbeegyada jira</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • SOBS si ay ugu riixdo ajendaha halbeegyada dawladda dhexdeeda iyadoo la daabacayo cusboonaysiinta saddexdii biloodlaha ah ee horumarka laga sameeyay dib-u-habaynta halbeegyada & martigelinta shirar qaran oo lala yeesho daneeyayaasha muhiimka ah. • SOBS si loo kordhiyo wacyigelinta halbeegyada dib-u-habaynta iyo u hoggaansanaanta ganacsiyada gaarka loo leeyahay – siinta aqoon-is-weydaarsiyo jooqto ah ganacsatada.
<ul style="list-style-type: none"> • Siyaasadda Tayada Qaran ee Kaabayaasha Soomaaliya hadda waa la diyaarinayaa. 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qorshe hawleed gaar ah oo lagu hirgelinayo siyaasadda Tayada ee Kaabayaasha tayada Qaranka Soomaaliya
<ul style="list-style-type: none"> • SOBS weli lama aqoonsan waxayna u baahan tahay kaalmo farsamo si loo helo aqoonsi 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo khariidad qeexaysa dib-u-habaynta iyo maalgashiga loo baahan yahay si loo cusboonaysiiyo shaybaarka SOBS si ay ula kulmaan halbeegyada aqoonsiga caalamiga ah. • In la sameeyo falanqeyn ku saabsan farqiga u dhexeeya kheyraadka aadmiga iyo qorshe hawleedka si loo dhiso awoodda farsamo ee gudaha si loo fuliyo halbeegyada gudaha iyo kuwa caalamiga ah labadaba
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya oo awood u leh inay ka faa'iidaysto oo ay qaadata xeerar iyo halbeeyo la tijaabiyay & Fududeynta iswaafajinta qaababka ganacsiga ee horey loo aasaasay 	<ul style="list-style-type: none"> • Tusaalayaal weydiimo siyaasad iyo ku-dhaqan wanaagsan oo keenay halbeegyada hormarsa iyo qawaaniinta gobolka ee ASSO iyo ASO
<p><i>Tiirka 4-aad: Kaabayaasha dhaqaalaha si kor loogu qaado ganacsiga Soomaaliya iyo Afrika</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro mudnaan gaar ah oo kaabayaasha ganacsiga ee SNIS 2019-2063 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha si loo ogaado baahiyaha kaabayaasha si loo fududeeyo ganacsiga gobolka ee qaab-dhismeedka siyaasadda ee jira (SNIS 2019-2063; Soomaaliya TSNA & Barnaamijka Maalgashiga)

<ul style="list-style-type: none"> • Nabadgelyo darrada ka jirta waddooyinka ganacsiga qadiimiga ah ee Soomaaliya waxay kordhineysaa kharashaadka waxayna xaddidaysaa fursadaha. 	<ul style="list-style-type: none"> • khariidadeynta caqabadaha muhiimka ah ee la xiriira amniga ee waddooyinka ganacsiga ugu weyn ee Soomaaliya
<ul style="list-style-type: none"> • Qurba-joogtu waxay muujiyeen xiisaha ay u hayaan in ay taageeraan kobaca Soomaaliya si kastaba ha ahaatee ma jiraan dadaallo wadajir ah oo lagu raadinayo khibradooda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sahaminta fursadaha lagu dhisayo awoodda gudaha, oo ay ku jiraan maalgashiga qurba-joogta, si ay uga qaybqaataan horumarinta/kor u qaadista/dib-u-habaynta kaabayaasha dhaqaalaha
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxa ay u baahantahay in ay xoojiso isku xirka kaabayaasha dhaqaalaha ee wadooyinka si ay u gaarto marin ganacsi oo heer gobol ah 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado daldaloolada ka jira isku xirka kaabayaasha dhaqaalaha ee Soomaaliya oo leh marino ganacsi oo heer gobol ah iyo in la sameeyo qorshe hawleed lagu xiriirayo marinada ganacsiga gobolka ee soo koraya iyo Soomaaliya.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto qiyaas cad oo ku saabsan qarashka iyo qiimaha kaabayaasha ganacsiga ee loo baahan yahay si loo horumariyo helitaanka suuqyada. 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lugta leh qorsheynta kaabayaasha dhaqaalaha si looga soo saaro SNIS 2019-2063 iyo Barnaamijka TSNA & Maalgashiga si loo qiyaaso daldalooloyinka kaabayaasha dhaqaalaha ee la xiriirta ganacsiga gobolka.
<ul style="list-style-type: none"> • Dekadda weyn ee Soomaaliya ayaa si degdeg ah u gaareysa ka faa'iidaysiga awoodeeda . Dekadaha kale ee dalka ayaa ah kuwo aan horumarsanayn oo haddana leh awood la taaban karo 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso maamulka dekedaha, iyo warshadaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha, si loo ogaado fursadaha lagu kordhinayo ka faa'iidaysiga dekedaha jira.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto khariidad la heli karo oo ku saabsan istiraatiyadaha suurtagalka ah ee horumarinta kaabayaasha ganacsiga. 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI & warshadaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha si loo ogaado la-hawlgalayaasha suurtagalka ah iyo kuwa hadda jira kuwaas oo taageeri doona horumarinta/kor u qaadida/ dayactirka kaabayaasha ganacsiga gobolka.
<p>Tiirka 5: Kor-uqadista awoodda warshadaha Soomaaliya ee hoos tagaya AfCFTA</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • staraatiijiyad warshadeed ayaa la sameeyay si kastaba ha ahaatee waxaa maqan qorshe hawl fulineedki 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay u horumariso qorshe hawleed si loo hirgeliyo talooyinka istaraatiijiyad warshadeed ee jira
<ul style="list-style-type: none"> • Waxaa jirta dhaqaajin joogto ah oo lagu taageerayo warshadaynta. Tani waxay u baahan doontaa in la iibiyo hantida warshadaha ee dawladdu leedahay. Ma jiro sharci 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI to fast-track development of Somalia PPP law with a view to facilitating the disposal of redundant state industrial assets.

<p>PPP ah oo siinaya ikhtiyaar kale oo si toos ah loo iibinayo hantidan</p>	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI in ay si degdeg ah u horumarineysa sharciga PPP ee Soomaaliya iyada oo la rajeenayo in la fududeeyo tuurista hantida qaranka ee aan loo baahneeyn.
<ul style="list-style-type: none"> • Jawaabaha ka imanaya maalgashadayaasha cusub ee qaybta warshadaha ayaa tilmaamaya in aysan ka warqabin dhiirigelinta ay heli karaan 	<ul style="list-style-type: none"> • In la hawlgeliyo siyaasadda lagu dhiiragalinaayo maalgashiga qaranka taasoo horseedaysa FDI & DDI xagga warshadaynta, oo ay ku jiraan SEZ
<ul style="list-style-type: none"> • Istaraatiijiyadda warshaduhu si cad uma qeexayso habka loo maro silsiladaha qiimaha gobolka 	<ul style="list-style-type: none"> • Qiimaynta sida warshadaha Soomaaliya loogu xiri karo silsiladaha qiimaha gobolka si loo helo tignoolajiyada loona balaariyo awoodda warshadeed ee keeneysa kobaca qaybaha oo dhan, oo ay ku jiraan SEZ
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiraan wax yar ama xog dhan ku saabsan wax soo saarka warshadaha oo fududayn doona go'aan qaadashada gaar ahaan marka la fiiriyo qaybta dhiirigelinta 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qaab-dhismeed kor u qaadaya xog-ururinta warshadaha taasoo sahlaya hirgelinta siyaasadda iyo istaraatiijiyadaha
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro istaraatiijiyad jirta oo lagu hagayo qiimeynta dheeriga ee wax-soo-saarka beeraha iyo xoolaha 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo istaraatiijiyad heer qaran ah oo wax-soo-saarka beeraha oo ku xiran badeecadaha dibadda laga soo dejiyo iyo balaarinta dhoofinta wax-soo-saarka qiimaha leh ee qaybaha ay Soomaaliya u leedahay faa'iido dheeri ah (xoolaha, kalluunka)
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya ma laha istaraatiijiyad hagi karta siyaasadda si loo dhimo hoos u dhaca ganacsigeeda iyo siyaasadda kor loogu qaadayo awoodda warshadaha gudaha 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshaha fursadaha beddelka soo dejinta ee wax looga qaban karo siyaasadda iyo istaraatiijiyadaha warshadaha
<ul style="list-style-type: none"> • Waxaa jira fursado ay Soomaaliya u dhoofin karto badeecooyinka qiimaha leh ee beeraha, xoolaha, iyo kalluumeysiga. Fursadahaas waxay u baahan yihiin in la qiimeeyo lana gaarsiiyo ganacsiyada gaarka loo leeyahay. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshiyaha fursadaha ay Soomaaliya ku leedahay faa'iido barbardhig ah dhoofinta badeecooyinka qiimaha leh
<p>Tiirka 6: Helitaanka suuqa iyo fududaynta ganacsiga</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>NTB-yada muhiimka ah iyo NTM-yada (halbeegyada aan tacriifadda ahayn) Soomaaliya gudaheeda iyo gobolka & ROW oo aan lahayn hab lagu kormeero NTBs & NTM-yada (warbixin iyo wax ka qabasho)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Daraasad lagu ogaanayo NTBs & NTM-yada saameeya ganacsiga Soomaaliya • Hormarinta qaab-dhismeedka dhijitaalka ah ee ka warbixinta iyo xallinta NTBs

	<ul style="list-style-type: none"> • In la dhiso guddiga la socodka NTB-da oo ah qayb-hoosaad NTFC ah (oo ay ku jiraan dekedda, garoonka diyaaradaha, dakhliga iyo kastamka, ciidamada xuduudaha, iyo mas'uuliyiinta amniga)
• Qiimaha sare ee ganacsiga - gaadiidka, hababka	<ul style="list-style-type: none"> • Hanti-dhawrka si loo xaqiijiyo qiimaha dhabta ah ee ganacsiga guud ahaan xuduudaha Soomaaliya (dhulka, cirka, iyo badda)
• Heerka sare ee ganacsiga aan rasmiga ahayn ee deriska dhow	<ul style="list-style-type: none"> • Hubinta qiimaha, heerarka, iyo qeybaha uu ka kooban yahay ganacsiga aan rasmiga ahayn ee deriska dhow ee Soomaaliya. • Sameeynta nidaam ganacsi oo la fududeeyay (STR) si loo taageero ICBT
• <i>Xog la'aanta ICBT</i>	<ul style="list-style-type: none"> • hormarinta qaab-dhismeedka ururinta iyo ka warbixinta xogta ICBT ee xuduudaha dhulka
• Dhaqangelinta iyo u hoggaansanaanta halbeegyada ganacsiga gobolka iyo kuwa caalamiga ah	<ul style="list-style-type: none"> • Iswaafajinta halbeegyada gudaha, gobolka, iyo qaaradaha si loo fududeeyo gelitaanka suuqa Soomaaliya
• Qiimaha qaaliga ah ee gelitaanka suuqa iyo kharashka sare ee fududaynta ganacsiga, helid la'aanta xog lagu taageerayo xeeladaha gelitaanka suuqa iyo wax ka qabashada fududaynta caqabadaha ganacsiga	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qiimaynta kharashyada gelitaanka suuqyada cusub ee gobolka (Dalalka Badweynta Hindiya – Mauritius, Seychelles, iyo Madagascar, iyo dawladdaha ku yaal xeebaha Bariga Afrika – Mozambique iyo Tanzania)
• Sameynta bogga Xariirka macluumaadka ganacsiga oo dhijitaal ah ee oo la sameeyay oo ka hadlaya caqabadaha fududaynta ganacsiga	<ul style="list-style-type: none"> • In la balaariyo bogga macluumaadka ganacsiga ee jira si loo bixiyo qaab lagu ogaanaayo caqabadaha fududaynta ganacsiga
• Qaabka la dejiyay ee isku duwidda fududaynta ganacsiga	<ul style="list-style-type: none"> • In la xoojiyo xilka iyo awoodda go'aan-qaadashada ee Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka Soomaaliyeed (NTFC)
<i>Tiirka 7: Xoojinta awoodda si loo gaarsiiyo Dhaqangelinta Istaraatiijiyadda AfCFTA ee Qaranka Soomaaliya</i>	
• Wada tashiyadu waxay muujinayaan in DFS ay u baahan doonto taageero si kor loogu qaado awoodeeda iyo itaalkeeda wada xaajoodka hab-maamuuska wejiga 2	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshaha daldaloolada awoodda ee ku xiran Wajiga II ee wadaxaajoodka AfCFTA. • Kor u qaadida iyo balaarinta tababarada ku saabsan siyaasada la xidhiidha ganacsiga ee wasaaradaha iyo hay'adaha DFS
• NTFC waxa ay u baahan tahay kaalmo farsamo si ay u xoojiso awoodeeda isku dabaridka dib-u-habaynta ganacsiga ee dawladda iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay	<ul style="list-style-type: none"> • Raadinta maalgelin si loo taageerto kaalmada farsamo ee NTFC

<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro qaab dhismeedka dhaxe ee warbixinta ganacsiga ama dhijitaal ah 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso Xafiiska Tirakoobka Qaranka si loo horumariyo qaab-dhismeed warbixineed dhijitaysan & mid dhexe ee xogta ganacsiga • In la ogaado khibradaha ganacsiga, maalgashiga iyo warshadaha qurba-joogta si loo fududeeyo hirgelinta istaraatiijiyadaha ganacsiga ee qaranka iyo AfCFTA. • In la ogaado fursadaha lagu kaalmeynayo khubarada is dhexgalka gobolka ee Afrika si ay u taageeraan hirgelinta Istaraatiijiyadda Qaranka ee Soomaaliya ee AfCFTA • In la ogaado daldaloolada kaalmada farsamo ee mudnaanta leh oo ay maalgelin karaan deeq-bixiyayaasha/bulshada caalamiga ah
<p>Tiirka 8: Sare uqaadista awoodda Soomaaliya ee wada xaajoodka Marxaladda II ee AfCFTA</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sharciga IP-ga ee hadda jira iyo qaab-dhismeedka sharciyeed waa duugoobay</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Dejinta istaraatiijiyadda IP-ga iyo qaab-dhismeedka sharciga
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma jirto cid meesha joogta si ay u habeeyso am u maamusho IP</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Qiimeeynta hay'adda ugu habboon si loo xukumo qaybta, iyadoo wax ka baranaya tusaalooyinka gobolka
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ka warqabka nidaamka AfCFTA IP ee guud ahaan DFS</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI waxay qabanqaabisaa aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo warqadda gorgortanka IP-ga
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Wada xaajoodiyada AfCFTA IP ee socda oo Soomaaliya saamayn ku yeelan karto</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshaha mudnaanta IP-ga ee a) ku wargelinaya siyaasadda iyo istaraatiijiyadda IP ee Soomaaliya b) taageerada qaab-dhismeedka wada-xaajoodka ee AfCFTA & EAC c) taageeridda horumarinta qaab-dhismeedka hay'adaha iyo sharciyada.
<ul style="list-style-type: none"> • <i>FIL waa la dejiyay (qaab-dhismeedka sharciga) siyaasada maalgashiga iyo istaraatiijiyadaha ayaa la horumarinayaa, laakiin ma jirto khariidad cad oo ku saabsan sida kuwan loo waafajin doono borotokoolka AfCFTA ee maalgashiga</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • In la horumariyo hab-maamuuska maalgashiga AfCFTA wada xaajoodka dokumenetska ah oo diiradda lagu saarayo fursadaha FDI ee Afrika
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma jirto xeelad gaar ah oo hadda jirta oo lagu soo jiito qurba-joogta Soomaaliyeed ee Afrika inay maalgashadaan</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • In la hubiyo in Siyaasadda Qurba-joogta Qaranka ee Soomaaliya (SNDP-22) ay ku jirto cutubka soo jiidashada maalgashiga qurbajoogta Afrika ee horumarinta istaraatiijiyadda.

	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta Siyaasadda Maalgashiga Qurbajoogta Soomaaliyeed
<ul style="list-style-type: none"> • Wacyigelinta borotokoolka maalgashiga AfCFTA ee guud ahaan DFS 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay u abaabusho aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo qoraalka gorgortanka maalgashiga
<ul style="list-style-type: none"> • Wada-xaajoodyada hab-maamuuska Maalgashiga ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saamayn ku yeelan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado dhinacyada mudnaanta u leh maalgashiga ee is waafajinta qaab-dhismeedka maalgashiga Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro sharci tartan iyo qaab-dhismeedka sharciyeed ee la xiriira 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo sharcig iyo xeerka tartanka
<ul style="list-style-type: none"> • Wacyigelinta habmaamuska tartanka AfCFTA ee guud ahaan DFS 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI waxay qabanqaabisaa aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo qoraalka gorgortanka maalgashiga
<ul style="list-style-type: none"> • Wadaxaajoodyada siyaasadda tartanka AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saameyn ku yeelan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado dhinacyada mudnaanta tartanka ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta tartanka Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto siyaasad, istaraatiijiyad, iyo sharci e-commerce laakiin hadda waa la diyaarinayaa 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA qoraalka gorgortanka diiradda lagu saarayo fursadaha ganacsiga dhijitaalka ah ee Afrika
<ul style="list-style-type: none"> • Ka warqabka habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee guud ahaan FGS 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI & MOCT si ay u abaabulaan aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo qoraalka gorgortanka tartanka
<ul style="list-style-type: none"> • Wada-xaajoodyada siyaasadda ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saamayn ku yeelan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado dhinacyada mudnaanta tartanka ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta tartanka Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto siyaasad gaar ah ama wax qeexaya kaas oo wax looga qabanayo ka qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada ee ganacsiga (rasmiga & ICBT) 	<ul style="list-style-type: none"> • In la horumariyo AfCFTA dhanka haweenka iyo dhalinyarada ee habmaamuska ganacsiga diiradda saaraya fursadaha lagu hagaajinayo ka qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada ee ganacsiga Afrika (rasmiga & ICBT)

<ul style="list-style-type: none"> • Wada tashiyada siyaasadda ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya ka qayb qaadan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado haweenka iyo dhallinyarada meelaha mudnaanta u leh ganacsiga ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Tiirka 9: kor uqaadida fursadaha ganacsiga 	
<ul style="list-style-type: none"> • Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Qaranka ayaa jirta laakiin waxay u baahan tahay qorshe-hawleed iyo gole isku-dubbarid si loo xaqiijiyo dhaqangelinteeda waxtarka leh. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sameeynta qorshe hawleedka BES iyo dejinta madal isku-duwidda hay'adaha oo kormeeri doonta hirgelinta dib-u-habaynta ka kooban istaraatiijiyadda.
<ul style="list-style-type: none"> • Kaabayaasha dekedaha Soomaaliya ee hadda jira waxay u baahan yihiin maalgashi si loo horumariyo shaqadooda iyo waxgalkooda. Dekadda Muqdisho ayaa si xawli ah ku socota awoodeeda shaqo 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS waxa ay u baahan tahay in ay samayso istaraatiijiyad qaran oo lagu horumarinayo dekedaha taasoo mudnaan siinaysa maalgashiga loo baahan yahay; fursadaha maalgashiga sida, PPP iwm, iyo habka shaqadeeda
<ul style="list-style-type: none"> • Waaxyaha maraakiibta Soomaaliya waa kuwo aan horumarsanayn oo maalgashigooda hooseeya. Soomaaliya ma aysan samayn marin maraakiibta qaran oo kor u qaada marinkeeda qaaradda Afrika iyo ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u horumariso istaraatiijiyad qaran oo horumarinta maraakiibta taasoo gacan ka geysan doonta hagidda iyo dhiirigelinta maalgashiga qaybtan
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya ma lahan diiwaan nidaamsan oo ku saabsan macluumaadka badda ee muhiimka u ah hagidda iyo wargelinta horumarinta siyaasadda iyo dib-u-habaynta taas oo furaysa awooddeeda kheyraad ee badda. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u diyaariso xog-ururin dhamaystiran oo baddaha taasoo u oggolaanaysa ururinta dhawr tilmaame oo badda ah iyo sidoo kale saldhig-qeybsan oo dhammaystiran oo xogta dhinacyada kheyraadka dabiiciga ah iyo kuwa bini'aadamka lagu qiimeeyo laguna qiyaaso.
<ul style="list-style-type: none"> • Awoodda BE ee Soomaaliya oo ay saameeyeen ammaandarrada iyo fikradaha khatarta ah. Muranka xudduudaha badda ayaa xannibaya awoodda looga faa'iidaysan karo kheyraadka badda 	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta nabadda iyo amniga gobolka: Tani waxay kobcin doontaa horumarinta dhammaan dhaqaalaha buluugga ah • Qaybaha, oo ay ku jiraan yaraynta xiisadaha ku xiran xuduudaha badda.
<ul style="list-style-type: none"> • Qiimah kordhinta xaddidan ee qaybaha dhaqaalaha buluugga ah ee muhiimka ah gaar ahaan kalluumeysiga. Inta badan Soomaalida kalluunka loo dhoofiyo wax qiimo ah oo ay soo kordhin karaan ma laha ama waa waxyar. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u horumariso istaraatiijiyad qiimo kordhineed oo hagi doonta maal-gashiga dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay si kor loogu qaado awoodda iyo kartida qiimaha kordhinta ee waaxda kalluumeysiga ee Soomaaliya.
<ul style="list-style-type: none"> • Caqabadaha awoodeed ee ka dhex jira qaybaha badda iyo maraakiibtu waxay wiiqaysaa awoodda lagu hirgelin karo maamul wanaag 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay taageero uga raadsato hay'adaha caalamiga ah ee doonaya inay gacan ka geystaan sidii loo dhisi lahaa awoodda wasaaradaha iyo hay'adaha dhaqaalaha buluugga ah

<ul style="list-style-type: none"> • Awoodda dalxiiska ee Soomaaliya waxaa xaddiday walaacyada amniga iyo la'aanta kaabayaasha ku habboon 	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta xooggan ee isku xirka qaybaha waa lagama maarmaan si loo hubiyo in si weyn loo qabsado kharashaadka dalxiisayaasha. Tani waxay fududeyn doontaa in faa'iidooyinka dhaqaale ee qaybta loo wareejiyo bulshada deegaanka si ay gacan uga geysato horumarinta hab-nololeedyada iyo dhimista faqriga.
<ul style="list-style-type: none"> • Siyaasadda warshadaha ayaa jirta, si kastaba ha ahaatee, ma jirto xeelad lagu hagayo fulinteeda 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI waxay soo saareysaa istaraatiijiyad warshadaynta taasoo hawlgelinaysa siyaasadda warshadaha ee dhawaan la horumariyay
<ul style="list-style-type: none"> • Siyaasadda warshadaha ee lagu tilmaamay horumarinta Lagu Sameeyay Somaliya, si kastaba ha ahaatee, ma jirto istaraatiijiyad gaar ah oo ku saabsan sida ujeedadan lagu gaari karo. 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay u horumariso istaraatiijiyad dib u soo celinta suuqa gudaha oo si cad u qeexaysa sida Somaaliya lagu Sameeyay oo loo hawlgelin doono
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro siyaasad maxalli ah oo dhaqaajisa qiimaha ku kordhinta deegaanka 	<ul style="list-style-type: none"> • Sameeynta istaraatiijiyad xogeed heer qaran ah oo horumarin doonta qaab dhismeed dhiirigelin u ah oo lagu kordhinayo qiimaha deegaanka
<ul style="list-style-type: none"> • Sharciga SEZ waa jira laakiin ma cadda in ay jirto siyaasad istaraatiijiyad lagu hago laguna wado fulinteeda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta Siyaasadda iyo Istaraatiijiyada SEZ
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma jiro ogaanshaha qaybaha iyo khadadka wax soo saarka ee mudnaanta la siin doono horumarinta warshadaha gudaha</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo daraasad lagu wargelinayo kala-mudnaansiinta qaybaha iyo khadadka wax soo saarka kuwaas oo aasaas u noqon doona soo jiidashada maalgashadayaasha
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya ma laha siyaasad ama istaraatiijiyad ICBT, haddana xaddi badan oo ganacsi ayaa ka dhaca heerarka aan rasmiga ahayn 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si loo horumariyo siyaasadda ICBT iyo istaraatiijiyad
<ul style="list-style-type: none"> • Waxaa jira xog aad u yar oo ku saabsan ganacsiga xuddudaha isaga gudba taas oo xaddidaysa horumarinta siyaasado wax ku ool ah si loo hago ganacsiga loona kordhiyo faa'iidooyinka dhammaan 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay ula shaqeyso dowlad goboleedyada ay khuseyso iyo wasaaradaha iyo hay'adaha DFS si ay ugu heshiiyaan qaab-dhismeedka ururinta iyo ka warbixinta xogta ICBT • Xoojinta/samaynta xog ururinta ICBT iyo awoodaha gorfaynta ee meelaha xuddudaha muhiimka ah si loo qiyaaso ka qayb qaadashada ICBT ee dhaqaalaha.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma cadda in nidaam ganacsi oo la fududeeyay uu ka socdo xudduudaha muhiimka ah ee ganacsiga ICBT uu ka socdo - xudduudaha Soomaaliya ay la leedahay Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI in ay dib u eegis ku sameyso STR-yada gobolka iyo ku-dhaqankooda xudduudaha khuseeya si loo fududeeyo ganacsiga.
<ul style="list-style-type: none"> • Haweenka iyo dhallinyaradu waxay sii wajahayaan inay la kulmaan caqabado xagga ganacsiga xuduudaha 	<ul style="list-style-type: none"> • In mudnaanta la siiyo hab ku salaysan jinsiga iyo dhallinyarada ee ICBT taasoo wax ka qabanaysa qaar ka mid ah caqabadaha baahsan ee saameeya haweenka iyo dhallinyarada ka qaybgalka ganacsiga.
<ul style="list-style-type: none"> • Xoojinta wada-hadallada siyaasadda xudduudaha isaga gudba waxay dhisi doontaa fahamka dhaqdhaqaaqa xudduudaha isaga gudba ee maxalliga ah. 	<ul style="list-style-type: none"> • ICBT-ga guud ee wada-hadallada siyaasadda dhaqaalaha qaranka iyo gobolka.
<ul style="list-style-type: none"> • Nidaamyada lacag-bixinta xuduudaha ayaa ah caqabad 	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta xalalka maalgelinta ee ku habboon ayaa muhiimad u weyn u leh ganacsatada aan rasmiga ahayn iyo kuwa yaryar. Ganacsatada aan lahayn akoonnada bangiga ayaa inta badan laga xiraa nidaamka rasmiga ah. Nidaamyada lacag-bixinta elektaroonigga ah ee lacagaha xuduudaha isaga gudba waxay dhimi karaan khataraha amniga ee ganacsatada aan rasmiga ahayn waxayna u taagan yihiin fursad si rasmi ah ganacsiga loo sameeyay
<p><i>Tiirka Faragalinta is tabanaya</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> • In la hubiyo ka-qaybgalka siman ee haweenka AfCFTA ee qaab-dhismeedka isku-dubbaridka iyo kormeerka qaranka. 	<ul style="list-style-type: none"> • La-tashi iyo hubinta ka-qaybgalka siman ee ururrada ay haweenku hoggaamiyaan ee qaybaha dhammaan AfCFTA qaab-dhismeedyada isku-dubbaridka qaranka, oo ay ku jiraan kuwa u dhexeeya guddiga AfCFTA ee Qaranka, oo loo xilsaaray isku-dubbaridka hirgelinta AfCFTA ee dhammaan dawladda iyo Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka.
<ul style="list-style-type: none"> • In la dhiso awoodda dhoofinta iyo ganacsiga ee ganacsiga ay haweenku hoggaaminayaan ee AfCFTA 	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta iyo hirgelinta AfCFTA-u-diyaar u ah dhoofinta kartida iyo barnaamijyada tababarka ee haweenka hal-abuurka leh. • Nakhshad ganacsi gaar ah barnaamijyada maaraynta hal-abuurka ganacsiga si loo xoojiyo xirfadaha hal-abuurka

	<p>haweenka, oo ay ku jiraan horumarinta ganacsiga, hogaaminta, latalinta, iyo isku xirka.</p>
<ul style="list-style-type: none">• In lagu xoojiyo haweenka silsiladaha qiimaha gobolka, silsiladaha sahayda shirkadaha iyo wax iibsiga hay'addaha dowlada	<ul style="list-style-type: none">• Mudnaanta siinta fursadaha haweenka ku jira silsiladaha qiimaha sare leh ee gobolka: si ay u fahmaan shuruudaha ku lug lahaanshiyaha haweenka adiga oo samaynaya falanqaynta silsiladda qiimaha qaybaha ee diiradda saaraya jinsiga si loo go'aamiyo si sax ah halka dumarka iyo ragga ay ku jiraan qaybaha kala duwan ee silsiladda qiimaha.• Hormarinta helitaanka waxbarasho, xirfado gaar ah, tababar xirfadeed iyo kuwa shaqada kuwaas oo ka jawaabaya sababaha la ogaaday ee kala soocida shaqada iyo jinsiga ee joogtada ah.• Sahaminta shuraakada dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee isku xira SME-yada ay haweenku leeyihiin ee suuqyada gobollada adiga Noqoanay ruux shahaado haysta ka heysta silsiladaha saadka shirkadaha.• Dejinta siyaasadaha wax iibsiga dowlada ee ka jawaabaya jinsiga kaas oo ku daraya ganacsiyada ay haweenku leeyihiin silsiladaha saadka wax iibsiga dowlada.
<ul style="list-style-type: none">• In la xiro farqiga u dhexeeya jinsiga ee helitaanka maaliyadda	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta ganacsiyada ay haweenku leeyihiin si ay u helaan lacagaha una koraan ganacsigooda, oo ay ku jirto iyada oo loo marayo noocyo kala duwan oo qalab maaliyadeed oo cusub oo u dhexeeya amaah-yar-yar ilaa raasamaal ganacsi.• In lala kaashado hay'adaha maaliyadda si loo siiyo deyma dulsaar yar haweenka ganacsatada ah. Lala kaashada bangiyada ganacsiga iyo kuwa yaryar iyo la-hawlgalayaasha kale adeegyada maaliyadeed ee dhijitaalka ah iyo badeecadaha.
<ul style="list-style-type: none">• <i>Naqshadeynta iyo dhaqangelinta ajandaha fududaynta ganacsiga ee ka jawaabaya jinsiga (ay ku jirto fududaynta ganacsiga dhijitaalka ah)</i>	<ul style="list-style-type: none">• In la ogaado tallaabooyinka fududaynta ganacsiga si loo hagaajiyo badbaadada iyo kor qaadida ka qaybgalka, gaar ahaan haweenka ganacsatada ah, ee ganacsiga yar yar ee xuduudaha isaga gudba. Tallaabooyinka waxaa ka mid noqon

	<p>kara iftiinka amniga oo la hagaajiyay iyo sidoo kale kaabayaasha "xuduuda", sida kaydinta saxda ah, caafimaadka, iyo adeegyada nadaafadda. In la hirgeliyo tababarrada xasaasiga ah ee jinsiga la siinayo saraakiisha kastamka iyo saraakiisha xuduudaha ee dekedaha laga soo galo iyo kuwa laga baxo.</p>
<ul style="list-style-type: none">• La hormariyo helitaanka ganacsiga electrooniga ah iyo xalalka ganacsiga dhijitaalka ah	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta iyo ballaarinta ICT iyo kaabayaasha dhijitaalka ah.• Taageerida ka qaybgalka haweenka ee ganacsiga elektaroonigga ah iyada oo la isku xiraayo kala qaybinta dhijitaalka ah ee jinsiga iyo wax ka qabashada aqoon la'aanta dhijitaalka ah iyo xirfad la'aanta dhijitaalka ah sida mid ka mid ah ku dhaqaajiya qaybinta dhijitaalka ah ee jinsiga, iyo xannibaad gaar ah oo ku wajahan ka qaybgalka haweenka ee ganacsiga ecommerce..• Hirgelinta xalalka ganacsiga dhijitaalka ah, oo ay ku jiraan e-isdhaafsiga internetka iyo lacag bixinta onlinka ah, si kor loogu qaado hufnaanta ganacsiga xudduudaha. Lacag-bixinta khadka tooska ah sida barnaamijyada mobilada ee ganacsatada xudduudaha ee yaryar, loojistigada danabeysan, iyo Sharci dajinta danabeysan waa tusaalayaal xalalka ganacsiga dhijitaalka ah ee la soo jeediyay si loo hagaajiyo waxtarka ganacsiga xuduudaha.• Hirgelinta aqoonta dhijitaalka ah, waxbarashada, iyo xirfadaha si loo taageero ka-qaybgalka siman ee haweenka hal-abuurka leh, ganacsatada yar yar iyo kuwa aan rasmiga ahayn ee xudduudaha ka gudba goobaha ganacsiga dhijitaalka ah si loo fududeeyo ganacsiga Afrika dhexdeeda.
<ul style="list-style-type: none">• Soomaaliya ma laha sharci lagu maamulo xogta iyo ilaalinta macaamiisha, wareejinta xogta, amniga internetka, iyo macaamilka elektaroonigga ah.	<ul style="list-style-type: none">• Waxaa loo baahan yahay in la dedejiyo sharciga dhaqaalaha dhijitaalka ah ee Soomaaliya.

- Soomaaliya ma laha istaraatiijiyad suuqa dijitaalka ah ama istiraatiijiyadda ganacsiga onlinka ah

- Isbeddelka cimiladu waxay khatar weyn ku tahay awoodda Soomaaliya ay u leedahay ballaarinta wax-soo-saarka beeraha iyo xoolaha

- *Kordhinta wax-soo-saarka dalagga beeraha waxay kordhin kartaa biyo yari*

- La jaanqaadida horumarinta istaraatiijiyada suuqa dhijitaalka ah ama istaraatiijiyada ganacsiga ee onlineka ah iyo horumarinta habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA

- MOCI in ay kala shaqeyso wasaaradaha ay khuseyso si ay u dejiyaan istaraatiijiyad ku saabsan sida wax soo saarka loo ballaarin karo iyada oo aan saameyn xun ku yeelan dhul beereed iyo seeroyinka

- MOCI in ay la shaqeyso wasaaradaha, wakaaladaha iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay si ay u soo bandhigaan tignoolajiyada ilaalin karta biyaha ama noocyada dhirta ee aan biyo badan u baahneen.

Tusmo	
HORDHAC	0
MAHADNAQ	2
List of abbreviations	4
Koobniin:	7
Fursadaha jira:	7
Caqabadaha ay tahay in wax laga qabto:	9
Tiirarka wax ka qabashada caqabadaha:	12
Dhaqangelinta Istiraatiijiyada AfCFTA ee Qaranka Soomaaliya - Qorshe Hawleedka Siyaasadda	16
Liska Shaxda	39
Liska Jaantus yada	41
Hordhac	42
Ujeedooyinka Istiraatiijiyadda Dhaqangelinta Qaranka Soomaaliya ee AfCFTA	42
Falanqayn xaaladeedka AfCFTA	42
Macnaha taariikheed	42
Muhiimadda Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika	43
Astaamaha muhiimka ah ee AfCFTA	44
Maxay daboolayaan – Habmaamuska iyo lifaaqyada	45
Hableega ansixinta iyo hirgelinta	47
Qaab dhismeedka maamulka	49
Doorarka iyo masuuliyadaha	49
Xoghaynta AfCFTA	49
Soomaaliya –AfCFTA: Falanqaynta Xaalada	52
Dulucda	52
Dulucda Dhaqaalaha Guud	53
Tilmaamaha muhiimka ah ee habka kobaca Soomaaliya ee waqti xaadirkaan	54
Qaab dhismeedka maamulka iyo nidaamka ganacsi ee deegaanka	55
Waxqabadka ganacsiga	56
Maalgalinta	65
Tallaabooyinka Siyaasadda	66
Shaxda 5 hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha muhiimka ah ee soo ifbaxaya iyo tallaabooyinka siyaasadda ee la soo jeediyay	66
Soomaaliya – AfCFTA: Aragtida ganacsiga gaarka ah ee AfCFTA	68

Ujeedooyinka iyo baaxadda sahanka.....	68
Qeybaha Sahanka	68
Sifaayinka sahanka	68
Natiijooyinka muhiimka ah ee sahanka	71
Isku dheelitirka ganacsiga	71
Aragtida dhoofiyeyaasha	71
Aragtida soo dejiyayaasha	74
Caqabadaha soo dejinta la ogaaday.....	75
Wacyiga shirkadda ganacsiga ee AfCFTA	77
Aragtida fursadaha iyo caqabadaha AfCFTA	77
Ilaha Macluumaadka AfCFTA.....	81
Taageerada loo baahan yahay si looga faa'iidaysto AfCFTA	82
Sidee ayay DFS ugu qeyb galin kartaa ganacsiga gaarka ah?	84
Tallaabooyinka Siyaasadda:	85
Aragtida Istiraatiijiyada	90
Himilada Istiraatiijiyada.....	90
Ujeedooyinka istiraatiijiyada	90
Aragtida isbeddelka (ToC)	90
Fursadaha Muhiimka ah	91
Caqabadaha Muhiimka ah	94
Tiirarka faragelinta.....	97
Mowduucyada Istaabanaya	98
Wax soo saarka.....	99
Qoraalka natiijada	101
Saamaynta Qoraalka	104
Qiyaasta saamaynta iyo heerka natiijada	105
• Soomaaliya oo dhameystirtay ka mid noqoshada WTO iyo EAC.....	105
Tiirka 1: Ku biiritaanka degdega ah iyo ansixinta heshiisyada	106
Ansixinta AfCFTA	106
Ansixinta FMP	106
Suuqa Gaadiidka Cirka ee Afrika (SAATM).....	107
Aragtida Soomaaliya.....	108
Tallaabooyinka Siyaasadda	109

Tiirka 2: Iswaafajinta siyaasadda gudaha iyo sharciga AfCFTA	113
Heerka ganacsiga badeecadaha	113
Tariifyada	113
Asal ahaan Xeerarka	114
Fududeeynta Ganacsiga	114
Heerka ganacsiga adeegyada	117
Ganacsiga adeegyada Soomaaliya	118
Talabooyinka Siyaasada	118
Tiirka 3: Isku-dubbaridka qawaaniinta & halbeegyada AfCFTA	124
Tallaabooyinka fayodhowrka iyo nadaafadda ee AfCFTA	124
Aragtida Soomaaliya	125
Caqabadaha	125
Fursadaha	126
Shaxda 10 ee hoose waxay sawirya arrimaha muhiimka ah ee la ogaadayo talaabooyinka siyaasadeed ee soo if-baxay.	126
Tiirka 4-aad: Kaabayaasha dhaqaalaha si kor loogu qaado ganacsiga Soomaaliya iyo Afrika	131
Falanqaynta xaaladda	131
Istaraatiijiyada Kaabayaasha Dhaqaalaha Qaranka & Qiimaynta baahiyaha	131
Maalgelinta kaabayaasha dhaqaalaha	132
Caqabadaha la xiriiira ganacsiga	133
Kaabayaasha ganacsiga ee qadiimiga ah & kuwa liita	133
Isku xirka gobolka oo liita	134
<i>Khasaaraha dhaqaale ee kaabayaasha dhaqaalaha</i>	134
Fursadaha hoos yimaada AfCFTA	134
<i>Marinnada ganacsiga gobolka</i>	134
<i>Dekadaha qotada- dheer oo aan laga faa'iidayan</i>	135
<i>Maalgelinta barnaamijyada horumarinta kaabayaasha</i>	136
Faragelinta siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka, iyo natiijooyinka	137
Tiirka 5: sare u qaadida awoodda warshadaha Soomaaliya ee hoos timaada AfCFTA	141
Warshadaynta AfCFTA	141
Falanqaynta xaaladda	141
Caqabadaha la xiriiira ganacsiga	142
Fursadaha hoos yimaada AfCFTA	144

Tiirka 6: Gelitaanka suuqa iyo fududaynta ganacsiga	151
Muhiimadda gelitaanka suuqa	151
Muhiimadda fududaynta ganacsiga	151
Aragtida Soomaaliya	152
Caqabadaha	152
Fursadaha	152
Tiirka 7: Xoojinta awoodda lagu gaarsiinayo Istaraatiijiyadda Dhaqangelinta AfCFTA ee Qaranka Soomaaliya.....	160
Falanqaynta xaaladda	160
Caqabadaha la xiriira ganacsiga	160
Awood xaddidan ee hawlaha ganacsiga la xiriira	160
Madal isku xirka ganacsiga xadidan (Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka)	160
<i>horumarin la'aanta kaydka dhaxe ee ganacsiga</i>	161
Fursadaha hoos yimaada AfCFTA	161
<i>Helitaanka khabiiri farsamo & daneynta deeq bixiyayaasha si ay u taageeraan awoodda dhisidda</i>	161
Faragelinta siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka, iyo natiijooyinka	162
Tiirka 8-aad: Kobcinta awoodda Soomaaliya ee wada-xaajoodka Marxaladda II ee habmaamuska AfCFTA	164
Hab-maamuska Xuquuqda Hantida caqliga	164
Hantida caqliga ee AfCFTA	164
Waa maxay sababta habmaamuska IPR uu muhiim u yahay	165
Habka DFS ee ku wajahan hantida garaadka	166
Aragtida waaxda gaarka loo leeyahay ee hantida garaadka	166
Hab-maamuska Maalgashiga	168
Maalgelinta AfCFTA	169
Habka DFS ee ku aaddan maalgashiga	170
Aragtida ganacsiga gaarka ah ee maalgashiga	171
Habmaamuska tartanka	174
Tartanka AfCFTA	174
Habka DFS ee tartanka	175
Aragtida ganacsiga gaarka ah ee tartanka	175
Hab-maamuska Ganacsiga Dhijitalka ah.....	177
Ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA	177

Waa maxay sababta ganacsiga dhijitaalka ah uu muhiim u yahay	178
DFS ganacsiga dhijitaalka/ ganacsi elektaroonig ah & muhiimadda ay u leedahay Soomaaliya	179
Aragtida ganacsiyada gaarka ah ee ganacsiga dhijitaalka ah	180
Haweenka iyo Dhalinyarada ku jira Hab-maamuuska Ganacsiga	182
Haweenka iyo Dhallinyarada ku Ganacsada AfCFTA	182
Ganacsiga Haweenka iyo Dhalinyarada ee DFS	183
Tiirka 9: Kobcinta fursadaha ganacsiga	185
Tiirkan ayaa daboolaya falanqaynta meelaha cusub ee suurtagalka ah ee Soomaaliya ay kor ugu qaadi karto ganacsigeeda iyo fursadaha suuq k ugali karto. Falanqaynta waxay khusaysaa dhaqaalaha buluuga ah, ganacsiga xuduudaha isaga gudba, iyo warshadaynta. Siyaasadda iyo faragelinta istaraatiijiyadeed ee meelahaas waxay u oggolaanaysaa Soomaaliya inay wax ka qabato hoos-u-dhac ganacsi oo aan sii jiri karin iyadoo kor u qaadeysa qiimaha kordhinta awoodda warshadaha iyo dhoofinta awoodda dhoofinta ee ka dhalanaysa hirgelinta AfCFTA	185
Dhaqaalaha Buluugga ah	185
Dhaqaalaha Buluugga ah ee Afrika	185
AfCFTA iyo dhaqaalaha buluuga ah	186
Dhaqaalaha Buluugga ah ee hoos yimaada IGAD	186
Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Soomaaliya	187
Arrimaha iyo talooyinka siyaasadda	190
Warshadaynta	193
Warshadaynta AfCFTA	193
Aragtida warshadaynta Soomaaliya	194
Arrimaha iyo talaabooyinka siyaasadda	195
Ganacsiga aan rasmiga ahayn ee xuduudaha ka gudba	197
ICBT ee AfCFTA	198
ICBT ee IGAD	198
ICBT ee Somaaliya	199
Mawduuca is tabanaya - Ka mid noqoshada - haweenka dhalinyarada iyo PWD	202
AfCFTA loo dhanyahay	202
Aragtida Soomaaliya	204
Haweenka ganacsiga	205
Dhalinyarada ganacsiga	205
Ka-qaybgal loo dhan yahay	206
Mawduuca istabanaya - Ka- faa'iideysiga Tiknoolojiyada	210

Muhiimada dhijitaalisashinka	210
Aragtida Soomaaliya	211
Mawduuca istabanaya - Cimilada iyo deegaanka	213
Cimilada iyo ganacsiga	213
Cimilada AfCFTA	213
Aragtida Soomaaliya	214
Mawduuca istabanaya- Ganacsi badqaba	215
Ganacsiga iyo xuquuqul insaanka	215
Ganacsiga iyo aafuoyinka	215
Qaab dhismeedka natiijooyinka	216
Kormeerka & Qiimaynta iyo Barashada	218
Isgaarsiinta iyo qaabka muuqaalka	218
Isgaadhsiinta dib-u-habaynta istiraatiijiyadda	219
Horumarinta wacyiga AfCFTA ee gudaha Soomaaliya	219
Qaab-dhismeedka Miisaaniyadda	220
Habka loo maalgeliyo istaraatiijiyadda	220
Qaabka maamulka khatarta	238
Habaynta hay'a daha dhaqangalinta	240
Maamulka heerka qaarad	240
Maamulka heer gobol	241
Maamulka heer qaran	241
Doorka golaha wasiirada	241
Doorka MOCI	241
Doorka Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka (NTFC)	242
Habka Hirgelinta	242
Qorshe Hawleedka Istaraatiijiyadda Qaranka Somaliya ee AfCFTA	244

Liska Shaxda

SHAXDA 1 MEELAHA AY DABOOLEEYSO AfCFTA	45
SHAXDA 2: NIDAAMKA GANACSIGA DEEGAANKA SOOMAALIYA	56
SHAXDA 3:HARAAGA LACAG-BIXINTA SOOMAALIYA, 2019-2027	57
SHAXDA 4:QEYBAHA & QIIMAHA DHOOFINTA 2017-2021 (KUN USD)	59
SHAXDA 5: ILAHA SOOMAALIYA EE MAALGASHIGA AFRIKA (2010-2022)	66
SHAXDA 6: GANACSIGA SOOMAALIYA & FALANQAYNTA XAALKA DHAQAALAHA GUUD.....	66
SHAXDA 7: AQOONTA GANACSIGA GAARKA LOO LEEYAHAY IYO WACIGALINTA AfCFTA.....	85
SHAXDA 8: TALLAABOYINKA SIYAASADDA ANSIXINTA	109
SHAXDA 9: KA GANACSIGA ALAABTA EE TALBOOYINKA SIYAASADDA	118
SHAXDA 10: KHARIIDAYNTA CAQABADAHA IYO FURSADAHA - SIYAASADDA IYO SHARCIGA	122
SHAXDA 11: CAQABADAHA IYO FURSADAHA - HALBEEGYADA.....	127
SHAXDA 12: MASHAARIICDA MAALGELINTA KAABAYAASHA DHAQAALAHA SOOMAALIYA.....	132
SHAXDA 13: XAALADDA HADDA JIRTA EE KAABAYAASHA DHULKA, CIRKA & BADDA SOOMAALIYA.....	133
SHAXDA 14: JIDADKA GANACSIGA GEESKA AFRIKA.....	135
SHAXDA 15: FURSADAHA MAALGELINTA KAABAYAASHA	136
SHAXDA 16: TALLAABADA SIYAASADDA KAABAYAASHA DHAQAALAHA, WAX-SOO-SAARKA, IYO NATIJOOYINKA .	137
SHAXDA 17: QIIMAHA DHEERIGA EE MUHIIMKA AH & FURSADAHA KALA DUWAN EE DHOOFINTA	145
SHAXDA 18: TALLAABOYINKA SIYAASADDA AWOODDA WARSHADAHA EE LA XOOJIYAY, WAXSOOSAARKA IYO NATIJOOYINKA	148
SHAXDA 19: GANACSIGA AFRIKAH EE ROW IYO GANACSIGA AFRICA DHAXDIISA AH.....	151
SHAXDA 20: TUSAALOYINKA SAAMAYNTA DIB-U-HABAYNTA EE FUDUDEYNTA GANACSIGA.....	154
SHAXDA 21: FARAGELINTA SIYAASADDA LA SOO JEEDIYAY - HELITAANKA SUUQA IYO FUDUDAYNTA GANACSIGA...	156
SHAXDA 22: AWOODDA & ISKUDUBARID TALLAABOYINKA SIYAASADDA, WAX-SOO-SAARKA & NATIJOOYINKA	162
SHAXDA 23: ARRIMAHA HAB-MAAMUUSKA IPRs EE LA AQOONSADAY, TALLAABOYINKA SIYAASADDA LA SOO JEEDIYAY, WAX SOO SAARKA & NATIJOOYINKA	167
SHAXDA 24: SHAXDA 25 : ARRIMAHA HAB-MAAMUUSKA MAALGASHIGA OO LA AQOONSADAY, TALLAABOYINKA SIYAASADDA LA SOO JEEDIYAY, WAX SOO SAARKA IYO NATIJOOYINKA	172
SHAXDA 26: ARRIMAHA HAB-MAAMUUSKA TARTANKA OO LA AQOONSADAY, TALLAABOYINKA SIYAASADDA LA SOO JEEDIYAY, NATIJOOYINKA IYO NATIJOOYINKA.....	176
SHAXDA 27: ARRIMAHA HAB-MAAMUUSKA GANACSIGA DHIJITAL KA AH EE LA AQOONSADAY, TALLAABOYINKA SIYAASADDA LA SOO JEEDIYAY, WAX SOO SAARKA & NATIJOOYINKA	181
SHAXDA 28: HAWEENKA & DHALLINYARADA EE ARRIMAHA HAB-MAAMUUSKA GANACSIGA OO LA AQOONSADAY, TALLAABOYINKA SIYAASADDA LA SOO JEEDIYAY, WAX SOO SAARKA & NATIJOOYINKA.....	183

SHAXDA 29: TALLAABOYINKA SIYAASADDA DHAQAALAH BULUUGGA AH	190
SHAXDA 30: TALLAABOYINKA SIYAASADDA WARSHADAYNTA.....	195
SHAXDA 31: TALLAABOYINKA SIYAASADDA ICBT.....	199
SHAXDA 32: TALLAABOYINKA SIYAASADDA JINSIGA.....	206
SHAXDA 33: TALLAABOYINKA SIYAASADDA TIKNOOLAJIYADA	212
SHAXDA 34: TALLAABOYINKA SIYAASADDA CIMILADA IYO DEEGAANKA.....	214
SHAXDA 35: TILMAAMAYAASHA WAXQABADKA LA SOO JEEDIYAY.....	216
SHAXDA 36: KHARIIDAYNTA ILAHA MAALGELINTA EE HIRGELINTA AfCFTA	221
SHAXDA 37: YARAYNTA KHATARTA.....	238

Liska Jaantus yada

JAANTUS 1 QAABDHISMEEDKA MAAMULKA AfCFTA.....	50
JAANTUS 2: DAKHLIGA QARANKA IYO SICIRKA EE SOOMAALIYA, 2019-2027 (USD MILYAN).....	53
JAANTUS 3: QAABDHISMEEDKA MAAMULKA AfCFTA.....	57
JAANTUS 4: QEYBAHA DHOOFINTA (BOQOLKIIBA WADARTA DHOOFINTA), 2021.....	62
JAANTUS 5: QEYBAHA SOO DAJINTA (BOQOLKIIBA WADARTA SOO DAJINTA), 2021.....	63
JAANTUS 6: QAAYBAHA SUUQYADA AFRIKA AY SOOMAALIYA U DHOOFINAYSO, 2021.....	64
JAANTUS 7: SOURCE: INTERNATIONAL TRADE MAP TRADE MAP DATABASE.....	64
JAANTUS 8: ISHA MAALGASHI EE SOOMAALIYA GOBOL AHAAN (2010 - 2022).....	65
JAANTUS 9 : ASTAAMAHA TUSAALAHA SAHANKA.....	70
JAANTUS 10: NOOCA DHAQDHAQAAQA GANACSIGA (OO AY KU JIRTO GOOBTA).....	71
JAANTUS 11: GANACSIYADA SOOMAALIDA MEELAHA UGU MUHIIMSAN EE LOO DHOOFIYO (AY KU JIRTO DEGAAN AHAAN)	72
JAANTUS 12: Khibrad u leh u dhoofta RoA	72
JAANTUS 13: XAKAMAYNTA GANACSIGA / CAQABADAHA SAAMEEYA DHOOFINTA EE QURBA-JOOGTA EE SOOMAALIYA	73
JAANTUS 14: CAQABADAHA DHOOFINTA GOOB AHAAN	74
JAANTUS 15: GANACSIGA SOOMAALIDA WAA ISHA UGU MUHIIMSAN SOO DEJINTA (OO AY KU JIRAN DEGAANDA)	75
JAANTUS 16: Khibrada soo dejinta (oo ay ku jirto goob ahaan).....	75
JAANTUS 17: CAQABADAHA SOO DAJINTA EE LA OGAADAY	76
JAANTUS 18: CAQABADAHA SOO DAJINTA EE LA OGAADAY DHANKA DEEGANADA	77
JAANTUS 19: WACYIGA AfCFTA (OO AY KU JIRTO DEGAAN AHAAN)	77
JAANTUS 20: ARAGTIDA FURSADAHAA HOOS IMAANAYA AfCFTA.....	78
JAANTUS 21: ARAGTIDA FURSADAHAA HOOS IMAANAYA AfCFTA DEGAAN AHAAN	79
JAANTUS 22: ARAGTIDA CAQABADAHA HOOS YIMAADA AfCFTA (DEGAAN AHAAN).....	80
JAANTUS 23: ARAGTIDA CAQABADAHA HOOS YIMAADA AfCFTA (DEGAAN AHAAN).....	81
JAANTUS 24: ILAHA MACLUUMAADKA AfCFTA	82
JAANTUS 25: TAAGEERADA LOO BAAHAN YAHAY SI LOOGA FAA'IIDAYSTO AfCFTA (OO AY KU JIRTO DEGAANKA) ...	83
JAANTUS 26: TAAGEERADA LOO BAAHAN YAHAY SI LOOGA FAA'IIDAYSTO AfCFTA (OO AY KU JIRTO GOOBTA)	84
JAANTUS 27: DOORBIDIDA GANACSIA GAARKA AH EE KA-QAYBGALKA AfCFTA	85
JAANTUS 28: ARAGTIDA ISBADALKA LA SOO JEEDIYAY.....	93
JAANTUS 29: XAALADDA ANSIXINTA FMP – SOOMAALIYA	106
JAANTUS 30: SOO KOOBIDA U HOGAANSANAANTA BASA EE YD GOBOL KASTA	109
JAANTUS 31: NTB-YADA LA OGAADAY EE SAAMEEYA GANACSIGA DHOOFINTA.....	116
JAANTUS 32: FUDUDEYNTA GANACSIGA SOO DEJINTA AMA DHOOFINTA	116
JAANTUS 33: QAYBAHA SOO JIDANAYA FDI-DA UGU BADAN (% WADARTA CAPEX 2010 - 2022).....	144
JAANTUS 34: PRIVATE SECTOR PERCEIVED IMPORTANCE OF IP PROTOCOL	166
JAANTUS 35: GANACSIGA GAARKA LOO LEEYAHAY SIDA AY U ARKAAN MUHIIMADA HAB-MAAMUUSKA	172
JAANTUS 36: GANACSIGA GAARKA LOO LEEYAHAY OO LA ARKAY MUHIIMADA HAB-MAAMUUSKA TARTANKA.....	176

Dhaqangelinta Istraatiijiyada AfCFTA ee Soomaaliya

Hordhac

Ujeedooyinka Istaraatiijiyadda Dhaqangelinta Qaranka Soomaaliya ee AfCFTA

Waxaa jira shan ujeedo oo lagu qeexay hirgelinta istaraatiijiyaddaan:

- In la helo qaab-dhismeedka ay DFS ku taageerto, una fududayso hirgelinta AfCFTA ee guud ahaan Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya (hadda ka dib loogu yeero Soomaaliya).
- Qiimeeynta dib-u-habaynta qaab-dhismeedka iyo sharciga ee Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya in ay ku filan yihiin si wax ku ool ah loo fuliyo heshiiskii AfCFTA iyo in la ogaado isbeddellada loo baahan karo.
- Muujinta caqabadaha, daldaloolada, iyo fursadaha lagu toosinayo qaab-dhismeedka ganacsiga ee DFS iyo AfCFTA ee furi doona (i) fursadaha suuqa; (ii) kala hormarinta qaybaha/kutlada warshadaha iyo wax soo saarka ganacsiga; iyo (iii) horumarinta silsiladaha qiimaha gobolka
- Bixinta talooyinka istaraatiijiyadeed iyo siyaasadda ee ku saabsan sida ugu wanaagsan ee loo hormarin karo hirgelinta AfCFTA gudaha Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya, iyada oo la eegayo kor u qaadista waxqabadka ganacsiga, tartanka, dhijitalisashanka ka iyo maalgashiga.
- Sameeynta qorshe hawleedka fulinta

Qaybta A: Fahamka Dulucda

Qaybtani waxa ay bixinaysaa dulmar kooban oo ku saabsan taariikhda iyo macnaha guud ee lagu sameeyay istaraatiijiyadda AfCFTA oo la fulin doono. Qaybtu waxay bixinaysaa falanqayn xaaladeed oo AfCFTA ah iyo natiijooyinka sahanka ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Soomaaliya.

Falanqayn xaaladeedka AfCFTA

Macnaha taariikheed

Heshiiskii Abuja 1991kii, Dawladaha Xubnaha ka ah Ururka Midnimada Afrika (OAU) waxay ku heshiiyeen khariidad waddo loogu samaynayo suuq Afrika ah oo ay wadaagaan. Si loo dardargeliyo hirgelinta heshiiska loona xoojiyo is dhexgalka gobolka, Wasiirada Ganacsiga ee

Midowga Afrika (AU) ayaa isku raacay in la dhiso Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA). AfCFTA ayaa tan iyo markaas ahaa barnaamij calanka Midowga Afrika iyo wada xaajoodayada AfCFTA ayaa la bilaabay Juun 2015.

21-kii Maarso 2018, Dowladaha xubnaha ka ah Midowga Afrika waxay qaadeen tallaabo muhiim ah oo loo qaaday yoolka fog ee abuuritaanka hal suuq oo Afrikaan ah. Konton iyo afar ka mid ah konton iyo shanta dal ee xubnaha ka ah Midowga Afrika ayaa saxiixay heshiiska lagu dhisayo AfCFTA), AfCFTA waxay leedahay 43 dowladeed laga bilaabo Luulyo 2022. Heshiiska ayaa looga golleeyahay in lagu sii qoto dheereeyo isdhexgalka dhaqaalaha Afrika iyo kor u qaadida warshadaynta, Ganacsiga Afrika dhaxdiisa ah, iyo horumarinta waarta ee qaaradda sida ku qeexan Ajendaha Midowga Afrika ee 2063¹⁸.

Baaxadda Heshiiska AfCFTA waxa uu daboolayaa ka ganacsiga badeecadaha, ka ganacsiga adeegyada, maalgashiga, xuquuqda hantida garaadka iyo siyaasadda tartanka iyo ganacsiga e-commerce ka. Baaxaddan ballaaran ee AfCFTA waxay ka gudubtay shuruudaha aagga ganacsiga xorta ah ee soo jireenka ah, kaas oo guud ahaan saadaaliya baabi'inta tariifadaha iyo kootada ganacsiga badeecadaha iyo tallaabooyinka kale ee aan tariifda ahayn waxaana la filayaa inuu heshiiska ka dhigo qayb muhiim ah oo ka qaybqaata dhaqaalaha. is dhexgalka Afrika.

Muhiimadda Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika

AfCFTA ayaa noqon doonta aagga ganacsiga xorta ah ee ugu weyn tan iyo markii la aasaasay Ururka Ganacsiga Adduunka marka loo eego wadamada ka qayb galaya, marka loo eego tirada dadka Afrika ee hadda ah 1.2 bilyan oo qof, oo la filayo inay koraan ilaa 2.5 bilyan 2050. Faa'iidooyinka laga filayo waxaa ka mid ah¹⁹.

- Kordhinta ganacsiga dalalka Afrika oo hadda u dhexeeya 15-18% dhanka dhoofinta.
- Kobcinta wax soo saarka iyada oo loo marayo horumarinta silsiladaha qiimaha gobolka, si loo hubiyo warshadeeynta, habaynta beeraha iyo hawlaha kale ee qaaradda oo dhan lana kiciyo u Sahyda suuqa.
- 450 bilyan oo dollar oo dakhli ah ayeey Afrika gaari doontaa marka la gaaro 2035: korodh 7% ah²⁰.
- In la xoojiyo awooddaha shirkadaha Afrikaanka ah si ay u galaan una gaaraan suuqyada adduunka.
- In la xoojiyo diblomaasiyadda dhaqaalaha iyo ganacsiga Afrika.

AfCFTA ayaa sidoo kale la filayaa in ay dadajiso isbeddelka warshadaha Afrika iyada oo kor u qaadeysa ganacsiga iyo maalgashiga u dhexeeya dalalka iyo RECs iyada oo la raacayo Ajendaha 2063 ee Midowga Afrika ee "Afrikada aan rabno". AfCFTA waxaa kaabaya hindisayaasha kale ee qaaradaha, oo ay ku jiraan:

¹⁸ Ajendaha Midowga Afrika 2063 - waa qaab-dhismeedka istaraatiijiyadeed ee isbeddelka dhaqan-dhaqaale ee qaaradda 50-ka sano ee soo socda. Waxay ku dhisaysaa, oo ay doonaysaa in ay dardargeliso fulinta hindisayaashii hore iyo kuwa jira ee qaaradda ee koritaanka iyo horumarka waara. <https://au.int/en/agenda2063>

¹⁹ <https://au.int/en/articles/operational-phase-african-continental-free-trade-area-launched>

²⁰ <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/07/27/african-continental-free-trade-area>

- Hab-maamuuska Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka, Xuquuqda Deganaanshaha iyo Xaqa Dhisidda, ee la filayo inuu dhiirrigeliyo dhaqdhaqaaqa xorta ah ee dadka: iyo
- Suuqa Gaadiidka Cirka ee Afrika (SAATM) oo la filayo inuu horseedo horumar xagga gaadiidka hawada qaaradaha iyo inuu gacan ka geysto kordhinta saamiga caalamiga ah ee Afrika ee qeybta duulista.

Astaamaha muhiimka ah ee AfCFTA

Astaanta muhiimka ah ee AfCFTA waxay ay higsanaysaa in la abuurto aag ganacsi oo xor ah oo qaaradda ah (CFTA). AfCFTA waxay higsaneysaa in ay kor u qaaddo ganacsiga Afrika dhaxdeeda ah iyada oo la abuurayo heshiis ganacsi oo dhammaystiran oo faa'iido u leh labada dal ee xubnaha ka ah, oo daboolaya ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada, maalgashiga, xuquuqda hantida garaadka iyo siyaasadda tartanka. Aagga ganacsiga xorta ah, xubnuhu waxay ku heshiiyaan in meesha laga saaro ama la dhimo caqabadaha ganacsiga, kootada soo dejinta iyo tariifadaha, iyada oo ujeedadu tahay in la kordhiyo ganacsiga gobolka ee badeecadaha iyo adeegyada.

Heshiiska AfCFTA wuxuu dejiyay khariidad cad oo lagu gaarayo isdhexgalka iyadoo RECs ay qayb muhiim ah ka qaadanayaan hirgelintiisa. Hordhaca heshiiska AfCFTA ayaa sheegaya in REC-ay tahay qeybo kala duwan "kuna wajahan sameynta Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika". REC-yadu waxay muhiim u yihiin hirgelinta Heshiiska AfCFTA ma aha oo kaliya sababtoo ah awoodda ay u leeyihiin in ay isku dubbaridaan mawqifyada gorgortanka iyo inay taageero siiyaan Dawladaha xubnaha ka ah fulinta, laakiin sidoo kale sababtoo ah waxay dhexdhexaadin karaan khilaafaadka u dhexeeya Dawladaha xubnaha ka ah. Si kastaba ha ahaatee, waxa ay noqon doontaa mid muhiim ah dhowrka sano ee soo socda in si cad loo qeexo doorka iyo mas'uuliyadaha RECs iyo waxa ku dhacaya (RECs) marka AfCFTA ay gaarto heer aad u qoto dheer oo isdhexgalka.

Tirada badan ee xubnimada wadamada Afrikaanka ah ee bulshooyinka dhaqaalaha gobolka waxay abuurtay heerar kala duwan oo isdhexgal ah (goobaha ganacsiga xorta ah vs ururada kastamka iyo ururada maaliyada). Natijjo ahaan, nidaamyada ganacsiga ee kala duwan, xeerarka asalka ah, tariifyada ama halbeegyada iwm, - waxay sii wadaan inay xaddidaan ganacsiga. Hirgelinta AfCFTA waa in ay tixgelisaa qaab-dhismeedka jira (halkaas oo ay horeyba u jirtay heer qoto dheer oo isdhexgalka) oo la raadiyo in la wajaho ama lagu dhiirrigeliyo iswaafajinta heshiisyadan haddii ay tahay in ay saameyn macno leh ku yeelato kordhinta ganacsiga gobollada ee qaaradda. Warbixinta ARII 2019 ayaa lagu ogaaday in guud ahaan isdhexgalka qaaradda Afrika uu hooseeyo²¹. Dhibcaha ugu sarreeya ee 0.625 oo kaliya ayaa muujinaya in xitaa hawl-wadeenka ugu sarreeya uu awood u leeyahay inuu kor u qaado is-dhexgalka uu gaaro faa'iidooyinkeeda. Farqiga u dhexeeya waxqabadka waddamadu waa mid muhiim ah, gaar ahaan dhinacyada wax soo saarka iyo kaabayaasha. Waddamada intooda badan waxay ugu fiican yihiin dhaqdhaqaaqa xorta ah ee dadka iyo cabbirka dhaqaalaha sare²².

²¹ Wadamadu celcelis ahaan dhibcaha 0.327 (Dhibcaha waxaa lagu xisaabiya miisaanka 0 (oo aan haba yaraatee isku dhafanayn) ilaa 1 (dhammaan isku dhafan).

²²AUC, AfDB, UNECA (2019) Tusaha Is-dhexgalka Gobolka Afrika (ARII)

Maxay daboolayaan – Habmaamuska iyo lifaaqyada

Wada xaajoodyada (oo ay hogaaminayaan kooxda ganacsiga ee AUC) ee ku saabsan lifaaqyada kala duwan ee heshiiska ayaa loo qorsheeyay saddex weji;

- Marxaladda 1-aad ee ka kooban ganacsiga badeecadaha, adeegyada, xeerarka iyo habraacyada xallinta khilaafaadka, fududaynta kastamka iyo ganacsiga.
- Wajiga 2- oo daboolaya hantida garaadka, maalgashiga, siyaasadda tartanka, ganacsiga dhijitaalka ah, iyo ganacsiga haweenka iyo dhallinyarada.

Shaxda 1 ee hoose waxa uu ku siinayaa qeeybaha kala duwan AfCFTA iyo heerka wada xaajoodka.

Shaxda 1 Meelaha ay dabooleeyso AfCFTA

Marxaladda	Waxaa looga hadlay- Habmaamuska	Waxaa looga hadaly - liifaaqyada	Xaalada
Marxaladda 1	i. Ka ganacsiga alaabta, ii. Ka Ganacsiga Adeegyada iii. Habka xallinta khilaafaadka, iyo iv. Fududeynta Kastamka iyo Ganacsiga.	<u>Alaabta</u> i. Shaxda heshiisyada tariifada ii. Xeerarka asalka ah iii. Iskaashi Kastam iyo Kaalmada Maamul ee Labada dhinac iv. Fududeynta Ganacsiga v. Caqabadaha aan Tarifka ahayn vi. Caqabadaha Farsamo ee Ganacsiga vii. allaabooyinka Fayadhowrka iyo Caafimaadka Jirka viii. Gaadiidka ix. adeegyada ganacsiga: Tilmaamaha hirgelinta adeegyada Ganacsiga <u>Adeegyada</u> i. Shaxda Ballanqaadyada Gaarka ah	Heshiiska AfCFTA iyo Marxalada I ee Habmaamuska ayaa horay u soo jiray tan iyo 30kii Maajo 2019 (marka la keydiyay dukumiintiska 22aad ee ansixinta ²³ , laakiin wada xaajoodyada dhimista tariifadaha, sharciyada asalka ah iyo waxyaabaha gaarka ah ee ganacsiga ee qaybaha adeegyada mudnaanta leh lama dhammaystirin. Waxaa la rajaynayay in ganacsiga mudnaanta leh ee hoos yimaada AfCFTA uu bilaabmo 1da Luulyo 2020. Taariikhdaas ayaa dib loo dhigay natiijada ka dhalatay COVID-19 ilaa 1da Janaayo 2021. Heshiisku hadda waxa laga hawlgeliyay wadamada ganacsiga ee ku waafaqsan Shaxda tariifadaha RoOna wuu aqbashay.

²³ Sida uu dhigayo qodobka 23 ee heshiiska AfCFTA

		<p>ii.Ka-dhaafitaanka MFN</p> <p>iii.Adeegyada Gaadiidka Cirka</p> <p>iv.Liiska qaybaha mudnaanta</p> <p>v.Dukumeentiga qaabdhismeedka ee iskaashiga sharciyeeded</p> <p>Xeerarka iyo habraacyada xallinta khilaafaadka</p> <p>i.Hababka shaqada ee guddiga</p> <p>ii.Dib u eegis dhanka khabiiir ah</p> <p>iii.Xeerka AnShaxdaa Garqaadayaasha iyo Garsoorayaasha</p>	
Marxaladda 2	<p>Gorgortanka meelaha soo socda: Xuquuqda Hantida Caqliga, Maalgashiga, Siyaasadda Tartanka, Ganacsiga Dhijital ah, iyo Ganacsiga Haweenka iyo Dhalinyarada.</p>		<p>Wadahadal ayaa socda. Wajiga labaad waxaa loogu talagalay in la dhammeeyo Juun 2021 laakiin waxaa dib u dhigay masiibada COVID-19.</p> <p>i.Hantida Garaadka - Guddigu waxay ansixiyeen Shuruucda Tixraaca iyo Hababka Wada-xaajoodka Hab-maamuuska IPRs. Guddigu waxa kale oo ay qabteen hawlo karti-dhis ah oo ku saabsan arrimo kala duwan oo muhiim ah oo la xiriira IPR-yada si loogu diyaariyo wada-xaajoodka iyo horumarinta Hab-maamuuska AfCFTA ee IPRs.</p> <p>ii.Tartanka – wada xaajoodyo iyo awood dhis ayaa socda</p> <p>iii.Maalgashiga - Wax qabyo ah ma aysan jirin oo ka mid ah habmaamuska maalgashiga ee heshiiska AfCFTA hada ayaa la</p>

			<p>sameeyay, dowladaha gobolka iyo kuwa aan dowliga ahayn ay qabanaya wadatashiyo qaran.</p> <p>iv. Ganacsiga Dhijital ka ah - Bishii Maajo 2021, Golaha Wasiiradu waxay aasaaseen Guddiga Ganacsiga Dhijital ah si ay isugu dubbaridaan oo ay u fududeeyaan gorgortanka habmaamuska Ganacsiga Dhijitaal ah ee hoos yimaada AfCFTA.</p> <p>v. Ganacsiga Haweenka iyo dhalinyarada - Iyadoo la raacayo awaamiirta hogaamiyayaasha Afrika, Xoghaynta AfCFTA waxay qabanaysaa hawlo diyaarin ah oo ku wajahan wada xaajoodka iyo horumarinta Hab-maamuuska AfCFTA ee ganacsiga haweenka iyo dhalinyarada. Hab-maamuuska ayaa la filayaa inuu wax ka qabto caqabadaha gaarka ah iyo caqabadaha haweenka la kulmaan marka ay ka ganacsanayaan qaaradda. Waxay abuuri doontaa jawi u oggolaanaya haweenka inay ka faa'iidaystaan AfCFTA iyagoo helaya suuqyo ballaaran, hagaajinta tartankooda, iyo ka qayb qaadashada silsiladaha qiimaha gobolka.</p> <p>Maajo 2022, wada tashi ayaa loo qabtay 26 wadan waxaana socda la tashiyo dheeri ah.</p>
--	--	--	--

Source: Compiles from various AUC

Hableega ansixinta iyo hirgelinta

Heshiiska AfCFTA wuxuu dhaqan galay 30kii Maajo 2019, 30 maalmood ka dib markii 22 waddan ay xareeyeen dokumentiskii ansixinta²⁴. Laga bilaabo Oktoobar 2022, 44 ka mid ah 54-

²⁴ Sida ku cad qodobka 23 ee heshiiska, dhaqangalku wuxuu dhacaa 30 maalmood ka dib marka hishiiska 22aad ee ansixinta ku xareeyo Guddoomiyaha Komishanka Midowga Afrika (AUC) - kaydiye loo qoondeeyay ujeedadan.

ta saxiixayaasha (80%) xareeyeen dukumentiskii ansixinta²⁵. Morocco, the Democratic of the Congo, iyo Guinea-Bissau waa waddamadii ugu dambeeyay ee xareeya dukumentiskii ansixinta. Soomaaliya ayaa billowday hannaankii ansixinta gudaha iyadoo golaheeda wasiirrada ay ansixiyeen heshiiska. Marxaladda xigta waa ansixinta baarlamaanka ee heshiisyada ka dibna waxaa ku xigi doona xareeyeenta dukumentiskii ansixinta AUC.

Wajiga hawlgalka ayaa laga bilaabay Niamey 7-dii Luulyo 2019, waxaana loo gaar yeelay shan qodob oo muhiim ah.²⁶;

- **Xeerarka Asalkii:** Nidaam maamula shuruudaha badeecada ama adeegayada lagu iibin karo cashuurta xorta ah ee gobolka oo dhan.
- **Tanaasulaadka Tariifada:** Ganacsiga Alaabaha, Dawladaha-gobolka waxs ka go'an inay dhimaan tariifta 90% badeecadaha ay dhexdooda ku kala ganacsadaan si isku mid ah qayb sannadeedka ilaa ay meesha ka saarayaan 5 sano gudahood wadamada aan Horumarin (LCDs) iyo 10 sano ee wadamada ugu horumarsan. Markii lagu daro 7% ee alaabta 'Xasaasiga ah', tariifooyinka waa la baabi'in doonaa 10 sano gudahood ee kuwa aan Horumarin ee LDCs ahayn iyo 13 sano iyo kuwa hormaray ee LDCs. 3% ugu dambeeya ee alaabooyinka 'laga Reebay' waa ina laga sii qaada tariifadooda si ay loogu oggolaado dabacsanaanta wadamada Gobolka ee leh dareen gaar ah laakiin waxay ku xiran tahay in dib loo eego shantii sanaba mar.
- **Habka khadka onlineka ah ee kormeerka,** ka warbixinta iyo baabi'inta caqabadaha aan tariifada ahayn, NTBs: NTBs ayaa caqabad weyn ku ah ganacsiga Afrika dhexdeeda ha ahaado mid muuqdo, sida kaabayaasha liita, ama maamulka sida dhaqanka saraakiisha kastamka. Kuwan waa in lala socdaa iyadoo la eegayo si loo hubiyo in meesha laga saaray.
- **Habka lacag bixinta iyo dejinta ee Pan-African:** Si loo fududeeyo lacag bixinta wakhtiyeeysan iyo si buuxda, iyadoo la hubinayo in lacag bixinta lagu bixiyo lacagta gudaha dhamaadka sanadka ,waxaa jiri doona fadhiisinta ee sarifka lacagaha qalaad. Iyadoo la hubo lacag bixinta, waxaa jiri doona kalsooni lagu qabo nidaamka.
- **Kormeerka Ganacsiga Afrika:** Bogga macluumaadka ganacsiga si wax looga qabto caqabadaha ganacsiga Afrika sababtoo ah waxaa jira macluumaad la'aan ku saabsan fursadaha, tirakoobka ganacsiga iyo sidoo kale macluumaadka ku saabsan dhoofinta iyo soo dejinta ee dalalka. Kormeerka ganacsigu wuxuu lahaan doonaa dhammaan macluumaadkan iyo xogta kale ee muhiimka ah kuwaas oo ay bixin doonaan Dawladaha xubnaha ka ah AU

Bilawga ganacsiga ayaa la qorsheeyay 1da Luulyo 2020, si kastaba ha ahaatee, waxaa dib u dhigay masiibada COVID-19. Ganacsiga ayaa bilaabmay laga bilaabo 1da Janaayo 2021. Xoghaynta AfCFTA ayaa sheegtay in sideed wadan loo doortay inay bilaabaan ganacsi hoos yimaada aagga ganacsiga xorta ah ee AfCFTA. Wadamadan ayaa kala ah Ghana, Kenya, Rwanda, Tanzania, Masar, Mauritius, Cameroon iyo Tunisia. Waddamadan ayaa loo doortay inay matalaan shanta gobol ee

²⁵ <https://www.tralac.org/resources/infographic/13795-status-of-afcfta-ratification.html>

²⁶ <https://au.int/en/articles/operational-phase-african-continental-free-trade-area-launched>

Midowga Afrika, ee kala ah: Galbeedka, Bartamaha, Bariga, Koonfurta iyo Waqooyiga Afrika. Ilaa hadda ganacsigu wuxuu ka bilaabmay 96 badeeco

Qaab dhismeedka maamulka

Heshiiska Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA) wuxuu aasaasay afar hay'adood oo muhiim ah, marka lagu daro hay'ado farsamo oo kala duwan oo la siyay hab-maamuusyada kala duwan - fiiri Jaantus 2 hoose.

Doorarka iyo masuuliyadaha

Marka lagu daro doorarka iyo mas'uuliyadaha lagu tilmaamay Jaantus 1 ee hoose, kuwan soo socda waa doorarka ay ciyaaraan hay'adaha muhiimka ah ee la xiriira hirgelinta AfCFTA.

Xoghaynta AfCFTA

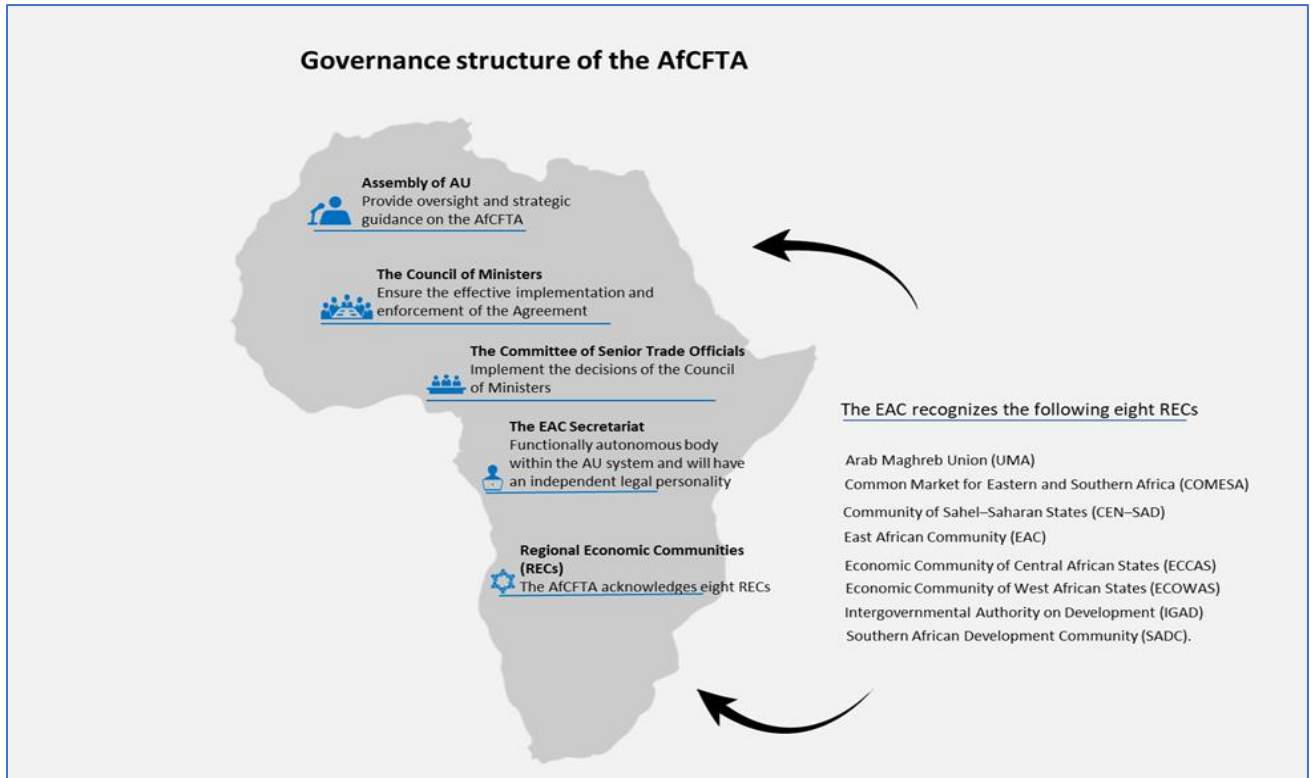
Fulinta heshiiska waxaa hogaaminaya Xoghaynta AfCFTA oo ku taal Accra, Ghana. Xoghaye guud ayaa la magacaabay, waxaana hay'addu ay hadda ku hawlan tahay sidii loo shaqaaleyn lahaa shaqaalo. Qodobka 13aad²⁷ wuxuu qeexayaa heerka sare ee farqiga u dhexeeya AUC iyo Xoghaynta AfCFTA;

- Xoghayntu waxa ay noqon doontaa hay'ad ka madax bannaan hay'adaha ka tirsan nidaamka Midowga Afrika waxeeyna yeelaneysaa shakhsiyad sharci oo madaxbannaan;
- Xoghayntu waa inay ka madax-banaan tahay Guddiga Midowga Afrika;
- Doorarka iyo Masuuliyadaha Xoghaynta waxaa go'aaminaya Golaha Wasiirada ee Ganacsiga.

²⁷ https://au.int/sites/default/files/treaties/36437-treaty-consolidated_text_on_cfta_-_en.pdf

Jaantus 1 Qaabdhismeedka Maamulka AfCFTA

Source: Compiled from AfCFTA Treaty

Shaqooyinka qeexan ee Xoghaynta AfCFTA ayaan weli la shaacin iyadoo la og yahay in weli la dhisayo. Si kastaba ha ahaatee, komishanka AUC ee doorkooda xoghaynta ku meel gaarka ah ayaan tilmaamay in hawlaha ay ka mid yihiin kuwan soo socda²⁸;

- Isku-dubbarid, fududaynta iyo taageeridda hirgelinta Heshiiska AfCFTA, Hab-maamuuska iyo lifaaqyada
- Qorshaynta istiraatiijiyadeed iyo maaraynta fulinta AfCFTA
- In la fududeeyo sameynta hab dabagal iyo qiimeyn lagu daba socdo dhaqan gelinta heshiiskii AfCFTA iyo in warbixin sanadeedka dhaqangelintiisa loo gudbiyo Golaha Wasiirada.
- Hubinta hirgelinta AfCFTA waxeey siineysaa fursado siman dhalinyarada iyo haweenka
- Bixinta taageero maamul iyo farsamo ee hirgelinta iyo dhaqangelinta Heshiiska AfCFTA
- Waxuu u adeegayaa kaydinta ogaysiisyada dowladaha Gobolka ee looga baahan yahay Heshiiska AfCFTA una gudbiyaan ogeysiisyadaas qeybaha Gobolka
- Qabashada adeegyada shirarka ee dowladaha Gobolka ee lagama maarmaanka ah si loo hirgeliyo Heshiiska AfCFTA
- Bixinta, taageeridda, iyo fududaynta iskaashiga farsamada iyo barnaamijyada kobcinta awooddaha sida ku xusan heshiiska

²⁸ <https://www.tralac.org/documents/events/tralac/2800-tralac-annual-conference-presentation-the-afcfta-secretariat-beatrice-chaytor-auc-march-2019/file.html>

- In ay fuliyaan wixii kale ee masuuliydo ah ee xoghaynta ah taas oo ay u xilsaaran karaan Golaha Wasiirada
- In la sameeyo dhaqdhaqaaqyo kor u qaadis ganacsi iyo maalgashi si kor loogu qaado ganacsiga Afrika dhexdeeda
- In la sameeyo wacyigelin iyo hawlo la xiriira ka-qaybgalka daneeyayaasha si loo horumariyo AfCFTA dhammaan Dawladaha xubnaha ka ah
- In la sameeyo dib u eegis siyaasadeed oo ganacsi xilliyeed ah, una jeediyo warbixinta Golaha Wasiirada
- Abaabulka Maaliyadeed ee ka imaaneysa la-hawlgalayaasha si loo hirgeliyo AfCFTA
- Horumarinta iyo faafinta macluumaadka AfCFTA ee daneeyayaasha
- Horumarinta iskaashiga ururada kale si kor loogu qaado ujeedooyinka AfCFTA

AUC-da

Daah-furka AfCFTA, AUC waxay qaadatay doorka xoghaynta ku meel gaarka ah iyadoo xoghaynta la jirta laga gorgortamayo leeskuna raacay. Ka dib markii la dhawaaqay Xoghaynta AfCFTA 17-kii Agoosto 2021, AUC waxay ku wareejisay xilalka xoghaynta Xoghayaha Guud ee cusub iyo kooxda. AUC waxay kaloo ogolaatay in kooxdii gacanta ku haysay AfCFTA loo wareejiyo xarunta cusub ee Accra Ghana.

Dowladaha (Dhinacyada Gobalka)

Dawladaha/ Dhinacyada gobolka waxay la shaqeeyaan Xoghaynta AfCFTA si ay uga wada xaajoodaan Habmaamuska kala duwan ee heshiiska. Kaliya dhinacyada gobolka ee ansixiyay heshiiska ayaa leh xuquuq iyo waajibaadyo si ay uga qaybqaataan gorgortanka ee habmaamuuska, hababka, nidaamyada, iyo habraacyada. Dhinacyada dawlad-goboleedyada waxa kale oo laga filayaa inay ku dhaqmaan hab-maamuuska iyagoo waafajinaya shuruucdooda ganacsi ee qaranka, isla markaana ay ansixiyaan golayaashooda qaranka.

Faahfaahinta istiraatiijiyada Qaranka ee Hirgelinta AfCFTA ee lagu guuleystay

AfCFTA waxay u aqoonsanaysaa istiraatiijiyadaha qaranka inay muhiim u tahay ansaxinta iyo hirgalinteeda. Si uu heshiisku u keeno natiijooyinka la filayo, waxaa muhiim ah in dhinacyada Dawladdaha ay qaadaan tallaabooyin ula kac ah, oo ay ku jiraan horumarinta istiraatiijiyado isku dhafan oo lagu saleeyay siyaasadaha jira iyo qaab-dhismeedka hay'adaha ee heer qaran iyo heer gobol. Kuwani waa muhiim si loo yareeyo khatar kasta oo iman karta. Baahida loo qabo in la horumariyo istiraatiijiyad qaran oo gaar u ah oo AfCFTA ayaa waxaa lagu taageeray Shirka Wasiirada Maaliyadda, Qorsheynta iyo Horumarinta Dhaqaalaha Afrika, intii lagu guda jiray kulankoodii Addis Ababa ee May 2018, waxaana mar kale lagu celiyay Shir Madaxeedka Midowga Afrika, oo lagu qabtay Nouakchott bishii Luulyo 2018²⁹. "Wuxuu ballan qaadayaa in la dhiso guddiyo heer qaran ah oo ku saabsan AfCFTA si loo hubiyo ka qaybgalka macnaha leh ee

²⁹ GOLAHA MIDOWGA Kalfadhiga caadiga ah ee kow iyo soddonaad 1 - 2 Luulyo 2018 Nouakchott, MAURITANIA - GOLAHA /AU /Dec.690-712(XXXI)

dhammaan daneeyayaasha oo ay la yimaadaan AfCFTA qaran iyo kobcinta istaraatiijiyadaha ganacsiga Afrika dhaxdeeda" - Assembly/AU / Dec.690-712 (XXXI)

Ka faa'iidaydiga faa'iidooyinka AfCFTA waxay ku bilaabmeysaa in heshiiska laga dhigo aragti qaran, oo ay ku jirto ansixinta dawlada xubnaha ka ah, taas oo ah shardi. Faa'iidooyinka Heshiiska laguma xaqiijin doono hal habeen. Wadamadu waxay u baahan yihiin inay ogaadaan daldaloolada awoodda si wax looga qabto, iyo sidoo kale isbarbardhigga iyo faa'iidooyinka tartanka ee kala-duwanaanshaha iyo awoodda ay u leeyihiin inay horumariyaan ama isku daraan silsiladaha qiimaha ee hoos yimaada Heshiiska. Tani waxay u baahan tahay naqshadeeynta iyo hirgelinta faragelin siyaasadeed oo cusub ama soo celinta qaab-dhismeedka siyaasadda ee jiray, iyadoo la fiirinaayo in si wanaagsan looga faa'iidaysto AfCFTA, iyo iyadoo la hubinayo isku-duubnida qaab-dhismeedka gobolka, qaaradaha, iyo midka caalamiga ah. Waxay sidoo kale u baahan yihiin inay ogaadaan siyaabaha wax looga qabanayo hagaajinta kharashka, oo ay ku jiraan wax kasta oo saameyn maaliyadeed oo xun oo la saadaaliyay oo ka dhashay hirgelinta Heshiiska.

Soomaaliya –AfCFTA: Falanqaynta Xaalada.

Dulucda

Soomaaliya ayaa tan iyo markii ay dhamaadeen dagaaladii sokeeye ee khasaaraha badan dhaliyay waxa ay dib loo dhiseysay hay'adaha dowliga ah iyo dhaqaalaha. Dagaalkii sokeeye (1991 - 2012) wuxuu horseeday burbur dawladeed oo dhammaystiran, oo ay ku lumiyeen hanti aad u weyn oo dad, hay'ad iyo raasamaal muuqda. Dastuur kumeelgaarka ah ayaa la ansixiyay bishii Agoosto 2012, dib u habeynta Soomaaliya sida federaal iyo dhisidda dowlad ku meel gaar ah. Bishii Sebtembar 2012, Soomaaliya waxay ka guurtay dowlad ku meel gaar ah una guurtay dowlad rasmi ah oo la aqoonsan yahay – DFS. Dowladda hadda jirta waxaa la doortay May 2022.

In kasta oo Soomaaliya ay dadaal xooggan ugu jirto dib-u-dhiska awoodaha dawladnimo, maalgashi ballaaran oo joogto ah oo lagu sameeyo dadka iyo raasamaalka muuqda ayaa loo baahan yahay si loo hormariyo adkeysiga iyo taageeridda kobaca loo dhan yahay. Ku dhawaad 70 boqolkiiba dadku waxay ku nool yihiin wax ka yar US\$1.90 maalintii, caqabadaha jirana waxaa uga sii daray tirada badan ee dadka gudaha ku barakacay. Kobacdu kuma filna dhimista faqriga iyo wax ka qabashada baahiyaha bulsho ee waaweyn, oo ay ku jirto shaqo-abuur³⁰.

Intaa waxaa dheer, Soomaaliya waxay aad ugu nugu shahay jahawareerka cimilada ee sii xumeynaya ee sababay sugnaan la'anta cuntada. Caqabadaha ayaa dhawaanahan waxaa uga sii daray abaar daba dheeraatay oo sii xoogeysaneysay tan iyo 2021-kii, oo ay u sii dheer tahay sahayda cuntada adduunka iyo cadaadiska qiimaha. Cunto yarida ayaa aad uga sii dartay tan iyo 2022. Ku dhawaad 8.3 milyan oo qof (oo lagu qiyaasay 49% dadka) guud ahaan Soomaaliya ayaa la filayaa in ay la kulmaan heerar sare oo cunto yari ah inta u dhaxaysa bilaha April iyo June 2023, taas oo ku sii dareysa 4.8 milyan oo qof March 2022³¹.

³⁰ Siyaasadda NEC oo Kooban 'Siyaasadda Dhaqaale ee Kobaca & Isbedelka Soomaaliya' (2022); Warbixinta qeybta IMF No. 22/375, 'Soomaaliya' (December, 2022).

³¹ IPC 'Somalia: Sawirka Haqab-beelka Cunna la'aan Ba'an (October 2022 – June 2023)

https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Somalia_Acute_Food_Insecurity_Snapshot_Oct2022Jun2023.pdf.

Wax ka qabashada khataraha dhanka amniga ah ayaa ah mudnaanta koowaad ee dowladda cusub ee la doortay, maadaama xaaladda amni ee Soomaaliya ay tahay mid liidata. Dowladda ayaa ku dhawaaqday qorshe cusub oo lagula dagaalamayo Al-Shabaab oo wali ku xoogan deegaano ka tirsan baadiyaha.³²

Dulucda Dhaqaalaha Guud

Laga soo bilaabo 2017, dib-u-habaynta siyaasadda iyo dhaqaalaha ayaa gacan ka geysatay xasilinta dhaqaalaha iyo siinta xaalado awood u leh koritaanka qaranka iyo isbeddelka dhaqaalaha. Soomaaliya waxay dib u soo noolaysay hay'ado iyo wasaarado dhaqaale oo muhiim u ahaa, waxayna xoogga saartay sidii loo dhisi lahaa tayada hay'adaha dowladda ee hadda jira, tusaale ahaan Bangiga dhaxe ee Soomaaliya. Horumar ayaa sidoo kale laga sameeyay dib-u-cusboonaynta ganacsiga gaarka loo leeyahay, magaalaynta, isticmaalka sii kordhaya ee tignoolajiyada dhijitaalka ah iyo xawilaadda lacagaha, iyo maalgashiga qorshaysan ee qaybaha muhiimka ah.³³

Dhaqaalaha Soomaaliya ayaa dib u soo ceshaday 2.9% sanadka 2021, kadib hoos u dhac ku yimid sanadka 2020 sababo la xiriira bilawga cudurka COVID-19 (eeg Jaantus 2, Shaxda). Kobacani waxa si weyn u horseeday isticmaalka qoyska iyo maalgashiga gaarka ah, oo ay taageerayaan qulqulka xawaaladaha iyo kobaca deynta. Si kastaba ha ahaatee, dhaqdhaqaaqa dhaqaalaha ee 2022 ayaa hoos u dhacay 1.9%, taasoo la jaanqaadaysa hoos u dhaca kobaca caalamiga ah, saamaynta abaarta, iyo hoos u dhaca qulqulka xawaaladaha (eeg saantuska 2). Kobaca 2023 waxaa la saadaaliyay inuu yahay 3.1% laakiin tani waxay ku xiran tahay hubanti la'aan weyn (eeg aantuska 2).

Muddada dhexe, kobaca waxa la saadaalinayaa inuu gaaro 4.1% sanadka 2027, oo ay taageerayaan dib-u-habaynta qaabdhismeedka iyo maalgelinta la kordhiyey (eeg Jaantus 2). Si kastaba ha ahaatee, saameynta joogtada ah ee COVID-19 iyo jahawareerka cimilada ayaa la filayaa inay saameyn ku yeeshaan kobaca Soomaaliya iyo inay carqaladeeyaan dadaallada dhimista faqriga.³⁴

Jaantus 2: Dakhliga Qaranka iyo sicirka ee Soomaaliya, 2019-2027 (USD Milyan)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
	Est.				Proj.				
National income and prices									
Nominal GDP in millions of U.S. dollars	6,485	6,883	7,628	8,414	9,009	9,806	10,687	11,633	12,659
Real GDP in millions of U.S. dollars	5,973	5,956	6,131	6,250	6,443	6,681	6,942	7,219	7,515

³² Warbixinta qeybta IMF No. 22/375, 'Soomaaliya' (December, 2022).

³³ Siyaasadda NEC oo Kooban 'Ganacsiga iyo Kaabayaasha dhaqaalaha Soomaaliya' (2022).

³⁴ Warbixinta qeybta IMF No. 22/375, 'Soomaaliya' (December, 2022).

Real GDP, annual percentage change	2.7	-0.3	2.9	1.9	3.1	3.7	3.9	4	4.1
Real GDP per capita in U.S. dollars	416	403	404	400	401	405	409	414	420
CPI (period average, percent change)	4.5	4.3	4.6	9	3.9	4	3.6	3.3	3.2
CPI (e.o.p., percent change)	3.1	4.8	5.7	8.3	3.8	3.9	3.5	3.2	3.1

Source: IMF Somalia County Report No. 22/375 (December,2022)

Tilmaamaha muhiimka ah ee habka kobaca Soomaaliya ee waqti xaadirkaan

Si kastaba ha ahaatee dadaalka iyo horumarka laga sameeyay, dhaqaalaha Soomaaliya ayaa weli ah mid nugul oo u baahan isbedel dhaqaale. **Qorshaha Sagaalaad ee Horumarinta Qaranka Soomaaliya 2020 – 2024 (NDP-9) iyo Kobaca iyo Istaraatiijiyada Isbeddelka Dhaqaalaha (GETS) ayaa muujinaya qaabka kobaca dalka ee waqti xaadirkaan.**

- **NDP-9** waxay lagu dhisayaa NDP-8 ee hore ka kaas oo ahaa dukumeenti taariikhi ah oo Soomaaliya laheed. Waxay soo saareysaa himilooyinka dalka ee kobac loo simanyahay, dhimista faqriga, amniga, iyo xasiloonida. Waxaa diiradda lagu saarayaa sidii loo gaarsiin lahaa isbeddelka saddexda tiir ee kala ah: Dawladnimada, Amniga & Ku-dhaqanka Sharciga, iyo Dhaqaalaha.
- **Tiirka 1-aad ee Siyaasadda iyo Dib-u-heshiisiinta ee loo dhan yahay laguna xisaabtami karo** wuxuu ku tusinayaa dadaalka Soomaaliya ee ku aaddan dhimista faqriga waara in ay ku xiran tahay nidaam siyaasadeed oo deggan oo loo dhan yahay. Hadafka waa in: (i) la sii qoto dheereeyo hannaanka federaalaynta; (ii) xasilinta iyo dhisida maamulada deegaanka; (iii) dhamaystirka, ansixinta, dhaqangelinta dastuurka; (iv) diyaarinta iyo qabashada doorasho xalaal ah oo lagu kalsoonaan karo 2024; (v) hirgelinta hannaanka/nidaamka dib-u-heshiisiinta qaranka; (vi) horumarinta awoodda hay'adaha.
- **Tiirka 2-aad ee Amniga iyo Sareeynta Sharciga ee la Hormariyay** wuxuu ku tusayaa ka qaybqaatayaasha colaadaha, caddaalad-darrada faqriga ee Soomaaliya, iyo bixinta adeegyada amniga iyo xoojinta sharciga waxaa loo arkaa inay yihiin mudnaanta degdeg ah oo loogu talagalay horumarka guud ee dalka. Hadafka waa: (i) dib u habeyn iyo xoojinta laamaha amniga; iyo (ii) in la xoojiyo sareynta sharciga iyada oo la hagaajinayo nidaamka sixitaanka, dib u habaynta nidaamka garsoorka & garsoorayaasha, tayeynta ciidamada booliska, Hormarinta helida cadaalada loo simanyahay, iyo ilaalinta kuwa ugu nugul, ku darida xuquuqda aadanaha, iyo xoojinta ka-hortagga musuqmaasuqa.
- **Tiirka 3-aad Horumarinta Dhaqaalaha** waxa uu raadinayaa in uu wax ka beddelo dhaqaalaha iyo in uu kobciyo iyada oo la hormarinaayo adkeysiga warshadaha soo jireenka ah, kala duwanaanshaha dhaqaalaha, iyo kororka doorka dawladda ee horumarinta shaqada suuqa. Hadafka waa: (i) horumarinta jawi ganacsi oo awood leh;

- (ii) Mareeynta suuqa; (iii) maalgelinta yareeynta khataraha ee suuq-qadiimiga; (iv) Shaqooyin ballaaran oo laga helo warshadaha hore; (v) Haqab-beelka cuntada; (vi) maalgelin ku samaynta tamarta; (vii) kala duwanaanshaha dhaqaalaha iyada oo loo marayo maalgashi, tababar xirfadeed, iyo qaabaynta ganacsiga aan rasmiga ahayn.
- Qorshaha istaraatiijiyadeed ee curdinka ah ee **GETS** ayaa qeexaya hiigsiga Soomaaliya ee ah in ay gaarto heerka dhexe ee dakhliga sanadka 2050, kaas oo diiradda saaraya dib-udhiska dal sugan, xasilloon, iyo dimoqraadi ah si loo dardargeliyo kobaca dhaqaale ee mustaqbalka fog. Madasha Siyaasadda Dhaqaalaha Qaranka ee 5aad ee GETS ayaa diiradda lagu saaray arrimaha soo socda ee mudnaanta leh³⁵:
 - Siyaasadaha Kobaca iyo Isbedelka Dhaqaalaha
 - Horumarinta Kaabayaasha Dhaqaalaha iyo Ganacsiga
 - Abaabulka Kheyraadka Gudaha iyo Horumarinta Hay'adaha
 - Helitaanka Maaliyadda iyo Maaliyadda loo dhanyahay
 - Beeraha, Haqab-beelka Cuntada iyo Joogteynta Deegaanka
 - La qabsiga Isbeddelka Cimilada iyo Dhisida Adkeysiga Aadanaha
 - Qaybaha Bulshada (Waxbarashada iyo Caafimaadka) iyadoo diiradda la saarayo Haweenka iyo Dhallinyarada

Qaab dhismeedka maamulka iyo nidaamka ganacsi ee deegaanka

Soomaaliya waxay u dhisantahay hab Jamhuuriyad Baarlamaani ah oo Federaal ah – iyadoo Madaxweynaha uu yahay madaxa dowladda, Ra'iisul wasaarahana uu yahay madaxa xukuumadda, oo uu magacaabaya Madaxweynaha marka waxaa anisixinaya baarlamaanka. **Sida ku cad Dastuurka 2012, Dowlada wuxay ka kooban tahay laba heer oo dawladeed:**

- (a) Heer Federaal
- (b) Heerka Dawladaha xubinta ka ah Dawladda Federaalka, oo ka kooban dawladda Dawlad goboleedka iyo, iyo dawladdaha hoose³⁶.

Heshiiyada caalamiga ah waxaa lagala xaajoodaa heer dowlad federaalka ah. Meesha ay tahay in ay Dawladda Federaalku ay kala tashato Dawladaha xubinta ka ah dawladda Federaalka wada-xaajoodyada la xiriira ganacsiga caalamiga ah iyo heshiisyada, Dawladaha xubnaha ka ah Dawladda Federaalka waxaa laga filayaa in ay qaataan oo ay hirgeliyaan siyaasadda Dawladda Federaalka. Waa in la qiraa in qaar ka mid ah dawladdaha xubnaha ka ah Dawladda Federaalka ay qaateen mawqif is-maamul oo aad u firfircoon. Arrintan ayaa saameyn weyn ku leh ganacsiga gudaha Soomaaliya. Guud ahaan Dawladaha xubinta ka ah Federaalka, waxaa jira canshuuraha soo dejinta iyo dhoofinta ee kala duwan, khidmadaha, tariifadaha, iyo kharashaka leesku soo dalaco.³⁷ Tani waxay keenaysaa kala qaybsanaan suuqa ganacsiga gudaha ah, oo ay weheliyaan kharashyo wax-is-weydaarsi oo aad u badan waxayna kala firdhineysaa ururinta dakhliga

³⁵ Golaha Dhaqaalaha Qaranka (NEC): Qodobadii ka soo baxay Shirkii 5-aad ee Siyaasadda Dhaqaalaha Qaranka ee Istaraatiijiyadda Kobaca iyo Isbedelka Dhaqaalaha. (GETS). <https://nec.gov.so/outcomes-of-the-5th-national-economic-policy-forum-on-growth-and-economic-transformation-strategy-gets/>.

³⁶ 2012. Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya: Dastuurka KMG ah. <http://hrlibrary.umn.edu/research/Somalia-Constitution2012.pdf>.

³⁷ Xog ururinta aasaasiga ah (KII).

ganacsiga. Jaantus 2 ee hoos ku qoran waxuu sawirayaa nidaamka deegaanka ganacsiga ee Soomaaliya iyo doorarka iyo mas'uuliyadaha hay'adaha DFS.

Shaxda 2: Nidaamka ganacsiga deegaanka Soomaaliya

Hay'addaha DFS	Doorka/masuuliyadaha
Baarlamaanka	Baarlamaanku wuxuu ansixiyaa heshiisyada iyo sharciyada ganacsiga
Golaha Wasiirada (Golaha Wasiirada ee uu magacaabay Ra'iisul Wasaaraha)	Doorka ugu weyn waa in la ansixiyo siyaasadaha lagana soo saaro wareegto heer Wasiir oo ka soo baxda xafiis kasta. Golaha wasiirradu waxay soo gudbiyaan siyaasado sida Siyaasad dejiyaal kuwaas oo loo diro baarlamaanka si ay u ansixiyaan.
Wasaaradda Ganacsiga & Warshadaha (MOCI)	Waxay Dejisaa siyaasadaha ganacsiga, Istiraatiijiyada, iyo tilmaamaha, oo ay ku jiraan dhiirigelinta
Guddiga Qaran ee Fududeynta Ganacsiga	Isduwidada iyo la-talinta si loo fududeeyo hirgelinta dib-u-habaynta ganacsiga
Wasaaradda Maaliyadda	Waxay Dejisaa siyaasad maaliyadeed iyo qorshe dhaqaale oo ay ku jiraan dhiirigelinta ganacsiga iyo yoolalalka dakhliga kastamada
Maamulka Dakhliga & Kastamka	Dhaqangelinta siyaasadda cashuuraha ee wasaaradda maaliyadda
Hay'adda Fayo dhowrka Somaaliyeed (SOBS)	Horumarinta, iswaafajinta iyo habaynta halbeegyada ganacsiga ee fududeeya kobaca qaybta warshadaha
Maamulada Dekeddaha	In si hufan oo hufan loo maamulo dekedaha oo fududeynaya ganacsiga
SOMINVEST	Waxeey u doodaan faahfaahinta dhiirigelinta maalgashiga ee soo jiidan lahayd FDI iyo Ganacsiga

Source: Authors compilation from primary data

Waxqabadka ganacsiga

Dhaqaalaha Soomaaliya waxa uu ka kooban yahay kharashka ugu dambeeya ee isticmaalka qoyska (oo lagu qiyaasay 141% GDP 2021) iyo soo dejinta badeecadaha iyo adeegyada.³⁸ Tani waxay ka tarjumaysaa ku tiirsanaanta dalka ee xawaaladaha ee maalgeliya isticmaalka qoyska iyo soo dejinta (eeg Jaantus 4).

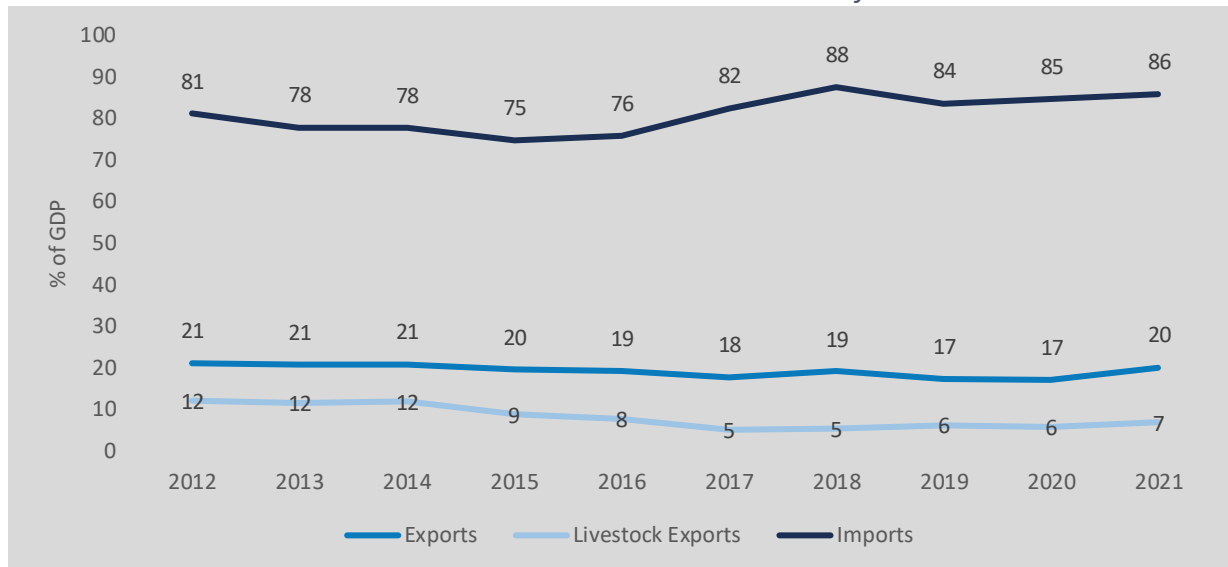
Heerka ganacsiga Soomaaliya si weyn uma uusan soo hagaagin sanadihii ugu dambeeyay. Tan waxaa loo aaneynayaa dhowr arrimood oo ay ka mid yihiin: cunaqabateynta caalamiga ah ee lagu soo rogay; warshadoo aha aan la horumarsaneeyn; fikradaha ku saabsan ganacsiga iyo jawiga maalgashiga; kaabayaasha ganacsiga oo liita iwm. Sidaas darteed, Soomaaliya waxaa haysata hoos u dhac weyn oo xagga ganacsiga ah, iyadoo badeecadaha la soo dejiyo ay gaareen 86% GDP 2021 iyo celcelis ahaan 81% muddadii 2012 – 2021 (eeg Jaantus 5). Xogta IMF waxay ku qiyaastay

³⁸ Xafiiska Tirakoobka Qaranka (NBS) ee Soomaaliya (2022).

dheelitirka ganacsiga taban ee Soomaaliya -70.3 (% GDP) sanadka 2022 (eeg Shaxda 4). Tan hadda waxa la saadaalinayaa inay sii jiri doonto muddada 2023-2027 waana in wax laga qabtaa (eeg Shaxda 4).

Jaantus 3: Qaabdhismeedka Maamulka AfCFTA

Source: National Bureau of Statistics (NBS) of Somalia, 2022

Shaxda 3:Haraaga Lacag-bixinta Soomaaliya, 2019-2027

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
	Est.				Proj.				
Isku dheelitirka lacagaha	(Percent of GDP)								
Haraaga akoontiga	10.4	10.8	17.1	15.9	13.6	14.8	15.3	15.1	-15
Isku dheelitirka ganacsiga	63.5	64.1	70.9	70.3	69.3	68.7	68.7	68.6	68.5
Dhoofinta alaabta iyo adeegyada	17.3	14.1	17.2	16.7	16.8	16.8	16.9	17	17
Soo dejinta badeecadaha iyo adeegyada	80.8	78.2	88	87.1	86.1	85.6	85.6	85.5	85.5
Xawaaladaha	24.3	23.5	27.3	27.3	27.8	28	28	28	28
Deeqaha	29.4	30.3	27	27.7	28.5	26.3	25.9	25.9	25.9
Maalgalinta tooska ee shisheeye	6.9	7.8	8	7.8	7.8	7.8	7.8	8	8
deynta dibadda 8/	81.9	57.2	45.3	41.2	6.4	9.1	10	10.6	11.1

Source: IMF Somalia Country Report No. 22/375 (December,2022)

Qeybaha Ganacsiga

Dhoofinta

Kala duwanaanshaha Dhoofinta iyo kordhinta qiimaha xaddidan ayaa weli ah caqabad, maadaama xoolaha nool iyo wax soo saarka beeraha aasaasiga ah ay horsed u yihiin Dhoofinta Soomaaliya (eeg Jaantus 5,6 & Shaxda 3). Sida laga soo xigtay Xarunta Ganacsiga Caalamiga ah

ee ugu dambaysay, alaabooyinkani waxay lagu xisaabiyay 60% dhoofinta wanaagsan, celcelis ahaan, muddada 2017-2021 (eeg Shaxda 5). Dhoofintaas, xoolaha nool ayaa ah kuwa ugu muhiimsan, taasoo ka dhigaysa 26% badeecadaha la dhoofiyo sanadka 2021 (fiiri Jaantus 6), inkasta oo tani ay hoos uga dhacday 52% 2017 (eeg Shaxda 3). In kasta oo biraha qaaliga ahi ay u soo baxeen dhoofin muhiim ah dhawrkii sano ee la soo dhaafay, qaybta dhoofinta ayaa weli ah mid xaddidan oo aan kala duwanayn.³⁹

Dakhliga Dhoofinta Soomaaliya waxa lagu xisaabiyaa 20% GDP, 2021, taas oo u dhiganta celceliska 19% ee muddada 2012 – 2019. Tani waxa ay tilmaan u tahay heerka hoose, iyo qiimaha hoose, ee wax-soo-saarka Soomaaliya, waxana ay soo jeedinaysaa ballaarinta ugu yar ee dhinaca sahayda (fiiri Jaantus 5).⁴⁰

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Hoos u dhaca weyn ee qiimaha dhoofinta ee 2020 - 2021 waxay u badan tahay inay ka dhalatay abaarta daba dheeraatay.

Shaxda 4:Qeybaha & qiimaha dhoofinta 2017-2021 (kun USD)

Calaamada alaabta	Qiimaha la dhoofay 2017	% Qiimaha	Qiimaha la dhoofay 2018	% Qiimaha	Qiimaha la dhoofay 2019	% Qiimaha	Qiimaha la dhoofay 2020	% Qiimaha	Qiimaha la dhoofay 2021	% Qiimaha
Alaabooyinka oo dhan	426,263		488,735		418,037		295,938		165,839	
Xoolaha Nool	220042	52%	218595	45%	90078	22%	69422	23%	42781	26%
Abuurka & Miraha	5750	1%	20050	4%	43417	10%	22608	8%	31111	19%
xabagta iyo dheecaanka iyo khudradda kale iyo kuwa lala soo baxay	27147	6%	37188	8%	36185	9%	26731	9%	29838	18%
Kalluunka iyo qolofleyda, molluscs iyo kuwa kale ee rogrogmada biyaha dhaxdiisa	30714	7%	38521	8%	36153	9%	26998	9%	11123	7%
Warqad iyo Kumisaatooyinka ; Xirmooyinka warqadaha,	1	0%	3	0%	1864	0%	3878	1%	8991	5%
birta	125	0%	289	0%	134	0%	382	0%	8608	5%
Maraakiibta, doomaha iyo waxyaabaha sabbaynaya	4432	1%	2922	1%	2	0%	3318	1%	7047	4%

Mashiinnada korontada iyo qalabka iyo qaybo ka mid ah; cod duubayaasha iyo soo saarayaash, telefishinka...	2293	1%	6664	1%	6194	1%	3006	1%	3995	2%
Dufanka xoolaha ama khudradda iyo saliidda iyo alaabtooda ; dufan la cuni karo oo la diyaariyey; xayawaan...	727	0%	1504	0%	3241	1%	6329	2%	3686	2%
Miraha la cuni karo iyo lawska; diirka miraha liinta ama qaraha	18194	4%	8201	2%	9705	2%	10546	4%	3413	2%
hargaha ceeriin (aan ahayn dhogorta) iyo hargaha	5156	1%	4931	1%	3557	1%	2305	1%	2953	2%
Mashiinnada, qalabka farsamada, waxyabaha ka falceliya nukliyeerka,	1251	0%	1654	0%	489	0%	1037	0%	2437	1%

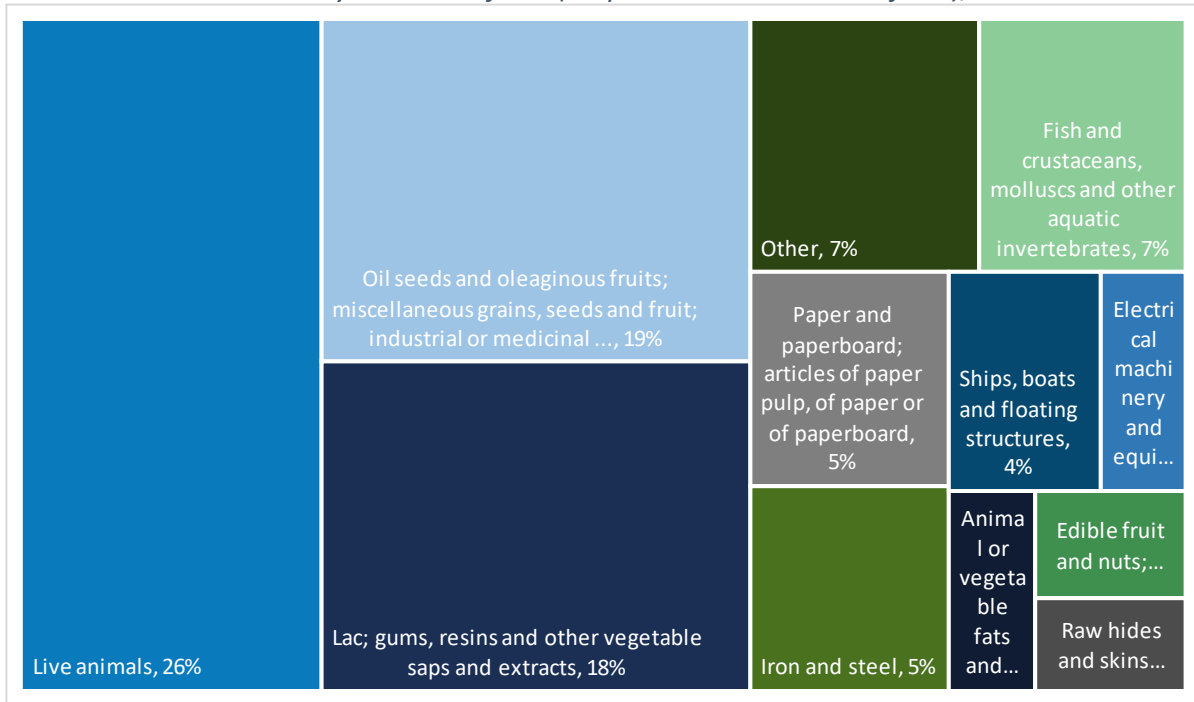

kuleyliya; qaybo ka mid ah										
Copper ka iyo qeybihiisa	538	0%	2157	0%	1099	0%	375	0%	1648	1%
Saliidaha muhiimka ah iyo resinka ; udugga, qurxinta ama diyaarinta musqusha	964	0%	2083	0%	1801	0%	1969	1%	1490	1%
Diyaaradaha, dayax gacmeedyada, iyo qaybo ka mid ah	238	0%	389	0%	855	0%	332	0%	1074	1%
Luulka dabiiciga ah ama la dhaqan eh, dhagaxyo qaali ah ama ka agdhow, biraha qaaliga ah, biraha xidhan	100308	24%	128065	26%	174415	42%	111402	38%	784	0%
Dhammaan badeecadaha kale ee la dhoofiyay	8376	2%	15503	3%	8841	2%	5294	2%	4839	3%

Source: International Trade Centre Trade Map database

Jaantus 4: Qeybaha dhoofinta (boqolkiiba wadarta dhoofinta), 2021

Source: International Trade Centre Trade Map database

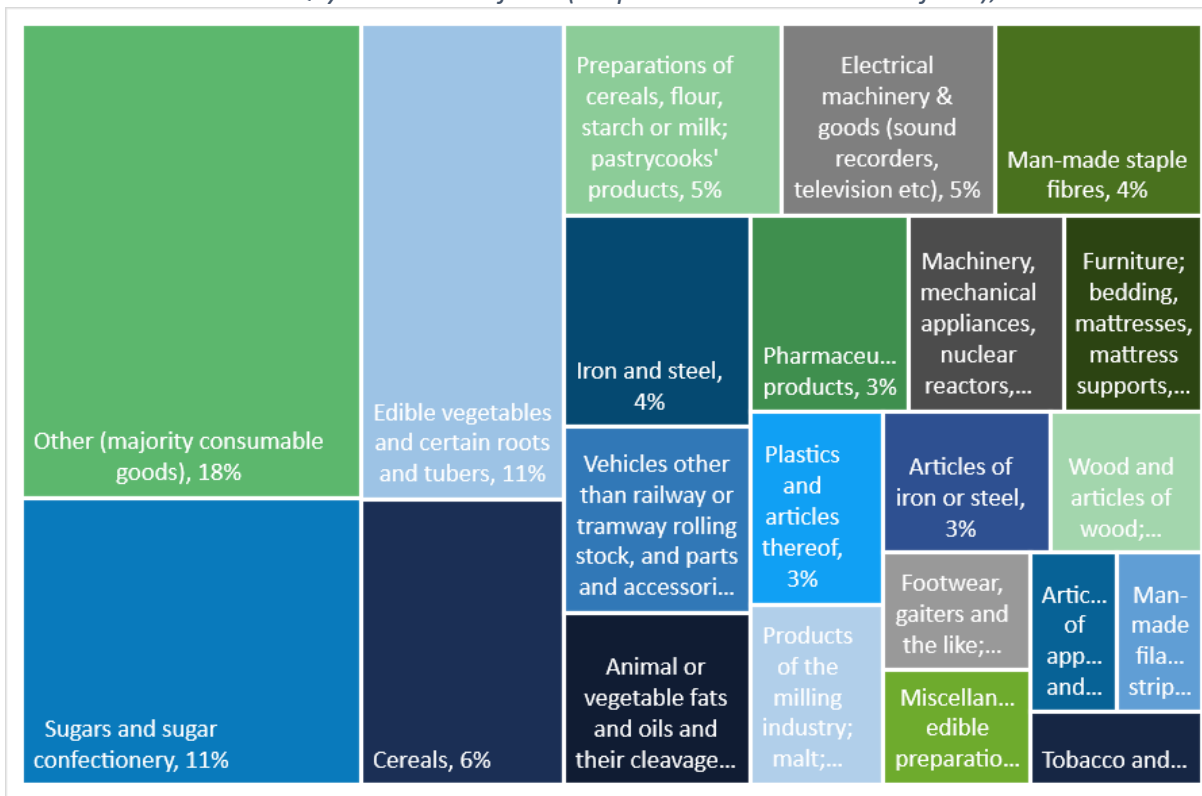
Soo dajinta

Badeecadaha Soomaaliya la soo dejiyo waxaa inta badan la xiriiran cunto, cabitaan, iyo alaabada kale ee la isticmaalo. Tani waxay astaan u tahay isbeddelkii warshadaha una guuray allabaha macmiisha la soo dhoofin jiray wixii ka dambeeyay 1990 - ka dib dagaaladii burburiyay awooddii wax soo saar ee Soomaaliya si weynna hoos ugu dhigay maalgelintii ganacsiga guud iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee warshadaha⁴¹. 2021, sonkorta iyo macmacaanka (11%), khudaarta/xididka (11%), badarka (6%), diyaarinta mushaarida ama caanaha (5%), iyo alaabta korantada (5%), waxay ka koobnaayeen shanta wax soo saarka ee ugu sareeya Soomaaliya (fiiri Jaantus 7). Soo dejinta agabka wax soo saarka ee aad u hooseeya.

⁴¹ Bangiga Adduunka. 2021. Ganacsiga dhaqaajiyaha Kobaca Soomaaliya: Caqabadaha iyo Fursadaha. Bangiga Adduunka, Washington, DC. © Bangiga Adduunka. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36662> License: CC BY 3.0 IGO.

Jaantus 5: Qeybaha soo dajinta (boqolkiiba wadarta Soo dajinta), 2021

Source: International Trade Centre Trade Map database

Jihada ganacsiga

Waddamada ay asal ahaan ka yimadan iyo halka ay u socdaan wax-soo-dejinta iyo dhoofinta Soomaaliya waxay inta badan jirtaa meel ka baxsan Afrika, iyadoo hadda uu hooseeyo ganacsiga Afrika dhexdeeda. Muddadii 2017-2021, suuqyada ugu badan ee wax-soo-saarka Soomaaliya loo dhoofiyo waxaa ka mid ah Sacuudiga, Hindiya, Faransiiska, Bulgaariya, Shiinaha, Japan, iyo Turkiga.⁴² Isla muddadaas, wadamada ugu muhiimsan ee Soomaaliya waxsoo dhoofsatay waxaa ka mid ah Shiinaha, Hindiya, Itoobiya, Turkiga, iyo Kenya.⁴³ Tani waxay muujinaysaa ganacsiga Soomaaliya (soo dejinta iyo dhoofinta) guud ahaan ku wajahan suuqyada Bariga Dhexe, Aasiya iyo gobolka.

Ganacsiga Soomaaliya ay la leedahay qaaradda, dalalka deriska la ah ee Kenya iyo Itoobiya ayaa ka mid ah labada suuq ee dhoofinta iyo soo dejinta ugu sarreeya ee dalka (fiiri Jaantus 8 & 9). Xogtii ugu dambaysay (2021) waxay tilmaamaysaa in shanta suuq ee ugu horreeya ee Afrika wax loo dhoofiyo ay kala yihiin Senegal (28%), Masar (23%), Mozambique (17%), Kenya (17%), iyo Ethiopia (8%) (eeg Jaantus 8).⁴⁴ Ilaha ugu muhiimsan ee Soomaaliya laga keeno badeecadaha

⁴² Xogta Khariidadda Ganacsiga ITC

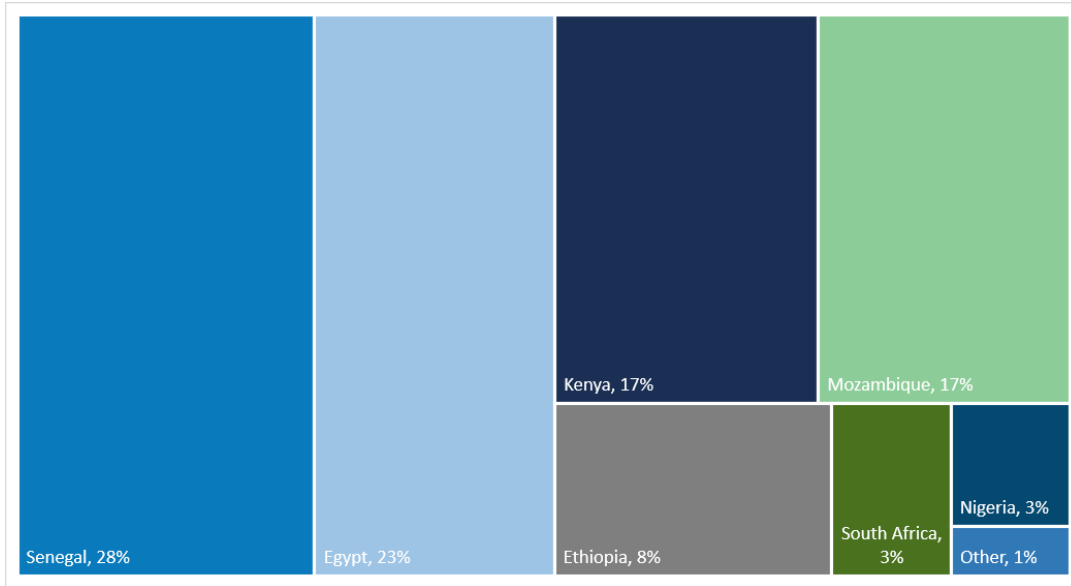
⁴³ Ibid.

⁴⁴ Senegal uma badna in ay tahay saaxiibka ugu sarreeya ee dhoofinta Soomaaliya, taas oo ka tarjumaysa dhibaatooyinka helitaanka xogta ganacsiga saxda ah ee Soomaaliya.

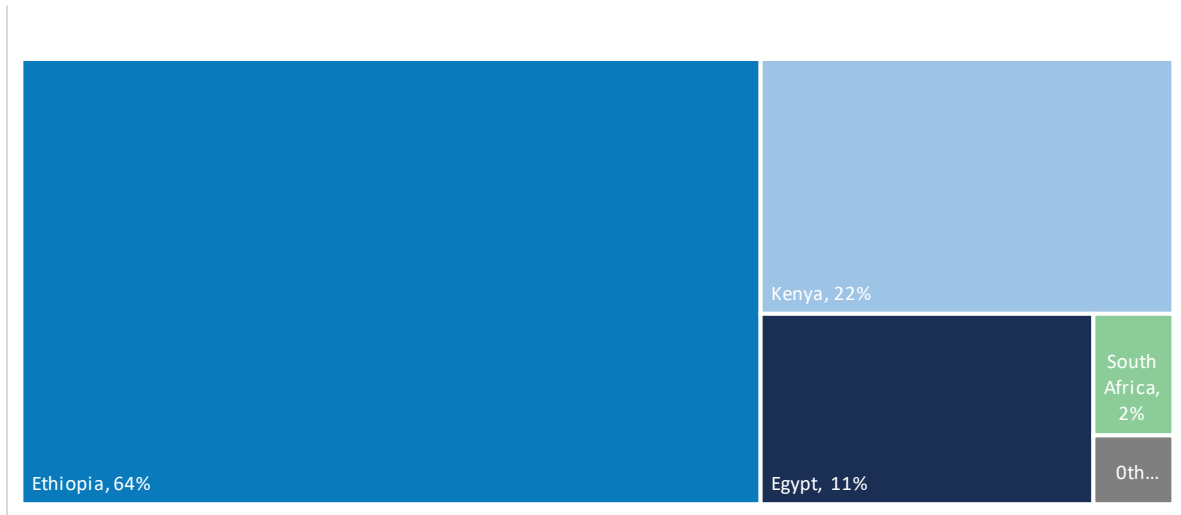
Afrika ayaa aad u xoog badantahay, iyadoo Itoobiya ay 64% ka tahay dhammaan badeecadaha Afrika laga keeno sannadka 2021 (eeg Jaantus 9). Waxa soo raaca badeecadaha laga keeno Kenya (22%), Masar (11%), iyo Koonfur Afrika (2%).

Jaantus 6: Qaaybaha suuqyada Afrika ay Soomaaliya u dhoofinayso, 2021

Source: International Trade Map Trade Map database

Jaantus 7: Source: International Trade Map Trade Map database

Source: International Trade Map Trade Map database

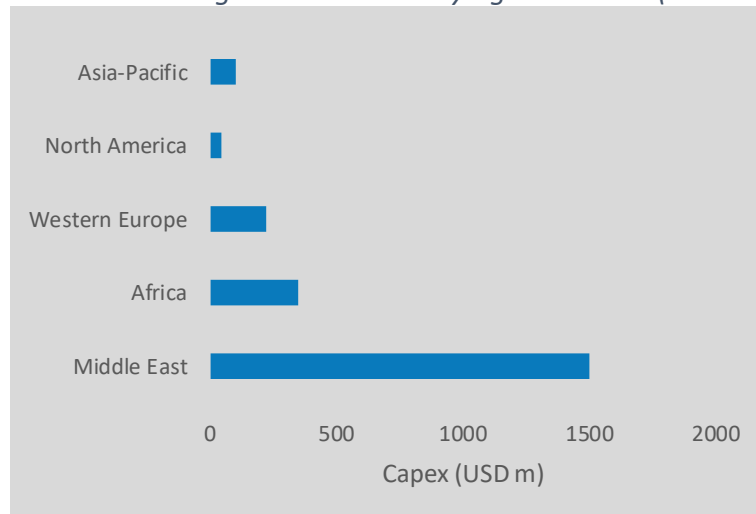
Taa beddelkeeda, ganacsiga aan rasmiga ahayn ee xudduudaha isaga gudba (ICBT) waxaa u badan dalalka dariska tooska ah ee Soomaaliya ee Geeska Afrika: Jabuuti, Itoobiya, iyo Kenya, kuwaas oo ka ganacsida xoolaha, badeecadaha beeraha, cuntada, iyo Qaadka. Tusaale ahaan, xeryaha qaxootiga ee Dhadhaab waxay ka sameysteen xudduudda Soomaaliya iyo Kenya xarun ganacsi aan rasmiga ahayn oo muhiim ah – oo la taaban karo. ICBT waa qeyb muhiim ka ah qaaradda oo dhan, hubaashi, badeecadaha iyo waddamada qaarkood, qiimaha ICBT laga yaabo inuu la kulmo ama ka sarreeyo ganacsiga rasmiga ah.

Maalgalinta

Waxaa lagu xisaabiyaa maalgashiga tooska ah ee shisheeye (FDI) qeyb muhiim ah marka loo eego saamiga GDP, Soomaaliya waxay u socotaa si wanaagsan, iyadoo lagu qiyaasay inay sare u kacday 8% 2021 (eeg Shaxda 4). Tani waxay u badan tahay inay tilmaan u tahay hab-dhaqanka wanaagsan ee DFS ee ku aaddan soo jiidashada iyo ilaalinta FDI, heer federaal iyo heer gobol labadaba.

Bariga Dhexe waa isha ugu weyn ee Soomaaliya kharashaka rasumaalka, intii u dhaxaysay 2010-2022 (eeg Jaantus 11). Tani maaha wax lala yaabo marka loo eego xiriirka dhow ee dhaqaalaha iyo dhaqanka ee Soomaaliya ay la leedahay gobolka. **Afrika waa isha xigta ee ugu muhiimsan FDI ee Soomaaliya**, iyadoo bixinaysa USD 351.5m oo kharash bixin ah lilaa 2010 (eeg Jaantus 10). FDI-da laga helo Afrika, badi waxay ka imaanaysaa qaybaha isgaarsiinta iyo maaliyadda, iyadoo Jabuuti, Mauritius, Kenya, Masar iyo Itoobiya ay yihiin kuwa ugu muhiimsan Soomaaliya ee maalgashadayaasha Afrika (eeg Shaxda 6).⁴⁵

Jaantus 8: Isha maalgashi ee Soomaaliya gobol ahaan (2010 - 2022)

Source: Financial Times Ltd, fDi Markets

⁴⁵ Qiyaasta jaantuska laga soo xigtay xogta mashruuca Financial Times fDi ee suuqyada ee aan ahayn FDI sida uu u diiwaangashan yahay Bangiga Dhexe ee Soomaaliya.

Shaxda 5: Ilaha Soomaaliya ee maalgashiga Afrika (2010-2022)

Ilaha Afrika Wadan ahan	Kharashka Rasumaalka (USD m)	Tirada Mashaariicda	Shaqooyinka la abuuray	Qaybaha Muhiimka ah
Djibouti	209	2	138	Isgaarsiinta
Mauritius	105	1	69	Isgaarsiinta
Kenya	19	2	44	Adeegyada maaliyadeed
Egypt	10	1	22	Adeegyada maaliyadeed
Ethiopia	10	1	22	Adeegyada maaliyadeed

Source: Financial Times Ltd, fDi Markets

Tallaabooyinka Siyaasadda

Shaxda 5 hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha muhiimka ah ee soo ifbaxaya iyo tallaabooyinka siyaasadda ee la soo jeediyay.

Shaxda 6: Ganacsiga Soomaaliya & Falanqaynta Xaalka Dhaqaalaha guud

Arrinta la Ogaaday	Tallaabooyinka Siyaasadda ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Hoos u dhac ganacsi oo daba-dheeraaday oo aan waari karin. Tan waxaa hadda lagu maalgeliyaa qulqulka lacagaha xawaaladaha kuwaas oo u nugul jahawareerka caalamiga ah, tusaale ahaan masiibada COVID-19.	Dhaqangelinta AfCFTA waxay siin doontaa Soomaaliya fursado ay ku ballaarin karto galaangalka ay ku leedahay suuqa Afrika isla markaana ay soo saarto dakhli iyo canshuuro dhoofin si ay u kordhiso dakhli	Dakhliga dhoofinta oo kordhay	Waxaa yaraaday Hoos u dhaca ganacsiga	MoCI oo la shaqaynaysa NTFC si ay isugu duwdo dhammaan qeybaha ku lugta leh hirgelinta istaraatiijiyadda.	Isku-dhafka - Miisaaniyada DFS iyo deeq-bixiyeyaasha kala duwan.

	ururinteeda gudaha.				
Dhaqdhaqaaqa kheyraadka gudaha oo liita.	Dib u habaynta la xiriirta ganacsiga, oo ay ku jiraan dhaqangelinta nidaamka ee kastamka iyo dib-u-habaynta fududaynta ganacsiga, waxay kordhineysaa ururinta dakhliga gudaha.	Waxeey dhimeeysaa Kharashaad ka wax kala iibsiga	Waxeey dhimeeysaa kharashk ganacsiga	MoCI oo la shaqaynaysa Wasaaradda Maaliyadda, Waaxyaha Dakhliga iyo Kastamka.	Banaanka sida - Trade Mark Africa, World Customs Organisation (WCO), UNCTAD, ITC, iyo deeq-bixiyeyaasha laba geesoodka ah ee ka shaqeeya ganacsiga.
Dhoofinta oo xadidan, oo leh kala duwanaanshiyaha dhoofin oo liidata. Dhoofinta Soomaaliya waxay inta badan ka kooban tahay xoolaha nool iyo badeecadaha ceeriin ee beeraha.	Furitaanka suuqa dhoofinta gobolka iyada oo loo marayo hirgelinta AfCFTA, lana beegsanayo suuqa dhoofinta Afrika oo qiimo leh oo lagu kordhinayo dhoofinta xoolaha iyo hab-soosaarka beeraha.	Wax dhoofinta dalalka Afrika oo korortay	Waxaa Baahay helitaanka suuqyada	MoCI oo la shaqaynaysa Wasaaradaha la xidhiidha dhoofinta (Wasaaradda Beeraha & Waraabka, Wasaaradda Batroolka & Macdanta, Wasaaradda Dekedaha & Gaadiidka Badda, Wasaaradda Kalluumaysiga & Khayraadka Badda).	Isku-dhafan - Miisaaniyadda DFS, Afrexim Bank, UNDP, ITC.

Soomaaliya – AfCFTA: Aragtida ganacsiga gaarka ah ee AfCFTA Ujeedooyinka iyo baaxadda sahanka

Ganacsiga gaarka loo leeyahay ayaa la filayaa inay door hogaamineed ka ciyaaraan hirgelinta AfCFTA. Ma jiri karto AfCFTA la'aanteed in si buuxda uga qayb-qaataan hawl-wadeennada dhaqaalaha Afrika - kuwaas oo ah, ganacsiga gaarka ah, kuwaas oo ay tahay in ay fuliyaan heshiiska. Sidaa awgeed, horumarinta istaraatiijiyadan, waxaa la sameeyay sahan lagu sameeyay ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Soomaaliya. Baaxadda sahanku waxa uu daboolay arrimaha soo socda;

- **Wacyigelinta AfCFTA** - haddii qaybta gaarka loo leeyahay ay taqaan AfCFTA iyo sida looga faa'iidaysan karo si ay u koraan ganacsigooda/maalgashigooda.
- **Faa'iidooyinka, kharashyada, caqabadaha, iyo khataraha AfCFTA** - haddii AfCFTA ay soo bandhigeysa fursadaha iyo khatarta ganacsiyada la xiriira ee gobolka qaarkood
- **Ka-qaybgalka daneeyayaasha** -haddii ganacsiga gaarka ah lagala tashaday wada-xaajoodyada hadda jira iyo kuwa mustaqbalka iyo baahida loo qabo in la helo hab dhisan oo wax-ku-ool ah.
- **Taageerada loo baahan yahay**- Taageerada lagama maarmaanka u ah ganacsiga gaarka loo leeyahay si loo xaqiijiyo faa'iidooyinka AfCFTA.
- **Doorka ganacsiga gaarka loo leeyahay** – Doorka ay ganacsiga gaarka ahi ay filayaa inay ka ciyaarto xaqiijinta ka mira dhalinta faa'iidooyinka la saadaalinayo.

Natijoooyinka sahanka ayaa la filayaa in ay ku qeyb ka qadato istaraatiijiyaddan oo ay gacan ka geystaan sidii loo hormarin lahaa wacyiga siyaasad-dejiyeyaasha DFS ee muhiimka ah jawaab celinta saameynta ku yeelan doonta shaqada wixtarka leh ee AfCFTA Soomaaliya.

Qeybaha Sahanka

Ka dib la tashiyo lala yeeshay DFS, sahanka waxaa lagu xaddiday jawaab-bixiyeyaasha ka kala yimid Soomaaliya iyo qurba-joogta Soomaalida ee Kenya, Koonfurta Suudaan, iyo Uganda.

- Sahanku waxa uu ujeedadiisu ahayd in la ururiyo fikradaha heerka wacyiga, fursadaha, caqabadaha, iyo dib u habaynta muhiimka ah ee loo baahan yahay si kor loogu qaado faa'iidooyinka AfCFTA.
- Sahanka ayaa la sameeyay laga bilaabo Luulyo 2022 iyo Agoosto 2022.
- Sahanka onlin ka ah ayaa helay 174 jawaabo oo ku kala baahsan Soomaaliya, Kenya, Koonfurta Suudaan, iyo Uganda.

Sifaayinka sahanka

Sahankan ayaa lagu bartilmaameedsaday 300 oo jawaab bixiyaal ah oo ka kala yimid Soomaaliya iyo 3da waddan ee qurba joogtada loo qoondeeyay, heerka jawaab celinta 174 ayaa ka dhigan 34% muunada la abaaray. Tani waa natijoo wanaagsan marka la eego sahanada onlaynka ah ay leeyihiin heerar jawaab celin aad u hooseeya (in ka yar 10%). Jaantus 12 hoose waxa uu bixinayaa tusaalaha muunada sahanka. Natijoooyinka soo socda ayaa mudan in la muujiyo;

- Kaliya 29 ganacsi oo fadhigoodu yahay Soomaaliya ayaa ka jawaabay sahanka inkastoo xog-ururinta sahanka lagu turjumay Soomaali. Dadka ugu badan ee la wareystay ayaa ahaa ganacsatada Soomaalida ee Kenya iyo South Sudan

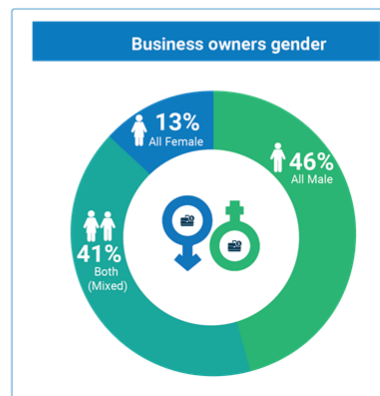
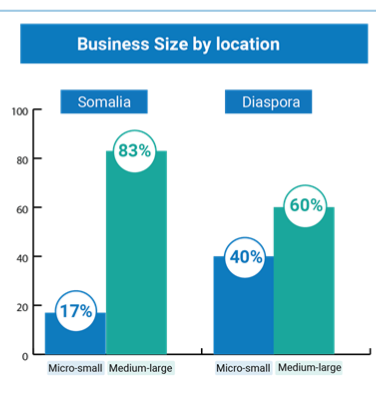
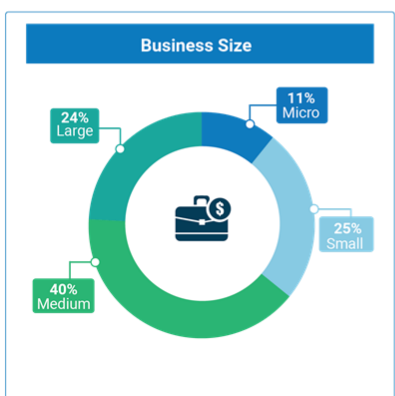
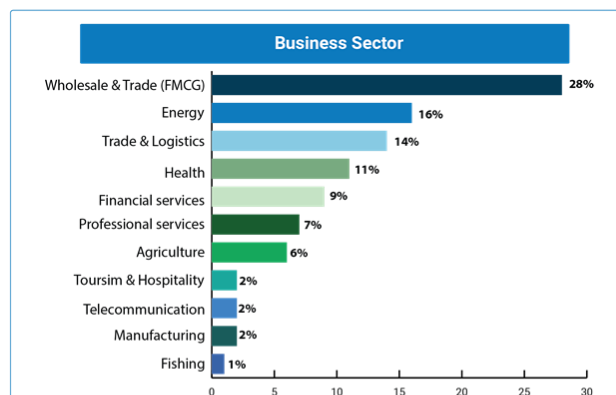
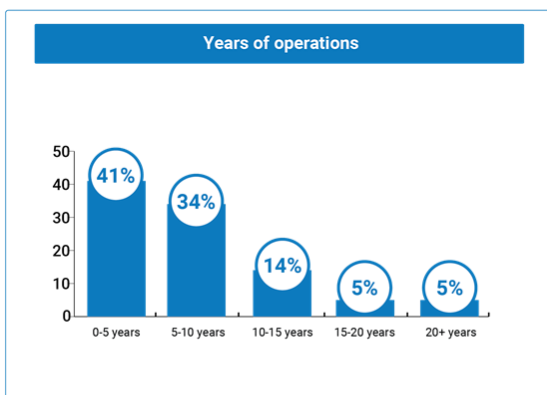
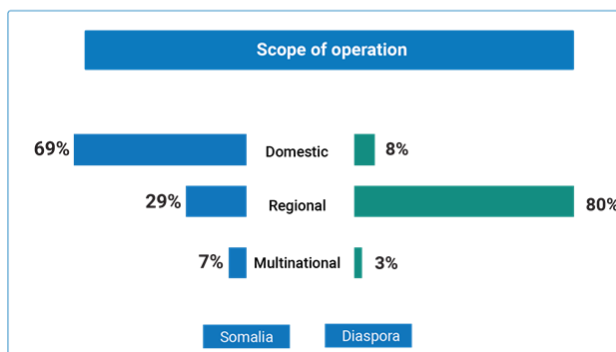
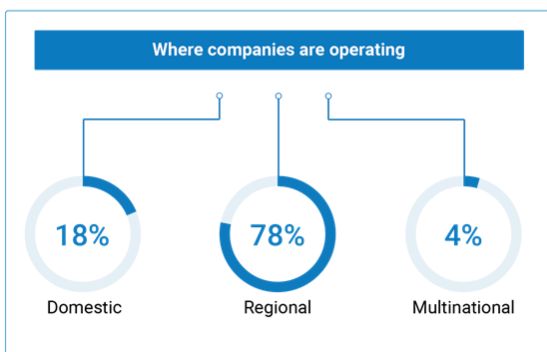
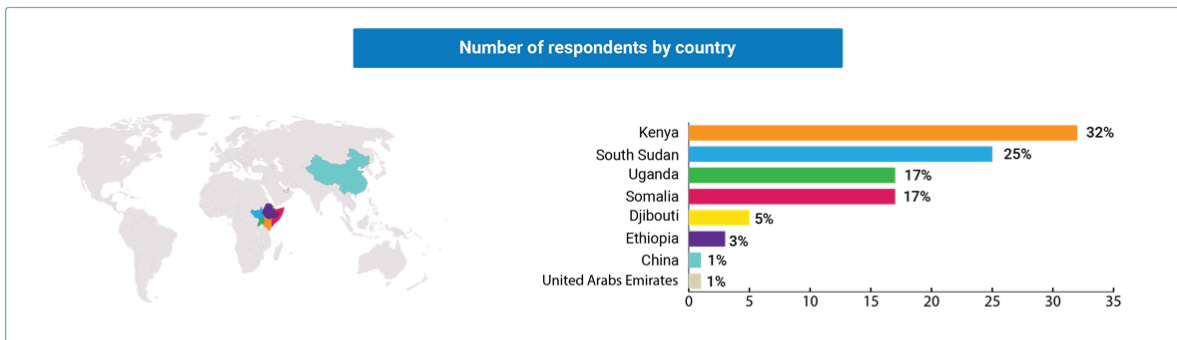

- Tiro aad u badan (78%) shirkadaha la daraaseeyay ayaa ka hawlgala guud ahaan gobolka iyadoo 18% keliya ay ka shaqeeya Soomaaliya. Sidoo kale, 41% iyo 34% ganacsiyadu waxay shaqaynayaan wax ka yar 5 iyo 10 sano siday u kala horreeyaan.
- Ganacsiyada Soomaaliya ayaa inta badan diiradda saaraya suuqa gudaha halka kuwa qurbaha joogaa sidii la filayey ay aad diiradda u saarayaan gobollada. Sideed iyo toban boqolkiiba shirkaduhu waxay ahaayeen qaybaha jumlada iyo ganacsiga oo ay ku xigto tamarta (16%), ganacsiga iyo saadka 14% iyo daryeelka caafimaadka 11%.
- Inta badan shirkadaha la sahamiyay waxay ahaayeen kuwo dhexdhexaad ah iyo kuwo waaweyn⁴⁶ marka loo eego isbeddelka sannadlaha ah, 83% shirkadaha la sahamiyay ee Soomaaliya waxay hoos ugu dhaceen heerka dhexe ama qayb weyn marka la barbar dhigo 60% qurba joogta.
- Tirada meheradaha haweenku leeyihiin ee ka jawaabay aad bay u hooseeyaan 13%

⁴⁶ ku saleysan kala soocidda DFS ee cabbirka shirkadda aad u yar (\$5-10K) yar (\$10-50K) dhexdhexaad (\$50-100K) weyn (100k lagu daray).

Jaantus 9 : Astamaha Tusaalaha Sahanka

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

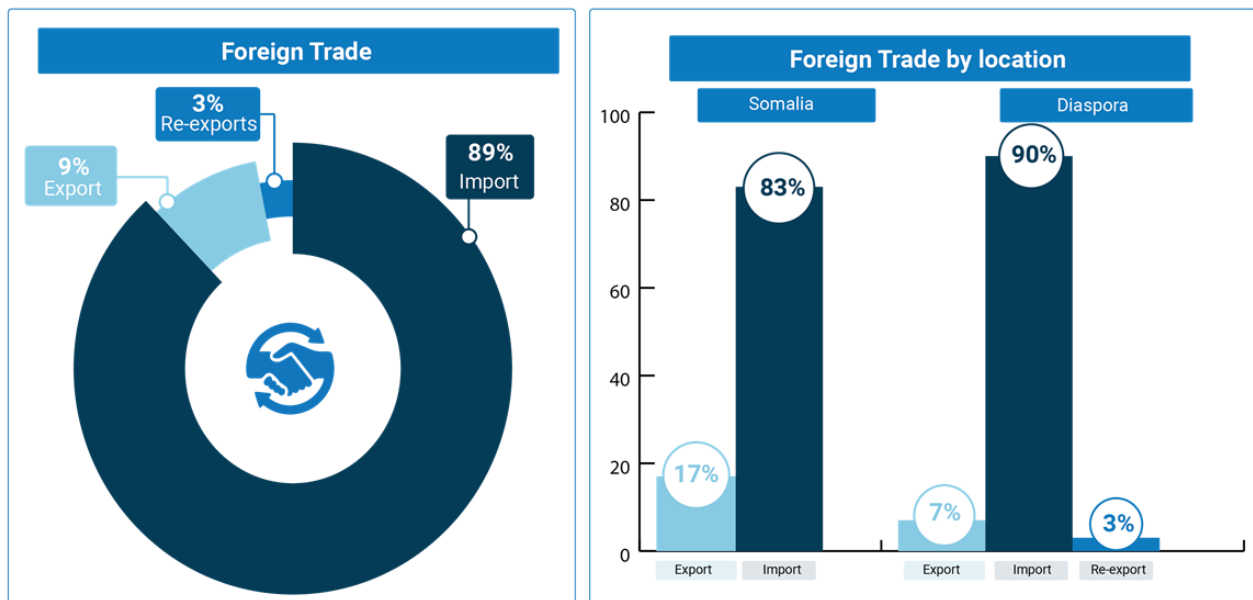
Natiijooyinka muhiimka ah ee sahanka

Warbixinta sahanka oo dhamaystiran iyo natiijooyinkeeda oo faahfaahsan ayaa laga heli karaa lifaaqa warbixintan. Isku soo wada duuboo, kuwan soo socda ayaa khuseeya faahfaahinta istaraatiijiyadan iyo qorshe hawleedkan.

Isku dheelitirka ganacsiga

Badeecadaha la soo dejiyo ayaa ah qayb ganacsi oo xad dhaaf ah - shirkadaha la sahamiyay, 89% waxay muujiyeen inay wax soo dejiyaan, 9% dhoofiyaan iyo 3% dib u Dhoofiyaan – Jaantus 13. Ma jiro farqi u dhexeeya shirkadaha Soomaalida iyo kuwa qurbajoogta ee noocaan ah. Dhaqdhaqaaqa ganacsi ee ay ku hawlan yihiin. Natiijadu waxay la socotaa xaqiiqda ah in soo dejinta oo u dhiganta 80% GDP-ga Soomaaliya.

Jaantus 10: Nooca dhaqdhaqaaqa ganacsiga (oo ay ku jirto goobta)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

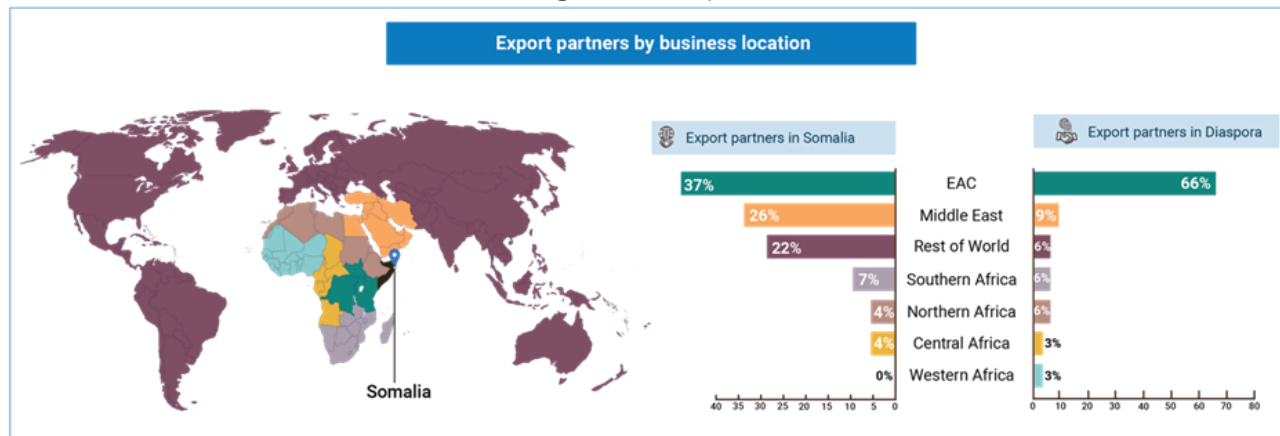
Aragtida dhoofiyeyaasha

EAC waa suuqa ugu weyn ee wax dhoofinta - shirkadihii horay u dhoofin jiray, 53% waxay muujiyeen inay u dhoofiyaan EAC - eeg Jaantus 14. Tani waxay la xiriirtaa xaqiiqda ah in badi (78%) shirkadaha la sahamiyay ay ka shaqeeyaan gobol ahaan Bariga Afrika. Natiijooyinka ayaa sidoo kale tilmaamaya in Bariga Dhexe (15%) uu yahay qayb kale oo muhiim ah dhoofinta taas oo loo aaneyn karo xiriirka soo jireenka ah ee ganacsiga Soomaaliya iyo xiriirka dhaqameedka ee xooggan ee gobolka. Shirkadaha Soomaalida iyo qurba-jooqta labadaba, ganacsi dhoofin oo muhiim ah lama laha gobollada kale ee Afrika ee ka baxsan EAC. Waxaa iska cad sababaha ama caqabadaha xaddidaya fursadaha ganacsiga dhoofinta ee loo baahan yahay in istaraatiijiyadani

wax ka qabato. Heerka hoose ee ganacsiga ee meelahaas ayaa fursad u ah Soomaaliya in ay wax ka qabato marka loo eego AfCFTA.

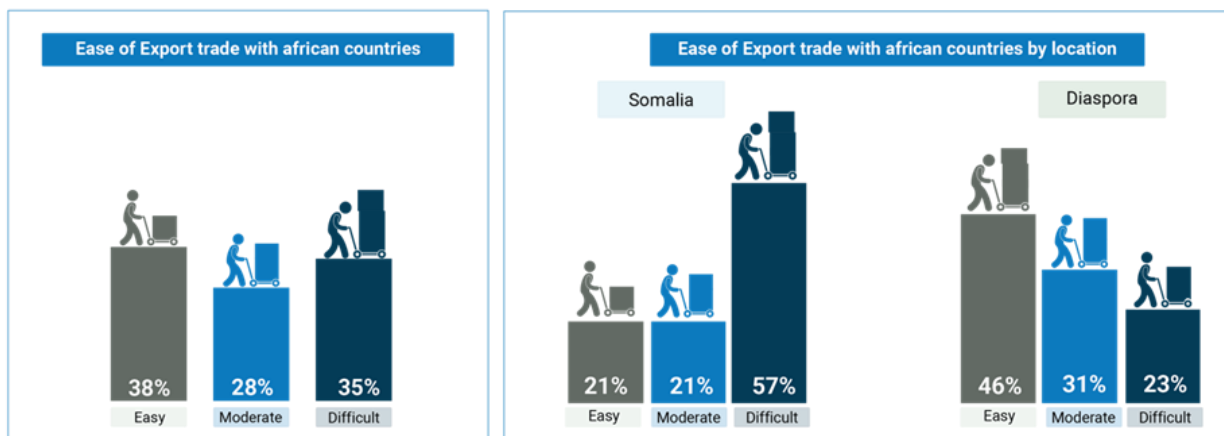
Jaantus 11: Ganacsiyada Soomaalida meelaha ugu muhiimsan ee loo dhoofiyo (ay ku jirto degaan ahaan)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Way adagtahay in loo dhoofiyo RoA – jawaab bixiyaasha ayaa la waydiiyay inay qiimeeyaan khibradooda dhoofinta marka ay galaan suuqyada dhoofinta Afrika. Marka la eego heerka guud ahaan (kala qaybsanaanta u dhaxaysa Soomaalida daljooga iyo qurbajoofta) ma jiro farqi weyn oo 38% shirkadaha leh khibrad fudud marka loo eego 35% kuwaas oo tilmaamay in khibradooda dhoofintu ay ahayd mid adag - Jaantus 15. Marka jawaabaha la kala saaro iyadoo lagu saleynayo goobaha Jawaab bixiyaasha, waxaa cad in Shirkadaha Soomaaliya ay wajahayaan dhibaatooyin waaweyn ee haysta helitaanka suuqa RoA halka shirkadaha Soomaalidu ay leeyihiin ee ku nool qurbaha ay u fududahay in ay la ganacsadaan qaaradda inteeda kale - fiiri Jaantus 15. Waxaan sidoo kale falanqeynay in khibradda dhoofinta ku kala duwan yihiin iyadoo lagu saleynayo cabbirka shirkadda iyo sannadaha shaqada. Natiijooyinka labada tilmaame waa kuwo aan la isku raacsanayn oo markaa waxay soo jeedinayaan in cabbirka shirkadda iyo sanadaha shaqada laga yaabo inaysan ahayn arrimo muhiim u ah khibradda dhoofinta.

Jaantus 12: Khibrad u leh u dhoofinta RoA

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Caqabadaha dhoofinta ee la Ogaaday - shirkadaha waxaa la waydiiyay inay cadeeyaan caqabadaha ugu muhiimsan ee saameeyay awooddooda si ay u galaan suuqa Afrika. Labada kooxoodba, xayiraadaha dhoofinta/caqabadaha ugu muhiimsan waa (i) kontaroolada kastamka oo aan loo baahnayn (20%); (ii) Hay'addo badan oo wax tijaabiya (14%); (iii) xog xad dhaaf ah iyo ururin dukumeenti (14%); (iv) u hoggaansanaanta halbeega (12%); iyo (v) jid gooyooyinka aan loo baahnayn iyo hubinta aan kala sooc lahayn (10%) - eeg Jaantus 16. Dhoofintayaasha fadhigoodu yahay Soomaaliya waxay iftiimiyeen labada kontaroolada kastamka ee aan loo baahnayn iyo hay'addo badan oo tijaabo sameeya labadaba inay yihiin labada caqabadood ee ugu sarreeysa laakiin waxaa dheer in ay iftiimiyeen u hoggaansanaanta halbeegyada iyo fiisaha / shuruudaha ogolaanshaha shaqada oo fure u ah caqabadaha saameeya. Dhoofinta Soomaalida ee EAC, caqabadaha ka haysta gelitaanka suuqa Soomaaliya waxay la mid yihiin kuwa kor lagu muujiyey – eeg Jaantus 17.

Jaantus ka 10: Xayiraadaha/caqabadaha la kulmaan marka la dhoofinayo

Jaantus 13: Xakamaynta ganacsiga / caqabadaha saameeya dhoofinta ee qurba-joogta ee Soomaaliya

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Jaantus 14: Caqabadaha Dhoofinta goob ahaan

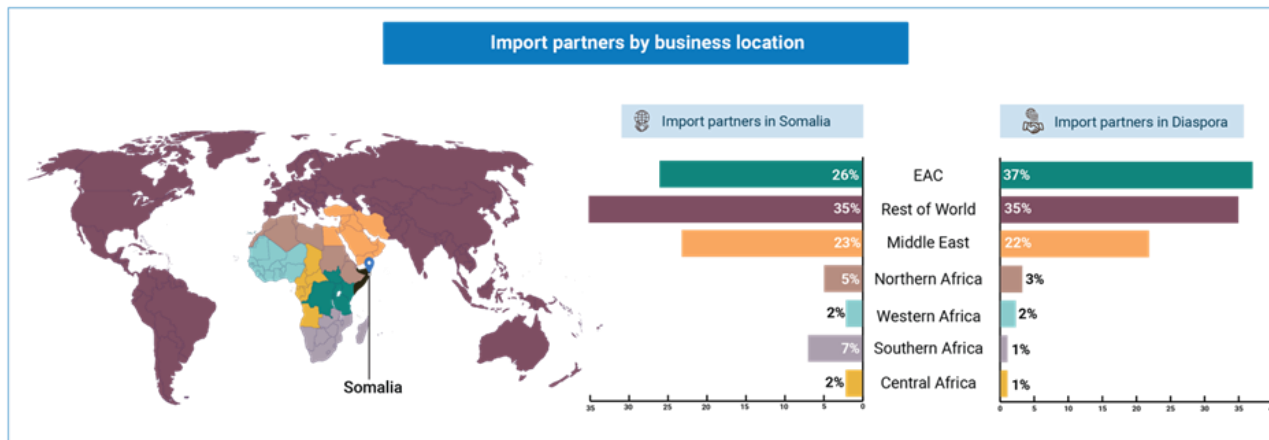

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd
Aragtida soo dejiyayaasha

Jihada ganacsiga soo dejinta - EAC, Adduunka intiisa kale, iyo Bariga Dhexe ayaa ah isha ugu weyn ee soo dhoofinta. – eeg Jaantus 18 Bulshooyinka kale ee gobollada Afrika waxay ka dhigan yihiin qayb aad u yar oo ka mid ah badeecadaha Soomaaliya la soo dhoofiyo. Tani waxay muujineysaa baahida loo qabo in la horumariyo suuqyadan iyadoo la raacayo AfCFTA si loo sii kala duwo wax soo saarka Soomaaliya. RoW waa isha koowaad ee laga soo dhoofiyo dhinaca ganacsatada fadhigoodu yahay Soomaaliya waxaana ku xiga EAC iyo Bariga Dhexe. Ganacsatada Soomaaliyeed ee fadhigoodu yahay EAC, waxa ugu horreeya ee ay wax kala soo degi karaan waa dalalka EAC (- eeg Jaantus 18), taasna waxaa inta badan sabab u ah ururda kastamka oo wax kala soo degidu ay bilaash uga soo gudbaan.

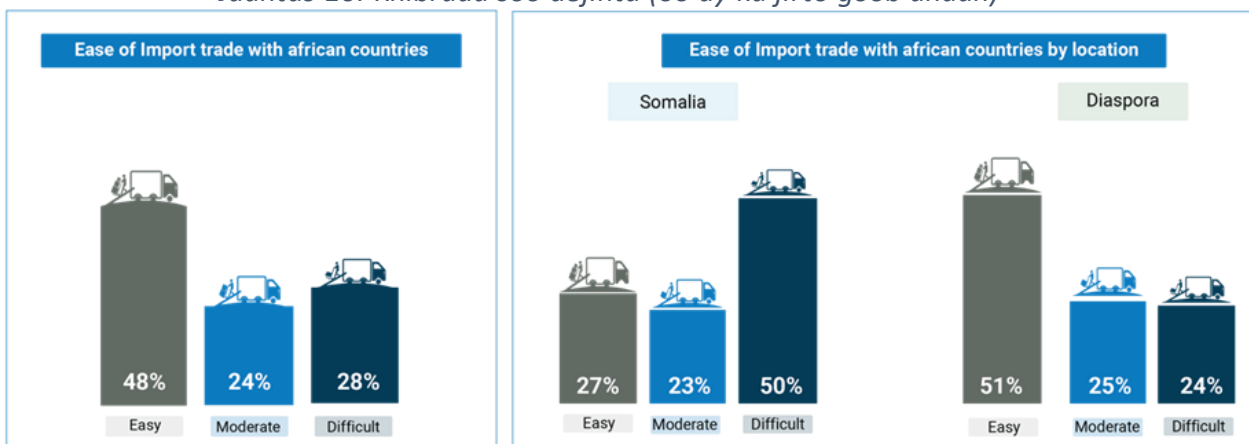
Jaantus 15: ganacsiga Soomaalida waa isha ugu muhiimsan soo dejinta (oo ay ku jiraan degaanda)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Dhibaataada ka jirta soo dajinta RoA - 48% dhammaan shirkadaha Soomaalida ee ku lug leh wax soo dejinta waxay muujinayaan in ay fududahay in la soo dejiyo - Jaantus 19. Marka xogta lagu sii kala saaro degaan ahaan waxaa cad in ay qiyaas ahaan laban laab ka badan tahay shirkadaha Soomaalida In la soo dejiyo si ka badan tan shirkadaha qurba joogta - eeg Jaantus 19. Shirkadaha ku yaal EAC waxay ka faa'iideysteen dib-u-habaynta ballaaran ee fududeynta ganacsiga ee la hirgeliyay 20kii sano ee la soo dhaafay. Dib-u-habayntani waxay keentay hoos u dhac weyn oo ku yimid waqtiyada ganacsiga iyo kharashyada.

Jaantus 16: Khibrada soo dejinta (oo ay ku jirto goob ahaan)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

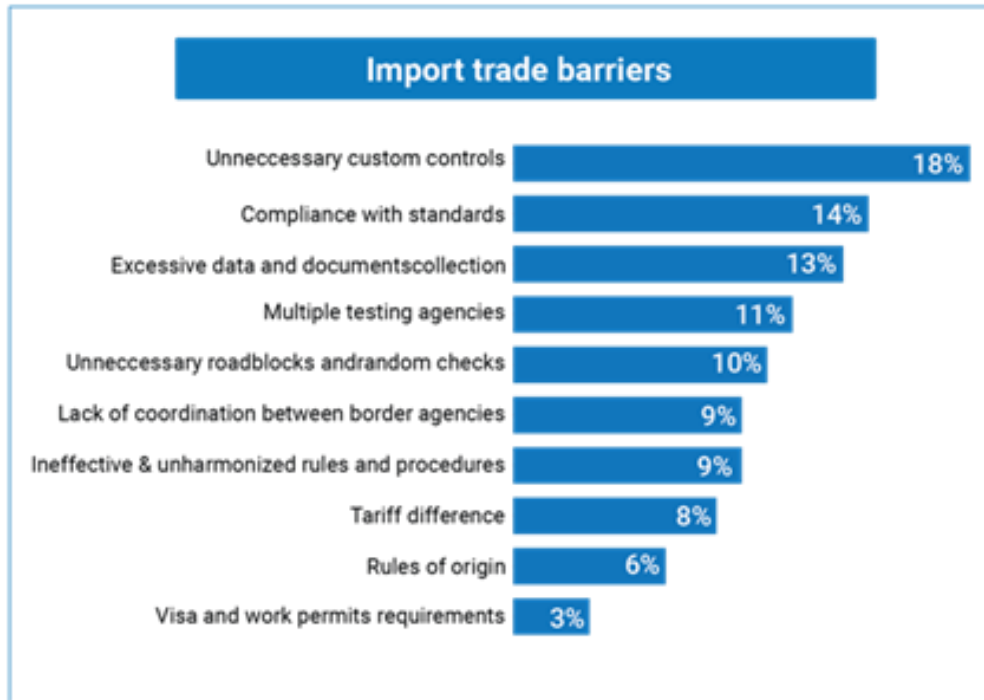
Caqabadaha soo dejinta la ogaaday

Jawaab bixiyaasha ayaa la waydiiyay inay muujiyaan caqabadaha ay la kulmaan marka ay soo dejinayaan. Labada kooxoodba, caqabadaha ugu waaweyn ee soo dejinta ayaa la mid ah kuwa laga soo sheegay dhoofinta. Kuwaas waxaa ka mid ah, (i) kontaroolada kastamka aan loo baahnayn (18%); (ii) u hoggaansanaanta halbeegyada (14%); (iii) xog xad dhaaf ah iyo ururin dukumeenti (13%); (iv) Hay'addo badan oo wax tijaabiya (11%); (v) iyo jid gooyooyinka aan loo

baahnayn iyo hubinta aan kala sooc lahayn (10%) - eeg Jaantus 20. Marka xogta la kala saaro degaanada, shirkadaha fadhigoodu yahay Soomaaliya waxay muujinayaan (i) kontaroolada kastamka aan loo baahnayn (17%); (ii) Hay'addo badan oo wax tijaabiya (15%); (iii) ogolaanshaha shaqada iyo shuruudaha fiisaha (11%); iyo (iv) jidgooyooyin aan loo baahnayn iyo hubin aan toos ahayn (9%) – eeg Jaantus 21.

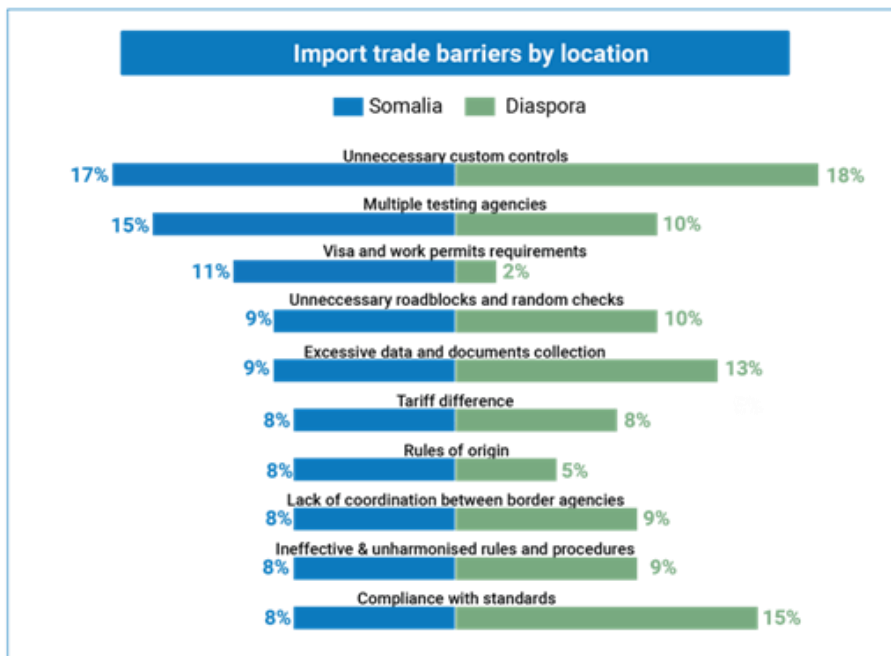
Jaantus 17: Caqabadaha soo dajinta ee la ogaaday

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Jaantus 18: Caqabadaha soo dajinta ee la ogaaday dhanka deeganada

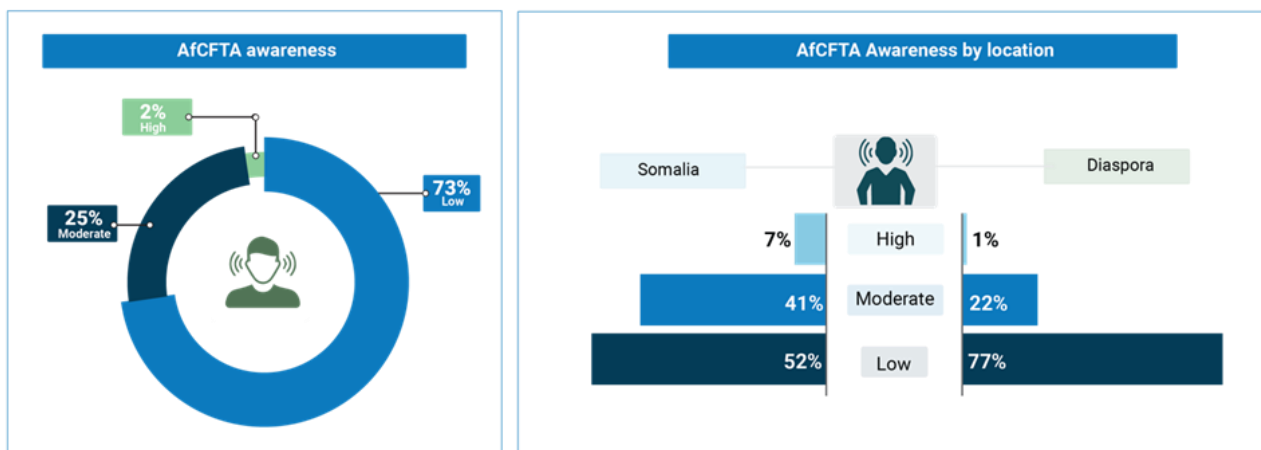

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Wacyiga shirkadda ganacsiga ee AfCFTA

Todobaatan iyo Sadax boqolkiiba shirkadaha Soomaaliya iyo kuwa qurbaha ayaa si isku mid ah u muujiyay inay hoos u dhaceen wacyiga AfCFTA. Marka xogta lagu kala saaro degaan ahaan, waxaa la yaab leh in heerka wacyiga qurba-jooqta oo hooseeya (77%) marka loo eego shirkadaha fadhigoodu yahay Soomaaliya (52%) – Jaantus 22.

Jaantus 19: Wacyiga AfCFTA (oo ay ku jirto degaan ahaan)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

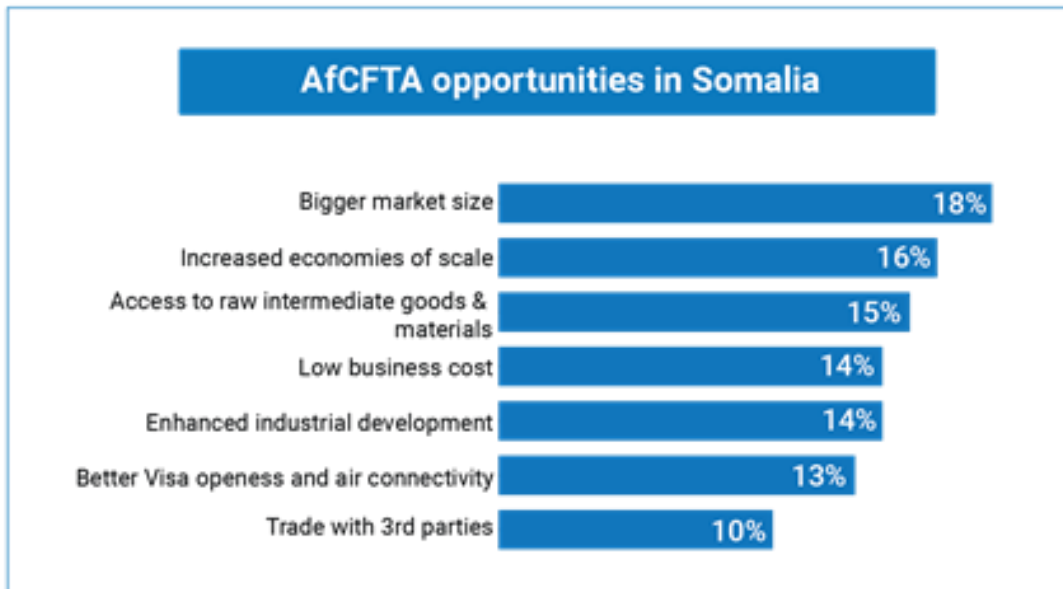
Aragtida fursadaha iyo caqabadaha AfCFTA

Fursadaha - Ganacsiga gaarka loo leeyahay waxuu aqoonsan yahay baaxada suuqa weyn (18%) inay tahay faa'iidada muhiimka ah ee AfCFTA, oo ay ku xigto kororka dhaqaalaha ee miisaan

ahaan (16%), helitaanka alaabada ceyriinka / dhexdhexaadka ah (15%), kharashyada ganacsiga hooseeya (14% Horumarinta warshadaha oo la xoojiyay (14%) - Jaantus 23. Guulaha laga yaabo in laga helo AfCFTA waxaa inta badan keenaysaa kororka iyo hormarinta marin-u-helidda ganacsatada Soomaaliyeed marka AfCFTA lagu ansixiyo laguna dhaqangaliyo Soomaaliya. Si kastaba ha ahaatee, markii la kala saarayay shirkadaha Soomaalida iyo shirkadaha qurba-jooqta, fur-furnaanta fiisaha iyo isku-xirnaanta hawadu waxay ahayd fursadda labaad ee ugu muhimsan ee 19% - Jaantus 24. Shirkadaha qurba-jooqta waxay muujinayaan horumarinta warshadaha oo ah fursadda saddexaad ee ugu muhiimsan ee hoos timaada AfCFTA.

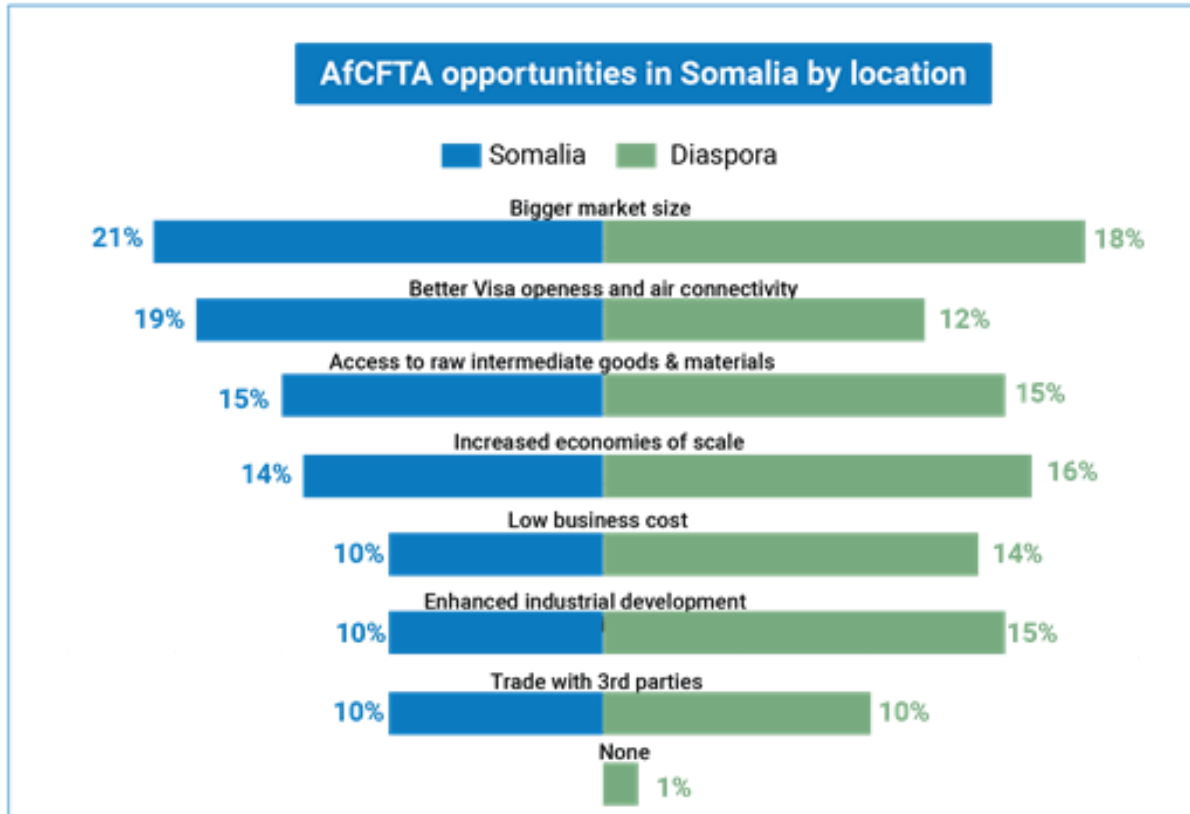
Jaantus 20: Aragtida fursadaha hoos imaanaya AfCFTA

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Jaantus 21: Aragtida fursadaha hoos imaanaya AfCFTA degaan ahaan

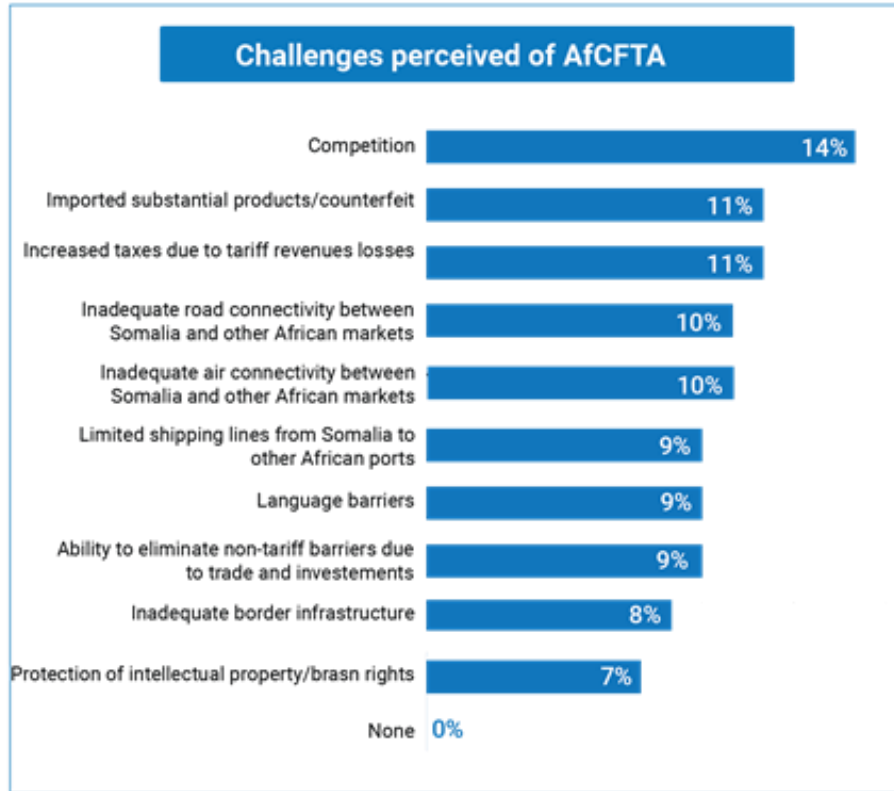
Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Caqabadaha - sida kiisaska heshiisyada ganacsiga intooda badan, waxaa jiri doona guuleystayaal iyo guul-darreystahaal. Sahankaan laga soo bilaabo, shirkaduhu waxay iftiimiyeen (i) kororka tartanka (14%); qulqulka soo dejinta iyo alaabaha been abuurka (11%); (iii) Kordhinta cashuuraha sababtoo ah khasaaraha dakhliga tariifada (11%) iyo caqabadaha isku xirka kaabayaasha dhaqaalaha (wadooyinka, hawada iyo badda) - (leesku daray 32%) iyada oo caqabadaha ugu horeeyo oo la filayo inay ka soo bixi doonaan hirgelinta AfCFTA - JaantuskL25. Xogta waxaa lagu kala saaray goobta, aragtiyada xiisaha leh ayaa soo baxay Jaantus 26.

- Shirkadaha ku yaal Soomaaliya waxay muujinayaan; (i) khadadka maraakiibta xaddidan ee lagu galo dekedaha Afrika (14%); (ii) kororka tartanka (14%), qulqulka soo dejinta iyo alaabaha been abuurka (13%) oo ah saddexda caqabadood ee ugu muhiimsan hirgelinta AfCFTA
- Taa beddelkeeda, shirkadaha Soomaalidu ku leeyihiin qurbaha waxay soo xiganayeen; (i) tartanka oo kordhay (14%); (ii) Isku xidhka hawada Soomaaliya iyo suuqyada kale ee Afrika oo aan ku filnayn (11%); iyo (iii) kordhinta canshuuraha sababtoo ah khasaaraha dakhliga tariifada (11%) oo ah caqabadaha ugu muhiimsan ee ka soo bixi doona hirgelinta AfCFTA.

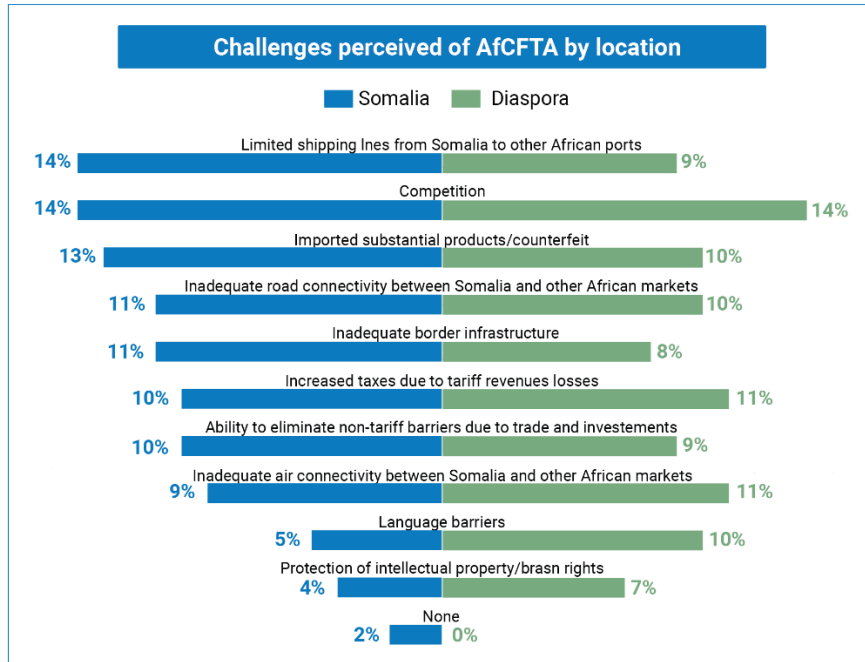
Jaantus 22: Aragtida caqabadaha hoos yimaada AfCFTA (degaan ahaan)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Jaantus 23: Aragtida caqabadaha hoos yimaada AfCFTA (degaan ahaan)

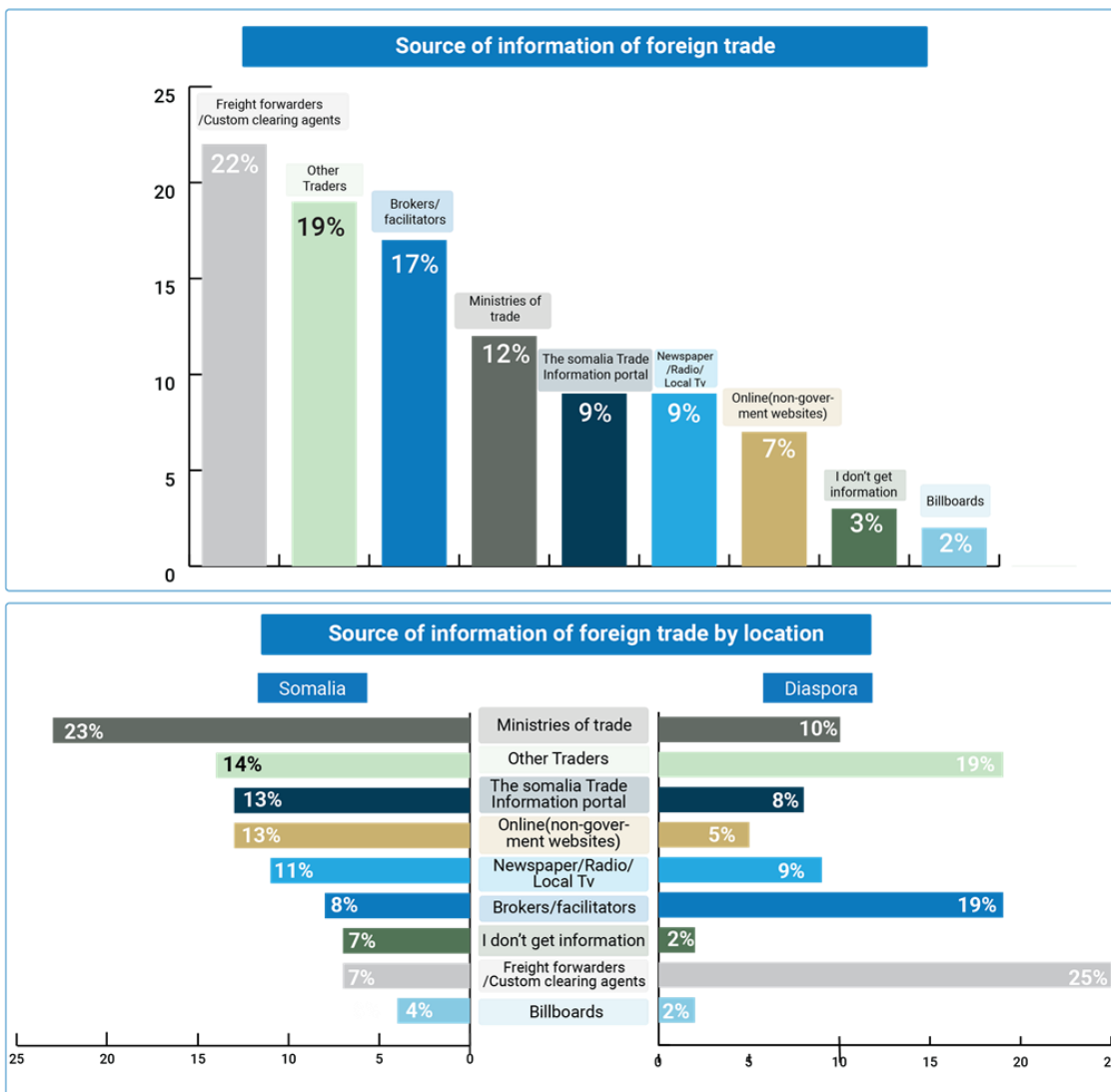
Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Ilaha Macluumaadka AfCFTA

Markii la weyddiyay waxa ay yihiin ilaha ugu muhiimsan ee macluumaadka, shirkadaha ku lugta leh ganacsiga caalamiga ah waxay tilmaamyada (22%); (ii) ganacsatada kale (19%); (iii) Dilaaliinta iyo fududeeyayaasha (17%) – Jaantus 27. Marka xogta la kala saaro degaan ahaan shirkadaha ganacsiga ee Soomaaliya waxay ku tiirsan yihiin (i) Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha (23%) ganacsatada kale (14% iyo (iii). Bogga Xariirka macluumaadka ganacsiga Soomaaliya (13%) Natiijadu waxay soo jeedinaysaa in faragelintii ay DFS ku soo bandhigtay MOCI ay ahaayeen kuwo wax ku ool u abuuraya wacyigelinta AfCFTA. Ganacsatada qurbe-jooqta ahi waxay soo bandhigaan ilaha ugu muhiimsan ee ay ka heli karaan gaadiidka xamuulka iyo kuwa cashuuraha ee kastamka, ganacsatada kale, dilaaliinta iyo fududeeyayaasha.

Jaantus 24: Ilaha macluumaadka AfCFTA

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

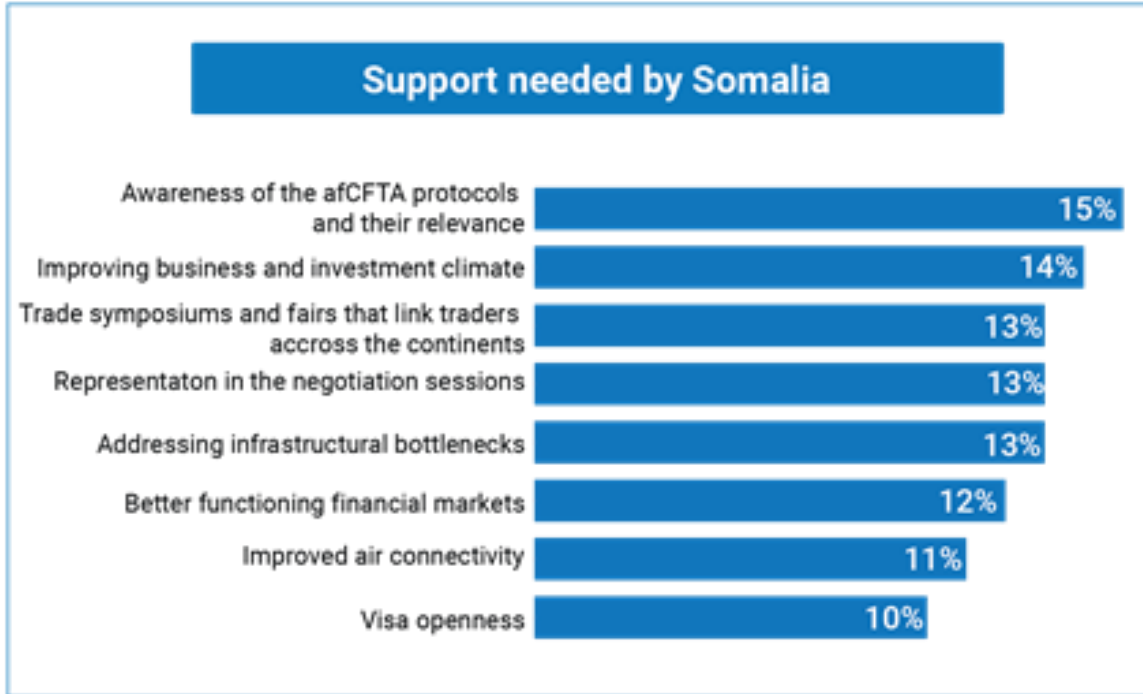
Taageerada loo baahan yahay si looga faa'iidaysto AfCFTA

Shirkadaha waxaa sidoo kale la waydiiyay inay muujiyaan nooca taageerada ay u baahan doonaan si ay uga faa'iidaystaan oo ay sare ugu qaadaan faa'iidooyinka AfCFTA. Shirkadaha Soomaaliya iyo qurba-jooqta labaduba waxay soo xiganayeen afar faragelin oo muhiim u ah ka faa'iidaysiga AfCFTA; (i) kordhinta wacyigelinta hab-maamuuska AfCFTA iyo waxii la xiriira (15%); (ii) horumarinta ganacsiga iyo jawiga maalgashiga (14%); (iii) Isku xirka ganacsiga iyada oo loo marayo bandhigyo ganacsi iyo dood-wadaag (13%); (iv) Metelaada ganacsiga gaarka ah ee wada xaajoodyada AfCFTA (13%); (v) iyo wax ka qabashada caqabadaha kaabayaasha dhaqaalaha (13%) - Jaantus 28. Marka xogta lagu kala saaro degaanka, shirkadaha fadhigoodu yahay Soomaaliya waxay tixraacaan fur-furnaanta fiisaha ayaa ah taageerada ugu muhiimsan ee la codsanaayo in

laga faa'iidaysto AfCFTA. Qandaraasyada, shirkadaha qurba-joogtu waxay mudnaan siiyaan wax ka qabashada caqabadaha kaabayaasha - eeg Jaantus 29.

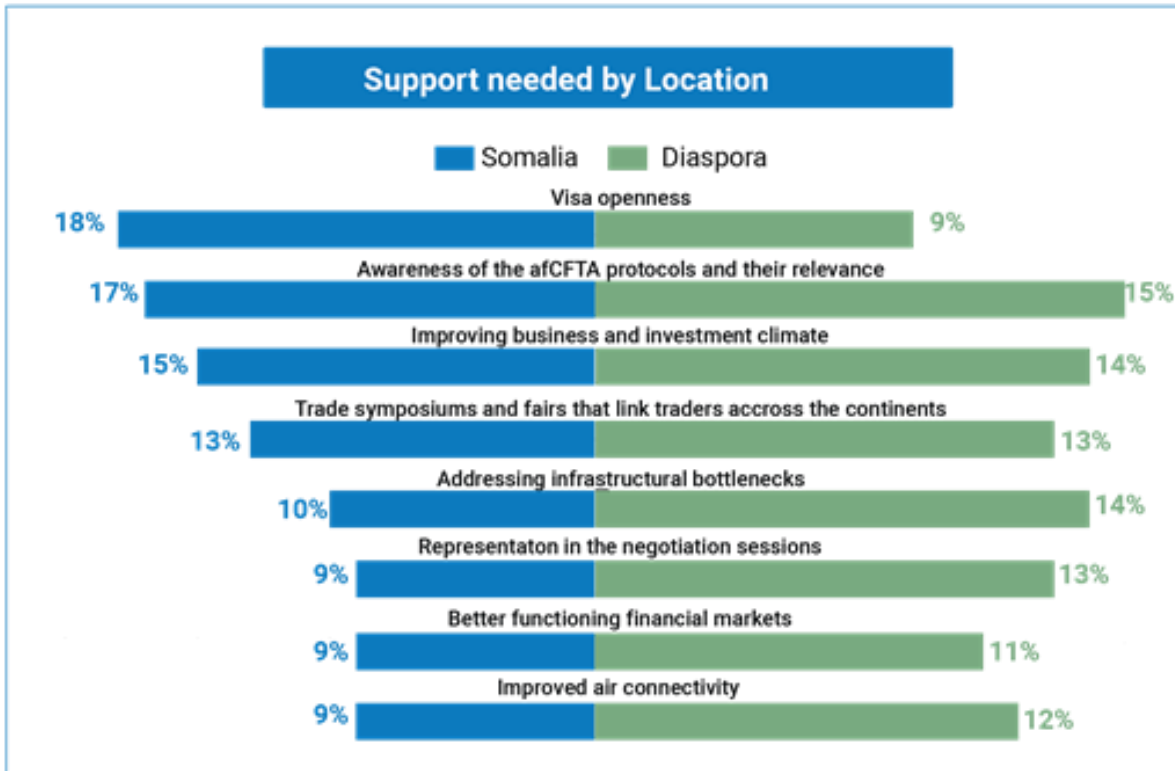
Jaantus 25: Taageerada loo baahan yahay si looga faa'iidaysto AfCFTA (oo ay ku jirto degaanka)

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Jaantus 26: Taageerada loo baahan yahay si looga faa'iidaysto AfCFTA (oo ay ku jirto goobta)

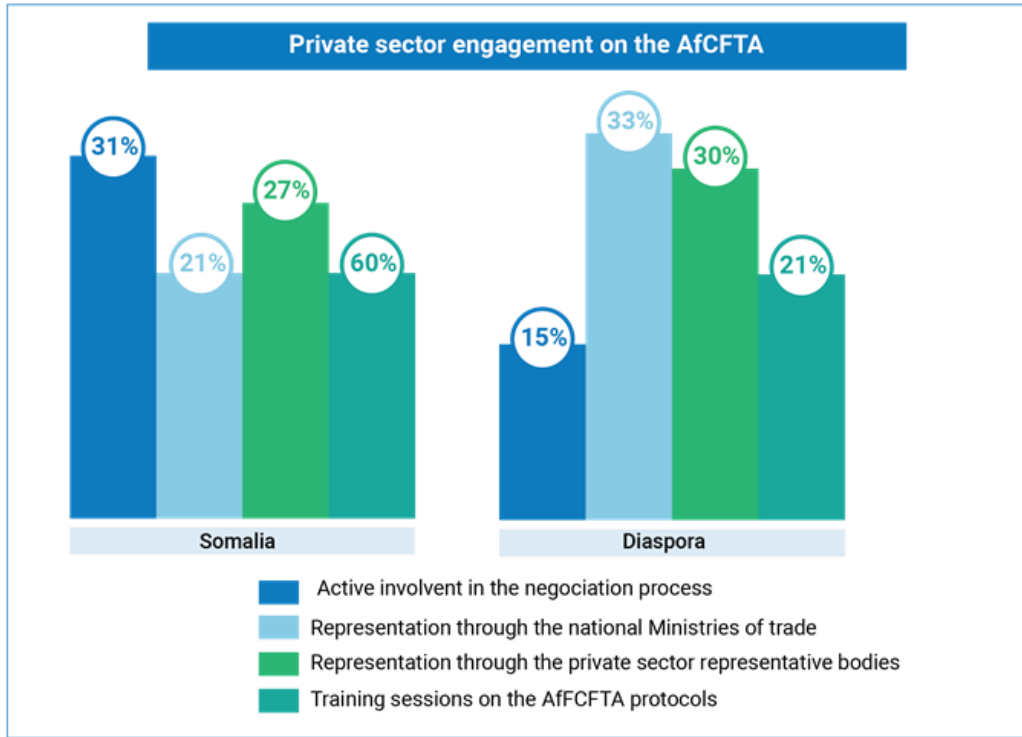
Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Sidee ayay DFS ugu qeyb galin kartaa ganacsiga gaarka ah?

Ka-qaybgalka ganacsiga gaarka ah ee wadaxaajoodka iyo hirgelinta AfCFTA waxay muhiim u tahay dhisidda lahaanshaha iyo abuurista wacyigelin weyn oo ku saabsan kharashyada iyo faa'iidooyinka heshiiska. Shirkadaha waxaa la weydiyay inay muujiyaan habka ugu wanaagsan ee looga qeybgalin karo. Shirkadaha intooda badani waxay doordeen (i) matalaadda wasaaradda ganacsiga (31%) iyo (ii) matalaadda warshadaha/ wakiillada qeybaha ganacsiga (30%). Marka natiijooyinka lagu kala saaro degaan ahaan, shirkadaha Soomaalidu waxay door bidaan ka qaybgalka firfircoon ee wada xaajoodka iyo matalaadda qeybta warshadaha. Qurba-joogtu waxay door bidaan matalaadda wasaaradaha ganacsiga ee dalka iyo wakiillada ganacsiga gaarka loo leeyahay - Jaantus 30

Jaantus 27: Doorbidida ganacsia gaarka ah ee ka-qaybgalka AfCFTA

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Tallaabooyinka Siyaasadda:

Shaxda 6 ee hoose ayaa qeexaysa arrimaha soo ifbaxaya iyo tallaabooyinka la soo jeediyay

Shaxda 7: Aqoonta ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo wacigalinta AfCFTA

Arrinta la Ogaaday	Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax saarka soo	Natiijooyinka	Lahaanshaha/ hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
EAC waa suuq Afrika muhiim ah oo u ah dhoofinta iyo soo dejinta labadaba.	Socodsiinta degdega ah ee ka mid noqoshada wada xaajoodyada EAC waxay kor u qaadi doontaa gelitaanka suuqa Soomaaliya ee	Khariidadda ku biiritaanka EAC.	Iswaafajinta nidaamyada ganacsiga ee EAC	MoCI oo la shaqeyneysa Xafiiska Ra'iisul Wasaaraha (Tiirka Horumarinta Dhaqaalaha) iyo guddiga baarlamaanka	Miisaaniyadda Gudaha ee DFS

	gobolkan muhiimka ah:				
Fududeynta ganacsigu waxay weli caqabad muhiim ah ku tahay dhoofiyeyaasha iyo soojidjinta labadaba. Caqabadaha waxaa ka mid ah (i) ilaalinta kastamka oo aan loobaahnayn; (ii) hay'addo badan oo wax tijaabiya; (iii) xog-ururin iyo dukumeentiyo xad-dhaaf ah; (iv) u hoggaansanaanta halbeegyada; iyo (v) jidgooyooyin aan loobaahnayn iyo hubin aan toos ahayn.	DFS oo la shaqaynaysa hay'adaha gaarka looleeyahay si ay baritaan ugu samayso NTB-yada ay ganacsatadu la kulmaan marka ay wax soojidinayaan ama ka dhoofinayaan dhanka Waddada, Cirka iyo Badda, waxaana isku dubariday NTFC.	(i) Qorshe hawleedka ka saarista NTB ee mudnaanta leh (ii) Madal warbixin ee NTB.	kharashaka ganacsiga oo la dhimay	MoCI oo la shaqeyneysa NTFC & dowladaha xubnaha ka ah federaalka	Banaanka – Trade Mark Africa
	MOCI iyo hay'adaha ay khusayso si ay dib u eegis ugu sameeyaan habraacyada u hoggaansanaanta ganacsiga ee jira iyo shuruudaha & khariidaynta dhammaan safarada soojidjinta iyo dhoofinta iyada oo la eegayo fududaynta iyo nidaamka dhijitaal-ka.	Fududeynta hababka ganacsiga iyo dukumentiyada	Habka ganacsiga dhijitaal-ka kaas oo yareynaya wakhtiga iyo kharashka		

<p>Heerka wacyiga hooseeya ee AfCFTA iyo kharashyada iyo faa'iidooyinka la xiriira</p>	<p>MOCI si ay u horumariso aqoonta bulshada rayidka ah iyo istaraatiijyada isgaarsiinta taas oo kordhin doonta aqoonta iyo wacyiga AfCFTA & EAC.</p>	<p>Istaraatiijyada isgaarsiinta AfCFTA</p>	<p>Kordhinta wacyigelinta AfCFTA ee dhammaan heerarka - dawladda, hay'addaha gaarka ah, iyo bulshada guud ahaan</p>	<p>MoCI oo la shaqaynaysa NTFC</p>	<p>Isku dhafka - Miisaaniyad da DFS, iyo UNECA</p>
	<p>MOCI inay si dhow ula shaqeyso wasaaradaha iyo hay'adaha kale ee dowladda si loo dhiso aqoonta iyo wacyigelinta AfCFTA ee gudaha DFS.</p>				
	<p>MOCI si ay ula shaqeyso hay'adaha matala ganacsiga gaarka ah si ay u sii wadaan dhisidda wacyiga iyo aqoonta kharashyada iyo faa'iidooyinka AfCFTA.</p>				
<p>Helitaanka fiisaha iyo isku xirka hawada ayaa muhiim u ah shirkadaha Soomaalida ee</p>	<p>Sameeynta khariidad loogu talagalay ansixinta FMP & SAATM si loo</p>	<p>Khariidada ansixinta FMP iyo SAATM</p>	<p>Tirada soo galootiga oo kordhay iyo xiriirka qaarada oo</p>	<p>FMP: Wasaaradda Arrimaha Dibadda oo la</p>	<p>FMP:— Miisaaniyad da Gudaha ee DFS</p>

doonaya inay galaan suuqa Afrika	dedejiyo ansixinta.		la hormariyay	shaqeyneysa MoCI SAATM: Hay'adda Duulista Rayidka ah ee Soomaaliya (SCAA) oo la shaqaynaysa MoCI	SAATM: Banaanka - IATA iyo Guddiga Duulista Rayidka Afrika (AFCAC)
Helitaanka khadadka maraakiibta oo sare loo qaado ayaa muhiim u ah Soomaalida si ay uga faa'ideystaan fursadaha suuqa ee xeebaha Bariga Afrika iyo dalalka badweynta Hindiya.	DFS in ay dedejiyo hirgalinta Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Qaranka.	Qorshaha hirgalinta NBES	Kordhinta qulqulka dhoofinta iyo dakhliga ka soo gala dhaqdhaqaaqa dhaqaalaha buluugga ah	Wasaaradda Kalluumaysiga iyo Kheyraadka Badda	Isku dhafka - Miisaaniyadda DFS, AfDB, UNECA
bartilmaameed si joogto ah oo lala yeesho ganacsiga gaarka ah.	Kor u qaadida ka qaybgalka ganacsiga gaarka loo leeyahay ee NTFC iyada oo loo marayo habab dib-u-habayn gaar ah loogana doodi karo laguna hirgelin karo iyada oo la kaashanayo hay'addaha gaarka ah ee siyaasadda	AfCFTA Istaraatiijiyadda ka-qaybgalka hay'addaha gaarka ah	Kordhinta heerka wacyigelinta AfCFTA ee ganacsiga gaarka loo leeyahay	MoCI oo la shaqeysa Rugta Ganacsiga iyo Bulshada Rayidka ee Soomaaliya	Isku dhafka - Miisaaniyadda DFS, Trade Mark Africa

	ganacsiga iyo warshadaha.				
--	------------------------------	--	--	--	--

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Qeybta B: Qaabdhismeedka Istiraatiijiyadeed ee AfCFTA ee dowlada Soomaaliya:

Aragtida Istiraatiijiyada

Hiigsiga lagu qeexay istiraatiijiyaddan waxa ay la socotaa Qorshaha Horumarinta Qaranka ee Soomaaliya 2020 ilaa 2024 (NDP-9)⁴⁷ kaas oo qeexaya tubta qaranka ee kobaca dhaqaalaha iyo yaraynta faqriga shanta sano ee soo socota. Gaar ahaan, tiirka kobaca loo dhan yahay ee qeexaya ujeedo gaar ah oo ah "joogteeynta kobaca dhaqaalaha iyo bixinta fursado shaqo oo waaweyn iyadoo la beddelayo warshadaha hore, sida xoolaha iyo wax soo saarka dalagga, lana waafajiyo isbeddelka cimilada, taas oo kobcinaysa ganacsiga gaarka loo leeyahay". AfCFTA ayaa lagu tilmaamay inay tahay fursadda ugu wanaagsan ee Afrika ay ku xaqiijin karto aragtideeda ku aaddan abuurista hal suuq oo dhanka dhaqaalaha iyo horumarka qaaradda u horseedaysa dhammaan dadkeeda. Sidan oo kale, EDP 9 iyo hadafkeeda AfCFTA labaduba waa ay iswaafaqayaan oo waxay aasaas iyo dhiirigelin u yihiin aragtida lagu qeexay istiraatiijiyaddan hirgelinta qaran. Qoraalka hadafka la soo jeediyay waa;

Dhaqaale adkaysi leh oo taageeryo hirgelinta wax ku oolka ah ee AfCFTA kaas oo sahlaya hab-nololeedyada waara ee dhammaan

Himilada Istiraatiijiyada

Si looga dhabeeyo hiigsiga sare lagu sheegay, XFS waxay u baahan tahay inay ka faa'iideysato qeybaheeda iyo hay'addeeda fududeynaya iyo dallaaladda hirgelinta wax ku oolka ah ee AfCFTA ee heer Qaran iyadoo la waafajinayo dib-u-habeeynta iyo faragelinta qaab-dhismeedka ganacsiga gobollada iyo qaaradaha. Sidaa darteed, bayaanka la soo jeediyay ee hadafku waa;

Fududeynta ganacsi firfircoon, qiimo koror iyo kala duwanaansho ah oo ka dhexeeya Soomaaliya iyo Afrika inteeda kale taas oo iyaduna keenta dhaqaale qaran oo adkaysi leh iyada oo qayb ka qaadanaysa dhimista faqriga dhammaan qaybaha kala duwan ee bulshada Soomaaliyeed.

Ujeedooyinka istiraatiijiyada

Ujeedooyinka istiraatiijiyadu waa;

1. In la helo qaab hagi doona hirgelinta AfCFTA ee Soomaaliya
2. in uu siiyo DFS caddaymaha loo baahan yahay marka ay ka qayb-qaadanayso wada-xaajoodiyada hab-maamuuska ka haray heshiiskii AfCFTA.
3. In laga caawiyo MOCI iyo wasaaradaha iyo hay'adaha kale ee XFS inay fahmaan doorkooda ku aaddan iswaafajinta iyo hirgelinta AfCFTA

Aragtida isbeddelka (ToC)

Dhaqdhaqaaqa hirgelinta Istiraatiijiyadda Qaranka ee AfCFTA ee Soomaaliya iyo siyaasadda la soo jeediyay iyo talooyinka istiraatiijiyadeed waxay u baahan yihiin fahamka caqabadaha hadda xaddidaya kobaca ganacsiga Soomaaliya ay la leedahay Afrika inteeda kale. Si lamid ah, waxaa jira dhawr fursadood oo ay Soomaaliya ka faa'iidaysan karto kuwaas oo kordhin kara awooddeeda, qiimaheeda iyo mugga ganacsigeeda ROA. Caqabadaha iyo fursadaha la ogaaday waxay ka soo baxeen jawaab celintii baaxadda lahayd ee laga helay (i) waraysiyada xog-ogaaleed

⁴⁷ MPIED (2020) Qorshaha Horumarinta Qaranka Soomaaliya 2020 ilaa 2024 (NDP-9) - Waddada loo marayo Soomaaliya Cadaalad, Degan oo Barwaaqo ah

ee muhiimka ah, (ii) sahanka aragtida ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Soomaaliya (gudaha iyo qurba-joogta), iyo (iii) dib u eegista sooyaalka oo ay ku jiraan siyaasadaha qaranka. , xeeladaha, iyo sooyaalka hay'adaha kale ee badan⁴⁸.

ToC-da ayaa lagu soo bandhigay Jaantus 31 ee hoose isku dayo lagu sharxi karo sida caqabadahan iyo fursadahan wax looga qaban karo/ka faa'iidayaan karo si loo gaarsiiyo nooca saamaynta AfCFTA loo qorsheeyay in ay u keento dalalka qaaradda. Qaybta C ee istiraatiijiyadani waxay bixinaysaa calaamadaha qaar ka mid ah caqabadahaas iyo fursadahaas iyadoo la qiimaynayo sida nidaamka ganacsiga qaranka Soomaaliya ee hadda jira iyo qaab-dhismeedka sharciyeed loo meel dhigay si loo fududeeyo hirgelinta wax-ku-oolka ah ee AfCFTA iyo in la kordhiyo faa'iidada dalka iyo dadkaba u leh. Qodobbada ToC ayaa hoos looga dooday.

Fursadaha Muhiimka ah

AfCFTA waxa ay Soomaaliya u soo bandhigeysaa fursado kala duwan. Kuwaas waxaa ka mid ah kuwan soo socda:

- **Dhaqdhaqaaq siyaasadeed oo lagu hirgelinayo** - mid ka mid ah sababaha ugu muhiimsan ee gaabiska ah is-dhexgalka Afrika waa siyaasadeed la'aanta ee hirgelinta heshiisyada iyo hindisayasha. Dowladda Federaalka ee dhawaan la doortay ayaa tilmaantay muhiimadda ay leedahay isdhexgalka ganacsiga qaaradaha iyo gobolka. Heshiisyada AfCFTA waxaa ansixiyay golaha wasiirada waxaana hadda horyl baarlamaanka cusub ee la soo doortay. Madaxweynaha cusub waxa uu tilmaamay muhiimadda ay leeyihiin hindisayaasha is-dhexgalka gobolka isaga oo u magacaabay ergayga EAC si uu u kormeero oo dedejinta codsiga soomaliya uga mid noqoneysa EAC marka la gaaro July 2022. Heer qaarad, waxaa jira wacyi siyaasadeed oo xooggan iyo dadaal lagu hirgelinayo sida ay muujiyeen (i) degdega iyo tirada ansixinta; iyo (ii) tiro dalal ah oo horumarinaya istiraatiijiyada fulinta AfCFTA. Soomaaliya waxa ay si fiican uga faa'iidayaanaysaa dedaalkan dib u habaynta iyo iswaafajinta ganacsiga Afrika.
- **Fududeynta is-waafajinta** - Gobolka Bariga Afrika waa mid ka mid ah bulshooyinka dhaqaalaha gobolka ugu isku dhafan. EAC ayaa hormuud u ah hirgelinta dib-u-habaynta ganacsiga gobolka ee fog-fog ee horseeday ganacsiga weyn ee bulshada dhexdeeda. Iyadoo Soomaaliya ay doonayso inay ku biirto EAC, waxay awood u yeelan doontaa inay qaadatao oo ay ka faa'iidayato siyaasad iyo sharci ganacsi oo la tijaabiyay oo fududaynaya is-waafajinta qaab-dhismeedka ganacsiga gobolka iyo kuwa qaaradaha labadaba. Tusaale ahaan, gobolku waxa uu sameeyay habab loogu talagalay fududaynta ganacsiga iyo isuduwidda kuwaas oo gacan ka gaystay dhimista kharashka ganacsiga ee EAC.
- **Helitaanka khibrad farsamo** - Soomaaliya waxay leedahay qurba-joog dhallinyaro aqoon leh oo doonaya inay soo noqdaan oo ka qaybqaataan horumarkeeda si loo buuxiyo meelaha ka maqan awoodda iyo xirfadaha. Soomaaliya waxay sidoo kale u yeeri kartaa

⁴⁸ World bank, IMF, UNIDO etc

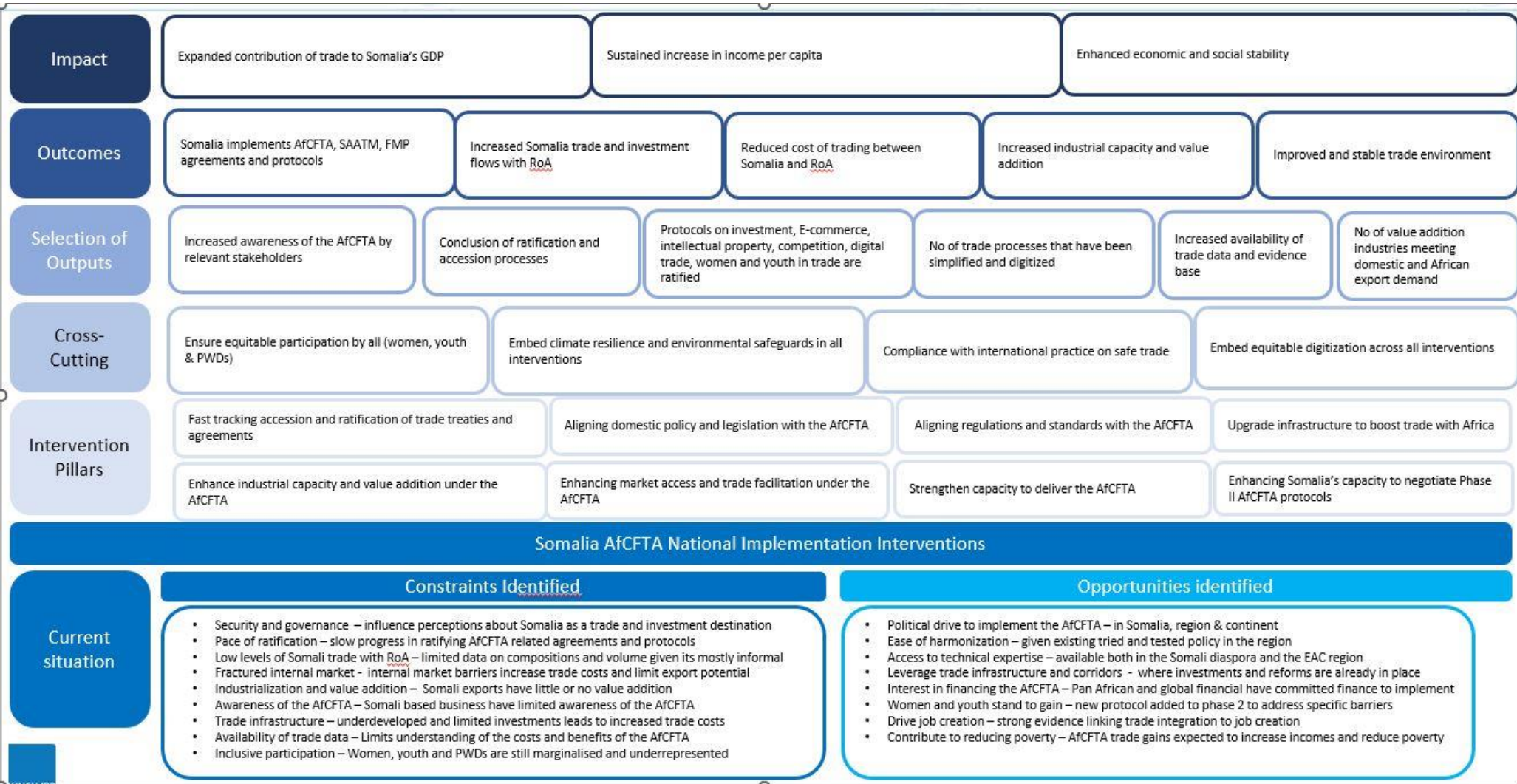

khubaro farsamo oo Bariga Afrika ah oo leh khibrad goboleed si ay u taageeraan hirgelinta isbeddellada / istaraatiijiyadaha ganacsiga.

- **In laga faa'iidaysto kaabayaasha ganacsiga iyo marinnada** – Waxaa jira dib-u-habayn ballaaran oo kaabayaasha dhaqaalaha ah iyo waddooyin ganacsi oo laga hirgeliyay gobolka kuwaas oo Soomaaliya ay ka faa'iidayso karto si kor loogu qaado gelitaanka qaaradda. Tusaale ahaan, Waddada isku xirta Mombasa-Kigali waxay ka kooban tahay Dekedda Mombasa, isku xirka tareenada Mombasa-Nairobi, iyo in ka badan 1,700 km oo waddooyin ah oo isku xira labada magaalo. Mombasa waa dekedda shanaad ee ugu mashquulka badan Afrika waana marinka ganacsiga ugu weyn ee gobolka Bari ee isku xira Soomaaliya iyo dalalka xubnaha ka ah EAC - Kenya, Uganda, South Sudan, Rwanda, Burundi iyo DRC. Isbadalka jidka Berbera oo noqday xarun dhaqaale ayaa lagu ammaanaa inuu yahay mid wax weyn ka beddelaya dhaqaalaha dalka ee ku salaysan xoolaha nool, ku dhaqaalaha ku tiirsan xawaaladaha. Ku biirista Soomaaliya ee marinnadan ganacsi waxay keeni doontaa in gasho suuqyada, isku xirka dalalka ku dhow, dalalka la sii mara iyo in la helo dekedo ay leeyihiin dalalka aan badda lahayn.

Jaantus 28: Aragtida Isbadalka La Soo Jeedyay

- **Xiisaha lagu maalgelinayo AfCFTA** - AfCFTA waxay qaadeysa si muhiimad u leh waddamada Afrika iyo adduunka intiisa kale. Faa'iidooyinka mustaqbalka fog ee AfCFTA u leeyahay qaaradda ayaa gacan ka geysanaya soo jiidashada dhaqaalaha hay'adaha Pan-African-ka ah sida AfDB, Bankiga Afri-Exim, PTA Bank, Africa Finance Corporation iwm si ay u taageeraan hirgelinta qaybaha kala duwan ee heshiiska. Intaa waxaa dheer, waxaa jira ururo dhinacyo badan leh oo muujiyay xiisaha bixinta maalgelinta AfCFTA ee heer qaarad, gobol iyo heer qaran. Inta badan lacagaha waxaa lagu bartilmaameedsadaa wax ka qabashada firaqa maalgelinta in ka badan maalgelinta ah ee ilaa \$100 bilyan ee kaabayaasha dhaqaalaha ee furaya qaaradda si loo kordhiyo loona joogteeyo ganacsiga gudaha. Soomaalidu waxa ay horeba qaar ka mid ah dhaqaalahan uga faa'iidaysteen waxyaabo la xiriiira kaabayaasha ganacsiga.
- **Haweenka iyo dhalinyaradu waxay u taagan yihiin inay kasbadaan** - Soomaaliya, gobolka iyo qaarada, haweenku waxay ku badan yihiin ganacsiga xuduudaha isaga gudba. Marka loo eego guddiga dhaqaalaha Afrika (ECA), haweenku waxay ku dhow yihiin 70% ganacsatada xuduudaha ee aan rasmiga ahayn Afrika⁴⁹. Dhimista tariifada ee hoos timaada AfCFTA waxay u saamaxaysaa haweenka ganacsatada ah ee aan rasmiga ahayn inay ku shaqeeyaan habab rasmi ah, taasoo keenaysa ilaalin wanaagsan. Ka saarista caqabadaha aan tariifta ahayn (NTBs) waxay wax ka qaban doontaa caqabadaha tirada badan ee sii socda ee saameeyay xaddidayna fursadaha ganacsi ee haweenka. AUC waxay hadda ku dartay haweenka iyo dhalinyarada hab-maamuuska ganacsiga wejiga labaad ee wada xaajoodyada AfCFTA si loo hubiyo in kooxahan tirakoobka muhiimka u ah ay si firfircoon uga qaybqaataan uguna faa'iidaystaan AfCFTA. Soomaalidu waxay si fiican uga qayb-qaadan karaan horumarinta iyo wada xaajoodka hab-maamuuska muhiimka ah.
- **Abuurista fursado shaqo-** AfCFTA waxay noqon doontaa fursad daboosho farqiga dakhliga ee jinsiga, iyo fursadda SMEs si ay u helaan suuqyo cusub. Tani waa mid muhiim ah, maadaama shirkadaha yaryar iyo kuwa dhexdhexaadka ah ay yihiin 90% shaqooyinka Afrika. Soomaaliya, kor u kaca ganacsiga Afrika ayaa la filayaa inuu abuurto fursado cusub iyo shaqooyin qeybaha sida beeraha, warshadaynta fudud, kalluumaysiga, habaynta hilibka, gaadiidka iyo saadka oo ay ku jiraan maraakiibta iwm. shaqooyinka iyo sidoo kale fududaynta wada jirka iyo nabadda ee bulshada.
- **Ka qayb qaadashada dhimista faqriga** – qiimaynta saamaynta AfCFTA ay ku leedahay faqriga qaaradda ayaa tilmaamaysa in dhaqangelintiisu ay kor u qaadi doonto dakhliga gobolka 7% ama \$450 bilyan, dedejinaysa kobaca mushaharka haweenka, 30 milyan oo qofna ay ka saarayso saboolnimada ba'an 2035⁵⁰. Mushaharka shaqaalaha xirfadlayaasha ah iyo kuwa aan xirfadda lahayn ayaa sidoo kale la kordhin doonaa 10.3% shaqaalaha aan xirfadda lahayn, iyo 9.8% shaqaalaha xirfadda leh⁵¹.

Caqabadaha Muhiimka ah

Waxaa jira tiro caqabado ah oo lagu qeexay ToC. Kuwaas waxaa lagu soo koobay qaybtan laakiin si faahfaahsan ayaa looga hadlay qaybta B ee istiraatiijiyadaan;

- **Amniga iyo dowladnimada** - Xaaladda ammaan ee Soomaaliya shantii sano ee la soo dhaafay waa sii socotay inay saameyn ku yeelato fikradaha ku saabsan in waddanku u furan yahay ganacsi ama meel ammaan u ah oo FDI ah. Dalku waxa weli saaran

⁴⁹ https://au.int/sites/default/files/documents/36085-doc-qa_cfta_en_rev15march.pdf

⁵⁰ WBG (202) AfCFTA – saamaynta qeybinta iyo dhaqaalaha

⁵¹ ibid

cunaqabataynta Qaramada Midoobay iyo cunaqabatayn maamulada kale ay ku soo rogeen sid Maraykanka, UK iyo EU kuwaas oo sii xaddidaya awoodda ganacsi iyo saameyn ku yeelashada dhaqdhaqaaqa maaliyadeed. Intaa waxaa dheer, murannada xuduudaha ee dalalka deriska ah waxay sii wadaan inay saameeyaan isu socodka ganacsiga waxayna xaddidaan kobaca dhaqaalaha ee qeybaha. Tusaale ahaan, muranka soohdinta badda⁵² ee kala dhexeeya Kenya ayaa xaddidaya awoodda qeybta kalluumeysiga iyo dadaalka Soomaaliya ay ugu jirto ka faa'iidaysiga kheyraadka saliidda iyo gaasta ee ku jira aagga dhaqaale ee gaarka ah. Iyadoo Soomaaliya ay horumartay darajadeeda DB oo dib u habeyn ballaaran lagu sameeyay, dalka 2020-ka ayaa weli ku jira kaalinta 190-aad taasoo soo jeedinaysa in jawiga ganacsigu uu weli adag yahay oo laga yaabo inay saameyn ku yeelato kalsoonida maalgashadayaasha.

- **Ku biiritaanka ama ansixinta heshiisyada ganacsiga oo gaabis ah** – Soomaaliya waxay saxiixday heshiisyada AfCFTA 21-kii Maarso 2018, waxaana heshiiskaas ansixiyay golaha wasiirrada 14-kii Agoosto 2020. Heshiiska ayaa hadda sugaya ansixinta baarlamaanka ka hor inta aan lagu keydin qoraalka ansixinta AUC⁵³. Noofambar 2022, Soomaaliya waxa ay ku jirtaa liiska "sugaya xaqiijinta oggolaanshaha ansixinta" ee Tralac AfCFTA barometerka ansixinta⁵⁴.
- **Heerka hoose ee suuqyada Soomaaliya iyo RoA** – Soomaalida inteeda badan waxa ay ka ganacsadaan wadamada ku yaala gacanka oo ay u dhoofiyaan xoolaha nool iyo wax soo saarka kale ee beeraha. 2018, Imaaraadka Carabta, Cumaan, Sacuudi Carabiya, Shiinaha, iyo Japan ayaa wadar ahaan ka ahaa 81 boqolkiiba wadarta guud ee wax dhoofinta Soomaaliya⁵⁵. Inta badan alaabaha waxa kale oo laga keena Aasiya iyo bariga dhexe. Muddo ka dib, Kenya, India, iyo, dhawaanahan, Shiinaha ayaa kala wareegay Yurub iyo Maraykanka oo ah alaab-qeybiyayaasha ugu muhiimsan ee Soomaaliya⁵⁶. Ganacsiga wadamada kale ee Afrika (Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti) inta badan waa mid aan rasmi ahayn, sidaas awgeedna waa mid xadidan oo ku saabsan qiimaha iyo sida uu u samaysan yahay. Sahanka lagu sameeyay istaraatiijiyaddan, ayaa 57% ganacsiyada ku yaalla Soomaaliya waxaa ku adkaatay in loo dhoofiyo dalalka kale ee Afrika halka 50% ay ku adkaatay in laga keeno dalalka kale ee Afrika⁵⁷. Helitaanka tirakoobyada ganacsiga ayaa weli ah caqabad muhiim ah waxayna sii wadi doontaa inay saameyn ku yeelato dejinta siyaasadda wanaagsan.
- **Kala jabka Suuqa gudaha**– Wada-hadallada lala yeelanayo wakiilada hay'adaha gaarka loo leeyahay waxay muujinayaan in NTB-yo badan ay saameeyaan isu-socodka badeecadaha dowlada iyo dowlad-goboleedyada kale ee federaalka sidaas darteed waxeey xaddiday ganacsiga iyo kordhinta kharashka ganacsiga. Heerarka isdhexgalka suuqyada oo hooseeya iyo xakamaynta xaddidan ee DFS ee maamulka canshuuraha ee qaar ka mid ah dowlad goboleedyada federaalka ayaa abuuray nidaamyo isbarbar socda oo canshuuraha kuwaas oo kala jabiya suuqa gudaha. Sahankii la sameeyay ee istaraatiijiyadan, shirkadaha Soomaaliya waxay liiskan ku sheegeen shanta caqabaddood ee ugu sarreeya ee ay la kulmaan dhoofinta oo dhan - kontaroolada kastamka aan loo baahnayn (20%); wakaalado badan oo waxbaara (14%); dukumeenti

⁵² Kadib todobo sano oo carada laga qabo arrinta, ICJ waxay xukuntay in aysan jirin xuduud badeed, iyadoo si hufan u diiday inta badan sheegashada Kenya. - <https://issafrica.org/iss-today/icj-draws-the-line-in-kenya-and-somalias-troubled-waters>

⁵³ Ansixinta waxa dib u dhigay doorashadii madaxtinimada ee dhawaan la soo gabagabeeyay

⁵⁴ <https://www.tralac.org/resources/infographic/13795-status-of-afcfta-ratification.html>

⁵⁵ WBG (2021) Ganacsiga waa sida Matoorka Kobaca Soomaaliya: Caqabadaha iyo Fursadaha

⁵⁶ Ibid

⁵⁷ FGS (2022) Aragtida sahanka AfCFTA ee ganacsatada Soomaaliyeed

xad dhaaf ah (14%); u hoggaansanaanta halbeegyada (12%); iyo jidgooyo aan loo baahnayn iyo hubinta aan tooska ahayn (10%)⁵⁸.

- **Heerka warshadaynta oo hooseeya iyo qiima kordhinta** – inta badan Dhoofinta Soomaaliya waxa ay leeyihiin qiimo kordhin kooban. Dhoofinta ugu sareysa (xooluhu) waxay ka kooban tahay 75% dhoofinta shantii sano ee la soo dhaafay. Dhoofintaasi waa xoolo nool oo qiimahoodu aad u yar yahay. Dhoofinta xooluhu waxay u nuglaayeen mamnuuciddii soo dejinta ee ay shuraakada ganacsiga ku soo rogeen markii ay dillaaceen cudurrada xoolaha, gaar ahaan xayiraaddii Sacuudi Carabiya ee 2000-09⁵⁹. Dalagga dhoofinta Soomaaliya ayaa sidoo kale wajahaya caqabad dheeraad ah oo ah khasaaraha sare ee gurasbada ka dib taasoo ay ugu wacan tahay habaynta iyo kaydinta ee xaddidan.
- **Heerka wacyiga AfCFTA oo hooseeya** – sahanka loo sameeyay istaraatiijiyadan ayaa lagu ogaaday in heerka wacyiga AfCFTA ee ganacsiga Soomaaliya uu aad u hooseeyo marka loo eego qurba-joogta. Natiijooyinka sahanka ayaa tilmaamaya in 73% ganacsatada Soomaaliyeed ee ku nool Soomaaliya ay aqoon toodu hooseyso marka loo eego heerka wacyiga (77%) ee ganacsiga Soomaaliya ee qurbaha (Kenya, Uganda, iyo South Sudan)⁶⁰.
- **Kaabayaasha ganacsiga oo liita** – Colaadda iyo nabad-gelyo la'aanta Soomaaliya waxay si xun u saamaysay kaabayaasheeda ganacsi iyo inay si wax ku ool ah ugu xirmaan suuqa Afrika. Kaabayaasha muhiimka ah ee waddooyinka, dekedaha iyo gaadiidka cirka ayaa u baahan in la tayeeyo si loo taageero isu socodka ganacsiga Soomaaliya iyo RA. Xiriirka ka dhexeeya marinada ganacsiga ee si wanaagsan loo aasaasay ee gobolka ayaa kara oo waa in mudnaanta la siiyaa si loo furo fursadaha balaarinta ganacsiga iyo kala-duwanaanta. Sahanka, shirkadaha Soomaalida ayaa lagu weydiiyey inay muujiyaan waxa ay ahaayeen caqabadaha ugu muhiimsan ee hirgelinta AfCFTA. Boqolkiiba afar iyo toban shirkadaha la waraystay waxay muujiyeen in caqabada muhiimka ahi ay tahay xaddididda khadadka maraakiibta ee imanaya Soomaaliya ee ku wajahan dekedaha kale ee Afrika; 11% waxa ay sheegeen in Soomaaliya iyo suuqyada kale ee Afrika aanay isku xirnayn; 11% waxay iftiimiyeen kaabayaasha xuduudaha oo aan ku filnayn; 9% ay sheegeen in hawada Soomaaliya iyo dalalka kale ee Afrika aysan ku filneyn. Wadar ahaan, 45% shirkadaha ay sahamiyeen waxay muujiyeen caqabadaha la xiriira kaabayaasha kuwaas oo xaddidi doona gelitaanka suuqa Afrika ee hoos yimaada AfCFTA⁶¹.
- **Sharciyo, siyaasado, iyo xeerar ganacsi aan jirin oo loo baahnaa** - iyadoo Soomaaliya ay sanadihii ugu dambeeyay horumar la taaban karo ka sameysay dib u cusboonaysiinta sharciyadeeda ganacsiga, haddana wax badan ayaa loo baahan yahay in la sameeyo si la isu waafajiyo heshiisyada ganacsi ee gobolka ee ay gashay ama ay qorsheyneyso inay ansixiso. Si loo taageero dadaallada lagu horumarinayo awoodda warshadaha, nidaamka heerarka hadda jira iyo xeerarka waxay u baahan yihiin in la cusboonaysiiyo. XFS waxay dejisay hay'adda jaangooyooyinka taasoo ah tallaabo togan si kastaba ha ahaatee waxay u baahan tahay karti iyo taageero labadaba si loo cusboonaysiiyo sharciyada nidaamka.

⁵⁸ ibid

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

⁶¹ FGS (2022) Aragtida sahanka AfCFTA ee ganacsatada Soomaaliyeed

- **Helitaanka xogta ganacsiga oo xaddidan** - tani waxay caqabad weyn oo ku tahay siyaasadda ganacsiga ee AfCFTA. XFS waxay dhistay hay'adda tirakoobka qaranka, waxayna samaysay dadaallo lagu horumarinayo xog-ururinta iyo warbixinta. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jira xog kooban oo ku saabsan sida uu u kala duwan yahay ganacsiga Soomaaliya, miisaanka, qiimaha iyo mugga ganacsiga aan rasmiga ahayn iyo si gaar ah, xog xaddidan oo ku saabsan fursadaha ganacsi ee ka jira suuqyada Afrika oo ay Soomaaliya ka faa'iidayaan karto.
- **Ka-qaybgalka ganacsiga oo loo dhan yahay** - Ganacsiga rasmiga ah ee Soomaaliya sida dalal badan oo Afrikaan ah waxaa u badan rag iyo haween, dhallinyaro, iyo kuwa Naafada ah oo hoos ugu dhacay wax-soo-saarka heerka hoose ama ganacsiga aan rasmiga ahayn - meelaha dakhligoodu yar yahay. Inkasta oo ganacsigu u shaqeyn karo sidii si kor loogu qaado lahaa sinnaanta jinsiga, maahan dhexdhexaadnimada jinsiga. Dumarka iyo ragga ayaa siyaabo kala duwan u saameeya kala duwanaanshaha matalaadda dhaqaalaha iyo sinnaan la'aanta bulshada ee kala duwan. Tusaale ahaan, dhismaha bulshada Soomaaliyeed waxa ay ka dhigan tahay in haweenka iyo ganacsatada dhallinyarada ah ay aad ugu yartahay in lagu dhiso xirfadaha, farsamada iyo tiknoolojiyada iyo kheyraadka ku habboon ee u sahlaya in ay ka faa'iideystaan ganacsiga xurta. Kooxahani waxay weli la il daran yihiin aragti la'aan, ceebayn, rabshado, cagajugleyn, xaalad shaqo oo liidata, iyo aqoonsi la'aan wax ku biirintooda dhaqaale⁶². Faa'iidooyinka ku jira heshiiska haweenka iyo dhalinyarada maaha kuwo toos ah, waana in si fiican loo fahmo waxa looga baahan yahay heer qaran iyo heer gobol si kor loogu qaado ka qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada iyo ka faa'iidayisigaba⁶³.

Tiirarka faragelinta

- **Tiirka 1: Ku biiritaanka degdega ah iyo ansixinta heshiisyada** - waxay ujeedadeedu tahay in wax laga qabto si degde ah ansixinta AfCFTA, FMP, iyo SAATM. Halka hawlaha fulinta ee ku jira tiirkan ay la jaan qaadayaan ku biirista WTO iyo EAC. Hanaanka labada dhinac ah ee degdega kaliya ma keenayo isku xirnaanta, waxay sid oo kale badbaadin doontaa waqti.
- **Tiirka 2-aad: Is-waafajinta siyaasadda gudaha iyo sharciga AfCFTA** - waxay ku siinayaa faragalino oo ay tahay in Soomaaliya ay fuliso si ay u waafajiso siyaasaddeeda ganacsiga gudaha iyo sharciyada wixii laga wada xaajooday AfCFTA - Ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada, iyo DSM.
- **Tiirka 3: Is-waafajinta xeerarka iyo halbeegyada AfCFTA** - waxa ay wax ka qabanaysaa daldaloolada iyo fursadaha lagu ogaaday sharciyada iyo halbeegyada Soomaaliya ee hadda jira iyo waxyaabihii ilaa hadda laga xaajooday AfCFTA.
- **Tiirka 4-aad: Kor-u-qaadista Kaabayaasha dhaqaalaha si kor loogu qaado ganacsiga Soomaaliya ay la leedahay Afrika** – Wuxuu tilmaamaa fursadaha lagu toosin karo laguna xiriirinayo kaabayaasha ganacsiga Soomaaliya iyo marinnada ganacsi ee hadda jira ee gobolka iyo kaabayaasha kale ee suuqa loo geli karo – dekedaha, garoomada diyaaradaha iwm.
- **Tiirka 5: Kobcinta awoodda warshadaha Soomaaliya ee AfCFTA** - waxay muujineysaa fursadaha lagu kordhinayo qiimaha gudaha ee dheeriga ah ee wax soo saarka

⁶² Ibid

⁶³ UNDP (2020) Warbixinta Mustaqbalka - Ka dhigista AfCFTA inay u shaqeyso haweenka iyo dhalinyarada

aasaasiga ah ee muhiimka ah iyo sida alaabooyinkan qiimaha leh ay u ballaarin karaan oo ay u kala duwi karaan dhoofinta Soomaaliya

- **Tiirka 6 -:** **Kobcinta helitaanka suuqa & fududaynta ganacsiga ee hoos timaada AfCFTA** - waxay tilmaameysaa fursadaha fududaynta ganacsiga iyo dib u habaynta helitaanka suuqa taasoo hoos u dhigi doonta kharashaadka ganacsiga korna u qaadi doonta wax-soo-saarka Soomaaliya ee RoA.
- **Tiirka 7 -Xoojinta awoodda si loo bixiyo istaraatiijiyadda hirgelinta AfCFTA ee qaranka** - waxay tilmaameysaa kartida iyo kaalmada farsamo ee looga baahan yahay DFS si ay u taageerto dadaalka ay ugu jirto hirgelinta dib-u-habeynta AfCFTA
- **Tiirka 8 - Kobcinta awoodda Soomaaliya ee wada xaajoodka wejiga II ee hab-maamuuska AfCFTA** – waxuu bixinayaa caddaynta adag ee looga baahan yahay Soomaaliya si ay si firfircoon oo waxtar leh uga qayb qaadato gorgortanka hab-maamuuska wajiga labaad.
- **Tiirka 9-aad – Kobcinta fursadaha ganacsiga** – waxa uu tilmaamayaa saddex arrimood oo muhiim ah oo ay Soomaaliya ku horumarin karto ganacsigeeda iyo horumarkeeda warshadaha ee AfCFTA.

Mowduucyada Istaabanaya

Hirgelinta istaraatiijiyadda EAC-AfCFTA waxay u baahan tahay in la tixgeliyo ka qaybgalka arrimaha soo socda ee istaraatiijiyadda si loogaarsiiyo natiijooyin loo wada dhan yahay oo loogu talagalay dowladaha xubnaha ka ah iyo gobolka.

- **Ka qaybqaadashada loo simanyahay ee dhammaan** (haweenka, dhalinyarada iyo Naafada) – Ganacsigu waxa uu door muhiim ah ka ciyaari karaa abuurista fursadaha ee kooxaha la haybsooco sida haweenka, dhalinyarada iyo Naafada si ay uga faa'iidaystaan korna ugu qaadaan noloshooda. Si kastaba ha ahaatee, waxaa sidoo kale muhiim ah in la ogaado in kooxahan inta badan laga tago ganacsiga iyo haddii ay ku lug leeyihiin, waxaa loo celiyay dhinacyada silsiladda qiimaha ganacsiga - halkaas oo ay jiraan faa'iidooyin yar. Hirgelinta istaraatiijiyadan waxaa muhiim ah in la fahmo sida caqabadaha kala duwan ee saameeya kooxahan oo loo xaddido kaqaybgalkooda wax ku oolka ah ee ganacsiga wax looga qabanayo faragelin kasta.
- **Ku lamaaninta dhijitalisashinka waxqabadyada loo simanyahay**- Guusha AfCFTA waxay ku xiran tahay sida waxtarka leh ee qaaradda iyo waddamada xubnaha ka ah (gaar ahaan) ay u qaataan isticmaalka tignoolajiyada iyo hal-abuurka dhijitaalka ah si loo fududeeyo ganacsiga loona yareeyo kharashka ganacsiga. Tignoolajiyada muhiimka ah sida Waxyaabaha Internet-ka (IoT), IArtificial Intelligenceka (AI), Blockchainka iyo Xogta faraha badan waa inay udub dhexaad u noqdaan la socodka iyo qiimaynta waxqabadka ganacsiga Afrika dhexdeeda. Iyadoo loo marayo tignoolajiyadan, qaaradu waxay qabsan kartaa dhaqdhaqaaqa ganacsiga ee qaaradda oo dhan, xogta ganacsiga caalamiga ah iyo dhaqdhaqaaqa raasumaalka, xisaabaadka maaliyadeed iyo waxaa ka sii muhiimsan, wax soo saarka cuntada iyo isticmaalka, si loo fahmo silsiladaha sahayda iyo ka faa'iideysiga kheyraadka dhulka iyo shaqalaha ee qaaradda. Soomaaliya waxa ay mar horeba cagta saartay wadadii ay ganacsigeeda dhijitaal ugu dhigi lahayd iyada oo la fulinayo (i) bogga macluumaadka ganacsiga ee onlineka ah, (ii) nidaamka diiwaangelinta ganacsiga iyo shati bixinta internetka, (iii) daahfurka nidaamka dakhli ee kastamku waa calaamado xooggan oo muujinaya Muhiimadda ay DFS siisay adeegsiga tignoolajiyada iyo aaladaha dhijitaalka ah.

- **U hoggaansanaanta dhaqanka caalamiga ah ee ganacsiga badbaadada leh** - Faafida COVID 19 waxay muujisay sida fudud ee ganacsiga ay u carqaladayn karaan aafuoyinka caalamiga ah. Waxaa sii dheer, dib-u-habaynta ganacsiga ee sahlaysa isu-socodka xorta ah ee dadka iyo badeecadaha waxa sidoo kale ka faa'iidayaan kara hay'adaha xunxun si ay u fuliyaan falal sharci-darro ah sida tahriibinta, ka ganacsiga dadka iyo daroogada, shaqaale addoonsiga iwm. Soomaaliya waxay leedahay xaddi badan oo ganacsigeeda oo aan rasmi ahayn gaar ahaan xuduudaha dhulka ay la wadaagto Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti. Ganacsigan ayaa muhiim u ah malaayiin haween ah iyo ganacsatada yar yar haddii ay carqaladeeyaan dhaqdhaqaaqyada sharci darrada ah, markaas waxay saameyn weyn ku yeelan doontaa noloshooda. Sidaa darteed waxaa muhiim ah in la tixgeliyo saameynta xun ee ganacsigu yeelan karo si waafi ahna loo wajaho marka la fulinayo istaraatiijiyadan si loo xaqiijiyo habsami u socodka ganacsiga iyo faa'iidooyinka ka dhalanaya.
- **Isku lamaaninta adkeysiga cimilada iyo ilaalinta deegaanka dhammaan waxqabadyada** - Isbeddelka cimiladu waxaa la filayaa inuu saameyn ba'an ku yeesho adduunka oo dhan - heerkulka kor u kaca iyo badaha, cimilada aan la saadaalin karin, kuwaas oo dhammaantood si xun u carqaladeyn doona dhaqdhaqaaqa dhaqaalaha iyo nololaha sida aan ognahay. Inta badan dhaqaalaha Afrika ayaa weli ku saleysan beeralayda oo ku tiirsan sidaa darteed isbeddellada cimiladu waxay yeelan doonaan saameyn weyn. Inta badan beeraha Afrika ayaa weli ah mid lagu waraabiyo roobka oo sidaas awgeed u nugul kala isbadalada cimilada - abaaro iyo fatahaado. Soomaaliya ayaa ka mid ah dalalka ay cimiladu saameeyen. 30-kii sano ee la soo dhaafay, waxaa soo maray xilliyo abaaro is-daba-joog ah oo saameeyay beeraha oo ay ku tiirsanyihiin ganacsiga iyo dakhliga malaayiin dadkeeda ah. Sidan oo kale, waxaa lama huraan ah in hirgelinta AfCFTA-gan iyo istaraatiijiyad kale oo ganacsi aysan dhiirigelin, oo ay taageerto dhaqdhaqaaqyada dhaqaale ee la xiriira ganacsiga ee wiiqaya adkeysiga cimilada Soomaaliya iyo ilaalinta deegaanka.

Wax soo saarka

War-murtiyeedka ka soo baxay ee hoos lagu sheegay ma aha kuwo dhammaystiran marka la eego in dib-u-habayn ballaaran iyo faragelin loo baahan yahay in la hirgeliyo si AfCFTA looga dhigo xaqiiqo la taaban karo oo xaqiiqo oo gudaha Soomaaliya ah.

Natiijada 1 - Kordhinta wacyiga AfCFTA ee dhammaan daneeyayaasha ay khusayso

Sahanka aragtiyaha lagu sameeyay istaraatiijiyadan ayaa bixisay caddaynta farqiga weyn ee weli u baahan in wax laga qabto si kor loogu qaado wacyiga AfCFTA. Qeybo badan oo ka mid ah ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Soomaaliya ayaa tilmaamay in ay u baahan yihiin macluumaad dheeri ah oo ku saabsan qalabka shaqo iyo farsamada ee AfCFTA. Wacyigelin la'aantan ayaa ah mid xadidaysa oo ay yaraynayso xiisaha iyo ka qaybgalka ganacsiga Afrika dhexdeeda iyo shirkadaha ka faa'iidayaanaya ganacsiga xorta ah ee la abuuray. Sidaa darteed waa muhiim in wacyigelin iyo istaraatiijiyad isgaarsiineed oo joogto ah oo joogto ah la hirgeliyo si looga hortago suurtagalnimada ka faa'ideysiga la'aanta habka ganacsiga AfCFTA.

Natiijada 2- Gabagabada ansixinta iyo hababka ku biirista

NTB-yada iyo NTM-yada ayaa weli ah caqabadda ugu weyn ee kordhinta heerarka ganacsiga iyo maalgashiga Afrika gudaheeda. UNCTAD (2018) waxay ku qiyaastay in NTB-yadu ay ugu

yaraan saddex jeer ka xaddidan yihiin cashuuraha caadiga ah ee kastamka⁶⁴. Warbixintu waxay soo jeedinaysaa in wadamada Afrika ay heli karaan US\$20 bilyan kobaca wax soo iyaga oo la tacaalaya caqabadahaas heer qaarad⁶⁵. Soomaaliya ayaa qaaday dhowr dib-u-habeyn ganacsi oo lagu yareeyay dhacdooyinka NTBs iyo in la fududeeyo isu socodka ganacsiga. Ansixinta AfCFTA iyo heshiisyada ganacsi ee gobolka ee laxiriira waa in ay gacan ka geystaan wax ka qabashada NTBS ee ka dhashay faraqa u dhexeeya nidaamka ganacsiga Soomaaliya iyo kan AfCFTA si loo furo fursadaha ganacsiga iyo tartanka.

Natiijada 3 - Hab-maamuuska maalgashiga, tartanka, ganacsiga danabeysan, hantida garaadka iyo ganacsiga haweenka iyo dhalinyarada waa la isku raacay lana ansixiyay.

Wajiga labaad ee socda ee gorgortanka AfCFTA ku saabsan tartanka maalgashiga, ganacsiga danbeysan, hantida garaadka iyo ganacsiga haweenka iyo dhalinyarada ayaa muhiim u ah furitaanka awoodda mustaqbalka fog ee dhaqaalaha qaaradda gaar ahaan marka la eego kala duwanaanshaha, warshadaynta, iyo kordhinta qiimaha. Gaar ahaan, masiibada COVID-19 waxay muujisay muhiimada ganacsiga daneeyan, ganacsiga dhijitaalka ah, iyo nidaamyada lacag bixinta. Diirada saaran ganacsiga dhijitaalka ah waxaa ka mid noqon doona dadaallada lagu dardargelinayo hababka nadiifinta kastamka ee u dhexeeya waddamada, iyada oo dib u dhaca xuduudaha uu hadda hoos u dhigayo ganacsiga gobolka. Sidoo kale, hirgelinta maalgashiga, tartanka iyo hab-maamuuska IP-ga ayaa gacan ka geysan doona kicinta koroorka ganacsiga gudaha Afrika ee badeecadaha iyo adeegyada kuwaas oo siin doona habka looga soo kabsado masiibada. Hab-maamuuska gaarka ah ee ganacsiga haweenka iyo dhalinyarada ayaa hubin doona in ka-qaybgalkooda iyo ka faa'iidaysigooda wax ku ool ah lagu xiro heshiiska.

Natiijada 4 - Ma jiraan sharciyo la sameeyay, siyaasado iyo istiraatiijiyada la sameeyay si kor loogu qaado ganacsiga AfCFTA

Waxaa jira daldaloolo dhowr ah oo ka jira qaab dhismeedka ganacsiga Soomaaliya oo u baahan in la buuxiyo ama la waafajiyo AfCFTA haddii ay Soomaaliya rabto in ay ballaaris ganacsiga ay la leedahay qaaradda inteeda kale. Istiraatiijiyadani waxay tilmaamtay meelahan dib-u-habaynta ama fursadda lagu sameeynaayo siyaasado ganacsi oo cusub oo kor u qaadaya ka-qaybgalka firfircoon ee Soomaalida ee ganacsiga Afrika dhexdeeda. Tusaalooyinka, waxaa ka mid ah (i) hirgelinta siyaasadaha ganacsiga ICBT iyo nidaamyada fududeeya ganacsiga muhiimka ah oo bixiya xog muhiim u ah maamulkeeda iyo xeerarkeeda waxtarka leh; (ii) in la waafajiyo halbeegyada gudaha iyo kuwa heer gobol iyo heer qaarad taasoo kor u qaadi doonta helitaanka suuqa laakiin sidoo kale xaddidaya dhaqdhaqaaqyada aan wanaaga lahayn sida qashinka.

Natiijada 5 - Kordhinta helitaanka xogta ganacsiga iyo caddayn ku saleysan

Waxaa xadidan helitaanka xogta ganacsiga si ay u taageeraan dejinta siyaasadda. Soomaaliya waxay ogaatay dal-daloolahaan oo u baahan in wax laga qabto. Waxqabadyada lagu soo jeediyay istiraatiijiyadan waxay u baahan doonaan inay ku jiraan qaybo xoojiya ama abuura fursado lagu hormariyo helitaanka xogta ku saleysan caddaynta ee loo baahan yahay si lagu taageero horumarinta iyo hirgelinta siyaasadda

⁶⁴ UNCTAD (2018) Kor u qaadista ganacsiga CFTA iyo ACP heer kale: Warqad cilmi baaris UCTAD No 14

⁶⁵ Ibid

Natiijada 6 - Ma jiro hababka ganacsiga ee la fududeeyay oo dhijitaalka ah

Fududeynta ganacsiga ee xoogga saaraya fududeynta iyo dhijitaalka ee khibrada ganacsi ayaa awood u leh in ay wax ka beddesho tartanka ganacsiga Soomaaliya. Soomaaliya ayaa horay horumar uga sameysay arrimahan iyadoo la hirgeliyay bogga macluumaadka ganacsiga, hannaanka dib u habeynta kastamka oo la fulinayo si loo horumariyo hababka dhaqangelinta ee dekedaha iyo garoomada diyaaradaha, iyadoo la xoojinayo tayada maamulka kastamka.

Natiijada 7 - Ma jiraan wax-soo-saar qiimo kordhin ah oo daboolaya baahida gudaha iyo dhoofinta

Qorshaha Horumarinta Qaranka ee Soomaaliya 2020 ilaa 2024 waxay muujinaysaa baahida loo qabo in la horumariyo awoodaha wax-ku-kordhinta gaar ahaan qaybaha uu leh faa'iidooyin tartan iyo faaiido dheeri ah - tusaale ahaan xoolaha, dalagga, iyo wax soo saarka kalluun-ka. Waxaa loo baahan yahay in la horumariyo istaraatiijiyadda wax soo saarka taasoo dhiirigelinaysa awoodda gudaha si ay wax ugu kordhiso taas oo iyaduna abuurta awoodda dhoofinta iyo yaraynta hoos u dhaca ganacsiga ee aan la sii wadi karin.

Qoraalka natiijada

Haddalada natiijada soo socota ayaa la soo jeediyay waxaana lagu sii tafatiri doonaa qaybta qaab dhismeedka natiijooyinka ee warbixintan. Waxaa la filayaa inay siin doonto tilmaanta natiijooyinka muddada dhexe ee la gaaray ka dib dhaqangelinta wax ku oolka ah ee istaraatiijiyadda EAC-AfCFTA

Natiijada 1- Soomaaliya waxay ansixisay AfCFTA, SAATM, FMP

Soomaaliya waxay ku guda jirtaa ansixinta AfCFTA iyo heshiisyada kale ee la xiriira - FMP iyo SAATM. Hab-maamuuska Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka (FMP) ayaa fure u ah hirgelinta wax ku oolka ah ee AfCFTA iyo xaqiijinta faa'iidooyinka u soo kordhin lahaa Afrika dhaqaalaheeda iyo dadkeeda. Marka la barbar dhigo noocyada kale ee bulshooyinka dhaqaalaha gobolka ee qaaradaha, socdaalka Afrika dhexdeed waxaa si weyn u xaddiday shuruudaha fiisaha. Soomaaliya waxay horey u lahayd mid ka mid ah nidaamyada dal-ku-galka ee Afrika ugu fudud. Waxay fiisaha ku bixsaa marka ay yimaadaan 52 ka mid ah 54-ta waddan ee Afrika welina tan lama soo celin⁶⁶.

Dadka Soomaaliyeed ayaa kaliya ku raaxaysta socdaal bilaash ah oo ay ku tagayaan 3 wadan, waxayna helaan fiisaha marka ay yimaadaan 11 wadan, waxaana laga rabaa in ay dalbadaan fiisaha ka hor inta aysan una safrin 39 wadan. Xaaladdan ayaa saameyn ku yeelanaysa in ganacsatada, ragga ganacsatada ah iyo maalgashadayaasha Soomaaliyeed ay helaan suuqyo iyo fursadaha ka jira qaaradda waxaana loo baahan yahay in xal laga gaaro haddii AfCFTA ay faa'iido la taaban karo u gaarsiiso iyaga iyo dalkaba. Ansixinta hab-maamuuska FMP ayaa soo dadajin doona bixinta nidaamka fiisaha isdhaafsigaa ee u dhexeeya wadamada xubnaha ka ah ee ansixiyay heshiiska. Sidoo kale, SAATM waxay ujeedadeedu tahay inay fududeeyso duulista rayidka ee Afrika oo ay u noqoto dhiirigelin isdhexgalka dhaqaale ee qaaradda iyo dhaqdhaqaaqa xorta ah ee dadka. Furida hawada ee Afrika ayaa gacan ka geysan doonto kobaca dhaqaalaha guud ee waaxda duulista iyadoo kuwa adeega, maamulka iyo warshadaha dayactirka helaya sare u kaca. Marka la ansixiyo heshiiska Soomaaliya waxay awood u yeelan doontaa inay iswaafajiso heshiisyada adeegga hawada iyo kordhinta fursadaha ay ku hormarineeyso gelitaanka qaaradda inteeda kale. Istaraatiijiyadani waxay muujinaysaa

⁶⁶ AfDB (2021) Tusaha Furida Dal-ku-galka Afrika

baahida loo qabo in dib-u-habayntan lagu sameeyo si degdeg ah si loo xaqiijiyo ka-faa'iidaysiga isku midka ah ee bulshooyinka gobolka.

Natiijada 2 - Kor u kaca ganacsiga iyo maalgashiga Soomaaliya ee Qaaradda Afrika

Soomaalida ugu badan ee ganacsata waxay ka ganacsadaan dalal ka baxsan qaaradda. Ganacsigu wuxuu ka dhigan yahay ku dhawaad 50% GDP iyadoo wax soo dejinta ay wax ku kordhineysaa 40% iyo dhoofinta 10% sanadka 2019⁶⁷. Suuqyada ugu badan ee wax loo dhoofiyo waa Sacuudiga, Cumaan, Imaaraadka Carabta iyo Yemen, iyadoo Jabuuti oo ah dalka kaliya ee Afrikaan ah oo ku jira tobanka dal ee ugu horreeya ee loo dhoofiyo. Tobanka wadan ay somaliya wax ka soo dajisato waxaa ka mid ah Imaaraatka Carabta (30%), Ethiopia (12%), India (9%), China (7%), halka Kenya iyo Cummaan ay wadaagan (6%) ee Somaliya⁶⁸. Xaaladdan Kenya iyo Itoobiya ayaa ku jira tobanka suuq ee ugu horreeya ee wax looga soo dejiyo Soomaaliya. Sida laga soo xigtay UNCTAD, FDI-ga waxa soo galay Soomaaliya wuxuu gaaray US\$ 384 milyan sanadka (UNCTAD 2018 World Investment Report), taasoo Soomaaliya ku soo celinaysa heer aan hore loo arag tan iyo dabayaaqadii 1980-aadkii. Lacagta FDI-da ee hadda jirta waxay gaartay US\$ 1.7. Bilyan sanadka 2016, oo ku kordhay US\$ 2.1 bilyan sanadka 2017⁶⁹. Marka loo eego dhinaca maalgashiga, inta badan FDI-da Soomaaliya waxaa loo diwaangeliyay inay yihiin xawaaladaha oo inta badan loo aqoonsaday hantida ma-guurtada ah, isgaarsiinta, gaadiidka, iyo qaybaha bakhaarada⁷⁰. Ilaha ugu badan ee xawaaladaha Soomaalida ayaa ah Waqooyiga Ameerika iyo Yurub, gaar ahaan UK, iyadoo Kenya ay tahay isha ugu horeysa ee Afrika. Si kastaba ha ahaatee, inta badan maalgelinta FDI ee ballaaran ee mashaariicda waaweyn ayaa inta badan laga helaa ilo ka baxsan Afrika. Sidaa darteed way caddahay in ganacsiga iyo maalgashiga xaddidan ee u dhexeeya Soomaaliya iyo Afrika ay yihiin fursad laga macaashi karo oo looga faa'iidaysan karo AfCFTA. Iswaafajinta qaabdhismeedka ganacsiga iyo maalgashiga ee hoos timaada AfCFTA waxay u furi doontaa wadamada inay kordhiyaan ganacsiga ayna soo jiitaan FDI muhiim u ah kobaca dhaqan-dhaqaale iyo horumarkooda.

Natiijada 3 - Kharashka ganacsi ee u dhexeeya Soomaaliya iyo Caalamka oo la yareeyay

Soomaaliya ayaa sanadihii lasoo dhaafay soo wajahday caqabado waaweyn oo dhanka ganacsiga ah taasi oo keentay in qiimaha ganacsiga uu sare u kaco taasoo saameyn ku yeelatay tartanka ganacsiga. Caqabadahaas waxaa ka mid ah amni darro gudaha ah, kaabayaasha ganacsiga oo liita, NTB-yada iwm, kuwaas oo dhamaantood kor u qaada kharashaadka soo dejinta iyo dhoofinta. Ma jiraan daraasado gaar ah oo la sameeyay oo lagu qiyaasay waqtiga iyo kharashka dhoofinta Soomaaliya. Soomaaliya waxa ay ku jirtaa kaalinta 164-aad ee ganacsiga guud ahaan tilmaamayaasha xuduudaha marka loo eego index WB DB 2020. Marka la eego aragtida laga qabo istaraatiijiyaddan, badi ganacsiyada Soomaalida ee la wareystay waxay muujiyeen in NTB-yadu ay jiraan, waxayna saameyn ku yeelanayaan wax soo dejinta iyo dhoofinta labadaba. Dib-u-habaynta fududaynta ganacsiga ee hoos timaada AfCFTA waxay saldhig u noqon doontaa furitaanka awoodda ganacsi ee Soomaaliya ku gasho suuqyo cusub iyada oo loo eegayo horumarinta tartanka ganacsiga. Bangiga Adduunka waxa uu ku qiyaasay \$450 bilyan ee dakhliga ka soo gala AfCFTA, \$292 bilyan ay ka iman doonto tillaabooyin fududaynta ganacsiga oo xooggan si loo dhimo qeybaha gaduudan loona

⁶⁷ CBS (2019) Tirakoobka ganacsiga Soomaaliya 2010 – 2018

⁶⁸ Ibid

⁶⁹ DFS (2022) Istaraatiijiyada Dhiirigelinta Maalgashiga Qaranka (NIPS) Si kor loogu qaado Horumarka ay wado Shirkadaha

⁷⁰ FT (2021) Xog keydinta suuqyada FDI

fududeeyo nidaamka kastamka⁷¹. Guulahani waxay u baahan doonaan dadaallo waaweyn oo ay waddamadu sameeyaan si ay u yareeyaan culayska ganacsiga iyo ganacsatada si ay uga gudbaan xuduudaha, si degdeg ah, ammaan ah, iyo yareynta faragelinta saraakiisha.

Natiijada 4 - Kordhinta awoodda warshadaha iyo qiima kordhinta.

NDP 9 waxa ay iftiimaysaa muhiimada ay leedahay in kor loo qaado kordhinta qiimaha ee qeybaha muhiimka ah ee ay Soomaaliya u leedahay faa'iido dheeri— beeralayda, warshadaynta xoolaha, warshadaynta fudud oo ah mid ka mid ah xalalka lagu yareynayo hoos u dhaca ganacsiga aan la waari karin iyo dib u dhiska awoodda warshadaha. NIPS waxa ay iftiimisay in diirada la saaro kor u qaadida awoodda wax soo saarka si loo xaqiijiyo mugga dhoofinta wax soo saarka, abuurista shaqooyin badan iyo in fikradda 'Made in Somalia' laga dhigo mid dhab ah⁷². Kordhinta wax-soo-saarka iyo awoodda wax-soo-saarka ma aha oo kaliya in ay wax ka qabato hoos u dhaca ganacsiga ee sii kordhaya iyo kuwa aan la waari karin, waxay sidoo kale u furaysaa fursado ay Soomaaliya u dhoofiso wax-soo-saarkeeda qiimaha leh sida kalluunka la qaboojiyay, xoolaha la warshadeeyay iyo wax-soo-saarka dalagga oo loo dhoofiyo suuqyada qaaradda Afrika oo ay ka jirto baahi. AfCFTA waxay higsaneysaa inay abuurto jawi iyo qaab ganacsi oo sahlaya kobaca ganacsiga Afrikada dhexdeeda ah. Iyada oo ay fududeeyneysa ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada, waxay higsanaysaa in la furo awoodda dhaqaale miisaan leh oo la heli karo, lana ballaariyo hawlgallada xudduudaha iyo horumarinta silsiladaha qiimaha gobolka kuwaas oo dhaxgalaya wax-soo-saarka Afrika. Intaa waxaa dheer, iyada oo la helayo suuq-qaradeed midaysan, heerar kala duwan oo wax-soo-saarka warshadaha iyo silsiladda qiimaha eea loo gudbin karaa waddamo kala duwan oo ku jira aagga ganacsiga xorta ah iyadoo ku xirantahay faa'iidooyinka isbarbardhigga ee ay leeyihiin⁷³. Natiijadu waxay noqon doontaa ganacsiga kobcaya ee alaabada dhexdhexaadka ah kaas oo markaa si fudud dib loogu soo celin karo waddankii asalka ahaa si loo sameeyo dhexdhexaad iyo kama dambays ah.

Natiijada 5 - Deegaan ganacsi oo hormarsan oo xasiloon

Dib u habeynta siyaasadda iyo dhaqaalaha ayaa si tartiib tartiib ah u abuuraya jawi xasiloon oo kobaca dhaqaalaha. Iyadoo uu dalku weli la dagaallamayo kacdoonada, dib-u-habayn siyaasadeed ayaa gacan ka geysatay xasilinta dhaqaalaha iyo siinta aasaaska isbeddelka dhaqaalaha. Dib-u-habayntan siyaasadeed waxay sidoo kale bixineysaa aasaaska maamul wax ku ool ah ee ganacsiga caalamiga ah iyo isu-socodka maaliyadeed. WBG (2021) waxa ay xustay in dawladda dhexe iyo dawladda-goboleedyada ay sameeyeen jadwal tariifeedka guud ee wax-soo-dejinta, iyada oo badeecadaha loo kala saaray hab waafaqsan Nidaamka Is-waafajinta, kaas oo lagu dabaqi doono dhammaan dekedaha laga soo galo, waxaanay ku hawlan yihiin casriyaynta maamulka kastamka⁷⁴. Soomaaliya waxay gelaysaa hannaan ganacsi oo heer gobol iyo heer caalami ah.

Waxay ku soo noqotay Suuqa Guud ee Bariga iyo Koonfurta Afrika (COMESA) ee 2018 inkasta oo axdigu weli u baahan yahay in la ansixiyo. Waxay hadda si firfircoon uga shaqaynaysaa ka mid noqoshada WTO, waxayna codsatay inay ka mid noqoto Bulshada Bariga Afrika, 2020-ka golaha wasiirrada Soomaaliya waxay ansixiyeen heshiiska Aagga Ganacsiga Xorta ah ee

⁷¹ WBG (2020) Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika: Saamaynta Qaybin iyon Dhaqaale

⁷² DFS (2022) Istaraatiijiyada dhiirigelinta maalgashiga qaranka (NIPS)

⁷³ Ibid

⁷⁴ WBG (2021) Ganacsiga waa sida Matoorka Kobaca Soomaaliya: Caqabadaha iyo Fursadaha

Qaaradda Afrika (AfCFTA) - weli lama ansixin. Dib-u-habayntan iyo hindisayaashan ayaa muujinaya dadaal xooggan oo lagu abuurayo jawi awood u leh oo sahlaya kobaca dhaqaalaha iyadoo ganacsigu uu qayb muhiim ah ka qaadanayo ajendaha kobaca.

Saamaynta Qoraalka

Hiigsiga iyo himilada aan kor ku soo xusnay waxay ka hadlayaan doorka muhiimka ah ee AfCFTA ee bilaabida kobaca iyo ka qayb qaadashada horumarinta daryeelka iyo hab-nololeedyada dalalka Afrika sida Soomaaliya. Sidan oo kale, qoraalada saamaynta waxaa loo qaabeeyey si ay u bixiyaan qaab-dhismeed kaas oo lagu qiimayn karo hirgelinta waxtarka leh ee istiraatiijiyadda qaranka ee AfCFTA. qoraalada saamaynta soo socda ayaa la soo jeediyay.

Saamaynta 1-aad – Wax-soo-saarka ganacsi ee Soomaaliya GDP oo la ballaariyay

Dhaqaalaha Soomaaliya wuxuu ku socday wadadii dib u soo kabashada ka dib markii ay dhaceen kacdoono saameeyay dhaq-dhaqaaqa dhaqaalaha iyo kobaca iyo horumarka. Intaa waxaa dheer, abaarta joogtada ah waxay saamaysay qaybaha muhiimka ah sida beeraha iyo xoolaha oo ah tiir-dhexaadka wax-soo-saarka Soomaaliya ee safka hore ROW. Shantii sano ee la soo dhaafay (2017-2021) dhaqaaluhu wuxuu kordhay celcelis ahaan 3%.⁷⁵ Muddadan, celcelis ahaan, dhoofinta waxay u dhiganta 18% GDP iyo soo dejinta 85% ee GDP.⁷⁶ Dhaqaaluhu wuxuu ka soo kabsaday hoos u dhacii 2020 kaas oo loo diiwaan geliyo qiyaasta kobaca GDP ee 2.0% sanadka 2021, taasoo ay keentay isticmaalka gaarka ah iyo dhoofinta xoolaha. Waxyeello badan oo ay ka mid yihiin daadadka, duulaanka ayaxa, iyo COVID-19 ayaa yareeyay xawliga soo kabashada iyo saboolnimada oo korortay⁷⁷. Waxaa xusid mudan in waddanku uu wajahayo hoos u dhac ganacsi oo sii kordhaya oo aan la waari karin taas oo haddii aan wax laga qaban (inta badan dhoofinta la kordhiyo) ay sii kordhin doonto hoos u dhaca xisaabeed-hadda jirta. AfDB waxa uu saadaaliyay in kobaca wax-soo-saarka la saadaalinayo 3.0% 2022 iyo 3.6.% sanadka 2023, taasoo ay horseedo isticmaalka gaarka ah iyo soo kabashada dhoofinta xoolaha⁷⁸. Rajada koritaan ayaa halis ku jira marka loo eego kuwan soo socda;

- Sicir bararka ayaa la saadaalinayaa inuu kor u kaco ilaa 9.4% sanadka 2022 sababtoo ah qiimaha cuntada iyo saliidda oo sarreeya sababtoo ah colaadda Ruushka iyo Ukraine iyo abaarta⁷⁹.
- Qiimaha sare ee saliidda wuxuu sidoo kale saameyn doonaa tamarta, iyadoo la tixgelinayo ku tiirsanaanta Soomaaliya ee shidaalka laga dhaliyo koronto.
- Dhoofinta aan kala soocneeyn ayaa ah isha ugu muhiimsan ee unuglaanshaha dibadda, inkastoo ay soo kabsanayaan dhoofka xoolaha iyo dhaqaalo kale oo soo gala. Hoos u dhaca xisaabaadka hadda jira ayaa la saadaalinayaa inuu gaaro 14.9% GDP 2022 iyo 12.8% 2023⁸⁰.

Sidaa awgeed, hirgelinta istiraatiijiyadu waxay saldhig u noqon kartaa balaarinta ganacsiga iyo kororka dakhliga si ay gacan uga geysato wax ka qabashada qaar ka mid ah khataraha kor lagu sheegay. Sidan oo kale, habka ugu wanaagsan ee lagu qiimeyn karo saameynta mustaqbalka fog ee istiraatiijiyadda waa ka qayb qaadashada dib u soo kabashada kobaca qaranka.

⁷⁵ Xafiiska Tirakoobka Qaranka (NBS) ee xogta Soomaaliya (xisaabinta qorayaasha)

⁷⁶ Ibid

⁷⁷ Muuqaalka Dhaqaalaha Afrika 2022 - Muuqaalka Dhaqaalaha Soomaaliya

⁷⁸ Ibid

⁷⁹ Ibid

⁸⁰ Ibid

Saamaynta 2 - Korodhka joogtada ah ee dakhliga qofkasta iyo hoos u dhigita faqriga

Nabad-gelyo-xumada Soomaaliya soo wajahday ilaa dabayaaqadii 1990-kii ayaa horseeday hoos u dhac weyn oo xagga dakhliga ah iyo kor u kaca heerarka saboolnimada. Xaaladdan waxaa sii xumeeyay abaaro isdaba joog ah oo saameeyay qaybta dhaqaalaha ugu muhiimsan ee beeraha oo dadka intiisa badani ay ka shaqeeyaan. Warbixin ay soo saartay DFS 2022 (hormarka ay ka samaysay hirgelinta SDGs) ayaa muujisay in 69% dadku ay ku nool yihiin wax ka hoosaysa heerka faqriga (\$1.50 maalintii) oo ka kooban, ku dhawaad todobo ka mid ah 10kii qof ee Soomaalida ah⁸¹. NDP 9 (2020) waxay xustay in dadka ugu badan ee ay faqrigu saameeyeen ay yihiin xoolo-dhaqato reer guuraa ah, xoolo dhaqato beeraley, iyo dadka deggan deegaanada barakacayaasha (IDP)⁸². Saboolnimada ka jirta Soomaaliya waxaa horseed u ah dabacsanaanta siyaasadeed, colaado, amni darro iyo xaaladaha degdegga ah ee cimilada⁸³. Warbixinta UNDP EE horumarinta bini'aadmiga waxay ku dartay GNI dakhliga ee Soomaaliya qofkiiba in uu yahay \$1,018 sanadka 2021. Sare u qaadida wax soo saarka iyo ku kordhinta qiimaha dalagga beeraha, kalluumaysiga, iyo xoolaha ee suuqa dhoofinta gudaha iyo dibadda, waxay saameyn doontaa malaayiin Soomaali ah. Dib-u-dhiska wax-soo-saarka beeraha iyo awoodda wax-soo-saarku waxay abuuri doontaa kumanaan shaqo halka sare u qaadidda helitaanka suuqyada Afrika ay kordhin doonto dakhliga kuwa ku lugta leh silsiladaha qiimaha dhoofinta. Sidaa awgeed, saamaynta istiraatiijiyadda qayb ahaan waxa lagu qiyaasi karaa kororka joogtada ah ee dakhliga ee kuwa ku hawlan warshadaha wax dhoofiya.

Saamaynta 3 - Xasilooni dhaqaale iyo bulsho oo la hormariyo.

Ganacsiga oo kordha wuxuu si wanaagsan uga qayb qaadan karaa horumarinta xasiloonida siyaasadeed iyo bulsho ee Soomaaliya. Dhaqaale furfuran oo kala duwan ayaa abuuraya fursado shaqo abuur, kororka dakhliga, iyo dakhli-canshuurta ee kordha . Sare u qaadida qiimaha iyo helitaanka suuqa oo la xoojiyo ay horseedday ansixinta iyo hirgelinta AfCFTA, waxayna gacan ka geysan doontaa koboc joogto ah oo loo dhan yahay iyo horumarinta dhaqan-dhaqaale. Hormarinta xiriirka ganacsi ee RoA waxa uu sare u qaadayaa oo taageerayaa xiriirka siyaasadeed ee soo hagaagay iyo in ay abuurista xaalado xasilooni gobolka oo dhan.

Qiyaasta saamaynta iyo heerka natiijada

Qiyaasata waxa uu sharraxayaa caqli-galnimada ka dambaysa istiraatiijiyadda iyo xiriirada sababa ee loo aanaynayo ganacsiga iyo saamaynta bulsho ee AfCFTA laga filayo in ay u keento Soomaaliya. Waxaa jira qiyaaso dhowr ah oo salka ku haya gaaritaanka yoolalka saamaynta ee kor lagu soo sheegay. Waxaana ka mid ah kuwan soo socda;

- Soomaaliya waxay ansixisay heshiiska iyo halabuurka AfCFTA waxayna bilawday dhaqangelintiisa.
- Soomaaliya waxay sii waddaa is-dhexgalka ganacsigeeda iyadoo ansixisay heshiiska ganacsiga ee COMESA - tallaabo muhiim ah oo loo qaaday is-waafajinta heerka REC.
- Soomaaliya oo dhameystirtay ka mid noqoshada WTO iyo EAC

⁸¹ FGS(2022) SDG Voluntary National Review report 2022. It refers to data for 2017.

⁸² MPIED (2020) Somalia National Development Plan 2020 to 2024 (NDP-9) - The Path to a Just, SSHaxda and Prosperous Somalia

⁸³ FGS(2022) SDG Voluntary National Review report 2022

QAYBTA C: Tiirarka Faragelinta

Qaybtan istiraatiijiyadu waxay si qoto dheer u falanqaynaysaa (i) xaaladda hadda jirta; (ii) faragelinta la soo jeediyay iyo natiijooyinka la xiriira ka dib hirgelinta dib-u-habaynta.

Tiirka 1: Ku biiritaanka degdega ah iyo ansixinta heshiisyada

Markii AfCFTA la saxiixay bishii Maarso 2018 Kigali, laba heshiis oo kale ayaa sidoo kale ayaa la saxiixay, waxaana dalalka xubnaha ka ah lagu casuumay inay ansixiyaan – Dhaqdhaqaaqa Shaqsiyeed ee Xorta ah ee Hab-maamuuska iyo Heshiiska Gaadiidka Cirka ee Midka ah ee Afrika. Ilaa hadda, horumar ayaa laga sameeyay dhammaan saddexda heshiis. Si kastaba ha ahaatee, waxa jira dulduleelo iyo arrimo weli u baahan in wax laga qabto. Sida ku cad tiirka istaraatiijiyadan, waxaanu soo jeedinaynaa dhowr talooyin siyaasadeed oo doonaya in diiradda la saaro dadaallada ansixinta heshiisyada / hab-maamuuska kor ku xusan.

Ansixinta AfCFTA

Sida lagu muujiyey Qaybta A (falanqaynta xaaladda AfCFTA), laga bilaabo Oktoobar 2022, 44 waddan ayaa xareeyay qoraalada ansixinta. Golaha Wasiirada Soomaaliya ayaa aqbalay heshiiska AfCFTA si loo ansixiyo, balse wali lagama yaabo in la dhigo ansixita AUC. Waxaa jira rabitaan siyaasadeed oo xooggan – iyo isfaham – ku aaddan muhiimadda AfCFTA ee Soomaaliya, waxaana muhiim ah in dhammaystirka hannaanka ansixinta ay weli tahay mudnaanta koowaad.

Ansixinta FMP

Ujeeddada hab-maamuusku waxay ahayd in la fududeeyo hirgelinta heshiiska lagu dhisayo Ururka Dhaqaalaha Afrika (AEC) iyadoo la siinayo hirgelinta horusocod ka leh ee dhaqdhaqaaqa xorta ah ee dadka, xuquuqda degenaanshaha, iyo xaqa aasaasida. Hab-maamuuska Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka (FMP) ayaa fure u ah hirgelinta wax ku oolka ah ee AfCFTA iyo xaqiijinta faa'iidooyinka u soo kordhin lahaa dhaqaalaha iyo dadkeeda. Ilaa hadda afar waddan oo Afrika ah ayaa si buuxda u ansixiyay nidaamka FMP - Mali, Rwanda, Niger, Sao Tome and Principe⁸⁴. Soomaaliya sida dalal kale oo badan ayaa 21-kii Maarso 2018 ku saxiixday Kigali heshiiska balse ma aysan sameyn wax horumar ah oo ku aaddan ansixinta – fiiri Jaantus 32.

Jaantus 29: Xaaladda ansixinta FMP – Soomaaliya

38	Niger	21/03/2018	05/07/2019	08/07/2019
39	Rwanda	21/03/2018	25/05/2018	26/05/2018
40	South Africa	-	-	-
41	Sahrawi Arab Democratic Republic	-	-	-
42	Senegal	21/03/2018	-	-
43	Seychelles	-	-	-
44	Sierra Leone	01/07/2018	-	-
45	Somalia	21/03/2018	-	-

Source: AUC (2020) Status report on the ratification of the FMP

Marka la barbar dhigo noocyada kale ee bulshooyinka dhaqaalaha gobolka ee qaaradaha, socdaalka Afrikada dhexdeda waxaa si weyn u xaddiday shuruudaha fiisaha. Si kastaba ha ahaatee waxaa jiray horumar la taaban karo lixdii sano ee la soo dhaafay. Inkastoo oo ay xoogaa hoos u dhacday heerarka furnaanta fiisaha Afrika ee 2021, ka dib markii dawladda

⁸⁴ AUC (2020) Status report on the ratification of the FMP

qaar ay si ku meel gaar ah u beddeleen nidaamyadoodii fiisaha xorta ah iyaga oo ka jawaabaya masiibada COVID-19. Warbixinta Furitaanka Dal-ku-galka Afrika ee 2021 ayaa shaaca ka qaaday :⁸⁵

- Guud ahaan Afrika ee RECs, 2021 waxa lagu arkay dib u dhac yar oo ku yimid furitaanka fiisaha, oo barbar socda isbeddelka guud ee waddamada Afrika. Si kastaba ha ahaatee, dhibcaha isdhaafsiga ayaa si aad ah u soo fiicnaaday laga bilaabo 2016-2019. Sannadkii 2021, EAC, ECOWAS, SADC iyo AMU waxay ku dhaqan galiyeen isu-is-dhaafsiga ugu badan.
- Bariga Afrika waa mid ka mid ah bulshooyinka dhaqaalaha gobolka ugu furfuran ee qaaradda, iyadoo leh 6 ka mid ah 20ka waddan ee ugu furan fiisaha ee Bariga Afrika, oo ay ku jiraan Soomaaliya, Comoros, Rwanda, Seychelles, Tanzania, iyo Uganda⁸⁶.
- Sanadka 2021, Soomaaliya waxay gashay kaalinta 16-aad ee furan dal-ku-galka Afrika, taasoo u ogolaatay 52 waddan oo Afrikaan ah markay soo degayaan. Soomaaliya waxay sidoo kale bixisaa fiisaha elektaroonigga ah.
- Dal-ku-galka marka timaaddo waa hab wax ku ool u ah Soomaaliya – iyo waddamada kale – si loo dhiirrigeliyo isu-socodka xorta ah ee dadka qaaradda. Iyo, fududaynta xannibaadaha fiisaha ayaa la filayaa inay kor u qaaddo ganacsiga Afrika ka dhex jira, dalxiiska, iyo isu-socodka maalgashiga, iyadoo isla markaana la fududeynayo hirgelinta AfCFTA.

Tilmaanta Is-dhexgalka Gobolka Afrika waxa ay leedahay tilmaame cabbiraya wadda,ada a ansixiyay Hab-maamuuska Heshiiska Aasaaska Bulshada Dhaqaalaha Afrika ee la xiriira Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka, Xuquuqda Deganaanshaha iyo Xaqa Dhisidda. Iyadoo lagu salaynayo tasmadaan, Soomaaliya waxay ka mid tahay dalalka ugu waxqabadka wanaagsan iyadoo ay haystaan muwaadiniinta 53-ka waddan ee Afrikaanka ah inay heli karaan fiisaha marka ay yimaadaan, taasoo ka dhigan inay raacday Hab-maamuuska Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka (Kigali)⁸⁷.

Suuqa Gaadiidka Cirka ee Afrika (SAATM)

Isku xirka adeegyada gaadiidka cirka ayaa weli muhiim u ah horumarka gobolka iyo dhaqaalaha Afrika iyo si loo helo faa'iidooyinka buuxa ee AfCFTA. SAATM waxay ujeedadeedu tahay in ay furto duulista rayidka ah ee Afrika oo ay u noqoto dhiirgelinta isdhexgalka dhaqaale ee qaaradda iyo dhaqdhaqaaqa xorta ah ee dadka. Fulinta go'aankii Yamoussoukro ee 1999-kii ayaa ahaa mid gaabis ah, sidaas darteed saxiixa SAATM-ka ayaa lagu soo dhaweyay calaamad muujinaysa in xoogga la saarayo abuurista hawada furan ee qaaradda.

SAATM waxa la bilaabay 28 Jannaayo 2018 waxana ay hadda qeyb ka ah 34 xubnood ee gobol ka ah oo saxeexay Ballanqaadka⁸⁸. Wadamadani waxay matalaan in ka badan 80% suuqa duulimaadyada ee Afrika. Intaa waxaa dheer, 18 ka mid ah 34-ta waddan ee xubnaha ka ah waxay saxiixeen Heshiis Dhaqan-gal ah⁸⁹ si meesha looga saaro xannibaadaha Heshiisyada Adeegga Hawada ee Laba-geesoodka ah (BASAs) ee ka soo horjeeda Go'aanka Yamoussoukro⁹⁰ (YD). Soomaaliya wali ma aysan saxiixin SAATM-ka.

⁸⁵ AFDB (2021) Warbixinta Furitaanka Dal-ku-galka Afrika 2021

⁸⁶ ibid

⁸⁷ UNECA (2019) Qaab dhismeedka isdhexgalka gobolka Afrika

⁸⁸ <https://www.iata.org/en/about/worldwide/ame/saatm/>

⁸⁹ ibid

⁹⁰ Go'aanku wuxuu dhiirgelineyaa in meesha laga saaro dhammaan xannibaadaha gelitaanka, awoodda, soo noqnoqda, iyo tacriifadaha iyo adeegsiga xuquuqda xorriyadda koowaad, labaad, saddexaad, afraad iyo shanaad.

Taageerada hay'adaha ee hirgelinta Suuqa Midka ah ee Gaadiidka Cirka ee Afrika (SAATM) waa taageeradii ugu horreysay ee dhinacyo badan leh oo ay hesho Guddiga Duulista Rayidka ee Afrika (AFCAC). SAATM-ka waxaa loo tixgaliyaa inuu yahay kaabe saadka oo muhiim ah iyo fududeeye si guul leh loogu hawlgalo Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA) oo ay kaabayaan Hab-maamuuska Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka iyo Alaabaha iyo Baasaboorada Afrika. Marka loo eego SAATM, heshiis kasta oo hadda ama mustaqbalka ah ee adeegga hawada ee ay kala saxeexdaan mid ama dhammaan 34ka waddan ee xubnaha ka ah, waa inuu noqdaa mid u hoggaansan YD oo waa inuu buuxiyaa shuruudahan soo socda⁹¹:

- Dhaqan galka bilaashka ah ee 1aad, 2aad, 3aad, 4aad iyo 5aad ee taraafikada xorta ah ee duulimaadyada u qalma;
- Tariifadaha hawada ee la fududeeyay;
- xadidnayn la'aan iyo awoodda soo laablaabta;
- Fududeeyn buuxda ee adeegyada xamuulka;
- Aqoonsiga awoodaha iyo shaqada Hay'adda Fulintu – Guddiga Duulista Rayidka ee Afrika.
- U hoggaansanaanta xeerarka isku midka ah ee tartanka caddaaladda ku dhisan, ilaalinta macaamiisha iyo xeerarka kale.

Aragtida Soomaaliya

Soomaaliya waxay leedahay qeyb ka mid ah gaadiidka hawada gudaha oo dhisan, waxaana dalka ka howlgala 22 shirkad diyaaradeed. 16 ka mid ah waa shirkado diyaaradeed oo wadani iyo 6 diyaaradood oo caalami ah. Dalku waxa uu leeyahay in ka badan 30 garoon diyaaradeed oo u adeegi jiray isku socodka gudaha iyo dibadda. La tashiyada SCAA waxa ay muujinayaan arrimahan soo socda oo ah caqabadaha ugu muhiimsan ee hawl-wadeennada diyaaradaha ee Soomaaliya ay kala kulmaan helitaanka suuqa qaaradda;

- Kharashyada hawlgelinta oo sarreeya - Soomaaliya iyo guud ahaan qaaradda Afrika waxay leeyihiin qaar ka mid ah kharashka ugu sarreeya ee shidaalka iyo macamilka dhulka.
- Kharashaadka duulista hawada sare - marka la dulmara iyo hawada wadamada Afrika. Tusaale ahaan, Suudaan waxaa laga qaadaa \$2,000 halka Kenya laga qaado \$150-200, Soomaaliya \$275 iyo Itoobiya \$95.
- Tartan aan cadaalad ahayn – shirkadaha diyaaradaha qaranka ee qaarada waxay helayaan kabitaan aad u wayn taasoo siinaysa faa'iido aan cadaalad ahayn marka loo eego shirkadaha diyaaradaha ee gaarka loo leeyahay.
- Kaabayaasha Garoomada iyo adeegga – Garoomada Afrika waxa ka maqan qalabkii iyo kaabayaashii loo baahnaa si loo fududeeyo hawlaha hufan. fududaynta La'aan habboon ee garoommada waxay kor u qaaddaa kharashaadka hawlgalka.

U hoggaansanaanta SATAAM

Soomaaliya waxaa lagu daray in ay ka mid tahay dowladaha leh wax ka yar 15 BASAs waxaana ay ku jirtay kaalinta ugu dambaysa ee 0% ee u hoggaansanaanta - fiiri Jaantus 34 ee hoose. Inkastoo Soomaaliya aysan weli saxiixin SATAAM, SCAA waxay sii waddaa fulinta ujeedooyinka iyo dib u habeynta heshiiska.

⁹¹ SATAAM website -

Jaantus 30: Soo koobida U Hogaansanaanta BASA ee YD gobol kasta

Morocco	9%	Low Compliance
Seychelles	8%	Low Compliance
Libya	8%	Low Compliance
Burundi	6%	Low Compliance
Uganda	4%	Low Compliance
Somalia	0%	Low Compliance

Source IATA (2021) Continental study on SATAAM & communication strategy for SATAAM advocacy

Daraasadda AITA waxay sidoo kale la kicisay faa'iidooyinka suurtagalka ah ee soo bixi kara ka dib fududeeynta BASA-yada Afrikaanka ah. Daraasada ayaa lagu ogaaday in taraafikada hawada ee Afrika dhexdeeda uu kordhay 51%, laga bilaabo 31.2 milyan ilaa 47.1 milyan. Tani waxay ka dhigan tahay 15.9 milyan oo safar oo dheeri ah oo aan hadda awoodin inay dhacaan sababo kharash, helitaan duulimaad ama ku habboonaanta adeegga⁹². Sara u kaca gaadiidka ee waddan kastaa waa hawl ku saabsan inta lafududeeyo ee hore u dhacay, xaaladaha qaybta duulista iyo xaaladaha dhaqaalaha guud. Kororka boqolk ugu sarreeysa ayaa la saadaalinayaa Jamhuuriyadda Afrikada Dhexe (102%), Angola (95%), Guinea-Bissau (94%), Algeria (94%) iyo Sudan (84%) iyo Jamhuuriyadda Dimuqraadiga ah ee Congo (82%) iyadoo ay ugu wacan tahay adeegga hawada oo xaddidan iyo BASA-da xaddidan ee waddamadu hadda haystaan⁹³.

Iyada oo ku saleysan arrimaha kore, Soomaaliya waxay si weyn uga faa'iideysan kartaa fududeeynta suuqa gaadiidka cirka. SCAA waxay filaysaa ansixinta AfCFTA iyo SATAAM waxay horseedi doontaa kuwa soo socda;

- Ganacsiga iyo maalgashiga oo kordhay
- Shaqo abuurka oo kordhay – mid toos ah iyo mid dadbanba
- Kobcinta dalxiiska iyo abaabulka kheyraadka gudaha
- Tartanka oo kordhay iyo kharashaadka dadka safarka ah oo la dhimay
- Kaabayaasha gaadiidka cirka oo la tayeeyey

Talaabooyinka Siyaada

Shaxda 8 ee hoose waxa ay qeexayaa arimaha soo ifbaxaya iyo talaabooyinka siyaasada ee la soo jeediyay

Shaxda 8: Tallaabooyinka siyaasadda ansixinta

Arrinta la Ogaaday	Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Soomaaliya wali waa in ay ansixiso heshiiska	DFS si ay u degdegto hannaanka ansixinta	Ansixinta baarlamaanka ee AfCFTA	Qalabka ansixinta ayaa la xareeyay	MoCI	Misaaniyada DFS

⁹² AITA (2021) Daraasadda qaaradaha ee SATAAM & istaraatiijiyada isgaarsiinta ee u doodista SATAAM

⁹³ Ibid

AfCFTA iyada oo dhigeeysa qoraalka ansixinta AUC	baarlamaanka				
Soomaaliya waxay saxiixday hab-maamuuska FMP laakiin ma aysan sameyn horumar ay ugu gudubto ansixinta. Soomaaliya waxay u baahan tahay inay samayso kiiska ansixinta FMP. Marka ay jiraan tabashooyin, kuwaas ayaa u baahan in wax laga qabto oo faa'iidooyin ka ansixinta la qeexo si loo fududeeyo geeddi-socodka.	Sameynta khariidada ansixinta DFS	Habmaamuska FMP oo ansixiyay Barlamaanka	Muwaadiniinta Soomaaliyeed waxay la helaan dalka ku galka socdaal bilaash oo qaarada oo dhan	Wasaarada Arrimaha Dibada	Misaaniyadda dowlada
	Daraasad lagu qaabeynayo kharashyada iyo faa'iidooyinka ansixinta FMP – si buuxada, qayb, iyo ansixinta la'aan. Kuwani waxay ka caawin doonaan siyaasad dejiyaasha heer kasta oo ay yihiin inay si buuxda u dhexgalaan qiimaha fursadda ansixinta la'aanta.	Qimaha iyo faa'iidooyinka ansixinta FMP oo la xisaabiyay			
	Wasaarada Arrimaha Dibadda iyo Iskaashiga Caalamiga ee XFS in la dhaqan geliyo istaraatiijiyadda lagu riixayo is-dhaafsiga				

	fiisaha taasoo furfuraysa fududeeynta fiisaha wax ku oolka ah ee u dhexeeya Soomaaliya iyo Afrika inteeda kale.				
Soomaaliya ayaa lagu tiriyaa in ay ka mid tahay dalalka ugu hogaansan marka la eego hirgelinta nidaamka iyo tillaabooyinka fududeeynta SATAAM.	DFS iyo Maamulka SCAA waa in ay kala shaqeeyaan AFCAC si loo abuuro wacyigelin weyn oo SAATM ah	Istiraatiijiyada wacyigelinta SAATM oo la sameeyay	Dib-u-habaynta waaxda duulista ee Soomaaliya waxay keenaysaa qiimo dhimis iyo kordhinta isku xirka RoA	Wasaaradda Gaadiidka iyo Duulista Hawada (MOTCA)	Misaaniyada DFS iyo AFCAC
	MoCI, Wasaaradda Gaadiidka & Duulista Hawada, Wasaaradda Arrimaha Dibadda & Iskaashiga Caalamiga ah si ay u dejiyaan qorshe hawleed una horumariyan siyaasadda Duulista iyo Hawada Dalka	Sameynta Siyaasada duulisada gadiidka hawada	Duulimaadyada Soomaaliya waxaa lagu maamulaa heerarka caalamiga ah	Wasaaradda Gaadiidka iyo Duulista Hawada (MOTCA)	Misaaniyada DFS iyo AFCAC
Soomaaliya malaha tartanka duulista iyo sharciga ilaalinta	FGS iyo SCAA si ay ula shaqeeyaan AFAC si ay taageero ugu raadiyaan	Waxaa la sameeyay sharciga ilaalinta macaamiisha duulista	Duulimaadyada Soomaaliya waxaa lagu maamulaa	Wasaaradda Gaadiidka iyo Duulista Hawada (MOTCA)	Misaaniyada DFS iyo AFCAC

macaamiish a taasoo shardi u ah hirgelinta SATAAM	horumarinta tartanka duulista iyo sharciga ilaalinta macaamiisha		heerarka caalamiga ah		
Faham xaddidan oo ku saabsan kharashyada iyo faa'iidooyinka ka fududeeynta suuqa gaadiidka ee cirka ee Soomaaliya	SCAA si ay u samayso qiimaynta kharashyada iyo faa'iidooyinka a fududeeynta qaybta duulista ee Soomaaliya si kor loogu qaado kordhinta isku xidhka Afrika iyo socdaalka dhaxdeeda ah.	Daraaseeynta qiimaha iyo faa'iidooyinka a fududeeynta qaybta duulista	Dib-u-habaynta waaxda duulista waxay keeneysaa dhimista kharashyo, gadiidadka oo kordhay iyo isku xirka wanaagsan ee RoA	SCAA la shaqaynaysa AFCAC	Isku dhafka - Miisaaniyad da DFS, AFCAC, UNECA

Tiirka 2: Iswaafajinta siyaasadda gudaha iyo sharciga AfCFTA

Wada xaajoodka AfCFTA ee ku saabsan ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada ayaa bilaabmay 2015 waxayna ku dhow yihiin gabagabo. Weli ma jiro wax ganacsi ah oo badeecooyin ah oo hoos yimaada nidaamka AfCFTA. Sababta ayaa ah in wada xaajoodyada heshiisyada tariifada iyo xeerarka la doorbiyo ee aasalka (RoO) - shuruudaha ugu yar ee aagga ganacsiga xorta ah (FTA) - wali way socdaan. Qayb ka mid ah sharraxaadda dib u dhaca ayaa ah in wada xaajoodyadani ay ku lug leeyihiin hannaan adag oo gaar ah. Mabaadi'da hagida iyo hababka gorgortanka ayaa la qaatay bilawgii, laakiin aasaaska dhabta ah ee Aagga Ganacsiga Xorta ah (FTA) oo ka kooban dhammaan 55 xubnood ee Midowga Afrika (AU), ayaa loo kala qaatay habka xubinnimada⁹⁴. Waddan kasta oo ka qaybqaata wuxuu raacayaa danihiisa weerar iyo difaac waana inuu ilaaliyaa ballanqaadyada fududeeyenta ganacsiga gobolka ee ka jira. AfCFTA waa inay ilaalisaa iibsiyadii jiray⁹⁵.

Heerka ganacsiga badeecadaha

Tariifyada

Ganacsiga ayaa ka bilaabmay 29-ka waddan ee soo gudbiyay Shaxda tariifadaha⁹⁶. Koox tijaabo ah ayaa la doortay si ay u bilaabaan ganacsiga iyada oo la raacayo hindise ganacsi oo ay hagayso AfCFTA. Iyada oo qayb ka ah hindisaha, waxaa la dooratay toddobo waddan si ay si ku-meel-gaar ah u bilaabaan ganacsiga badeecadaha hoos yimaada AfCFTA si tijaabo ah. Wadamada waxaa ka mid ah Rwanda, Cameroon, Masar, Ghana, Kenya, Mauritius, iyo Tanzania. AfCFTA waxay dooratay wadamadan sababtoo ah tariifadooda alaabada ayaa si buuxda loo ansixiyay oo si rasmi ah loo daabacay. Xoghaynta ayaa ka caawin doonta wadamadan si ay u tijaabiyaan dukumentiyada ganacsiga AfCFTA iyo habraacyada shixnadaha badeecadaha ee horay loo soo doortay ee ka mid ah todobada waddan ee Hindisaha Ganacsiga la Hagayo. Hindisaha Ganacsiga La Hagayo ayaa ku hagi doona shixnadaahan iyada oo loo marayo fasaxa kastamka, oo ay ku jirto habeynta tariifada la dhimay ee hoos timaada AfCFTA ee wadamada helaya. Xoghaynta AfCFTA waxay sidoo kale daabacday buug Tariffada electrooniga ah shabakadeeda kaas oo ka tarjumaysa ballanqaadyada tariifadaha ee dhinacyada AfCFTA ee leh Shaxda tariifadaha la ansixiyay iyo kuwa si rasmi ah loo daabacay.

Marka la joogo AfCFTA, ma jiro heshiis ku saabsan liiska alaabada xasaasiga ah iyo ka banaanka ka ah. Heshiiska ayaa ujeedadiisu tahay 7% alaabada xasaasiga ah iyo 3% kuwa ka banaanka ah. Sida wada xaajoodyadu u socdaan, waddan kasta waxaa laga filayaa inuu horumariyo liiskooda xasaasiga ah iyo kuwa ka banaanka ah waxaana la siin doonaa waqti shan sano ah si loo fududeeyo badeecadaha xasaasiga ah. 3% ee alaabooyinka 'ka reeban' waa inay sii hayaan tariifadooda si ay ugu oggolaadaan dabacsanaanta wadamada gobolka ee leh dareenka laakiin waxay hoos imaan doontaa nidaamka dib u eegista shantii sanaba mar.

Isticmaalka alaabaha dhexe ee hoos timaada AfCFTA lama dhamaystirin. Iyadoo la siinayo midba midka kale dookhyada ganacsi, wadamada xubnaha ka ah AfCFTA waxay ka heli doonaan badeecooyin dhexdhexaad ah iyo kuwa ugu dambeeya halkii ay dibadda ka keeni

⁹⁴ Qodobka 5aad ee heshiiska AfCFTA wuxuu leeyahay AfCFTA "waxaa hogaaminaya Dawladaha xubnaha ka ah Midowga Afrika".

⁹⁵ Art 5(f) Heshiiska AfCFTA.

⁹⁶ https://au.int/sites/default/files/decisions/41583-Assembly_AU_Dec_813-838_XXXV_E.pdf

lahaayeen. Natiijo ahaan, ganacsi badan ayaa laga abuurii doonaa gudaha AfCFTA, isaga saldhig u ah adeegaya lagu taageerayo horumarinta silsiladaha qiimaha gobolka iyo dhisidda awoodaha wax soo saarka ee Afrika. Isticmaalka badeecooyinka dhexdhexaadka ah weli lagama hadlin laakiin waxaa looga wada hadli doona wada xaajoodiyada qaybta B iyo C.

Soomaaliya ayaa dhawaan daabacday xeerkeeda kastamka sanadkii 2020 iyo xeerka tariifadda oo la cusboonaysiiyay ilaa ah heerka HS 6. Tani waa tallaabo muhiim ah oo lagu abuurayo sugnaansho codsiyada nidaamka kastamka marka lagu daro kor u qaadida awoodda dawladda si ay u kordhiso isticmaalka khayraadka gudaha. Ilaa hadda ma cadda in xeerkan uu la jaan qaaday nidaamka kastamka gobollada sida COMESA iyo in uu la socdo qaabka kastamka EAC.

Asal ahaan Xeerarka

Horumar ayaa sidoo kale laga sameeyay gorgortanka AfCFTA ee RoOs. Xeerarka asalka ah waxay xaqiijinayaan gelitaanka suuqa ee mudnaanta leh ee laga gorgortamayo in la siiyo badeecooyin si dhammaystiran loo soo saaray ama 'si weyn loo beddelay' wadda mada xubin ka ah FTA oo aan ahayn meel kale oo si fudud loogu gudbiyo waddan xubin ka ah (milicsiga ganacsiga). Lifaafa 2 ee lifaaqyada la soo ururiyey ee ku saabsan samaynta aagga ganacsiga xorta ah ee qaaradda ayaa bixiya qeexitaanno faahfaahsan iyo tilmaamo ku saabsan sida RoO loo hirgelin doono.

Tilmaamihii ugu dambeeyay ayaa ah horumarka laga gaaray 87.7% ee khadadka tariifada⁹⁷ ee lagu heshiiyey laga soo bilaabo Febraayo 2022. Xoghaynta ayaa sidoo kale daabacday buug-gacmeedka asalka ah oo qeexaya xeerarka khadadka tariifada halkaas oo heshiis ka dhexeeyo wadamada AfCFTA. Waxaa weli jira qaybo muhiim ah oo RoO-yada ah oo la isku raacay. Wali waxaa jira doodo socda oo ku saabsan boqolleyda qiima kordhinta iyadoo wadamada qaar sida Koonfur Afrika ay riixayaan 30-40% xadka ugu dambeeya. Mawqifka Koonfur Afrika waa in Xeerarka AfCFTA ee Asal ahaan ay awood u yeeshaan oo ay xoojiyaan natiijooyinka 'Made in Africa, Ku koray Afrika, Naqshaday Afrika' natiijooyinka⁹⁸. Habka shahaadaynta, sharciyada gaarka ah ee alaabta, iyo shuruudaha macluumaadka ugu yar ayaa dhamaantood la qeexay.

Soomaaliya waxa ay ansixisay heshiiska ganacsiga ee COMESA, si kastaba ha ahaatee ma cadda in ay ansixisay qawaaniinta asalka ah iyo in kale. Haddii la rabo in Soomaaliya ay fududeyso iswaafajinta nidaamka ganacsi ee qarankeeda iyo AfCFTA, markaas ansixinta hab-maamuuska COMESA waxa uu dhigayaa talaabooyin. Intaa waxaa dheer, hirgelinta wax ku oolka ah ee istaraatiijiyadda cusub ee warshadeynta waxay ku xirnaan doontaa is waafajinta xeerarka qaranka ee nuxurka gudaha marka loo eego waxa ay ku qeexday COMESA oo ay Soomaaliya saxiixday.

Fududeeynta Ganacsiga

Fududeynta iyo dhijitaaleynta hababka kastamka ee hoos yimaada AfCFTA ayaa la filayaa inay faa'iidooyin la taaban karo u keento qaaradda. Bangiga Adduunka ayaa ku qiyaasay in \$450 bilyan ee dakhliga ka soo gala AfCFTA, \$292 bilyan ay ka iman doonto baabi'inta

⁹⁷ https://au.int/sites/default/files/decisions/41583-Assembly_AU_Dec_813-838_XXXV_E.pdf

⁹⁸ https://au.int/sites/default/files/decisions/41583-Assembly_AU_Dec_813-838_XXXV_E.pdf

tariifadaha, dhimista NTB-yada (75% xaaladdooda - taas oo ah mid aad u sareysa), iyo fududaynta ganacsiga dheeraadka ah.⁹⁹ Lifaaqa 3 qodobbada 3, 4, iyo 5 ayaa qeexaya habka iswaafajinta, fududaynta, iyo dhijitaaleynta ee hababka iyo nidaamyada kastamka¹⁰⁰.

Muuqaalka kastamka Afrika waxa lagu garan karaa habab badan oo kastamka oo shaqaynaya. nidaamyada Kastamka isku xirnaanta aan jirin oo ay weheliso dib u dhac iyo khaladaad ku yimid waraaqaha ku saleysan isweydaarsiga xogta ganacsiga xudduudaha ee u dhexeeya maamullada Kastamku waxay weli si xun u carqaladeynayaan fududeynta ganacsiga iyo dadaallada isdhexgalka gobolka ee qaaradda Afrika¹⁰¹. Xaaladdu waxay ka tarjumeysaa ganacsatada aan ku qanacsanayn, tirakoobyada ganacsiga aan la isku halleyn karin, khilaafyada ku saabsan qoondaynta dawladaha xubnaha ka ah dakhliga guud, iyo khataraha daadinta dakhliga sare¹⁰².

Iswaafajinta, cusboonaysiinta iyo wada shaqaynta nidaamyada iyo nidaamyada kastamku waxay muhiim u yihiin fududaynta ganacsiga REC-da. Si cad, REC-yadu isku heer maaha marka loo eego casriyaynta kastamka. Tani waxay xaddidi kartaa awoodda REC-yada iyo waddammada inay si wax ku ool ah u ganacsadaan marka loo eego heerarka kala duwan ee horumarinta ee kastamkooda iyo nidaamka maaraynta xuduudaha.

Sahanka aragtida ganacsiga gaarka loo leeyahay ee loo sameeyay istaraatiijiyadan ayaa iftiimisay dhowr NTBs oo saameeyay ganacsiga Soomaaliya. Caqabadaha la ogaaday waxay saameeyaan dhoofinta iyo soo dejinta labadaba taasoo horseedaysa qiimo sare oo ganacsi marka lagu daro hoos u dhaca tartanka - fiiri Jaantus 34 iyo 35.

⁹⁹ WBG (2020) Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika: Saamaynta Dhaqaale iyo Qaybinta

¹⁰⁰ TRALAC (2018) AUC-RECs Guddiga Isku-xirka Kastamka -

¹⁰¹ WCO Wararka - isku xirka Nidaamyada Kastamka: caqabadaha iyo fursadaha maamulada Kastamka ee gobolka SACU - <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-85/interconnectivity-sacu-region/>

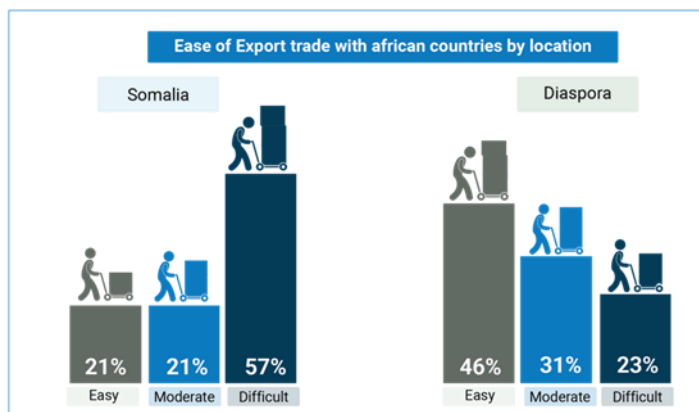
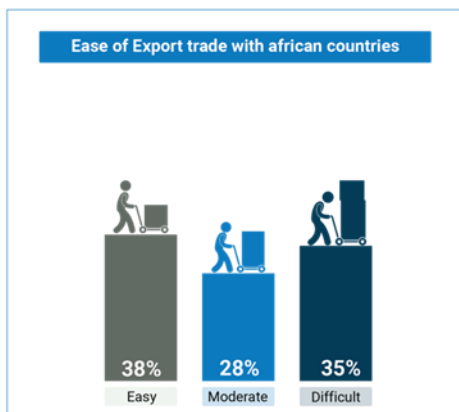
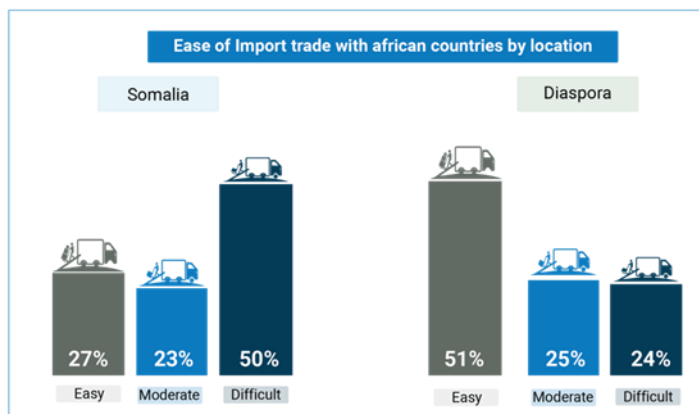
¹⁰² WCO Wararka - isku xirka Nidaamyada Kastamka: caqabadaha iyo fursadaha maamulada Kastamka ee gobolka SACU - <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-85/interconnectivity-sacu-region/>

Jaantus 31: NTB-yada la ogaaday ee saameeya ganacsiga dhoofinta

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd
Jaantus 32: Fududeynta ganacsiga soo dejinta ama dhoofinta

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

DFS waxa ay sidoo kale ka go’an in ay yareeyso NTBS ee kor u qaada qiimaha ganacsiga. Waxa ay dhawaan soo bandhigtay hal dukumeenti maamul oo lagu koontaroolayo soo dajinta iyo dhoofinta badeecadaha gudaha iyo dibadda Soomaaliya. Dukumeentiga waxaa loo isticmaalay in lagu fududeeyo soo dejinta iyo dhoofinta wuxuuna la socdaa dukumeenti la mid ah oo lagu isticmaalo EAC. Sidoo kale, waxa ay samaysay nidaam maamul ee kastamka oo u gaar ah - Nidaamka Automatiga ah ee Kastamka Soomaaliyeed (SOMCAS). Sidoo kale, DFS waxay hirgelisay Bogga macluumaadka Ganacsiga Soomaaliya si loo fududeeyo ganacsiga isaga gudba xuduudah iyo in ganacsiyada loo helo xog ganacsi oo hufan taasoo iyana hoos u dhigaysa qiimaha wax-soo-dejinta iyo dhoofinta.

Heerka ganacsiga adeegyada

Ganacsiga adeegyadu waa muhiim marka laga eego dhinaca horumarka sababo kala duwan dartood. Adeegyo kala duwan - laga bilaabo maaliyadda ilaa isgaarsiinta ama saadka - ayaa lagama maarmaan u ah fududeynta dhammaan dhaqdhaqaaqyada kale ee dhaqaalaha sidaas darteedna waxay muhiim u yihiin guud ahaan tartanka dhaqaalaha iyo kobaca. Helitaanka adeegyo la awoodi karo oo hufan, iyada oo loo marayo ganacsi iyo maalgashi, waxay faa'iido u leedahay dhammaan qaybaha kale ee dhaqaalaha waxayna hormarineysaa waxqabadka dhoofinta ee wax soo saarka iyo beeraha.

Adeegyada ayaa ah 54% GDP-ga Afrika iyo 75% ee maalgashiga tooska ah ee dibedda ee Greenfield (FDI) ee qaaradda¹⁰³. Qaybta adeeggu sidoo kale waa il shaqo oo muhiim ah oo koraysa. Iyadoo beeralaydu ay weli tahay isha ugu weyn ee shaqo ee Afrikaanka, waddamo ay ka mid yihiin Angola, Koonfur Afrika ama Mauritius qaybta adeegga waxaa ka shaqeeya in ka badan 60% dadka shaqeeya¹⁰⁴. Adeegyada sida ICT-ga, suuq-geynta, gaadiidka, ama qaybinta ayaa qayb muhiim ah ka ciyaara qiimaha dheeriga ee wax soo saarka, macdanta, iyo beeraha.

Habmaamuska AfCFTA ee Ganacsiga Adeegyada wuxuu odorosiyaa suuqa Adeegyada Afrika ee xorta ah kaas oo lagu gaari doono si tartiib tartiib ah meesha looga saaro xannibaadaha aan ku habboonayn Heshiiska AfCFTA. Iyada oo qayb ka ah AfCFTA, Habmaamuska Ganacsiga Adeegyada waa tallaabada ugu horreysa ee jihada fududeynta adeegga. Shan ka mid ah siddeedda sida rasmiga ah loo aqoonsan yahay ee Bulshooyinka Dhaqaale-Goboleedka Afrika (RECs) waxay ka wada xaajoodeen heshiisyada ama siyaasadaha adeegyada gobolka (COMESA, EAC, ECCAS, ECOWAS iyo SADC). Wararkii ugu dambeeyay ee ku saabsan halka ay marayaan wada xaajoodyada ayaa ah sidan;

- Wada xaajoodka Ganacsiga Adeegyada ee shanta qaybood ee mudnaanta leh: ganacsiga, isgaarsiinta, maaliyadda, gaadiidka iyo dalxiiska ayaa socda, waxaana la isku raacay in ay soo gudbiyaan Jadwalkooda ballanqaadyada gaarka ah ee shanta (5) waax bisha Juun 2022¹⁰⁵. Ma cadda in wakhtigan kama dambaysta ah la gaaray iyo in kale.
- War-saxaafadeedka Golaha ee 28ka Janaayo 2022 wuxuu xusayaa in gorgortanka AfCFTA ee ganacsiga adeegyada "ay ku jiraan marxalad heersare ah oo dhameystiran

¹⁰³ Keller (2019) AfCFTA iyo Ganacsiga Adeegyada Horumarinta - Warqadda wada xaajoodka ee GIZ

¹⁰⁴ Keller (2019) AfCFTA iyo Ganacsiga Adeegyada Horumarinta - Warqadda wada xaajoodka ee GIZ

¹⁰⁵ https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/39710-wd-ext_assembly_au_2_xiii_e.pdf

iyadoo 46 dowladood xubnaha ka ah ay soo gudbiyeen dalabyo ku saabsan jadwalkooda ballanqaadyo gaar ah".

- Sideed iyo afartan dalab oo bilow ah iyo kuwo dib loo eegay oo ka yimid dhinacyada Gobolka iyo kuwa aan Dawliga ahayn ee hadda la tixgalinayo iyo habka codsiga/bixinta oo maraya heer horumarsan.
- Wada xaajoodyada todobada qaybood ee soo haray¹⁰⁶ way raaci doonaan waana in la dhamaystiraa 31ka Diseembar 2022 sida ku cad go'aanka lagu gaadhay Kalfadhiga 13aad ee aan Caadiga ahayn ee Golaha ee AfCFTA ¹⁰⁷.

Ganacsiga adeegyada Soomaaliya

Iyadoo qaybta adeegyada ee wax-soo-saarka GDP iyo dhoofinta laga yaabo inay hooseeyaan, midna muhiim uma aha koritaanka, iyo kala-duwanaanta dhaqaalaha. Caqabadda jirta ee lagu qiimeynayo muhiimadda adeegyada Soomaaliya u leeyihiin marka loo eego AfCFTA, waa xogta xaddidan iyo falanqaynta qaybteeda adeegga iyo dhoofinta. Faah-faahinta istaraatiijiyaddan, waxaan ku ogaannay adeegyada maaliyadeed meelaha la danaynayo. Qaybta maaliyadeed ee Soomaaliya waa mid firfircoon oo waxay soo saartay shirkado adeegyo maaliyadeed oo qaarad iyo caalami ah sida Dahabshiil. Dahabshiil waxa ay wax ka bedeshay ganacsiga xawaaladaha ee Afrika iyadoo dhinacyo badan ay horeba u fududaysay wax kala iibsiga lacagaha. Waxa faa'iido u yeelan lahayd DFS inay qiimeeyaan in xawaaladaha lacagaha sida Dahabshiil loo isticmaali karo fududaynta iyo in lagu sameeynta lacagaha ganacsiga xuduudaha.

Talabooyinka Siyaasada

Shaxda 8 ee hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya iyo tallaabooyinka siyaasadda ee la soo jeediyay.

Shaxda 9: Ka ganacsiga alaabta ee talbooyinka siyaasadda

Arrinta la Ogaaday	Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaansha ha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
xeerarka badan ee kastamka guud ahaan dawlad goboleedyada federaalka ah ee Soomaaliya kuwaas oo ka hortagaya fududaynta iyo la	Khariidad xeerarka iyo cadaadka iyo kala duwanaanshiyaha habraacayada ee Maamul goboladyada federaalka si la iswaafajiyo xeerarka, nidaamyada	Midaynta qeybaha ka mid ah caadooyinka iyo hababka kastamka ee maamul goboladayada	Shuruudaha u hogaansanaanta oo yar iyo fudeydanta ganacsiga oo badan	Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda Dakhliga oo la shaqaynaysa Dawladaha Federaalka	Isku-dhafka – miisaaniyadda DFS, Ururka Kastamka Adduunka (WCO)

¹⁰⁶ Dhismaha, qaybinta, waxbarashada, tamarta, deegaanka, caafimaadka iyo adeegyada bulshada.

¹⁰⁷ Dhismaha, qaybinta, waxbarashada, tamarta, deegaanka, caafimaadka iyo adeegyada bulshada.

jaanqaadida ganacsiga waxtarka leh Afrika inteeda kale					
Ma cadda in xeerka cusub ee kastamka Soomaaliya uu la jaan qaaday nidaamka tariifadda AfCFTA	Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda Dakhliga, in ay khariidadeyso iyo iswaafajiyaanta xeerka kastamka Soomaaliyeed ee midaysan oo leh qaab-dhismeedka EAC iyo AfCFTA iyo dariiqa loo marayo iswaafajinta tariifadaha AfCFTA	Iswaafajinta Sharciyada kastamka	Kororka aruurinta Dakhliga sababtoo ah kobaca ganacsiga	Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda Dakhliga & MoCI	Misaaniyadda Guddaha DFS
Liisaska AfCFTA ee badeecooyinka xasaasiga ah iyo kuwaka reeban ee aan weli la isku afgaran, taasina waxay fursad u siisay Soomaaliya inay ka qaybgasho oo ay saameyn ku yeelato wada xaajoodyada	MoCI si ay u horumariso jadwal ka alaabaha gxaasiga ah iyo kuwaka reeban ee wax soo saarka ee AfCFTA, iyada oo la tashanayso hay'adaha dawladda federaalka iyo kuwagaarka loo leeyahay.	Liiska la ogolaaday lana ansixiyay ee alaabada xasaasiga ah iyo kuwaka reeban	Improved domestic industrial capacity Hagaajinta awooda warshadaha gudaha	MoCI	Misaaniyadda Guddaha ee DFS
Macaamilka alaabaha dhaxdhaxaa	DFS inay dib u eegis ku sameysay	Istaraatiijiyada warshadeed	Yareeynta Qiimaha	MoCI oo la shaqeysa Wasaaradd	Isku dhafka – Misaaniyadd

dka ah ee hoos timaada AFCFTA Weli ma cada	istaraatiijiyade eda cusub ee warshadaha si loo caddeeyo inay saameyn doonto haddii heshiisyo laga gaaro macaamilka badeecadaha dhexe ee AfCFTA.	ayaa bixisa caddayn ku saabsan macaamilka alaabta dhexdhexaa dka ah	warshadaha gudaha oo la	a iyo Maaliyadda & SOMINVEST	a DFS iyo UNIDO
Nidaamyada kastamka isku xirnaanta aan jirin waxay caqabad ku noqon kartaa ganacsiga RoA	SOMCAS in lagu xiro nidaamka kastamka gobolada si loo fududeeyo ganacsiga kastamka iyo xog wadaagga kastamku waxa ay hoos u dhigaysaa daadashada dakhliga ka soo baxa kastamka	Switch linking SOCAS to regional customs systems is active isu beddelida isku xirka SOCAS iyo nidaamyada kastamka gobolku waa mid firfircoon	Maareynta kastamka ee hufan	Wasaaradda Maaliyadda, Dakhliga & Waaxaha Kastamka oo la shaqaynaya MoCI	Misaaniyadda DFS IYO WCO
NTBs badan ayaa lagu ogaaday sahanka aragtida	Hirgelinta aaladaha dhijitaalka ah ee kormeera fududeeynta ganacsiga. Nidaamyada sida daaqada elektarooniga ah, dabagalka xamuulka elektiroonigga ah, kormeerka NTB iyo qorshaha xallinta.	Daaqadda elektarooniga ah, dabagalka xamuulka elektarooniga ah, la socodka NTB iyo qorshaha aaladaha xallinta.	Maareynta kastamka ee hufan	MoCI oo la shaqeyneysa Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda Canshuuraha & Kastamka, Maamulka Dekedda, kontrollada Xuduudaha iyo hay'adaha kale ee la xiriira.	Isku dhafka – Misaniyadda DFS, Trade Mark Africa, WCO

Marka laga soo tago Tallabooyinka siyaasadda ee kor ku xusan, Shaxda 9 ee hoose waxa ay bixinaysaa faragelin siyaasadeed oo dheeraad ah oo loogu talagalay in Soomaaliya ugu diyaargarowdo hirgelinta AfCFTA.

Shaxda 10: Khariidaynta caqabadaha iyo fursadaha - siyaasadda iyo sharciga

Caqabadaha	Faragelinta siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijada
<p>Firaaqa ku jira iswaafajinta sharciga ganacsiga Soomaaliya iyo qaab-dhismeedka gobolka iyo kan caalamiga ah</p> <p>a) Ka ganacsiga badeecadaha & adeegyada</p> <p>b) IP, tartanka, maalgashiga, ganacsiga dhijitaalka ah, iyo haweenka & dhalinyarada</p> <p>Waxaa jira wacyigelin kooban iyo karti la'aan & khibrad farsamo ee dowladda oo dhan ah si ay uga gudbisno arrimaha kor ku xusan.</p>	<p>- Khariidadda guud ee sharciga ganacsiga ee hadda jira ee ka soo horjeeda heshiisyada kala duwan ee ay Soomaaliya ka gorgortamayso (WTO, EAC, COMESA, AfCFTA)</p>	<p>- Warbixin dhameestiran dib-u-habaynta la hirgalinaayo</p>	<p>- cusboonaysiinta iyo iswaafajinta Nidaamka ganacsi</p> <p>- Horumarinta qaab-dhismeedka sharci ee daboolaya dhammaan sharciyada iyo xeerarka ganacsiga la xiriira</p> <p>- Awood hay'ada u heellan ganacsiga badeecadaha iyo ka ganacsiga adeegyada, tusaale; sare u qaadida dhoofinta dhoofinta iyo hay'adaha IP</p>
<p>Siyaasadaha iyo istaraatiijiyadaha aan la horumarin iyo hirgelinta (ganacsiga, istaraatiijiyadda warshadaha, maalgashiga)</p>	<p>- Heerka khariidaynta iyo dulduleelada siyaasadaha iyo xeeladaha jira</p> <p>- MOCI in ay u daabacdo waaxyaha kale ee dawladda xeeladaha ay u dejiyeen si ay u caawiyaan wada shaqaynta wasaaradaha</p> <p>- In la bilaabo hannaan la-tashi oo ku saabsan siyaasadaha/isbeddellada istaraatiijiyadeed ee hadda iyo kuwa cusub ee dowladda oo dhan</p> <p>- Iskudubbaridka & iswaafajinta siyaasadda iyo hirgelinta istaraatiijiyadda si loo gaaro isku-duubnida dowladda oo dhan</p>	<p>- Warbixin dhameestiran ee habeynta la hirgalinaayo</p>	<p>- Habaynta qaab dhismeedka lagu hormarinaayo ganacsiga iyo maalgashiga deegaanka Soomaaliya</p>
<p>Qaab-dhismeedyada dhiirigelinta ee aan la</p>	<p>- Daraasad dhamaystiran oo lagu hariideeynaayo dhiirigelinta hadda jirta si kor</p>	<p>- Dhaqangelinta wax ku oolka ah ee</p>	<p>- Jawi maalgashi oo wanaagsan oo soo jiita</p>

horumarin si kor loogu qaado ganacsiga iyo warshadaynta	loogu qaado ganacsiga iyo warshadaynta iyada oo si gaar ah diiradda loo saarayo daldaloolada u baahan in wax laga qabto.	sharciga maalgashiga	DDI & FDI dhanka ganacsiga iyo warshadaha
Saldhig caddayn la'aan oo lagu taageerayo horumarinta siyaasad wanaagsan iyo sharci, oo leh xog ururin ganacsi oo kala duwan	- Samaynta khariidad ku saabsan sida hay'adaha dawladda ee ganacsiga la xiriira ay u horumarin karaan ururinta, warbixinta iyo helitaanka xogta ganacsiga	-Talooyinka ku jira khariidadda tubta la hirgeliyay	- Xogta ganacsiga oo aad u adag oo buuxisa heerarka caalamiga ah & siyaasadaha ganacsiga
wacyiga xaddidan ee siyaasadda iyo sharciyda jira	- In la sameeyo qorshe hawleed ku saabsan sidii kor loogu qaadi lahaa wacyiga siyaasadda ganacsiga iyo dib u habaynta dhammaan qaybaha kala duwan ee bulshada	- Tirada talaabooyinka la fuliyay	- Kordhinta wacyiga siyaasadda ganacsiga Soomaaliya iyo qaab-dhismeedka (sahamin)
Fursadaha			
Soomaaliya waxay qaadan kartaa kana faa'iidaysan kartaa siyaasad ganacsi oo la isku dayay oo la tijaabiyay iyo sharciga gobolka iyo fududaynta iswaafajinta qaababka ganacsiga ee horay loo dejiyay.	-In la soo ururiyo tusaalayaal ku saabsan siyaasadda iyo ku dhaqanka wanaagsan ee keenay horumarinta ganacsiga iyo waxqabadka warshadaha ee gobolka	- Tirada siyaasadaha iyo sharciyada loo qaadan karo xaaladda Soomaaliya	- Hagaajinta Is-waafajinta nidaamka ganacsiga ee Soomaaliya iyo qaaradda
Danaha muhiimka ah ee beesha caalamka & deeq bixiyayaasha si ay u taageeraan siyaasadda iyo dib u habeynta sharciga	- MOCI si ay u horumariso qorshe hawleedka dib u habaynta ganacsiga ee qiimaha jaban si ay ula wadaagto la-hawlgalayaasha horumarinta/deeq-bixiyeyaasha xiisaynaya inay taageeraan dib-u-habaynta ganacsiga, iyadoo la adeegsanayo qorshe-shaqeedka sannadlaha ah ee MoCI	- Maalgelinta la hubiyay si loo fuliyo qorshe hawleedka	- Deegaanka ganacsi oo horumaray oo fududeynaya ganacsiga iyo warshadaynta

Tiirka 3: Isku-dubbaridka qawaaniinta & halbeegyada AfCFTA

Tallaabooyinka fayodhowrka iyo nadaafadda ee AfCFTA

Heerarka bixiya xalinta dhibaatooyinka farsamo iyo ganacsi ee la xiriira badeecadaha iyo adeegyada kuwaas oo ka dhasha xiriirka ka dhexeeya la-hawlgalayaasha dhaqaalaha¹⁰⁸..

Waxay daboolaan aagag kala duwan, oo ay ku jiraan qeexida alaabta, cabbirka, tijaabinta iyo hababka falanqaynta, calaamadaynta iyo baakadaha, maamulka, qiimaynta, iyo u hogaansanaanta. Ciribtirka caqabadaha farsamo ee ganacsiga iyo qaadashada halbeegyada midaysan ayaa muhiim u ah kobcinta ganacsiga Afrika dhexdeeda. Caqabadaha ragaadiyay ganacsiga Afrika ayaa ah inta badan dabeecad sharci ah waxaana ka mid ah hawlgallada kastamka iyo shuruudaha dukumeentiyada xuduudaha, xeerarka dukumeentiyada asalka ah, baarida shixnadda ka hor, cabirrada nadaafadda iyo Fayodhowrka (SPS) iyo Caqabadaha Farsamada ee Ganacsiga (TBS)¹⁰⁹..

Heshiiska AfCFTA waxa uu dhigayaa qodobbo khuseeya ciribtirka horusocodka ah ee caqabadaha farsamo ee ganacsiga, gaar ahaan qodobka 4 (a) ee qaab-dhismeedka heshiiska iyo qodobka 2 (b) ee borotokoolka ganacsiga badeecadaha. Qodobbadaani waxay daboolayaan heerarka, xeerarka farsamada, hababka qiimaynta waafaqsanaanta iyo tallaabooyinka nadaafadda iyo Fayodhowrka. Waxay hoos imanayaan Lifaafa 6 iyo 7 (Tirmada Farsamada ee Caqabadaha Ganacsiga (TBT) iyo Tallaabooyinka Nadaafadda iyo Fayodhowrka (SPS) ee habmaamuska Ganacsiga Alaabta. Lifaafan ayaa muujinaya is-waafajinta halbeegyada fududaynta ganacsiga ka dhexeeya dawladaha.

Inta badan dhaqaalaha Afrika waxa ay si aad ah ugu tiirsan yihiin qeybta beeraha marka loo eego muhiimada ay u leedahay haqab-beelka cuntada, shaqada, iyo isha nololeed ee malaayiin qof. AU waxay aqbashay Qaab-dhismeedka Siyaasadda nadaafadda iyo Fayodhowrka (SPS) ee laga raadinaayo in la xoojiyo wixtarka ganacsiga Afrika ee hoos yimaada AfCFTA iyada oo la waafajinayo heerarka SPS & hababka xuduudaha, wadaaga macluumaadka, awoodda farsamada¹¹⁰. Lifaafa 7 ee AfCFTA waxay ujeedadisa tahay in laga ilaaliyo waddamada khataraha iyo fududaynta ganacsiga; waxaa haga heshiiska WTO SPS iyo heerarka ISSB. Qaab-dhismeedka Siyaasadda waxa uu raadiyaa in uu si adag oo joogto ah u waafajiyo nidaamyada SPS ee Afrika heerarka sayniska ku salaysan, iyada oo gacan ka geysanaya hawlgelinta Lifaafa 7 ee AfCFTA¹¹¹.

Wada-hadallada socda iyo gorgortanka ku saabsan maaraynta wax-soo-saarka beeraha ee AfCFTA marka loo eego badeecadaha xasaasiga ah iyo kuwa banaanka ka ah, badeecooyinka cuntada iyo haqab-beelka cuntada. Ilaa hadda, wax heshiis ah lagama gaarin xal u helida alaabada xasaasiga ah, dalalkuna waxay soo bandhigi doonaan dalabkooda ku saabsan waxa ay noqon doonaan albahaan. Waxa jirta aragti ah in liiskani uu ku koobnaado tiro aad u yar oo ah cuntooyinka daruuriga ah¹¹².

¹⁰⁸ Diop (2019) Halbeegyada AfCFTA - Waxay ka ganacsataa warbixinta siyaasadda ee kooban

¹⁰⁹ Warbixinta UNCTAD 2019 ee Horumarinta Dhaqaalaha Afrika

¹¹⁰ AU (2020) Qaab-dhismeedka Siyaasadda Fayadhowrka iyo Caafimaadka Jirka ee Midowga Afrika (SPS) ee Afrika

¹¹¹ Ibid

¹¹² FAO (2020) Heshiiska Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika iyo horumarinta beeraha: caqabadaha iyo rajada - Madasha FSN ee Afrika - No.15

Si kastaba ha ahaatee, dawladuhu waxa laga yaabaa inay isku dayaan inay u kala saaraan badeecadaha muhiimka ah inay yihiin "xasaasi" ama siyaabo kale loo ilaaliyo (isticmaal tallaabooyinka fayodhowrka), taas oo caqabad ku noqon doonta ganacsiga badeecadaha tirada badan¹¹³. Taaso keentay, isticmaalka iyo hirgelinta tallaabooyinka nadaafadda ayaa loo baahan doonaa in si taxadar leh loo wajaho iyadoo la tixgelinayo muhiimadda dhoofinta cuntooyinka beeraha iyo walaacyada sugnaanta cuntada.

Qaab-dhismeedka hay'adaha ee is-waafajinta heer qaaradeed

ARSO waxaa lagu aasaasay iyada oo leh waajibaadka gaarka ah ee iswaafajinta heerarka iyo nidaamyada Afrika si loo yareeyo TBTs. Tani waxay iyaduna horseedi doontaa kobaca ganacsiga Afrika iyo kuwa caalamiga ah marka lagu daro kor u qaadida warshadaynta guud ahaan qaaradda. Si loo gaaro ujeedada ciribtirka caqabadaha farsamada ee ganacsiga, ARSO waa in ay noqotaa udub dhexaadka ee iswaafajinta iyo heerarka la aqbalay ee dhammaan Dawladaha Xubnaha ka ah¹¹⁴.

Aragtida Soomaaliya

Soomaaliya waxa ay doonaysaa in ay kordhiso qiimaha wax soo saarka dalagga iyo xoolaha. Si loo taageero ujeedooyinkan kor u kaca ee qiimaha, Soomaaliya waxay ku qasbanaan doontaa inay u hoggaansanto heerarka nadaafada iyo fayodhowrka ee suuqa kala duwan ee dhoofinta ee ay beegsan doonto. Soomaaliya ayaa ah dalsi weyn uga dhoofiyo xoolaha nool ee loo dhoofiyo RoO iyo qaar ka mid ah suuqyada Afrika. Qorshaha hadda jira ee lagu kordhinayo heerka qiimaha gudaha ee wax-soo-saarkiisa xoolaha waxa muhiim noqon lahayd in la qiimeeyo sida uu dalku ugu hoggaansan yahay heerarka caalamiga ah iyo kuwa heer gobol ee SPS.

Caqabadaha

Ka dib sannado badan oo qalalaase siyaasadeed, xeerarkii iyo sharciyada Soomaaliya waa kuwo duugoobay oo u baahan dib u habayn. La-tashiyada lala yeeshay daneeyayaasha Soomaaliya (SoBS) iyo Qaaradda (ARSO) waxay muujinayaan in;

- Sharciyada halbeegyada ganacsiga ee dalka iyo qaab-dhismeedka hab-dhaqanka wanaagsan ee heer gobol iyo heer caalami.
- Nidaamka heerarka aan horumarsaneyn ayaa xaddiday awoodda wax lagu kordhin karo gudaha iska daa in uu buuxiyo shuruudaha suuqa dhoofinta.
- Iyadoo DFS ay aasaasatay Xafiiska tayo-dhowrka Somaliyeed (SoBS), dhisida weli waa curdan mana laha awood farsamo oo uu ku horumariyo laguna maamulo xeerarka iyo halbeegyada.
- Waxaa jira caddayn aan saldhig xaddidan leh (xog la'aan) si loo taageero horumarinta xeerarka iyo halbeegyada iyo dhaqangelintooda.
- Consultations with the private sector also indicated that there was limited awareness of existing regulations and standards.
- La-tashiyada ganacsiga gaarka loo leeyahay ayaa sidoo kale muujiyay in ay jirto wacyigelin xaddidan oo ku saabsan xeerarka iyo halbeegyada jira.

¹¹³ ibid

¹¹⁴ Diop (2019) Halbeegyada AfCFTA - Waxay ka ganacsataa warbixin siyaasadda ee kooban

Fursadaha

Wada-xaajoodiyada ku saabsan mowqifka AfCFTA ayaa weli socda waxayna fursad siinayaan Soomaaliya inay si toos ah uga mid noqoto xubinnimadeeda ARSO ama si dadban iyada oo loo marayo doorkeeda wadan aan dowliga ahayn oo gorgortanka. Wadatashiga ayaa iftiimiyay fursadaha soo socda;

- Wada xaajoodiyada halbeegyada aan weli la dhammaystirin, sidaas awgeed Soomaaliya waxay weli haysataa fursad ay si wax ku ool ah uga qaybgasho oo ay saameyn ku yeelato geeddi-socodka.
- Soomaaliya waxa ay sidoo kale awood u leedahay in ay ka faa'iidayso oo ay qaadatao shuruuc iyo heerar la isku dayay oo la tijaabiyay oo leh halbeeyo horay loo dejiyay ee COMESA ama EAC.
- Waxaa jira xiiso weyn oo ka imaanaya ururada caalamiga ah iyo ARSO si ay u taageeraan horumarinta iyo hirgelinta halbeegyada gudaha ee la jaan qaada AfCFTA iyo nidaamyada heerarka caalamiga ah.

Shaxda 10 ee hoose waxay sawiryaa arrimaha muhiimka ah ee la ogaadayiyo talaabooyinka siyaasadeed ee soo if-baxay.

Shaxda 11: Caqabadaha iyo fursadaha - Halbeegyada

Arrinta la Ogaaday	Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
Shuruucda iyo halbeegyada ganacsi ee hadda jira ayaa ah hab-dhaqanka wanaagsan ee heer gobol iyo heer caalami ah	<ul style="list-style-type: none"> - Khariidada farqiga u dhexeeya halbeegyada gudaha iyo Afrika (ee ARSO & ASO) - In mudnaanta la siiyo iswaafajinta halbeegyada Soomaalida iyo halbeegyada gobollada – marka EAC ay ku biirto, Soomaaliya waxay awood u yeelan doontaa in ay qaadato halbeegyada EAC dalalka xubinta ka ah. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dib-u-habayn taxane ah oo halbeegyada mudnaanta la siiyey oo ay fulinayaan hay'adaha kala duwan ee Soomaaliya 	<ul style="list-style-type: none"> - Nidaamyada la iswaafajiyey oo buuxinaya halbeegyada Afrika/caalamka ee fududeeya wax-soo-saarka Soomaaliya ee qaaradda 	SOBS oo la shaqaynaysa MoCI	Isku dhafka – Misaaniyada DFS , ARSO, International Organization for Standardization (ISO), Standards and Metrology Institute for Islamic Countries (SMIC)
Halbeegyada gudaha ee aan horumarsaneyn si loo fududeeyo ganacsiga gudaha	<ul style="list-style-type: none"> - MOCI & SOBS si ay u sameeyaan qiimeyn caqli-gal ah oo ku saabsan sida nidaamka halbeegyada gudaha uu u ekaado si loo 	<ul style="list-style-type: none"> - Mudnaanta & ansaxinta dib u habaynta halbeegyada gudaha si loo hirgaliyo loona xukumo 	<ul style="list-style-type: none"> - Kordhinta qiimaha gudaha ee la fududayay iyo hirgelinta nidaamka halbeegyada 	SOBS oo la shaqaynaysa MoCI	Misaaniyada Gudaha DFS

	fududeeyo isku-darka qiimaha				
Awood xaddidan oo ku jirta xeerar ganacsi oo la sameeyay & wakaaladaha halbeegyada si ay u horumariyaan una maamulaan xeerarka iyo halbeegyada	<ul style="list-style-type: none"> - SOBS waxay ogaatay kaalmada farsamo ee loo baahan yahay si loo horumariyo loona xakameeyo nidaamka halbeegyada gudaha iyo kan caalamiga ah ee Soomaaliya - Dedejinta xubinnimo buuxda ISO - Kordhitan baaxadda taageerada ARSO, oo dhaafsiisan kaalmada farsamada 	<ul style="list-style-type: none"> - Tirada halbeegyada cusub ee la sameeyay lana ansixiyay - Tirada saraakiisha SOBS ee loo tababaray horumarinta iyo habaynta halbeegyada 	- Hagaajinta tayada halbeegyada iyo u hoggaansanaanta sharciyada	SOBS oo la shaqaynaysa MoCI	Isku dhafka – Misaaniyada DFS, ARSO
Caddaynta oo xaddidan si ay u taageeraan horumarinta xeerarka iyo halbeegyada	<ul style="list-style-type: none"> - Samaynta kaydka xeerarka heerarka iyo xogta la xirirta taas oo sahlaya dib u habaynta 	<ul style="list-style-type: none"> - Xogkeydiye Shaqeeynaya 	- tayada la hagaajiyay ee xogta halbeegyada dhexe ee lagu heli karo xogkeydiyaha	MoCI oo la shaqaynaysa SOBS	Misaaniyada Guddaha DFS
Waciyiga xaddidan ee xeerarka iyo halbeegyada jira	<ul style="list-style-type: none"> - SOBS si ay ugu cadaadiso ajendaha halbeegyada dawladda dhexdeeda iyadoo la daabacayo cusboonaysiinta saddexdii biloodlaha ah ee horumarka laga sameeyay dib-u- 	<ul style="list-style-type: none"> - dabacaadda Saddex-biloodle ah SOBS-wasaaradaha iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay oo muujinaysa horumarka laga sameeyay dib-u- 	- Kor-u-qaadista wacyigelinta muhiimadda halbeegyada lagu ballaarinayo astaanta ganacsiga iyo warshadaha Soomaaliya	SOBS oo la shaqaynaysa MoCI iyo Rugta Ganacsiga Soomaaliya	I Misaaniyada Guddaha DFS

	<p>habaynta halbeegyada & martigelinta shirar qaran oo lala yeesho daneeyayaasha muhiimka ah.</p> <p>- SOBS si loo kordhiyo wacyiga dib u habaynta halbeegyada iyo u hoggaansanaanta ganacsiyada gaarka loo leeyahay – siinta aqoon-is-weydaarsiyo joogto ah ganacsatada.</p>	<p>habaynta halbeegyada</p> <p>- Tirada aqoon-is-weydaarsiyada tababbarda halbeegyada ee lala yeeshay hay'addaha gaarka loo leeyahay</p>			
<p>Siyaasadda Tayada ee Kaabayaasha Qaranka Soomaaliya ayaa hadda la sameeynayaa</p>	<p>- In la sameeyo qorshe hawleed u gaar ah qaybaha si loo hirgeliyo siyaasadda tayada ee kaabayaasha Qaranka ee Soomaaliya</p>	<p>- Siyaasadda Tayada ee Kaabayaasha Qaranka Soomaaliya</p>	<p>- Maamulka istaraatiijiyadeed ee la la sameeyay ee halbeegyada tayada</p>	<p>SOBS oo la shaqaynaysa MoCI</p>	<p>Isku dhafka – Miisaaniyada DFS , UNIDO</p>
<p>SOBS weli lama aqoonsan oo waxay u baahan tahay kaalmo farsamo si loo ay u hesho aqoonsi</p>	<p>- Sameeynta khariidad qeexaysa dib-u-habaynta iyo maalgashiga loo baahan yahay si loo cusboonaysiiyo shaybaarka SOBS si ay ula kulmaan</p>	<p>- SOBS waxay gaaraysaa aqoonsi Afrika ah iyo mid caalami ah</p>	<p>Hormarinta awoodda ee lagu xakameynayo halbeegyada tayada ee Soomaaliya</p>	<p>SOBS</p>	<p>Banaanka Sida – Trade Mark Africa, Afreximbank, AfDB</p>

	<p>halbeegyada aqoonsiga caalamiga</p> <ul style="list-style-type: none"> - In la sameeyo falanqeyn ku saabsan farqiga u dhexeeya kheyraadka aadanaha & qorshe hawleedka si loo dhiso awoodda farsamo ee gudaha si loo fuliyo halbeegyada gudaha iyo kuwa caalamiga ah labadaba 				
Fursadaha					
<p>Soomaaliya waxay awood u leedahay inay ka faa'iidaysato oo ay sameeysato xeerarka la isku dayay oo la tijaabiyay iyo halbeeyo & fududaynta iswaafajinta qaababka ganacsiga ee horay loo dejiyay.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Codsiga tusaalayaal siyaasad iyo ku-dhaqan wanaagsan oo keenay halbeegyada iyo qawaaniinta gobolka ee ASSO & ASO 	<ul style="list-style-type: none"> - Khariidadda la ogaaday ee dib-u-habaynta halbeegyada laga soo qaatay tusaalooyinka 	<ul style="list-style-type: none"> - Isku toosinta iyo iswaafajinta nidaamka halbeegyada Soomaaliya iyo ku dhaqanka wanaagsan ee qaaradda 	SOBS	Misaaniyada Guddaha DFS

Tiirka 4-aad: Kaabayaasha dhaqaalaha si kor loogu qaado ganacsiga Soomaaliya iyo Afrika
Tiirkani wuxuu na siinayaa falanqaynta kaabayaasha ganacsiga ee Soomaaliya ee hadda, iyo soo jeedinta faragelinta siyaasadda ee lagama maarmaanka u ah Soomaaliya si loo kordhiyo fursadaha ka dhalanaya hirgelinta AfCFTA.

Falanqaynta xaaladda

NDP-9 waxa ay qeexaysaa sida ay Soomaaliya uga go'an tahay in ay ka faa'iidayso fursadaha dhaqaale/horumar ee gobolka iyo horumarinta mashaariicda Mudnaanta Qaranka ee Hindisaha Iskaashiga Geeska Afrika oo Soomaaliya ka dhigaya xarun istaraatiiji ah oo ganacsiga iyo ICT ee gobolka Geeska Afrika.¹¹⁵ Waxaa jira siyaasad deegaan oo jira oo loogu talagalay horumarinta iyo dib u habeynta kaabayaasha dhaqaalaha ee dalka, oo leh habab maalgelined oo u dhigma. Tan waxaa loo adeegsan karaa in lagu jiheeyo wax soo saar gaar ah iyo natiijooyin ku wajahan ganacsiga gobolka ee la xoojiyey ee hoos yimaada AfCFTA.

Istaraatiijiyada Kaabayaasha Dhaqaalaha Qaranka & Qiimaynta baahiyaha

Istaraatiijiyadda Kaabayaasha Qaran ee Soomaaliya (SNIS) (2019-2063) waxaa lagu sameeyay hannaan wada tashi oo ay la yeeshen daneeyayaasha maamulada dalka iyo kuwa maxalliga ah, bulshada rayidka ah, iyo saaxiibada horumarinta caalamiga ah.¹¹⁶ Ujeedada guud ee SNIS (2019 - 2063) waa in mudnaanta la siiyo baahiyaha dib u dhiska kaabayaasha dhaqaalaha si loo gaaro horumarrada mudnaanta leh ee dalka, ka dib markii la qiimeeyo xaaladda hadda ee kaabayaasha (eeg hoos).¹¹⁷

Marka loo eego SNIS (2019-2063), qorsheynta kaabayaasha qaranka ee Soomaaliya ugu yaraan wasaaradaha muhiimka ah ee soo socda:¹¹⁸

- Wasaaradda Hawlaha Guud, Guriyeynta iyo Dib-u-dhiska (oo ay ku jirto hay'adda waddooyinka)
- Wasaaradda Tamarta & Kheyraadka Biyaha
- Wasaaradda Gaadiidka & Duulista Hawada
- Wasaaradda Dekedaha & Gaadiidka Badda
- Wasaaradda Boostada, Isgaarsiinta iyo Tignoolajiyada
- Agaasinka Deegaanka Xafiiska Ra'iisul Wasaaraha

Waaxda Gaadiidka Soomaaliya ee Qiimeynta Baahiyaha (TSNA) iyo Maalgashiga (2016) ayaa sidoo kale waxaa soo diyaariyay DFS iyo Bangiga Horumarinta Afrika (AfDB), waxaana hadda hormuud ka ah SomInvest.¹¹⁹ Waxay diiradda saartaa qorsheynta ku saleysan baahida waddooyinka, duulista, iyo dekedaha Soomaaliya, waxayna bixisaa gundhig kharash oo dhammaystiran oo loogu talagalay Istaraatiijiyadda Dhiirigelinta Maalgashiga Qaranka ee Soomaaliya.¹²⁰

¹¹⁵ <https://sominvest.gov.so/key-sectors/transport-infrastructure/>

¹¹⁶ DFS Habka Isku-dubbaridka Hawlaha Guud ee Wasaaradaha, Istaraatiijiyada Kaabayaasha Qaranka ee Soomaaliya (SNIS) 2019-2063 (2018)

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ Ibid

¹¹⁹ AfDB, Waaxda Gaadiidka Soomaaliya waxay u baahan tahay Qiimaynta & Barnaamijka Maalgashiga (2016); <https://sominvest.gov.so/key-sectors/transport-infrastructure/>

¹²⁰ <https://sominvest.gov.so/key-sectors/transport-infrastructure/>

Maalgelinta kaabayaasha dhaqaalaha

Sanduuqa Kaabayaasha Dhaqaalaha Soomaaliyeed (SIF) (sanduuqa wadaaga badan) waxa la hawl galiyay 2016 waxaana maamula AfDB. Hadafka la sheegay waa in la taageero lana dardargeliyo soo kabashada dhaqaale ee loo dhan yahay oo waara ee Soomaaliya, nabadda, iyo dhismaha dowladnimada iyadoo la raacayo macnaha guud ee Istaraatiijiyadda AfDB ee wax ka qabashada jilicsanaanta iyo Dhisida Adkeysiga Afrika (2014-2019).¹²¹ SIF waxay diiradda saaraysaa dib u habeynta iyo horumarinta kaabayaasha, iyo horumarinta xirfadaha la xiriira iyo dhisidda awoodda hay'adaha.¹²² SIF waxaa lagu maamulaa Xarunta Horumarinta iyo Dib-u-dhiska Soomaaliya (SDRF) oo la jaanqaadaysa NDP-9.

Gaadiidku waa mid ka mid ah qaybaha mudnaanta leh ee SIF (oo ay weheliyaan tamarta, biyaha & fayadhowrka, iyo ICT). Qiimaynta baahiyaha ayaa la dhamaystiray qayb kasta oo mudnaanta leh. Natiijoyinka ka soo baxay qiimeynta waa la xoojiyay waxaana lagala hadlay DFS iyo daneeyayaasha kale si loo sameeyo mashruucyo oo bilow ah (shan sano) - qiyaastii USD 350 milyan - oo la maalgelinayo.¹²³ Shaxda 11-aad ee hoose ayaa faahfaahinaysa ballan-qaadyada iyo mashaariicda maalgelinta kaabayaasha dhaqaalaha ee hadda la xiriira ganacsiga:

Shaxda 12: Mashaariicda Maalgelinta Kaabayaasha Dhaqaalaha Soomaaliya

Ballanqaadka mashruuca/maalgelinta	Qiimaha Mashruuca (US milyan)	Maalgeliyaha
Kaabayaasha Gaadiidka Gobolka	58m	World Bank
Barnaamijka Kaabayaasha Wadooyinka	-	AfDB
Mashruuca Isdhexgalka Kaabayaasha Dhaqaalaha Geeska Afrika ee Soomaaliya si uu u diyaariyo dhuumaha maalgashiga oo isku dubaridada mashaariicda marinka dhaqaalaha, iyo in la xoojiyo maamulka qaranka ee qaybaha la soo xulay.	63m	World Bank
Mashaariicda Shabakadda Wadooyinka & Buundooyinka Soomaaliyeed (waxaa ku qoran SDRF) ¹²⁴	-	
Casriyeynta Suuqa Siinaay, Muqdisho (USD 125,000)	0.125m	SIDA
Barnaamijka Kaabayaasha Wadooyinka Gobolka ee Soomaaliya (SRCIP) oo ay ku jiraan dib u habeynta iyo dhismaha afar waddo oo mudnaanta leh oo lagu ogaaday faragelinta	-	AfDB
Dhismaha Dekedda Hobyo (\$170 Milyan)	170m	Mwani Qatar
Dhismaha Dekedda Garacad (terminal cusub oo laga dhisayo magaalada Garacad ee Soomaaliya. Dekeddan cusub ayaa la qorsheeyay in loo furo Geeska Afrika, Bartamaha Soomaaliya iyo Koonfur-Bari ee Itoobiya si loo helo marin ganacsi oo la heli karo)	-	
Dhismaha Garoonka Diyaaradaha Baraawe	-	

¹²¹ <https://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/initiatives-partnerships/multi-partner-somalia-infrastructure-fund-sif>

¹²² Ibid

¹²³ <https://www.afdb.org/en/news-and-events/afdb-approves-somalia-infrastructure-fund-16274>

¹²⁴ <https://mpwr.gov.so/en/projects/>

Caqabadaha la xiriira ganacsiga

Kaabayaasha ganacsiga ee qadiimiga ah & kuwa liita

Burburkii dowlada federaalka ah oo wax ku ool aheed ka dib 1991-kii, kaabayaasha ganacsiga ee hadda Soomaaliya la xiriira – waddooyinka, hawada, iyo badda – waa kuwo qadiimi ah oo burbursan, taasoo u horseeday faqri ah kaabayaasha ganacsi ee waxtarka leh ee qaaradda inteeda kale. Iskahorimaadka socda ayaa si weyn u wiiqay awoodda dalka ee horumarinta iyo dib-u-habaynta kaabayaasha gaadiidka ee horumarinta gobolka - iyo gudaha - saadka ganacsiga iyo isku-xirnaanta dalka. Gaar ahaan, tani waxay xaddidday isku xirnaanta Soomaaliya iyo marinada gobolka ee isku xira dalalka deriska ah, sida Itoobiya, Kenya, iyo Jabuuti.

Nabadgelyo-xumada xooggan ee ka jirta Soomaaliya ayaa sidoo kale abuurtay dhowr caqabadood oo la xiriira amniga guud ahaan waddooyinka ganacsiga Soomaaliya, taasoo xaddidaya ganacsiga - gobolka iyo gudaha - taasoo sare u qaadaysa awoodda kaabayaasha jira. Shaxda 12aad waxa ay si kooban u soo koobaysaa xaaladda ay hadda Soomaaliya ku sugan tahay isku xirka waddooyinka & buundooyinka, dekedaha iyo garoomada diyaaradaha, kuwaas oo horumarkooda/dib-u-habeeyntooda ay xaddideen caqabadaha kor ku xusan. Kaabayaasha ganacsiga oo tayadoodu liidato waxay dheerayneysaa wakhtiga keenista waxayna kordhineysaa kharashaadka dhoofinta badeecadaha, taas oo iyana saamaynaysa go'aannada wax iibsiga.

Shaxda 13: Xaaladda hadda jirta ee kaabayaasha dhulka, cirka & badda Soomaaliya

Waddooyinka & Buundooyinka	Dakadaha	Garoomada Diyaaradaha
<p>Shabakad liidata laakiin dabooli kar</p> <ul style="list-style-type: none"> - 21,933km shabakada dabooli kara laakiin aad liidato xaladooda - Kaliya 13% oo laami ah (2,860km) - Xaaladda waddooyinka laamiyada ah ayaa liidata - 7,310km wadooyin isdhinacyaala (qeeybta sare iyo xeeb) oo loo xushay mudnaanta TSNA - Wadooyin badan iyo buundooyin aad u xun, una baahan dayactir degdeg ah si loo fududeeyo isu socodka badeecadaha iyo dadka (beeraleyda gaar ahaan ay xaddideen xaaladaha buundooyinka ee hadda jira) 	<p>Xaaladooda aad u wanaagsan laakiin dhanka xeebta aan laga faa'iidayaan</p> <ul style="list-style-type: none"> - 4 dekedood oo waaweyn oo gunta hoose ee biyaha ah oo la dhisay 1980-meeyadii: Muqdisho, Berbera, Kismaayo & Boosaaso iyo 12 dekedood oo yaryar - Muqdisho iyo Berbera oo keliya ayaa maamula xaddi badan oo gadiid/ganacsi - kala duwanaansho la'aanta dekedaha ee ku wajahan dhoofinta xoolaha/beeraha & adeegga dekedaha - Dekeduhu si gaar ah uguma adeegaan dalalka dariska la ah Soomaaliya 	<p>Adeeg Liita aan isbadleynin , dayactirka & tayada</p> <ul style="list-style-type: none"> - 6 garoon diyaaradeed oo waaweyn: Muqdisho, Berbera, Hargeysa & Bassaaso (dhawaan la casriyeeyay) - 22 diyaaradood oo shaqeyaa (16 gudaha iyo 6 caalami ah) -Diyaaraduhu waxaa curyaamiyay tayadoodu dhabbaha diyaaraduhu ku ordaan oo liidato ay, degista habeenka & qalabka hagidda hawada - 7 garoon diyaaradeed oo yaryar laakiin 2 kaliya ayaa leh dhabbaha dayuuradaha oo laami ah - Waxaa lagu qiyaasay 60 garoon diyaaradeed, iyo garoomo diyaaradeed oo ku yaalla Soomaaliya

Source: AfDB, Somalia Transport Sector Needs Assessment & Investment Programme (2016); Waddooyin tayadoodu liidato iyo habraacyada caadiga ah ee aan waxtarka lahayn waxay u janjeeraan inay kordhiyaan wakhtiga keenista waxayna kordhiyaan kharashka dhoofinta, taas oo iyana saamaynaysa go'aannada wax iibsiga. Dadaal adag iyo ballanqaad ayaa loo baahan yahay si loo xaqiijiyo awoodda kaabayaasha iyo faa'iidooyinka lagu qeexay qorshayaasha waxqabadka ee AU BIAT iyo PIDA.

Isku xirka gobolka oo liita

Soomaaliya ayaa si liidata ugu xiran kaabayaasha jira, waxaana gobolka laga sameeyay waddooyin ganacsi. Sida laga soo xigtay TSNA, marinka ganacsi ee kaliya ee la aasaasay ee isku xiraya Soomaaliya iyo Bariga Afrika – iyo guud ahaan qaaradda Afrika – waa Waddada Berbera iyo Addis Ababa (isku xira Addis Ababa iyo Koonfurta Suudaan ee woqooyiga, iyo Mombassa iyada oo la sii marayo Nairobi ee koonfurta).¹²⁵ Tani waxay caqabad ku tahay awoodda Soomaaliya ay uga qayb-qaadan karto ganacsiga gobolka – waxeey xaddidaya isu socodka, iyo kordhinta kharashka, ganacsiga ay la leedahay deriskeeda dhow.

Khasaaraha dhaqaale ee kaabayaasha dhaqaalaha

Intaa waxaa dheer, waxaa weli jirta hoos u dhac weyn oo ku yimid maalgelinta kaabayaasha ganacsiga (Quantify) si loo beegsado horumarinta kaabayaasha dhaqaalaha iyo dib u habeynta ganacsiga, iyadoo awoodda gudaha ay xaddidan tahay si loo hirgeliyo maalgelinta kaabayaasha loogana qayb qaato cusboonaysiinta kaabayaasha. Intaa waxaa dheer, tani waxay gacan ka geysaneysaa daadinta forex-ka oo markii horeba Soomaaliya ka jiray.

Fursadaha hoos yimaada AfCFTA

Marinnada ganacsiga gobolka

Sida horey loogu ogaaday barnaamijka TSNA iyo Maalgashiga (2016), waxaa jirta fursad muhiim ah oo ay Soomaaliya u leedahay in ay mudnaan siiso horumarinta shabakadaha kaabayaasha dhaqaalaha iyada oo loo marayo isku xirka marinnada ganacsiga ee la aasaasay – iyo barnaamijyada ganacsiga marinnada – ee Geeska Afrika (eeg Shaxda 13).¹²⁶ Xiriir ganacsi oo hufan oo ka dhexeeya Soomaaliya iyo dalalka deriska ah ee Kenya, Itoobiya, Jabuuti, iyo Koonfurta Suudaan, ayaa ah tallaabadii ugu horreysay ee muhiim ah oo awood u siinaysa Soomaaliya inay ka faa'iidaysato suuqyada wax dhoofinta gudaha, waana inay kordhisaa kobaca ganacsiga gobolka ee hoos yimaada AfCFTA. Falanqaynta farqiga u dhexeeya kaabayaasha dhaqaale ee ugu dambeeyay ee Soomaaliya – TSNA iyo barnaamijka maalgalinta (2016) – waxa ay soo xiganaysaa Waddada Berbera –Hargeysa –Addis Ababa iyo Waddada isku xirta Kismaayo –Liboi –Nairobi inay yihiin kuwa ugu fursadaha badan ee maalgashi.¹²⁷

¹²⁵ AfDB, Waaxda Gaadiidka Soomaaliya waxay u baahan tahay Qiimaynta & Barnaamijka Maalgashiga (2016)

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Ibid

Shaxda 14: Jidadka ganacsiga Geeska Afrika

Waddada Koonfureed	Waddada Dhexe	Waddada Waqooyi	Waddada Berbera and Djibouti	Waddada LAPSET
Waddada Kismaayo, Lamu iyo Muqdisho: Itoobiya (Negeyle – Filtu – Suftu) ilaa Soomaaliya (Muqdisho – Baydhabo – Doolo) iyo (Kismaayo – Ceel-Waak – Mandheera) ilaa Kenya (Lamu – Isiolo – Wajeer – Mandheera).	Waddada Mogadishu, and Bossasso: Ethiopia (Ginir – Gode) ilaa Somaliya (Mogadishu – Baladweyn – Ferfeer) iyo (Tuurdibi – Galdogob – Galkacyo – Bossasso) ilaa Ethiopia (Kebridhar – Warder – Turdibi) iyo (Ferfer – Warder – Aware – Hargessa) ilaa Djibouti (Djibouti Port – HollHoll – Dewele)	Waddada Casab iyo Jabuuti: Itoobiya (Adama – Awash) iyo (Manda – Bure) ilaa Eritrea (Bure – Casab) ilaa Djibouti (Galafi – Dikhil – Dekedda Djibouti) iyo (Balho – Tajoura Port)	Itoobiya (Harar – Jigjiga) iyo (Diriredawa – Meiso) ilaa Soomaaliya (Togowajaale – Berbera) ilaa Jabuuti (Looycada – Borema – Hargessa)	Dekadda Kenya - Lamu - Koonfurta Suudaan-Itoobiya

Source: SomInvest

Dekadaha qotada- dheer oo aan laga faa'iidsaysan

Si ka duwan kaabayaasha waddooyinka iyo hawada Soomaaliya, kaabayaasha dhaqaalaha afarta dekedood ee waaweyn ee Soomaaliya ayaa meel wanaagsan maraya. Fursaddu waxay ku jirtaa in la kordhiyo ka faa'iidsaysiga -iyo waxqabadka hawlgelinta - ee dekedaha jira iyo ka faa'iidsaysiga xeebaha ballaaran ee Soomaaliya si loo fududeeyo ballaarinta ganacsiga gobolka. Qaar ka mid ah fursadaha horay loogu ogaaday SNIS iyo TSNA iyo Barnaamijka Maalgelinta (2016) waxaa ka mid ah:¹²⁸

- Casriyeynta/hagaajinta qalabka dekedda
- Hagaajinta xawaaraha adeega dekedda & dhimista kharashaadka adeega dekedda
- Awoodda dheeraadka ah ee dekedaha jira (awoodda xayndaabka Muqdisho iyo Berbera, halkaas oo ku dhawaad dhammaan shixnadaha lagu maamulo, aad bay uga sarreeyaan kuwa lagama maarmaanka u ah heerarka taraafig ee hadda jira)
- Xeebta 3000km oo aan laga faa'iidsaysan (ee ugu dheer Afrika)

¹²⁸ DFS Habka Isku-dubbaridka Hawlaha Guud ee Wasaaradaha, Istaraatiijiyada Kaabayaasha Qaranka ee Soomaaliya (SNIS) 2019-2063 (2018); AfDB, Waaxda Gaadiidka Soomaaliya waxay u baahan tahay Qiimaynta & Barnaamijka Maalgashiga (2016)

Maalgelinta barnaamijyada horumarinta kaabayaasha

Waxaa jira wadaagayaal badan oo beesha caalamka ah oo bixiya maalgelin iyo taageero barnaamijyada kaabayaasha dhaqaalaha ee gobolka, waxuu siinaya Soomaaliya dhowr fursadood iyo ikhtiyaaro maalgelin dhaqaale. Tusaalooyinka muhiimka ah qaarkood ayaa hoos ku taxan (eeg Shaxda 14).

Shaxda 15: Fursadaha maalgelinta kaabayaasha

Wadaage	Barnaamijka horumarinta kaabayaasha dhaqaalaha
IFC	Istaraatiijiyada IFC waxay diiradda saaraysaa in ay gacan ka geysato horumarinta hantida sida korontada la isku halayn karo iyo isku-xirka gaadiidka sida waddooyinka, kuwaas oo lagama maarmaan u ah kobaca dhaqaalaha iyo joogtaynta iyo horumarinta tayada nolosha dadka ku nool gudaha iyo guud ahaan bulshooyinka ay u adeegaan.
AfDB	Sanduuqa Afrika50 waxaa aasaasay dawladaha Afrikaanka ah iyo Bangiga Horumarinta Afrika si ay uga caawiyaan in la xakameeyo farqiga maalgelinta kaabayaasha Afrika iyada oo la fududeynayo horumarinta mashaariicda, abaabulida maaliyadda dowlada iyo kuwa gaarka ah, iyo maalgelinta kaabayaasha qaaradda. Africa50 waxa ay diiradda saartaa mashaariicda waaweyn ee dhexdhexaadka ah iyo kuwa waaweyn kuwaas oo leh saameyn horumarineed oo la taaban karo oo siinaya khatarta dib u soo celinta ku habboon maalgashadayaasha.
Dawladda Shiinaha / bangiyada horumarinta	Hindisaha Belt iyo wadooyinka
G20 Compact with Africa (CwA)	Hindisaha baahida loo qabo si loo hormariyo soo jiidashada maalgashiga gaarka ah ee Afrika, oo ay ku jiraan kaabayaasha.
Komishanka Midowga Afrika oo kaashanaya Bangiga Horumarinta Afrika ee UNECA iyo Hay'adda Qorshaynta iyo Isku xidhka ee NEPAD	Barnaamijka Horumarinta Kaabayaasha dhaqaalaha ee Afrika (PIDA) . PIDA waxay siisaa qaab-dhismeedka guud ee daneeyayaasha Afrika si ay u dhisaan kaabayaasha lagama maarmaanka u ah isku-dhafka gaadiidka, tamarta, ICT iyo shabakadaha biyaha ee xuduudaha isaga gudba si kor loogu qaado ganacsiga, kor u kaca iyo abuurista shaqooyin.
Kooxda Horumarinta Kaabayaasha Gaarka ah (PIDG)	Sanduuqa Kaabayaasha Afrika ee Soo baxaya (EAIF). siinta deyn ganacsi ee muddada-dheer si loo gaarsiiyo mashaariicda kaabayaasha loo dhan yahay oo saameynta leh ee Afrika.

Wakaaladda Ganacsiga iyo Horumarinta ee Maraykanka (USTDA)	USTDA waxay si caalami ah uga shaqeysaa sidii ay isugu xiri lahayd ganacsiyada Mareykanka si ay u dhoofiyaan fursadaha iyadoo maalgelinaysa diyaarinta mashruuca iyo dhisidda iskaashiga si loo taageero kaabayaasha waara loona kobciyo koboca dhaqaalaha ee dalalka iskaashiga
--	--

Intaa waxaa dheer, DFS waa in ay ka fiirsato sidii looga faa'ideysan lahaa dhaq-dhaqaaqa xawaaladaha ee Soomaaliya si loo taageero horumarinta kaabayaasha dhaqaalaha ee la xiriira ganacsiga. Tan waxaa lagu dhex milmi karaa qaab-dhismeedka siyaasadda qurba-jooqta qaranka Soomaaliya (SNDP-2022) waxaana lagu sahamiyey, tusaale ahaan isku xirka kaabayaasha xawilaadda¹²⁹. Marka la eego baahiyaha horumarinta dhaqaalaha Afrika, sida dhismaha waddooyinka, xoojinta shabakadaha isgaarsiinta, iyo hormarinta helitaanka korontada, isku xirnaanta qurba-jooqta ayaa gacan ka geysan karta in la bilaabo mashaariic waqti dheer ah oo kharash badan leh.

Faragelinta siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka, iyo natiijooyinka

Shaxda 15 ee hoose waxa ay qeexaysaa waxqabadyada siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka, iyo natiijooyinka - ee ka soo baxaya arrimaha lagu soo qaaday falanqaynta sare - ee ku aaddan kor u qaadista ganacsiga Soomaaliya ee Afrika iyada oo loo marayo horumarinta kaabayaasha ganacsiga iyo dib u hagaajintooda.

Shaxda 16: Tallaabada Siyaasadda Kaabayaasha Dhaqaalaha, Wax-soo-saarka, iyo Natiijooyinka

Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaansha ha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha si loo ogaado baahiyaha kaabayaasha si loo fududeeyo ganacsiga gobolka ee qaab-dhismeedka siyaasadda ee jira (SNIS 2019-2063; Soomaaliya TSNA &	Liiska qiimaha leh ee mudnaanta la siiyay ee kaabayaasha la xiriira ganacsiga gobolka si loo horumariyo/la cusboonaysiiyo/dayac tiray	Hagaajinta saadka ganacsiga taaso kordhisa socodka dhimaysana kharashka ganacsiga ee gobolka	MoCI oo la shaqaynay sa Wasaarad da Hawlaha Guud & Dib u dhiska	Dibadda - miisaaniyad loo qoondeeyay deeq-bixiyeyaasha dibadda

¹²⁹ Sanduuqa Agaciro ee Rwanda [5], kaas oo ku tiirsan deeqaha samafalka ee qurba-jooqta, waxaana loo horumariyay sidii sanduuq hanti madax-bannaan oo leh qayb maalgashi oo xooggan.

Barnaamijka Maalgashiga)				
Khariidad la xiriira caqabadaha muhiimka ah ee amniga ee waddooyinka/jidadka ganacsiga ee Soomaaliya	Khariidadda marrinada ganacsiga ee dhijitaalka ah ee waqtiga-dhabta ah ee xaaladaha suuqyada Soomaaliya	Wacyigelin weyn oo ku saabsan caqabdaha la xiriira amniga ee guud ahaan waddooyinka/marinnada ganacsiga ee Soomaaliya	MoCI	Isku dhafka – Misaaniyda DFS, World Bank
Sahaminta fursadaha lagu dhisayo awoodda gudaha, oo ay ku jiraan maalgashiga qurba-joogta, si ay uga qaybqaataan horumarinta/kor u qaadista/dib-uhabaynta kaabayaasha dhaqaalaha	Liiska la daabacay ee fursadaha horumarinta kaabayaasha ganacsiga ee gobollada ee maalgashiga gudaha iyo qurba-joogta	Hoos-udhacyada qasaaraha forex-ka ee la xiriirta horumarinta kaabayaasha ganacsiga ee la xidhiidha	MoCI oo la shaqaynay sa SOMINVEST	miisaaniyada Gudaha DFS
Iyadoo la dhisayo qaab-dhismeedka siyaasadda ee hadda jira, MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lugta leh qorsheynta kaabayaasha dhaqaalaha, iyo hay'adaha dibadda sida TMEA iyo AfDB,) a) si a loo ogaado daldaloolada ku jira isku xirka kaabayaasha Soomaaliya iyo marinnada ganacsi ee gobollada ee la sameeyay b) sameynta qorshe hawleed lagu	Liiska mudnaanta leh ee la cusboonaysiiyay ee daldaloolada isku xirka gobollada si wax looga qabto iyadoo taageero laga helayo qaybaha dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay - Qorshe hawleed la ogaaday oo lagula xirayo Soomaaliya iyo marinnada ganacsiga ee gobolka	Loojistikada/isku xirka ganacsiga oo la hagaajiyay taaso kordhisa qulqulka, yaraynaysana kharashka, ganacsiga wadamada deriska la ah Soomaaliya	Wasaarad da Hawlaha Guud & Dibu dhiska	Dibadda - Bangiga Adduunka, AfDB, Bangiga Ganacsiga & Horumarinta

xiriirinayo horumarinta ganacsiga gobolka. marinada Soomaaliya				
MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lugta leh qorsheynta kaabayaasha si loo sameeyo SNIS 2019-2063 iyo Barnaamijka TSNA & Maalgashiga Soomaaliya si loo qiyaaso daldaloolooyinka kaabayaasha dhaqaalaha ee la xiriira ganacsiga gobolka.	La cusboonaysiiyay, la ansaxiyay & liiska kala mudnaananta ee ee la xirira daldalooda kaabayaasha ee ganacsiga gobolka ee horumarinta/kor u qaadida/dib u hagaajinta	Wadooyin/Marrino ganacsi oo hufan taasoo sahlaya isu socodka badeecadaha iyadoo la dhimay kharashka, heer gobol iyo mid gudaha	Wasaarad da Hawlaha Guud & Dib-u-dhiska oo la shaqaynay sa MoCI	Misaaniyada Guddaha DGS
MOCI si ay ula shaqeyso maamulka dekedaha, iyo warshadaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha, si loo ogaado fursadaha lagu kordhinayo ka faa'iidaysiga dekedaha jira.	Taxane ficilo mudnaan leh oo la fulinayo	Baahinta ganacsiga, gaar ahaan gobolka, iyada oo loo marayo afarta dekedood ee ugu waaweyn Soomaaliya	MoCI oo la shaqaynay sa maamulka dekadaha & ganacsiga gaarka loo leeyahay	Dibadda - Bangiga Adduunka, AfDB
MOCI & warshadaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha si loo ogaado la-hawlgalayaasha suurtagalka ah iyo kuwa hadda jira kuwaas oo taageeri doona horumarinta/kor u qaadida/ dib-uhabeeynta	Wada-hawlgalayaasha suurtagalka ah ee loo ogaaday inay gacan ka geystaan gaarsiinta qorshe hawleedka ganacsiga/marrinda gobolka	Kaabayaal dhaqaale oo la sameeyay oo kordhiya qulqulka, hoosna u dhigaya kharashka ganacsiga, mid gobol iyo mid gudahaba	MoCI oo la shaqaynay sa Wasaarad da Hawlaha Guud & Dib u dhiska	Dibadda - Bangiga Adduunka, AfDB

kaabayaasha ganacsi ee gobolka				
-----------------------------------	--	--	--	--

Tiirka 5: sare u qaadida awoodda warshadaha Soomaaliya ee hoos timaada AfCFTA

Tiirkani waxa uu bixinayaa qiimayn lagu samaynayo awoodda warshadaynta Soomaaliya ee hadda, iyo siyaasadda la soo jeediyay ee tallaabooyinka lagama maarmaanka u ah Soomaaliya si ay u kordhiso qiimaha dheeriga ee gudaha iyo horumarinta/dib-u-habaynta awoodda warshadeed ee ku jihaysan dhoofinta ee hoos timaada AfCFTA.

Warshadaynta AfCFTA

Horumarinta warshadaynta waa mid ka mid ah ujeedooyinka ugu muhiimsan ee AfCFTA.

Fududeynta ganacsiga Afrika dhexdeeda iyo abuurista suuq isku dhafan oo Afrikaan ah oo gaaraya 1.4 bilyan oo qof, AfCFTA waxay higsaneysaa inay siiso fursado dalalka Afrikaanka ah, warshadaha, iyo shirkadaha si ay u kala duwanaadaan, ugu takhasusaan ugana faa'iideystaan dhaqaalaha baaxadda leh, taasoo u oggolaanaysa inay noqdaan kuwo wax soo saar leh oo tartan leh. Fursadaha ganacsi iyo cadaadiska tartanka ee ay soo bandhigtay AfCFTA waa inay sidoo kale kiciyaan kororka maalgashiga tooska ah ee gudaha iyo dibadda, taas oo iyaduna ah in ay kobciso cusboonaysiinta tignoolajiyada - kicinta muhiim ka ah ee warshadaynta¹³⁰.

Marka loo eego wada-xaajoodka AfCFTA, waxaa jiray ka-qaybgal xaddidan oo ku saabsan ajendaha warshadaynta. Halkaas waxaa jira hab-maamuusyo kala duwan oo gacan ka geysan doona wax ka qabashada ama abuuritaanka jawiga taageeraya ajendaha warshadeynta¹³¹ laakiin xilligan ma jiro howlgalin qaab-dhismeed oo leh horumarinta warshadaha AfCFTA. AUC waxay horumarisay Qorshaha Waxqabadka ee Horumarinta Warshadaha ee Dardargelinta Afrika (AIDA) iyada oo ujeedadu tahay in si cad loo qeexo doorka warshadaynta ee horumarinta Afrika iyo gaaritaanka Ajendaha 2063 ee AU¹³².

Isdhexgalka ka dhexeeya siyaasadaha warshadaha ee heer gobol (ama qaaradeed) ma aha kuwo had iyo jeer is-waafaqaya¹³³. Wadamo badan oo Afrikaan ah ayaa horey u lahaa siyaasado warshadeed, iyo aaladaha siyaasadeed ee ay adeegsadaan inta badan waxay ka hor imaanayaan yoolalka isdhexgalka ganacsiga gobolka. AfCFTA waa in lagu daraa qaabab istaraatiijiyad warshadeed oo ujeedadeedu tahay in lagu horumariyo siyaasadaha warshadaha ee isheeysta iyo kuwa isku xiran ee heer gobol iyo heer qaran tusaale ahaan, dhiirigelinta aagagga dhaqaalaha gaarka ah (SEZs) iyo jardiinooyinka warshadaha oo hoos u dhigaya tartanka ilaa hoose.

Falanqaynta xaaladda

Soomaaliya waxay ka gudbaysaa siyaasadda warshadaha oo ay dawladi leedahay una guurayso siyaasad warshadeed oo xor ah. 1960-meeyadii, inta badan warshadihii Soomaaliya waa la qarameeyay, qiyaastii 80% waxaa lahaan jiray dowladda 1978.¹³⁴ Maamul xumo ayaa keentay hoos u dhac ku yimid warshadihii dalka, burburkii dowladdii dhexe ee 1991-kiina waxaa ka dhashay burbur guud. XFS ayaa intaa ka dib bilowday in ay shirkado iyo warshado ay dowladdu leedahay ay gaar u yeelato.

¹³⁰ <https://ecdp.org/talking-points/african-continental-free-trade-area-afcfta-politics-industrialisation/>

¹³¹ Trade in Goods, Trade in Services, Intellectual Property Rights, Competition, Investment

¹³² <https://au.int/en/ti/aida/about>

¹³³ <https://ecdp.org/talking-points/african-continental-free-trade-area-afcfta-politics-industrialisation/>

¹³⁴ Ibid.

Siyaasadda Horumarinta Warshadaha Soomaaliya (2030) waxaa soo diyaarisay MOCI waxaana ansixiyay Golaha Wasiirada 2021. Istaraatiijiyadda hirgelinta warshadaha sidoo kale hadda waa la horumarinayaa. Labadaba waxaa haga NDP-9 ee istaraatiijiyadda horumarinta dhaqaalaha (Tiirka 3). Ujeeddada guud ee siyaasadda horumarinta warshadaha ayaa ah in kor loo qaado wax soo saarka Soomaaliya, kor loo qaado kobaca iyo fursadaha shaqo, lana gaarsiiyo barwaaqada Soomaalida oo dhan.¹³⁵Fursadaha ka jira xoolaha, beeraha, iyo warshadaha kalluumaysiga ayaa lagu tilmaamay inay fure u yihiin in arrintan lagu guuleysto.

Ujeeddada ugu muhiimsan ee siyaasadda warshadaha iyo qaabdhismeedka istaraatiijiyadda Soomaaliya waa xoojinta iyo dib-u-dhiska awoodda wax-soo-saarka gudaha iyo warshadaha; iyo in la kordhiyo awoodda Soomaaliya si ay u soo saarto, oo ay u kiciso baahida shisheeye ee dhoofinta qiimaha dheeriga warshadaha. Tani waa si loo dhimo hoos u dhac ganacsi oo daba-dheeraaday ee Soomaaliya iyo ku tiirsanaanta ba'an ee soo dejinta ee dhexdhexaadka ah iyo kan ugu dambeeya. Sidan oo kale, Soomaaliya waxa ay doonaysaa in ay ku waddo warshadaynta ku jihaysan dhoofinta (EOI) iyo beddelka warshadaynta soo dejinta ee laba geesood ka ah.¹³⁶

Qaab-dhismeedka sharci-dejinta siyaasadda warshadaha Soomaaliya ayaa sidoo kale ku jira marxaladaha ugu horreeya ee horumarinta, iyadoo shaqada laga bilaabay sharciga horumarinta warshadaha iyo sharciga iskaashiga ganacsiga gaarka ah (PPP). Sharciga Horumarinta Warshadaha ayaa bixin doona qaab-dhismeedka sharciga ee horumarinta awoodda warshadaha gudaha waxaana ku jira sharciyo gaar ah oo loogu talagalay dejinta goobaha warshadaha, dhaqaalaha gaarka ah, iyo goobaha dhoofinta. Sharciga PPP waa inuu gacan ka geystaa qaabeynta jawi sharci-dejineed oo wanaagsan iyo qaab lagu taageerayo qulqulka maalgashiga guud iyo kan gaarka ah ee qaybta warshadaha Soomaaliya.

Caqabadaha la xiriira ganacsiga

Heerar aad u hooseeya ee awoodda warshadaha & qiimaha dheeriga ah

Wax-soo-saarka warshadaha Soomaaliya waxaa u badan warshado yar-yar, kuwaas oo qiimahoodu kooban yahay. Tani waxay ka tarjumaysaa halabuurka ganacsiga Soomaaliya. Badi wax dhoofinta Soomaaliya waa badeecada ceysiinka ah: xoolaha nool, abuurka & miraha, caleenta, xabkaha iyo xabagta, kalluunka iyo qolofleyda, dufanka xoolaha iyo saliida khudaarta, miraha iyo lawska, iyo hargaha cayriin.

Intii u dhaxaysay 2017 - 2021, kala soocida alaabaha ceysiinka ah ee wanaagsan waxay celcelis ahaan 64% ka ahaayeen wadarta qiimaha badeecadaha Soomaaliya laga dhoofiyo (eeg Shaxda 3, qaybta A).¹³⁷Maqnaanshaha warshadaha iyo wax soo saarka gudaha, Soomaaliya waa dal si weyn uga soo degsada badeecadaha dhexdhexaadka ah iyo kuwa dhammaytiran. Qiyaasta hadda

¹³⁵ Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha DFS, Siyaasadda Horumarinta Warshadaha Soomaaliya, (2020)

¹³⁶ Siyaasadda NEC oo Kooban, Siyaasadaha Dhaqaale ee Kobaca iyo Isbedelka Soomaaliya. https://nec.gov.so/wp-content/uploads/2022/09/P1-Policy-Brief_-Macropolicies_Ali.pdf.

¹³⁷ Xogta Khariidadda Ganacsiga ICT

laga soo xigtay Xafiiska Tirakoobka Qaranka ee Soomaaliya ayaa sheegaysa in biilka soo dejinta dalka ee sannadlaha ah uu yahay 86% GDP.¹³⁸

Waxaa jira xaqiijin cad oo la isku raacsan yahay MOCI - iyo guud ahaan DFS - in hoos u dhaca ganacsiga ee hadda jira uu yahay mid curyaaminaya oo aan sii jiri karin oo ay tahay in wax laga qabto marka ay Soomaaliya u furto suuqeeda ganacsiga Afrika dhexdeeda ee AfCFTA. Sidan oo kale, horumarinta iyo hirgelinta siyaasadda warshadaha Soomaaliya - iyadoo xoogga la saarayo guulaha la taaban karo ee laga gaaray wax-soo-saarka warshadaha gudaha iyo kordhinta qiimaha - waa mudnaanta dhowr qaybood oo la soo xulay.

Isku xirka hore iyo dib u dhac ee dhexda iyo banaankeeda ah ee xadidan

Qaybta wax-soo-saarku waxay si gaar ah waxtar ugu leedahay abuurista isku-xirnaanta hore iyo dib-u-dhaca ee ka dhexeeya waaxyaha iyo qaybaha, abuurista saamayn badan, taas oo u shaqayn karta sida arrimaha ugu muhiimsan ee wax-soo-saarku kicin karo kobaca dhaqaale ee joogtada ah. Marka la eego heerka warshadeed ee Soomaaliya hadda, isku xirka warshadaha iyo dhaq-dhaqaaqyada dhaqaale ee isku xiran waa mid xadidan. Marka la fulinayo siyaasadaha warshadaha, Soomaaliya waxaa laga yaabaa inay raadiso shirkado shisheeye (FDI) si ay u abuuraan xiriiryo hore iyo gaadalba, laga bilaabo maalgashadayaasha shisheeye iyo dhaqaalaha gudaha, kuwaas oo taageeraya dadaallada lagu hagaajinayo isu dheelitir la'aanta ganacsiga dalka iyo kicinta warshadaynta. FDI-da la beegsanayo ee qaybta warshadaha waxay kicin kartaa wax soo saarka gudaha iyo horumarinta silsiladaha sahayda gudaha iyada oo loo marayo dib-u-soo-gelinta wax-soo-saarka gudaha, waxay keeneysaa teknoolojiyadda, iyo horumarinta kanaalada hore ee qaybinta guddaha ah iyo silsiladaha qiimaha gobolka.

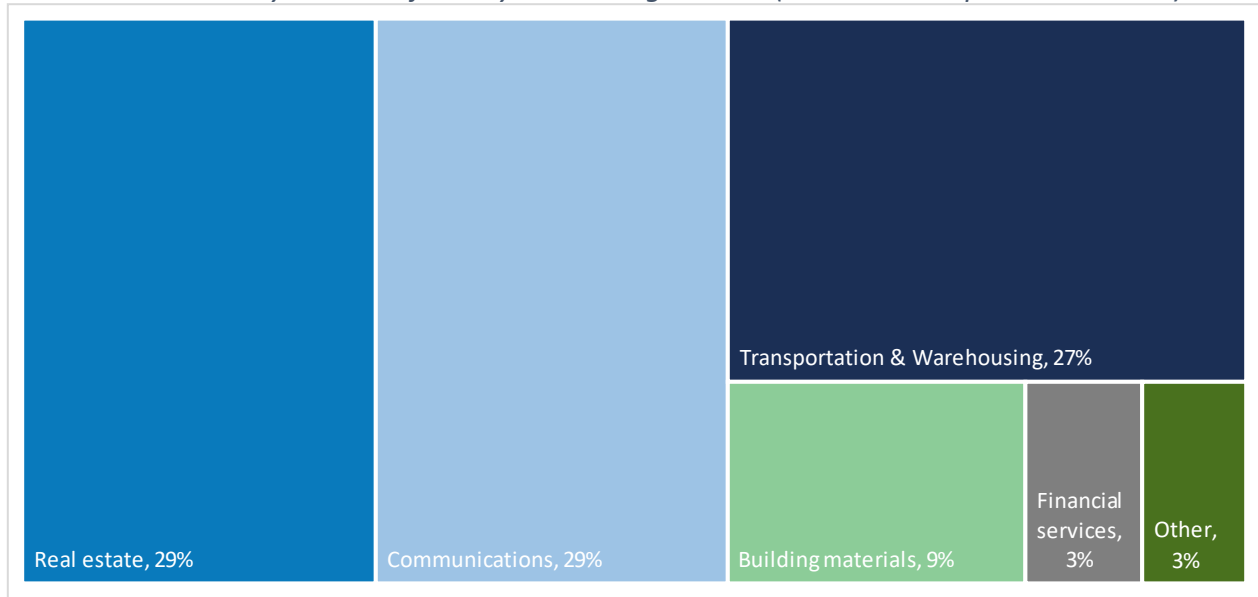
Heerarka maalgashiga ee hooseeya

Intaa ka dib, waaxyaha warshadaha Soomaaliya waa in ay soo jiitaan maal-gashi heer sare ah si loo dhaqaajiyo siyaasadda warshadaha ee dalka ee higsaneysa in lagu dhiirrigeliyo laguna taageero kobaca dhaqaalaha, shaqada, beddelka soo dejinta, iyo horumarinta dhoofinta. Hadda, waxaa jira heerar hoose oo FDI ah iyo maalgashiga tooska ah ee gudaha (DDI) ee waxaa xiga qaybaha wax soo saarka ee Soomaaliya iyo warshadaha wax soo saarka leh. Qiyaasaha hadda waxay soo jeedinayaan in muddada 2010-2022, hantida ma-guurtada ah (29%) iyo isgaarsiinta (29%) ay soo jiidteen FDI-da ugu badan (eeg Jaantus 36). Tan waxaa ku xiga gaadiidka & bakhaarrada (27%) iyo agabka dhismaha (9%) waaxyaha, iyadoo muujinaya maalgelinta adeegyada soo dejinta - dhaq-dhaqaaqa iyo kaydinta alaabada dhameestiran - iyada oo la tixgelinayo biilka soo dejinta ee sare ee Soomaaliya, halkii ay ka ahaan lahayd maalgashi ku jihaysan wax soo saarka.

¹³⁸ Xafiiska Tirakoobka Qaranka (NBS) ee Soomaaliya, 2022

Jaantus 33: Qaybaha soo jiidanaya FDI-da ugu badan (% wadarta Capex 2010 - 2022)

Source: Financial Times Ltd, fDi Markets

Hantida gaarka loo leeyahay oo aan loo bahneeyn

Intaa waxaa dheer, dhowr hanti oo warshadeed ee Soomaaliya ayaa weli ah mid aan loo baahneyn ka dib markii laga dhigay warshadihii Soomaaliya kuwa gaar loo leeyahay. Tani waxay sii adkeynaysaa awoodda wax-soo-saarka ee Soomaaliya - awoodda ay u leedahay inay u gurto waaxyo qiimo leh oo ay gasho silsiladaha qiimaha gobolka (iyo kuwa caalamiga ah).

Xog La'aanta warshadaha si loo taageero siyaasadda/istrategiyada hirgelinta

Siyaasadaha, tallaabooyinka iyo dib-u-habaynta la beegsanayo ee xoojinaya wax-soo-saarka warshadaha iyo kobaca dhoofinta Soomaaliya waa in lagu taageero xogta warshadaha. Hadda, DFS ma laha awood ay ku ururiso xog ku filan, umana baahna warshado gaar ah - midna kuwa ka shaqeeya suuqa gudaha ama dhoofinta - si ay u soo sheegaan xogta waqtiyeysan iyo dhammaystiran. Firaqa xogta noocan oo kale ah ee warshadaha wax soo saarka ayaa wiiqaya dhaqangelinta wax ku oolka ah ee siyaasadda iyo istaraatiijiyada warshadaha Soomaaliya.

Fursadaha hoos yimaada AfCFTA

Qiimaha dheeriga ee beeraha (xoolaha & dalagyada) & dhaqaalaha buluuga ah (kalluumeysiga) ee dhoofinta

Soomaaliya waxay haysataa fursadaha ugu badan ee qiimo dheeriga, iyo dhoofinta ganacsiga & fursadaha kala duwan, xagga beeraha (xoolaha & dalagyada) iyo dhaqaalaha buluugga ah (kalluumeysiga). Waa meelaha ay Soomaaliya hadda ku leedahay faa'iido is barbar dhig ah. Sida ku cad AfCFTA, beegsiga suuqyada Afrika ee aan laga faa'iidayaan ee badeecadahaas Soomaaliya u soo bandhigaysa fursado waaweyn.

Xoolaha

Bartilmaameedka suuqyada hilibka iyo caanaha Afrika waxay siinaysaa Soomaaliya fursado wax ku ool ah si ay qiimo ugu kordhiso alaabaha caanaha iyo wax-soo-saarka xoolaha ee loo dhoofiyo ee hoos yimaada AfCFTA. Soomaaliya waa dal xoolo badan soo saara oo wadarta xoolaha nool ay dhan yihiin ku dhawaad 40,000,000 oo isugu jira geel, lo', ido iyo ari)¹³⁹. Iyadoo taasi jirto, Soomaaliya ayaa ah dal si weyn uga soo dhoofsada alaabada caanaha ku saleysan. Sidaa awgeed, waxa jirta karti aad u weyn oo lagu soo jiidan karo maalgashi lagu horumarinayo awoodaha habaynta alaabta caanaha gudaha - qasacadaha, baakaynta, summadeynta & suuq-geynta - iyo wax soosaarka iyo keenista caanaha fareeshka ah. Horumarinta kartida wax-soo-saarka hilibka iyo hargaha (hargaha) ee Soomaaliya ayaa sidoo kale leh awood aad u weyn oo lagu kicinayo kordhinta qiimaha iyo dhoofinta kala duwanaa ee Soomaaliya.

Dalagga

Dhulka aan la beerin, iyo heerka khasaaraha ka dib gurashada, ayaa fursad u ah Soomaaliya si ay u kala duwato wax soo saarka dalagga iyo ballaarinta awoodaha wax-soo-saarka beeraha iyo kaydinta ee dhoofinta qiimaha dheeraadka ah.

Kaluumaysiga

Kobac xooggan ayaa ka jira baahida kalluunka gudaha laga soo saaro ee Afrika. Iyada oo leh 3,333 kiiloomitir oo xeeb ah – oo ah kan ugu weyn qaaradda – Soomaaliya waxa ay si fiican u taagan tahay in laga faa'iidaysto baahidaas oo kale iyo in kalluunka la qaboojiyey iyo wax soo saarka kalluunka ee qiimaha leh ee loo dhoofiyo suuqyada gobolka ee aan weli laga faa'iidayso. Tani waxay u baahan tahay in si rasmi ah loo sameeyo dhaqaalaha buluuga ah ee Soomaaliya iyo horumarinta iyo sare u qaadida silsiladda sahayda kalluunka.

DFS ayaa durbaba horumar ka sameyneysa dhankan. Sannadka 2019, Wasaaradda Kalluumeysiga iyo Kheyraadka Badda ayaa 31 shati kalluumeysi siisay Ururka Kalluumeysiga Dibadda ee Shiinaha si loo horumariyo sharcieynta qeybta, iyo in loo soo saaro dakhli. Wasaaraddu waxay sidoo kale u qoondaysay 24 mayl-badeed (44 km) oo xeeb ah kalluumaysatada maxalliga ah, taas oo taageereysa bilawga dhoofinta kalluunka rasmiga ah ee Kenya.¹⁴⁰ Shaxda 16 ee hoose waxay faahfaahinaysaa fursadaha maalgashi ee gaarka ah si kor loogu qaado balaarinta dhoofinta iyo kordhinta qiimaha kalluumaysiga, sida ay horeba u aqoonsatay SomInvest.

Shaxda 17: Qiimaha dheeriga ee muhiimka ah & fursadaha kala duwan ee dhoofinta

Xoolaha	Dallaga	Kalluumeysiga
- Maalgelinta habaynta caanaha	- Maalgelinta adeegyada kiraynta qalabka beeraha iyadoo lala kaashanayo bangiyada ganacsiga ee Soomaaliya	- Horumarinta silsiladda qiimaha
- Maalgelinta allabaha caanaha		

¹³⁹ <https://sominvest.gov.so/key-sectors/livestock/>

¹⁴⁰ <https://sominvest.gov.so/key-sectors/fisheries/>

<ul style="list-style-type: none"> - Maalgelinta quudinta badan - Maalgelinta warshadaynta hilibka - Baaritaanka, Talaalka, daaweeynta xoolaha - Beeraha digaaga- fiiqida ee soo saarista digaagga ee labada guddaha ee la isticmaalo ayaa ah kuwo hoose looga faa'iidaysto - Warshad ka shaqaynaysa quudinta xoolaha ee isku dhafan ee digaaga, hilibka lo'da iyo caanaha - Maalgelinta habaynta haragga iyo soo saarista alaabada hargaha 	<ul style="list-style-type: none"> - In la sameeyo warshado soo saara beero iyo balaarinta kuwa hadda jira, gaar ahaan maalgashiga silsiladda qiimaha sisinta (Qashin Saaraha, keydiyaha, tahini iwm) - Samaynta aagagga warshadaynta beeraha iyo jardiinooyinka warshadaha si wax-soo-saarka beeraha qiimo u yeesho - Horumarinta iyo maareynta kaabayaasha waraabka ee dooxyoyinka Shabeelle iyo Jubba - Maalgelinta Habaynta Sonkorta - Maalgashiga qaybta silsiladda qiimaha liinta/lime ee qallalan oo cusub - Maalgelinta si loo balaariyo Muuska & yaanyada Habaynta iyo Wax-soosaarka - Maalgelinta qaybaha silsiladda qiimaha timirta iyo digirta - wax soo saarka malabka - Silsiladda qiimaha luubaanta iyo maalgashiga ee dhoofinta - Wax soo saarka suufka iyo maalgashiga silsiladda qiimaha - Maalgelinta lagu sameeyo sunta cayayaanka ee adeegyada xakameeynta - Qaboojiyaha Keydiyaha/ qaboojiyaha badeecooyinka burburaya - Maalgelinta Greenhouses ka - Maalgelinta qorshayaasha iyo adeegyada waraabka ballaaran si kor loogu qaado wax soo saarka beeraha 	<ul style="list-style-type: none"> - Maalgelinta kalluumaysiga badda fog - kaydinta qabow - ee - Badeecadaha badda - Habaynta kheyraadka badda - -Dhisidda doomaha iyo hagaajintooda - Xarumaha horumarinta xirfadaha badda - Qalabka badda iyo saadka - Maalgelinta baakadeynta alaabta badda - Maalgelinta kalluumaysiga iyo beerashada Noolaha biyaha
---	---	--

Source: SomInvest

Aqoonsiga iyo daabacaadda fursadahan oo kale waa in hadda lagu taageero nidaam dhiirigelineed oo gaar ah - canshuur dhaafka, canshuur dhimista, kabitaanka, ama taageero maaliyadeed oo aan dulsaar lahayn oo muddada-dheer ah - iyo dib-u-habaynta qaab-dhismeedka maalgashiga sharci-dejinta iyo sharciyeeynta fududeeya maalgashiga qiimaha dheeriga ee qaybaha mudnaanta leh. Labaduba waxa lagu sheegay cutubka 18 ee siyaasadda horumarinta

warshadaha iyo hirgelintooda waa in hadda mudnaanta la siiyaa.¹⁴¹ Qaabkan iyo nidaamkan ayaa la doorbidayaa sidoo kale ay door bidaan maalgashiga la beegsanayo ee suuqyada dhoofinta muddada dhexe ilaa mustaqbalka fog.

Beddelka Soo dejinta-si wax looga qabto hoos u dhaca ganacsiga

Istaraatiijiyad cad oo ku saabsan beddelka soo dejinta - marka lagu daro dhisidda awoodda warshadaha iyo wax soo saarka dhoofinta - ayaa loo baahan doonaa inta ay Soomaaliya fulinayso AfCFTA. Gaar ahaan marka la eego ku tiirsanaanta soo dejinta ee daba-dheeraatay iyo saldhigga warshadeed ee daciifka ah, bilowga hore waa in xoogga la saaraa beddelka soo dajinta (marka koowaad) badeecadaha cayriin iyo kuwa dhexdhexaadka ah labadaba. Hay'adda xannibaadaha soo dejinta - tusaale ahaan, canshuuraha caadiga ah iyo xirmooyinka soo dejinta ee badeecadaha la doortay - kuwaas oo dhiirigeliya horumarinta awoodda wax-soo-saarka gudaha ee Soomaaliya waa tallaabada koowaad ee lagama maarmaanka ah. Tani waa in ay u ogolaato shirkadaha Soomaaliyeed in ay horumariyaan awood wax soo saar, oo ay ku tijaabiyaan wax soo saarkooda suuqa gudaha, ka hor inta aysan raadin suuqyo dhoofin oo u baa han in ay la kulmaan halbeeygo adag oo heer gobol iyo heer caalami ah. Sidan oo kale, beddelka soo dejinta waa inuu noqdaa jaranjaro ay Soomaaliya ku gaarto suuqa dhoofinta EAC, ka dibna suuqa ballaaran ee Afrika ee AfCFTA.

Aagagga dhaqaalaha gaarka ah

Dadaalka joogtada ah ee lagu horumarinayo aagagga warshadaha iyo dhaqaalaha gaarka ah (SEZ) ee Soomaaliya waxay noqon doonaan lagama maarmaan si loo taageero awoodda warshadaha iyo in la dhaqaajiyo kobaca ay hogaamiso dhoofinta. SEZs waxay noqon kartaa qalab aad waxtar u leh oo lagu soo jiito FDI iyo DDI iyada oo loo marayo qaab dhismeed dhiirigelin ah, dhisidda awoodda warshadaha gudaha, iyo horumarinta xarumaha wax soo saarka ee ujeedooyinka dhoofinta. Iyada oo taageero ka heleysa UNIDO, Soomaaliya waxa ay ka shaqeyneysaa qaab marxalado ah oo lagu dhisayo SEZ ee dowladaha xubnaha ka ah federaalka¹⁴². Qaabka istiraatiijiyadeed ee horumarinta SEZ ayaa horay loo soo gaba gabeeyay, lagana ansixiyay Golaha Wasiirada 2021, iyadoo daraasad qaran oo la doorbidayo horumarinta SEZ la soo gabagabeeyay 2022.¹⁴³ Qodobbada ugu muhiimsan ee qorshe hawleedka lixda qodob waxaa ka mid ah: kala hormarinta iyo mudnaanta SEZs (1), habaynta habraacyada iyo abuurista macaamil ganacsi iyo adeegyo taageero talo (2), dejinta habraacyada deegaanka iyo maaraynta bulshada (3), dejinta sharci maaliyadeed, iyo hay'ad & nidaam sharciyeed (4), sare u qaadida maaliyadda (5), iyo dhiirigelinta ka qaybgalka ganacsiga gaarka ah (6)¹⁴⁴. Horumarka loo marayo dhamaystirka qorshe hawleedka waa in la tixgeliyo fursadaha gaarka ah ee hoos yimaada AfCFTA. Tan waxaa ka mid ah, tusaale ahaan, goobta istaraatiijiga ah ee SEZs ee u dhow dekedaha

¹⁴¹ Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha XFS, Siyaasadda Horumarinta Warshadaha Soomaaliya, (2020); <https://sominvest.gov.so/key-sectors/manufacturing/>

¹⁴² UNIDO PSDP waxay codsatay faraglin: heerka sare (2022-2025)

¹⁴³ UNIDO Barnaamijka Soomaaliya (2022)

¹⁴⁴ Ibid

Soomaaliya ee ku habboon in ay u adeegaan suuqyada Afrika ee ku teedsan xeebaha Bari ee Afrika.

Iskaashiga Dawladda iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay

Iskaashiga dawladda iyo ganacsiga gaarka ah (PPPs) waa hab muhiim ah oo lagu kicinayo maalgashi weyn oo lagu horumarinayo saldhigga warshadaha ee Soomaaliya iyo awoodaha wax-soosaarka, iyada oo labadaba maalgashi gaar ah iyo mid dowlada iyo taageerada lagama maarmaan u ah bixinta baahiyaha maalgashiga. PPP-yadu waxay siinayaan fursad muhiim ah oo ay ganacsiga gaarka ah kaga hawl-galaan taageeridda dib-u-soo-noolaynta iyo dib-u-soo-kabashada hantida warshadaha ee dawladdu leedahay, ama aan shaqaynayn tan iyo burburkii warshadaha ee dalka iyo waxaa xigay malgiyada gaarka ah. Tani waxay si gaar ah u bixineysaa baahida loo qabo in wax laga qabto khataraha maalgashi ee la dareemayo Soomaaliya.

Faragelinta siyaasadda la soo jeediyay, wax soo sarka, iyo natiijooyinka

Shaxda 17 ee hoose waxa ay qeexaysaa tallabooyinka siyaasadda la soo jeediyay, wax-soo-saarka, iyo natiijooyinka, ee ka soo baxaya qiimaynta sare ee kor loogu qaadayo awoodda warshadaha Soomaaliya ee hoos timaada AfCFTA.

Shaxda 18: Tallaabooyinka Siyaasadda Awoodda Warshadaha ee la xoojiyey, waxsoosaarka iyo natiijooyinka

Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
MoCI si ay u horumariso qorshe hawleed si loo hirgeliyo talooyinka ku saabsan istaraatiijiyad warshadeed ee jira	Taxane ficilo mudnaan leh oo leh qoondayn cad oo masuuliyadeed iyo ilaha dhaqaale ee fulinta	In si weyn loo caddeeyo qorshaha horumarinta warshadaha Soomaaliya	MoCI oo la shaqaynaysa ganacsiga gaarka ah	Misaaniyada Guddaha ee DFS
MoCI in ay si degdeg ah u horumariso sharciga iskaashiga ee Soomaaliya iyada oo la rajeenayo in la fududeeyo tuurista hantida qaranka ee soo laga maarmay.	Heshiisyo lala galay milkiilayaasha hantida si loo soo nooleeyo wax soo saarka warshadaha	Kordhinta Awoodda wax soo saarka warshadaha	MoCI oo la shaqeysa SOMINVEST iyo ganacsiga gaarka ah	Banaanka – UNECA
Hawlgelinta dhiirigelinta siyaasadda maalgashiga qaranka taasoo u horseedi doonta FDI & DDI xagga	Nidaamka dhiirigelinta warshadaha ee loo aasaasay si loo fududeeyo	Kordhinta maalgashiga awoodda warshadaha ee qaybaha	MoCI oo la shaqeysa Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda	Isku dhafka – Misaniyada Guddaha ee DFS, UNCTAD

warshadaynta, oo ay ku jiraan SEZs	kordhinta qiimaha ee qaybaha mudnaanta leh	mudnaanta leh	Canshuuraha iyo Kastamka, iyo SOMINVEST	
Qiiimaynta sida warshadaha Soomaaliya loogu xiri karo silsiladaha qiimaha gobolka si loo helo tignoolajiyada loona balaariyo awoodda warshadeed ee dhalinaysa kobaca qaybaha oo dhan, oo ay ku jiraan SEZ	Qorshe hawleedka fursadaha la ogaaday ee Soomaaliya si loogu xiro silsiladaha qiimaha gobolka oo lagu daro siyaasadda warshadaha	Isku-dhafka silsiladaha qiimaha gobolka - xoojinta awoodda warshadaha gudaha	MoCI oo la shaqaynaysa ganacsiga gaarka ah	banaanka – UNIDO, UNCTAD
Sameeynta qaab-dhismeed sahlaya ururinta xogta warshadaha taasoo sahlaya hirgelinta siyaasadda iyo istaraatiijiyada	Qorshe-hawleed lagu hirgelinayo xog ururinta warshadaha oo kordhay	degaan awood u leh oo la hormariyay oo loogu talagalay maalgashiga warshadaha iyo samaynta siyaasad warshadeed oo xog badan	MoCI & SNBS oo la shaqeeya ganacsiga gaarka loo leeyahay	banaanka – UNIDO
Sameeynta istaraatiijiyad heer qaran ah oo beeralayda oo ku xiran wax soo dejinta iyo balaarinta qiimaha leh ee qaybaha ay Soomaaliya ku leedahay faa'iido is barbardhig ah (xoolaha, kalluunka)	Qorshe hawleedka kor loogu qaadayo awoodda wax-soo-saarka ee beeraha ee Soomaaliya	Dhimista qasaaraha wax-soo-saarka ka dib waxay kordhisay qiimaha dheeriga ah iyo dhoofinta	MoCI oo la shaqaynaysa Wasaaradaha Beeraha, Xoolaha, Kaluumaysiga iyo Dhaqaalaha Buluugga ah	Banaanka – FAO, IFAD
Ogaanshaha fursadaha beddelka soo dejinta ee wax looga qaban karo siyaasadda iyo istaraatiijiyadaha warshadaha	beddelka Soo dejinta istiraatiijiyadda leh khadadka alaabta la ogayahay	Yareeynta Hoos u dhac ku yimid ganacsiga iyo dulduleelada forex	MoCI	Banaanka – UNIDO

Ogaanshaha fursadaha ay Soomaaliya ku leedahay faa'iido barbardhig ah dhoofinta badeecooyinka qiimaha leh	Istaraatiijiyada horumarinta dhoofinta (EOI)	Kordhinta Dhoofinta Gobolka dhaxdiisa, Helitaanka Suuqa, Awooda Warshadaha, iyo forex	MoCI	Banaank UNCTAD –
---	--	---	------	------------------

Tiirka 6: Gelitaanka suuqa iyo fududaynta ganacsiga Muhiimadda gelitaanka suuqa

AfCFTA waxa ay doonaysaa in ay abuurto hal suuq oo Afrikaan ah oo ka kooban 1.3bilyan oo qof halkaas oo badeecadaha, adeegyada, maalgashiga, tignoolajiyada iyo dadku ay si xor ah ugu socon karaan. Helitaanka suuqa caalamiga ah ee sii kordheya waxaa lagu go'aamiyaa heshiisyo ganacsi oo dhinacyo badan leh iyo kuwo laba geesood ah kuwaas oo siinaya fursad doorasho kuwa ka qaybgalaya. Waxaa jira sooyaal hodan ah oo muujinaya heerarka hooseeya ee Afrika ee ka qaybgalka ganacsiga caalamiga ah iyo heerarka hoose ee ganacsiga gudaha Afrika. Tusaale ahaan, qiimeynta UNCTAD ee 2018 waxay muujineysaa in Afrika ay ka tahay wax ka yar 3% ganacsiga adduunka. Inta badan ganacsigan ayaa ah badeecooyinka iyo kheyraadka dabiiciga ah iyadoo ay aad ugu yar tahay ka qaybgalka silsiladaha qiimaha caalamiga ah oo maanta horseed u ah ka ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada. Sidoo kale, wax-qabadka ganacsiga gobolka-dhexdiisa ee Afrika (15%) wuxuu hoos uga dhacayaa isbarbardhigga gobollada kale - Yurub (67%), Aasiya (58%), Waqooyiga Ameerika (48%) iyo Latin America (20%) - eeg Shaxda 18.

Shaxda 19: Ganacsiga Afrikah ee RoW iyo ganacsiga Africa dhaxdiisa ah

	ganacsiga aduunka intiisa kale (\$ milyan)			Ganacsiga Afrikada Dhexe (\$ milyan)		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Soo dejinta	499	455	491	68.7	57.4	62.4
Dhoofinta	365	339	420	68.6	63.9	68.0

Source: Extracted from ITC trade map

Waxqabadka liita ee Afrika waxaa lagu macnayn karaa dhowr arrimood;

- Inta badan dalalka Afrika waxay weli si weyn ugu tiirsan yihiin dhoofinta badeecadaha iyadoo ay xaddidan tahay kala duwanaansho ama qiimo dheeriga ah.
- Ganacsiga Afrika weli waa qaali marka loo eego gobollada kale. Gaar ahaan, qiimaha badeecadaha lagaga soo raro gudaha ee loo soo dhoofiyo dekaduhu waa qaali, taasina waxay ka dhigaysaa wax dhoofinta Afrika mid aan tartan lahayn.
- Kaabayaasha dhaqaalaha oo liita (wadooyinka, tareenada, hawada, biyaha) waxay carqaladeeyaan ganacsiga ka dhexeeya wadamada Afrika waxayna kordhiyaan kharashaadka ganacsiga ee lala leeyahay aduunka intiisa kale.
- Xubinnimada tirada badan ee bulshooyinka dhaqaalaha gobolka Afrika iyo dabecadooda is dulsaaran waxay si bareer ah u abuuraysaa tariifooyin cusub iyo caqabado aan tariif ahayn oo xaddidaya ganacsiga gudaha iyo kan ka baxsan labadaba.
- Iyadoo horumar laga sameeyay siyaasadda warshadaha, haddana la iskuma wada xirno heer gobol iyo heer qaarad. Taasi waxay keentay inay ku adkeyso wadamada Afrika inay qiimo ku kordhiyaan dhoofintooda ama ay horumariyaan warshado maxalli ah oo ka qayb qaadan kara silsiladaha qiimaha caalamiga ah.

Muhiimadda fududaynta ganacsiga

Isdhexgalka gobolku wuxuu muhiim u yahay dhimista caqabadaha aan tariifda ahayn iyo hagaajinta kaabayaasha xudduudaha iyo isuduwidooda, taas oo iyana hoos u dhigaysa

kharashka ganacsiga iyo hagaajinta waxqabadka ganacsiga. Ballanqaadka muhiimka ah ee dhammaan RECs waa dhimista ama baabi'inta wax kasta oo caqabad ku ah ganacsiga. Caqabadahan waxaa ka mid ah caqabadaha tariifada iyo kuwa aan tariifda ahayn labadaba (NTBs). Midda dambe ayaa ah mid xiiso gaar ah leh marka loo eego in tariifadaha gobolka ay hoos u dhaceen taas oo ay sabab u tahay wareegyo kala duwan oo hoos u dhigista tariifadaha hogaaminaya WTO. Sidan oo kale, inta badan tillaabooyinka fududaynta ganacsiga ayaa lagu bartilmaameedsadaa baabi'inta ama dhimista NTB-yada; iswaafajinta nidaamyada ganacsiga, dhisidda awoodda hay'adaha ka mas'uulka ah ganacsiga, dhisidda kaabayaasha si loo fududeeyo ganacsiga, ka faa'iidaynta tignoolajiyada si loo fududeeyo loona dib-u-cusboonaysiiyo nidaamyada iyo hababka iyo hubinta natiijooyinka loo dhan yahay ee hirgelinta siyaasadda ganacsiga.

Aragtida Soomaaliya

Sahanka aragtida ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Soomaaliya ayaa iftiimisay NTB-yada tirada badan ee saameeya ganacsigeeda gudaha iyo qaaradda inteeda kale. Shirkaduhu waxay iftiimiyeen dhawr caqabadoo oo fududaynta ganacsiga kuwaas oo caqabad ku ah gelitaanka suuqyada (gudaha iyo dibaddaba) kuwaas oo u baahan in meesha laga saaro.

Caqabadaha

Wada-tashiyadii lagu sameeyay istaraatiijiyadan ayaa muujisay caqabadaha soo socda.

- Waxaa jira NTB-yada muhiim ah, NTM-yada saameeya Soomaaliya oo aan lahayn hannaan lagu kormeero caqabadahan si mas'uuliyiinta ay khusayso ay wax uga qabtaan.
- Wadatashiga ayaa sidoo kale daaha ka qaaday in natiijada NTB-yada awgeed qiimaha ganacsiga Soomaaliya uu ahaa mid aad u sarreeya marka loo eego wadamada kale ee gobolka.
- U hoggaansanaan la'aanta iyo fulinta heerarka gudaha, gobolka, iyo caalamiga ah taas oo markaas xaddidaysa gelitaanka suuqa.
- Ganacsiga aan rasmiga ahayn ee heerkisu sarreeyo, marka loo eego xaaladda amni ee qaybo ka mid ah xuduudaha Soomaaliya, DFS waxay leedahay awood xaddidan oo ay ku diiwaangeliso ganacsiga. Waxaa jirta aragti ah in ganacsiga Soomaaliya ay la leedahay qaarada inteeda kale uu yahay mid hoos u dhac ku yimid marka loo eego xog la'aanta ganacsiga oo si aan rasmi ahayn looga gudbayo xuduudaha.
- NTB-yada lagu ogaaday sahamintu waxay yareeyaan tartanka wax-soo-saarka dhoofinta Soomaaliya, sidaas awgeedna waxay xaddidaya awoodda ay u leeyihiin inay galaan suuqyo cusub. Intaa waxaa dheer, waxaa jirta xog la'aan si ay u taageerto xeeladaha gelitaanka suuqa iyo dib-u-habaynta fududaynta ganacsiga.

Fursadaha

Soomaaliya waxa ay horumar ka samaysay wax ka qabashada fududaynta caqabadaha ganacsiga ee xaddidaya awoodeeda suuqyada cusub. Tusaalooyinka qaar ee dib-u-habayntan waxa ka mid ah (i) NTFC, (ii) STIP iyo (iii) SOMCAS. Intaa waxaa dheer, hindisayaashan soo socda ayaa laga hirgeliyay EAC waxayna keeneen faa'iidooyin la taaban karo marka la eego dhimista wakhtiga iyo kharashyada. Mid ka mid ah siyaabaha ugu waxtarka badan ee fududaynta ganacsiga waa jaangooyooyinka iyo fududaynta halbeegyada ganacsiga si loo gaarsiyo waxtar weyn (waqtiga)

loona yareeyo kharashka macaamilka ee la xiriira nidaamka warqad ku salaysan. ICT-ga ganacsiga ayaa muhiim u ah fududaynta ganacsiga saddex sababood oo waaweyn awgood; waxeey hormarineeysaa,

- hufananta oo wax-is-weydaarsiga ganacsiga loo maareeyo, hormarinta hufnaanta iyo isla xisaabtanka, dhimista kharashaadka is-dhexgalka dadka, baabi'inta dib-u-dhacyada iyo yaraynta baaxadda is-dhexgalka musuqmaasuqa ee ganacsatada iyo saraakiisha;
- Isku-dubbaridka ka dhexeeya jilayaasha kala duwan ee habka maaraynta ganacsiga, gaar ahaan ka dhexeeya hay'adaha dawladda ee qaabka silsiladda sahayda ee u dhexeeya wax-soo-saarayaasha iyo macaamiisha;
- the information and knowledge about trade processes and markets which are available to businesses, enabling them to manage consignments more efficiently and to enter new markets at lower risk.
- Macluumaadka iyo aqoonta ku saabsan hababka ganacsiga iyo suuqyada ay heli karaan ganacsiyada, taasoo u sahlaya inay si hufan u maareeyaan shixnadaha iyo inay galaan suuqyo cusub oo khatartoda yartahay.

Waxaa jira dhowr aaladood oo softiweer ah oo loo qaabeeyey inay gacan ka geystaan bixinta wakhtiga iyo kharashyada yareynta ganacsiga caalamiga ah iyo kuwa gobolka. Waxaana ka mid ah kuwan soo socda;

- **Isweydaarsiga xogta elektarooniga ah (EDI)** - waxa loola jeedaa nidaamyada loogu talagalay in lagu habeeyo nidaamka kastamka si loo dedejiyo nadiifinta, iyo ku-meel-gaarka, badeecadaha iyada oo la hormarinaayo aqoonsiga shixnadaha tuhmanaha iyo kor u qaadista heerka dakhli ururinta. Tusaalooyinka waxaa ka mid ah nidaamka maamulka kastamka ASYCUDA ama nidaamyada ku habboon sida Platform-ka Dakhliga Kenya ama Nidaamka Isku-dhafka Kastamka Tansaaniya (TANCIS).
- **Daaqadda elektarooniga ah (ESW)**- waxay bixisaa furaha fududaynta ganacsiga xudduudaha isaga gudba iyo kor u qaadida wadaaga macluumaadka iyo iswaydaarsiga wakhtiga dhabta ah ee ka dhexeeya kastamka iyo wakaaladaha kale ee xuduudaha iyo daneeyayaasha ganacsiga gaarka ah. Waxa ay awood u siinaysaa ganacsatada in ay u gudbiyaan dukumeentiyada hay'adaha sharci ee kala duwan¹⁴⁵ iyada oo loo marayo hal dhinac marka la barbar dhigo dhaqankii hore ee dhibka badnaa iyo wakhtiga badan ee ay ahayd in ay ka guuraan meel iyo meel kale. Tusaalooyinka waxaa ka mid ah Rwanda iyo Uganda Elektarooniga ah Daaqadaha Keliya (RESW & UESW).
- **Nidaamyada Dabagalka Shixnadaha Elektarooniga ah (ECTS)** - waxay fududeeyaan la socodka badeecadaha u sii gudbaya meesha ay u socdaan oo ay markaas wax ka qabtaan khataraha la xiriira xatooyada iyo daadinta xamuulka gaadiidka. Labada xaaladoodba, haddii aan wax laga qaban waxay awood u leeyihiin inay si weyn u kordhiyaan kharashaadka ganacsiga oo ay wiiqaan daacadnimada nidaamka ganacsiga.

Dhawr qiimayn ayaa la sameeyay si loo qiimeeyo saamaynta waxqabadyadan fududaynta ganacsiga ICT4. Waxaan soo bandhigaynaa laba kiis oo daraasad ah oo ku saabsan saameynta ESW ee Rwanda iyo ECTS ee Uganda (eeg Shaxda 19).

¹⁴⁵ Dukumeentiyadan waxaa ka mid ah cadeynta kastamka, codsiyada ogoalanshaha soo dejinta/dhoofinta, iyo shahaadooyinka asalka.

Shaxda 20: Tusaalooyinka Saamaynta Dib-u-habaynta ee Fududeynta Ganacsiga

Dalka & taariikhda	Qiimaha \$	Dabeecada faragelinta	Natiijooyinka qiimaynta
Rwanda 2012	\$3.3m	<p>RESW</p> <p>Inta aan la hirgelin ka hor, wakiillada wax soo dejiya, dhoofinta iyo fududeeyasha waxay ku qasbanaadeen inay u gudbiyaan dukumeentiyo kala duwan hay'ado kala duwan oo dawladda ah si ay ugu fududaato habaynta iyo sii daynta alaabtooda kastamka.</p> <p>Ilaa hadda, EWS waxay isu keentaa 12 nooc oo geeddi-socod ah, 28 hay'ado dawladeed ah (Rwanda, gobolka iyo kuwa caalamiga ah), iyo 520 shirkadood oo fududeeyn ah. Waxa kale oo ay ku xiran tahay bangiyada, caymiska iyo hawl wadeenada isgaarsiinta.</p>	<p>Qiimaynta 2015 ee lagu qiyaasay in ilaa US\$18 milyan lagu badbaadiyay kharashaadka ganacsiga iyo dhimista dib u dhaca ¹⁴⁶.</p> <p>Kahor inta aan la hirgelin, waxay qaadatay 11 maalmood in alaabta laga saaro kastamka. Hirgelinta ka dib waxay hadda qaadanaysaa 1.5 maalmood soo dejinta iyo dhoofinta labadaba.</p> <p>Ciribtirka khidmadda soo dejinta ee US\$50 ee la xiriirta sugida shahaadooyinka canshuur dhaafka ayaa keentay keydad dhan US\$2.6m ¹⁴⁷</p> <p>Faaidooyinka wax soo saarka waxa lagu qiyaasay US\$6m sannadkii gaadiidlayda iyo bixiyeyaasha kale ee saadka ¹⁴⁸.</p>
Uganda 2013	\$1.8m	<p>UECTS</p> <p>UECTS waxaa loo hirgeliyay si (i) loo xakameeyo leexinta ba'an ee badeecadaha marka isku gudubka lagu jiro iyo musuqmaasuqa la xiriira; (ii) in la siiyo kastamka hannaan dabagalka waqtiga-dhabta ah; waxay hoos u dhigtay khatarta iyo kharashka la xiriira xamuulka galbinta.</p> <p>Nidaamku wuxuu isticmaalaa qalabka GPS si uu ula socdo dhaqdhaqaaqa xamuulka laga bilaabo bilowga ilaa meesha ugu</p>	<p>Qiimaynta saamaynta ee UECTS ayaa lagu qiyaasay intii u dhaxaysay Maajo 2014 iyo Oktoobar 2015, \$1.1m ee kaydka ah ee la xiriira gelbinta xamuulka oo keliya.</p> <p>Wakhtiga gaadiidka ayaa laga yareeyay 7 maalmood ilaa 2 maalmood maadaama la socodka wakhtiga dhabta ahi ay ka dhigan tahay in aanay jirin meel lagu lumiyo wakhtiga gaadiidka. Intaa waxaa dheer, waxaa hoos u</p>

¹⁴⁶ TMEA (2015) Qiimaynta qaabaysan ee RESW

¹⁴⁷ IFC (2017) Casharrada Kooban - Ka Faa'iidaydiga Daaqadda Fursadda: Daaqadda Elektarooniga ah ee Rwanda ee Hufnaanta Ganacsiga

¹⁴⁸ Sare u kaca wax soo saarka hantida taasoo ka dhalatay waqtiyo gaaban oo lagu soo celinayo alaabada iyo sidoo kale kaydinta la xiriirta khidmadaha baarkinka oo hooseeya, dhimista kharashaadka, kirada bakhaarka iyo ganaaxyada kaydinta.

		<p>dambeysa. Xadgudub kastaa waxa uu kiciyaa digniin u sheegaysa URA weecinta ama faragelinta qalabka/ xamuulka.</p>	<p>dhacay kharashka shidaalka iyo fududeynta socodsiinta.</p> <p>dhimista Kharashka sida shixnadda ka haray waqtigii loogu talagalay marka la eego baabi'inta gelbiyeyaasha</p> <p>Marka la eego hoos u dhaca khatarta, ganacsiga gaarka loo leeyahay waxay hadda ku sugan yahay meel wanaagsan oo ay ka wada xaajoodaan khidmadaha caymiska ee la dhimay iyadoo la eegayo la socoshada alaabtooda.</p> <p>Warshadaha waxay ka faa'iideysteen baabi'inta qashin-qubka gaadiidka taas oo ahayd walaac muhiim ah oo saameeyay jiritaanka ganacsigooda.</p>
--	--	--	--

Shaxda 20 below provides a summary of the proposed interventions for this strategy based on the primary and secondary data collection.

Shaxda 21: Faragelinta siyaasadda la soo jeediyay - Helitaanka suuqa iyo fududaynta ganacsiga

Arrin la Ogaaday	Talaabooyinka Siyaasada ee la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
NTB-yada muhiimka ah iyo NTM-yada (cabbirrada aan tariifadda ahayn) Soomaaliya dhaxdeeda iyo gudaha, gobolka & ROW & ma jiro hab lagu kormeero NTBs & NTM-yada (warbixin iyo wax ka qabasho)	<ul style="list-style-type: none"> - Daraasad lagu ogaanayo NTBs & NTM-yada saameeya ganacsiga Soomaaliya - Sameeynta qaab-dhismeed dhijitaalka ah ee warbixinta iyo xallinta NTBs - In la dhiso guddiga daba-galka NTB-da oo ah guddi-hoosaad NTFC ah (oo ay ku jiraan dekedda, garoonka diyaaradaha, dakhliga iyo kastamka, ciidamada xuduudaha, iyo mas'uuliyiinta amniga) 	<ul style="list-style-type: none"> - Qorshe-hawleed ku saabsan sida wax looga qabto loona xalliyo NTBs iyo NTM-yada - Habka warbixinta ee NTBs dhijitaalka ah ayaa la sameeyay - Gudida la socodka NTB oo shaqaynaya 	<ul style="list-style-type: none"> - qulqulka oo kordhay iyo kharashka ganacsiga oo yaraada 	MoCI oo la shaqaynaysa guddi-hoosaadka NTFC NTB	Banaanka – World Bank
Qiiimaha sare ee ganacsiga - gaadiidka, hababka	<ul style="list-style-type: none"> - Hanti-dhawrka si loo hubiyo qiimaha dhabta ah ee 	<ul style="list-style-type: none"> - Qorshe-hawleed ku saabsan siyaasadda iyo 	<ul style="list-style-type: none"> - Wakhtiga iyo kharashka 	MoCI	Banaanka – World Bank

	ganacsiga xuduudaha Soomaaliya (dhulka, cirka, iyo badda)	faragelinta istaraatiijiyadeed si wax looga qabto loona yareeyo kharashaadka gaadiidka ganacsiga ee aan loo baahnayn	ganacsiga oo la dhimay		
Heerarka sare ee ganacsiga aan rasmiga ahayn ee deriska dhow	<ul style="list-style-type: none"> - Hubinta qiimaha, heerarka, uu ka kooban yahay ganacsiga aan rasmiga ahayn ee dalalka deriska la ah Soomaaliya - Sameeynta nidaam ganacsi oo la fududeeyay (STR) si loo taageero ICBT 	<ul style="list-style-type: none"> - Daabacaada sanadlaha ah ee qiimaha waxa uu ka koobanyahay ICBT - STR ee Soomaaliya waa la waafajiyay EAC, COMESA iyo AfCFTA 	- Kordhinta wacyiga qiimaha ICBT iyo doorka taageerada bulshooyinka xuduudaha	MoCI oo la shaqeysa Bangiga Dhexe ee Soomaaliya iyo SNBS	Banaanka – World Bank, IFC, Trade Mark Africa
Xog la'aanta ICBT	- Sameeynta qaab-dhismeedka ururinta iyo ka warbixinta xogta ICBT ee xuduudaha dhulka	- Xog-ganacsi oo la kala saaray oo si sax ah u diiwaangeliya hal-abuurka ganacsiga Soomaaliya	- hormarinta muuqaalka ganacsiga aan rasmiga ahayn ee Soomaaliya taasoo sahlaya samaynta siyaasad xog-ogaalnimoleh	MoCI oo la shaqaynaysa SNBS	Misaaniyada DGS ee Guddaha
Dhaqangelinta iyo u hoggaansanaanta halbeegyada ganacsiga	- -Is waafajinta halbeegyada gudaha, gobolka,	- Khariidadda halbeegyada mudnaanta la	- Kharashka gelitaanka suuqa oo la yareeyay iyo	MoCI & SOBS	Banaanka – ARSO

gobolka iyo kuwa caalamiga ah	iyo qaaradaha si loo fududeeyo gelitaanka suuqa Soomaaliya	siiday si la is waafajiyo	helitaanka suuqa oo kordhay		
Qiiimaha sare ee gelitaanka suuqa iyo kharashka sare ee fududaynta ganacsiga, iya xogta la'aanta lagu taageerayo xeeladaha gelitaanka suuqa iyo wax ka qabashada caqabadaha fududaynta ganacsiga	- In la sameeyo qiimaynta kharashaadka gelitaanka suuqyo cusub ee gobolka (Dalalka Badweynta Hindiya – Mauritius, Seychelles, iyo Madagascar, iyo dawladdaha ku yaal xeebaha Bariga Afrika – Mozambique iyo Tanzania)	- Daraasadaha gelitaanka suuqa ee wadamada la ogaaday	- Ka warqab weyn ee kharashka iyo faa'iidooyinka gelitaanka suuqyo cusub	MoCI oo la shaqaynaysa ganacsiyada waaxda gaarka ah	Banaanka – World Bank
Fursadaha					
Bogga Xariirka macluumaadka ganacsiga dhijitaalka ah oo la aasaasay oo ka hadlaya caqabadaha fududaynta ganacsiga	- Balaarinta bogga macluumaadka ganacsiga ee jira si loo bixiyo qaab lagu aqoonsanayo caqabadaha fududaynta ganacsiga	- Soo bandhigida hal daaqad elektaroonik ah si loo horumariyo maamulka kastamka iyo hufnaanta	- Waqtiga iyo kharashka ganacsiga oo yaraaday	MoCI oo la shaqaynaysa wakaalado kala duwan isla xiriira	Banaanka – World Bank, Trade Mark Africa
Habka la dejiyay ee isku duwidaha fududaynta ganacsiga	- In la xoojiyo awoodda iyo go'aan-qaadashada guddiga fududaynta	- Tirada arrimaha la xiriira ganacsiga ee lagu xalliyay NTFC	- Deegaanka ganacsi oo la hagaajiyay taasoo kor u qaadaysa awoodda	MoCI oo la shaqaynaysa ganacsiga gaarka ah iyo	Isku-dhafan – Miisaaniyadda DFS, UNECA,

	ganacsiga qaranka Soomaaliya (NTFC).		Soomaaliya u leedahay inay wax dhoofiso oo ay hesho suuqyo cusub	dhammaan hay'adaha dawladda ee la xiriira ganacsiga	Trade Mark Africa
--	---	--	--	--	----------------------

Tiirka 7: Xoojinta awoodda lagu gaarsiinayo Istaraatiijiyadda Dhaqangelinta AfCFTA ee Qaranka Soomaaliya

Falanqaynta xaaladda

Hay'adaha Deegaanka ee Soomaaliya ayaa weli ku jira marxaladda hore ee dhanka horumarka, lehna awood xaddidan iyo iskudubarid si loo soo saaro ajendaha is-dhexgalka gobolka ee hoos yimaada AfCFTA . Tan waxaa ka mid ah xogta dhexe ee dalka oo daciif ah iyo maamulka istaatistikada. Burburkii dowladdii 1991 ka dib, Soomaaliya waxaa soo martay dowlad la'aan daba dheeraatay ilaa 2004. Dowlad ku meel gaar ah ayaa dhaashay 2004 – 2012. Ilaa 2012, DFS – Dowladdii KMG ka dib – waxay dhismay hay'ado iyo maamul awood leh , gaar ahaan Muqdisho. . Si kastaba ha ahaatee, waa lama huraan, tani waa mid xaddidan oo xaddideysa marka la eego iskahorimaadyada socda iyo ka hor burburkii dhammaan hay'adaha dowliga ah.

Sidaa darteed, NDP-9 wuxuu si gaar ah u qeexayaa horumarinta kartida hay'adaha oo ah muhiimad is-goys ah lama huraanka ah, iyadoo raadinaysa bixinta adeegyada maamul cadaalada ah oo hufan. Tiirka 1aad wuxuu qeexayaa faragelinta lagu xoojinayo awoodda dawladda, oo ay ku jiraan hawlaha dawladda asaasiga ah, dawladda hoose, iyo hay'adaha siyaasadda ee khuseeya. Tan waxaa ka mid ah mid diiradda saaraya samaynta siyaasad ku salaysan cadday oo la xoojiyay, iyadoo la eegayo caqabadaha xogta.

Caqabadaha la xiriira ganacsiga

Awood xaddidan ee hawlaha ganacsiga la xiriira

Waxaa jira baaq cad iyo baahi loo qabo dhisidda awoodda ballaaran ee dhowr oo la xiriira shaqooyin ganacsi MOCI iyo DFS. Awoodda hay'adaha Soomaaliya si ay u horumariyaan oo ay si hufan uga wada xaajoodaan heshiisyada ganacsiga la xiriira, iyo hirgelinta siyaasadda ganacsi, istaraatiijiyadaha, dib-u-habaynta, iyo xeerarka iyo halbeegyada ganacsiga - guud ahaan DFS iyo dawladda-goboleedyada - ayaa ah mid heerkooda hooseeya. Tani waxay saamayneysaa xawaaraha iyo waxtarka ansixinta, gorgortanka, iyo hirgelinta Soomaaliya ee AfCFTA , WTO, EAC iyo COMESA. Kaalmo farsamo iyo tayayn ayaa looga baahan yahay dhammaan wasaaradaha iyo hay'adaha dawladda ee la xiriira ganacsiga. Meelaha gaarka ah ee u baahan bartilaameed iyo tageero dheeraad ah waxaa ka mid ah:

- Ansixinta dhammaan heshiisyada ganacsiga la xiriira
- Shaxda tariifada ee badeecadaha iyo adeegyada AfCFTA
- Ka qaybqaadashada wax ku oolka ah ee wada xaajoodyada AfCFTA II ee socda
- Fahamka iyo diiradda saaridda suuqa Afrika (marka la eego ganacsiga soo jireenka ah ee Soomaaliya ee ka baxsan qaaradaha)

Madal isku xirka ganacsiga xadidan (Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka)

Soomaaliya waxay samaysay madasha fududaynta ganacsiga qaranka sanadka 2020 – Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka (NTFC). Xubinnimadeeda haddii ay ka kooban tahay hay'adaha ganacsiga ee la xidhiidha ganacsiga dowlada iyo kuwa gaarka ah leyahay. Bilowgii, madashu waa

daciif sababtoo ah wada-shaqeyn la'aanta ka dhaxaysa wakiilada guddiga oo ilaa hadda aan waxtar u lahayn fududeynta hirgelinta istaraatiijiyada ganacsiga iyo dib-u-habaynta. Waxa kale oo lagu xaddiday hab iskudubarid kaliya, iyada oo aan lahayn wax awoodo go'aan qaadasho ah.

Si ay u noqoto mid wax ku ool ah, NTFC waxay u baahan tahay in la xoojiyo oo la siiyo awood go'aan qaadasho cad. Tusaalooyinka dhaqanka wanaagsan ee EAC waa guddiyada isku xirka ganacsiga qaranka kuwaas oo ah dhaqaajiyaha ugu muhiimsan ee dib u habaynta (dib u habaynta ganacsiga EAC) iyo dhawaanahan, waxa lagu taliyay iyadoo la racaayo AfCFTA abuurista isku darka madasha isku xirka AfCFTA iyo madasha ganacsiga qaranka ee jira. Tusaalooyinka gobolka, guusha madasha isuduwidda waxay ku xiran tahay kheyraad wax ku ool ah (caawin farsamo iyo maaliyadeed).

horumarin la'aanta kaydka dhaxe ee ganacsiga

In kasta oo ururinta xogta ganacsiga ee tirakoobku ay soo hagaagtay sannadihii la soo dhaafay, Soomaaliya waxa ka maqan kayd xog ganacsi oo midaysan oo dhijitaalka ah . Tani waxay tilmaan u tahay xog ururinta ba'an iyo caqabadaha maaraynta tirakoobka ee ka jira guud ahaan DFS.

Ururinta iyo maaraynta xogta la xidhiidha ganacsiga waa la kala daadsashay oo waxayna ku kala firdhisanyihiin wasaaradaha iyo hay'adaha dawladda ee xiriirka la leh ganacsiga, iyada oo aan la hayn isku xirka iyo awoodda kaydinta xogta iyo habaynta xogta. Hay'adda daqliga Canshuuraha ee Soomaaliya – oo si dhow ula shaqeeya MOCI – ayaa maamusha xogta ganacsiga ee ugu weyn (soo dejinta/dhoofinta iyo dhammaan howlaha la xiriira). Bankiga dhexe ee Soomaaliya ayaa sheegay in xogta ganacsiga laga heli karo madalo kale, balse ay tahay xog uruurin kala duwan oo u baahan in dibadda loo soo saaro. Hab-dhaqannada hadda jira waxay dhibaato ku abuuraan helista iyo aragtida xogta ganacsiga oo dhammaystiran iyo mid dhexe taasoo sahlaysa fududaynta ganacsiga qaranka.

Fursadaha hoos yimaada AfCFTA

Helitaanka khabiirto farsamo & daneynta deeq bixiyayaasha si ay u taageeraan awoodda dhisidda

Soomaaliya waxay leedahay qurbo-joog aad u tiro badan oo dhallinyaro iyo aqoon leh oo doonaya inay dib ugu laabtaan oo ay ka qaybqaataan horumarka oo ay buuxiyaan daldaloolooyinka awoodda, xirfadaha iyo isku-dubbaridka. Soomaaliya waxa kale oo ay ka faa'iidaysan kartaa khabaro badan oo Bariga Afrika ah oo khibrad u leh taageerada hirgelinta siyaasadda, dib-u-habaynta, iyo istaraatiijiyadaha la xiriirta ganacsiga, kuwaas oo ah EAC iyo AfCFTA .

Intaa waxaa dheer, waxaa jira fursado badan oo ay DFS ku doonayso inay ka faa'iidaysato danaha muhiimka ah ee ka imanaya deeq bixiyayaasha iyo beesha caalamka si ay Soomaaliya u siiyaan taageero farsamo iyo tayayn , gaar ahaan marka la eego ajendaha is-dhexgalka gobolka iyo AfCFTA . Tusaalooyinka muhiimka ah waxaa ka mid ah TMEA, ARSO, UNIDO iyo Bangiga Adduunka & IFC. Tusaale ahaan, Word Bank/IFC oo kaashanaysa Xarunta Siyaasadda Ganacsiga

ee Afrika, ayaa bilaabaya koorsooyin ganacsi oo online ah oo la siinayo shaqaalaha rayidka ah ee kala duwan ee wasaaradaha iyo hay'adaha ganacsiga ee Soomaaliya.

Faragelinta siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka, iyo natiijooyinka

Shaxda 21 ee hoose waxa ay qeexaysaa tallabooyinka siyaasadda ee la soo jeediyay, wax-soo-saarka, iyo natiijooyinka, ee ka soo ifbaxaya qiimaynta sare ee awoodda hay'adaha Soomaaliya si ay u loo gaarsiyo Istaraatiijiyadda Hirgelinta Qaran ee AfCFTA .

Shaxda 22: Awoodda & Iskudubarid Tallaabooyinka Siyaasadda, Wax-soo-saarka & Natiijooyinka

Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijada	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
- Ogaanshaha daldaloolada awoodda ee ku xiran Wajiga II ee wadaxaajoodka AfCFTA - Tayaynta iyo balaarinta tababarada ku saabsan siyaasada la xiriirta ganacsiga ee wasaaradaha iyo hay'adaha DFS	- Shuruudaha kaalmada farsamo ee la aqoonsaday ee gorgortanka Wajiga II - Kordhinta tirada shaqaalaha rayidka ah ee DFS oo helaya horumarinta tayaynta ganacsi	Awoodda la hormariyay ee Soomaaliya si ay si hufan uga qayb qaadata wada xaajoodka iyo hirgelinta AfCFTA	MoCI oo la shaqaynaysa UNECA	Dibadda - UNECA
Raadi maalgelin si loo taageero kaalmada farsamada ee NTFC	Maalgelinta la hubiyay iyo kaalmada farsamo ee meesha taal	Iskudubarid wax ku ool ah oo badan oo siyaasada ganacsiga ah	MoCI oo la shaqaynaysa UNECA	Dibadda - UNECA
MOCI si ay ula shaqeyso Xafiiska Tirakoobka Qaranka si ay u horumariso qaab-dhismeed warbixineed dhijitaalka & mid dhexe oo xogta ganacsiga ah	Xogta ganacsiga oo la cusboonaysiiyay	Aragtida iyo tayada xogta ganacsiga Soomaaliya oo la hormariyay taasoo wargelinaysa siyaasadda & hirgelinta wax	MoCI oo la shaqaynaysa SNBS iyo UNCTAD	Isku dhafan - Miisaaniyadda DFS, UNCTAD, ITC

		ku oolka ah ee AfCFTA		
Ogaanshihaya khibradaha ganacsiga, maalgashiga, iyo warshadaha qurbajoogta si loo fududeeyo hirgelinta istaraatiijiyadaha ganacsiga ee qaranka iyo AfCFTA.	Waxay diyaarisay xog-ururin aqooneed oo Soomaaliyeed oo buuxin karta baahideeda dhinaca farsamada	Helitaanka kaalmada farsamo ee muhiimka ah oo la hormariyay si loo hirgeliyo siyaasadda AfCFTA	MoCI oo la shaqeysa SOMINVEST iyo Wasaaradda Arrimaha Dibadda & Iskaashiga Caalamiga	Isku dhafan - Miisaaniyadda DFS, IFC, FCDO
Aqoonsiga fursadaha logu faaideeysanaayo khubarada is dhexgalka gobolka Afrika si ay u taageeraan hirgelinta Istaraatiijiyadda Qaran ee Soomaaliya ee AfCFTA	Koox khubara ah ayaa loo ogaaday inay taageeraan dhinacyada kala duwan ee habka fulinta AfCFTA	Helitaanka kaalmada farsamo ee muhiimka ah oo la hormariyay si loo hirgeliyo siyaasadda AfCFTA	MoCI oo la shaqaynaysa UNECA	Isku-dhafan – Miisaaniyadda DFS, UNECA
Aqoonsiga mudnaansiinta daldaloolooyinka kaalmada farsamo oo ay maalgelin karaan deeq-bixiyayaasha/bulshada caalamiga ah	Kaalmada farsamada waxaa ka go'an in lagu taageero hirgelinta AfCFTA	Horumarinta AfCFTA ee Soomaaliya	MoCI	Gudaha – Miisaaniyadda DFS

Tiirka 8-aad: Kobcinta awoodda Soomaaliya ee wada-xaajoodka Marxaladda II ee habmaamuska AfCFTA

Qaybtani waxa ay si toos ah u eegaysaa arrimaha muhiimka ah – caqabadaha iyo fursadaha – ee u baahan in wax laga qabto si loo fududeeyo ka-qaybgalka waxtarka leh ee Soomaaliya ee wada-xaajoodka Hab-maamuuska Wajiga II ee AfCFTA . Wajigan labaad waxa uu daboolayaa dhinacyadan ganacsi ee soo socda: Xuquuqda Hantida Garaadka (IPRs), Maal-gashiga, Siyaasadda Tartanka, Ganacsiga Dhijitaal ah, iyo Haweenka iyo Dhallinyarada Ganacsiga.

In kasta oo Soomaaliya aysan wali ansixin AfCFTA , qodobbada AfCFTA ayaa wali u oggolaanaya dhinacyada aan dowliga ahayn, sida Soomaaliya, in ay ka qaybgalaan wada-xaajoodyada wajiga labaad. Tani waa in la dedejiyo hannaanka iswafajinta ee u dhexeeya dawladaha ansixiyay AfCFTA iyo kuwa aan weli ansixin.

Doorashada koowaad waa in Soomaaliya ay ansixiso AfCFTA oo ay bilawdo hannaanka ay ku toosinayso siyaasaddeeda ganacsiga iyo maalgashiga qaranka, sharcigeeda, xeerarkeeda, iyo halbeegyada AfCFTA . Dariiqa ugu dhaqsiyaha badan ayaa noqon doona in la dhamaystiro ka mid noqoshada Soomaaliya ee EAC oo horey u lahayd hannaan la dajiyay oo la isku waafaqsan yahay oo saddex meelood labo meel ka mid ah dalalka qaaradda ee hoos imaanaya TFTA kaas oo isu keena EAC, COMESA iyo SADC.

Hab-maamuuska Xuquuqda Hantida caqliga

IPR-yadu waa dhul dabiici ah, taas oo macnaheedu yahay in sharciyada qaranku ay nidaamiyaan shuruudaha helitaankooda, dayactirkooda, iyo dhaqangelintooda¹⁴⁹. Sharciyada hantida garaadka (IP) waxaa laga yaabaa in loo isticmaalo sidii qalab lagu kiciyo hal-abuurnimada iyo fududaynta horumarka iyada oo loo marayo muujinta iyo wareejinta aqoonta iyo aqoont farsamo iyo xirfad.

Shirkadaha Afrikaanka ah ma diiwaan gashan hanti aqooneed oo ku filan, qaaradduna waa macaamiil saafi ah ee IP-ga la dhoofiyo. Afrika waxa ay caalamka kaga jirtaa tirada shatiyada diiwaan gashan, iyada oo diiwaan gashan kaliya 1,330 shatiyo ay leeyihiin dadka degan 2017, marka la barbar dhigo mid sare oo ah 592,508 ee Aasiya¹⁵⁰. Intaa waxaa dheer, shatiyada waxaa si joogta ah u diiwaan gashan dadka aan daganeyn marka loo eego dadka deegaanka¹⁵¹. Saamaynta saafiga ah waa hal-abuurnimo la'aanta ee heerarka guud iyo midka la soo isticmaalay taas oo iyana saameynaysa wax soo saarka iyo korsashada tignoolajiyada.

Hantida caqliga ee AfCFTA

Qodobka 4aad ee heshiiska AfCFTA wuxuu qeexayaa iskaashiga dhinacyada gobolka ee maalgashiga, xuquuqda hantida garaadka iyo siyaasadda tartanka. Ku darida maalgashiga, IPR-yada iyo siyaasadda tartanka ee qaab dhismeedka AfCFTA waa mid ku habboon. IPR-da liidata iyo nidaamyada maalgashiga iyo dhaqamada ka soo horjeeda tartanka waxay wiiqi karaan

¹⁴⁹<https://www.un.org/africarenewal/magazine/january-2021/afcfta-how-intellectual-property-rights-can-help-create-jobs>

¹⁵⁰Madden (2020) Jaantuska toddobaadka: Siyaasadaha shatiga iyo saamaynta ay ku leeyihiin hal-abuurka Afrika; Brookings Africa Taxanaha diiradda

¹⁵¹ Ibid

faa'iidooyinka ganacsiga xorta ¹⁵². Dhamaystirka Hab-maamuuska IPRs waxa uu hayaa ballan-qaadka nidaamka IP-maxaliga ah, keligiis ah, isku-xirka iyo Afrika-dhexdhexaad ah. Ilaalinta wax ku oolka ah iyo kor u qaadida IPR waa qayb muhiim ah oo ka mid ah warshadaynta iyo isbeddelka dhaqaale ee dhaqaalaha Afrika.

Waxaa jira dhowr qaab-dhismeedka hantida garaadka ee Afrika heer qaarad, gobol iyo heer qaran. Kuwaas waxaa ka mid ah soo jeedinta Xafiiska Hanti-Garaadeed ee Pan-Afrika, Ururka Hanti-Garaadka ee Gobolka Afrika (ARIPO), Ururka Hanti-Garaadka Afrika (Organisation Africaine de la Propriété (OAPI)), Siyaasadda Hanti-Garaadeed ee Gobolka Bariga Afrika ee ka faa'iidaysiga la xiriira cafimaadka dadweynaha ee WTO-Safarka iyo Qiyaasta Sharciyada Hantida Garaadka ee Qaranka iyo Siyaasadda IP ee Suuqa Guud ee Bariga iyo Koonfurta Afrika (COMESA).

Tilmaamaha shuruudaha lagu sameeyay ee Afrika waxaa sidoo kale bixiya ARSO. Kuwaas waxaa lagu daabacay si ay u caawiyaan gobolka iyo hay'addaha aan dawliga ahayn xaqiijinta arrimaha IP-ga. ¹⁵³

Hay'adaha baahsanaanta leh ayaa tilmaan u ah awoodda is-daba-jooga ah ee iman karta iyo jaahwareerka lama huraanka ah ee ay ku keento ganacsiga deegaanka. Hab-maamuuska AfCFTA IPR wuxuu siinayaa Dawladaha xubnaha ka ah Midowga Afrika fursad ay ku milicsadaan sida ugu wanaagsan ee lagu gaari karo isku xirnaanta siyaasadeed gudaha iyo kuwa ka mid ah hal abuuradaan. Tani waxay iswaafajin kartaa muuqaalka kala qaybsanaanta IP-ga ee maanta iyada oo la ilaalinayo siyaasadda qaranka ee arrimaha muhiimka ah, xoojinta qeybaha wadaxaajoodka Afrikaanka ee golyaasha caalamiga ah iyo xitaa caawinta kicinta wada xaajoodyada caalamiga ah ee hadda xiran ee ku wajahan xariiqda dhamaadka ¹⁵⁴.

Waa maxay sababta habmaamuska IPR uu muhiim u yahay

- Hab-maamuuska IPR wuxuu ka caawin karaa Dawladaha xubnaha ka ah AU inay hubiyaan in siyaasadda IP loo isticmaalo qaab taageeraya yoolalka horumarineed ee Afrika.
- Habmaamuska IPRs ee AfCFTA wuxuu siinayaa waddamada xubnaha ka ah Midowga Afrika fursad ay ku kala hormariyaan dhinacyada faa'iidada isbarbardhigga ah ee waddamada Afrika ee aaladda IP-ga caalamiga ah.
- Intaa waxaa dheer, waxaa loo isticmaali karaa si kor loogu qaado xeerarka IP iyo halbeegyada lagu jaangooyay heerka warshadaha ee qaaradda oo waafaqsan ujeedooyinka AfCFTA.
- Hab-maamuuska IPR waxa uu u adeegi karaa mid horseeda wareejinta teknoolojiyadda, fidinta tignoolajiyada iyo isbeddelka dhaqaale ee dhaqaalaha Afrika oo laga bilaabo mid ku salaysan kheyraadka, una guuro mid aqoon, xog, iyo fikrado horseeda ¹⁵⁵.

Bishii Maajo 2021, Guddiga Xuquuqda Hantida Garaadka waxaa aasaasay Golaha Wasiirada Ganacsiga iyo Xisbiyada Qaranka si ay u fududeeyaan gorgortanka Hab-maamuuska IPRs. Kulankiisii ugu horreeyay ee Sebtembar 2021, Guddigu waxa uu qaatay Shuruucda Tixraaca iyo

¹⁵²https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2020/04/article_0005.html

¹⁵³ Primary data

¹⁵⁴Wendland (2020) Xeerka Qabyada ah ee Xuquuqda Hantida Caqliga ee Heshiiska Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA): Faahfaahinta Kheyraadka Hiddaha, Aqoonta Dhaqanka iyo Odhaahyada Dhaqanka

¹⁵⁵https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2020/04/article_0005.html

Hababka Wada-xaajoodka Hab-maamuuska IPRs. ¹⁵⁶Guddigu waxa kale oo ay go'aansadeen in ay qabtaan hawlo kor loogu qaadayo awoodda arrimaha muhiimka ah ee la xiriira IPRs si loogu diyaariyo wada-xaajoodka iyo horumarinta Hab-maamuuska IPRs. ¹⁵⁷Wada-xaajoodayaashu waxay ka faa'iidaysan doonaan shaqadii ay hore u qabteen Bulshooyinka Dhaqaalaha Gobolka Afrika (RECs) iyo ururro Afrikaan ah oo u heellan inay la tacaalaan IPR. Waxaa jirta fursad hadda lagu horumarinayo hab nidaamsan oo dhammaystiran oo iskumilan arrimaha IPR-ka oo lagu daro ajandaha AfCFTA .

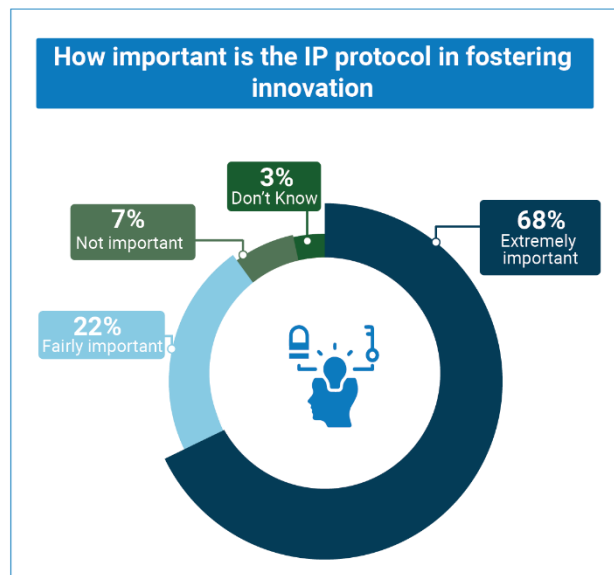
Habka DFS ee ku wajahan hantida garaadka

Hadda ma jirto siyaasad ama hay'ad loo aasaasay inay maamusho ama ku dhaqangeliso hantida aqooneed ee Soomaaliya. Waxa jira waa sharcigii sumadda ee 1955 ee duugoobay, kaas oo wax laga beddelay 1975 iyo 1987, iyada oo la qorsheeyey in la helo sharci qabyo ah oo IP ah iyo xafiis. Marka la eego in Soomaaliya aysan weli xubin ka ahayn WTO, ma aysan awoodin in ay qaadato sharciyada WTO ee IP. Sidaas awgeed, Soomaaliya waxay u baahan tahay taageero mug leh xagga a) aqoonsiga mudnaanta IP-ga taasoo ku wargelinaysa siyaasaddeeda, istaraatiijiyaddeeda iyo qaab-dhismeedkeeda sharci ee IP, b) kgorortanka qaab-dhismeedka IP-ga ee AfCFTA iyo EAC (marka hababka ansixintu ay dhammaystirnaan), iyo c) taageerada horumarinta qaab-dhismeedka IP-ga hay'ad iyo sharci labadaba.

Aragtida waaxda gaarka loo leeyahay ee hantida garaadka

Sahanka aragtiyaha ganacsiga gaarka loo leeyahay ee istiraatiijiyaddan ayaa soo jeedinaysa in ganacsatada Soomaaliyeed (90%) - ee Soomaaliya iyo qurbaha - ay u tixgeliyaan hab-maamuuska hantida aqooneed mid muhiim u ah kobcinta hal-abuurka (eeg Jaantus 37). Waxaa muhiim ah in wada-xaajoodayaasha FSG ay kala tashadaan ganacsiga gaarka ah oo ah waxa ay Soomaaliya ku soo bandhigtay wada-xaajoodka hab-maamuuska IPR.

Jaantus 34: Private sector perceived importance

¹⁵⁶<https://au-afcfta.org/trade-areas/intellectual-property-rights-iprs/>

¹⁵⁷ibid

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Shaxda 22 ee hoose waxay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya - caqabadaha iyo fursadaha - iyo soo jeedinta waxqabadyada siyaasadda, natiijooyinka iyo natiijooyinka ka soo baxay wadatashiyo lala yeeshay daneeyayaasha muhiimka ah ee ku wajahan ka qaybgalka wax ku oolka ah ee Soomaaliya ee wada xaajoodyada hab-maamuuska IPRs.

Shaxda 23: Arrimaha Hab-maamuuska IPRs ee la aqoonsaday, Tallaabooyinka Siyaasadda La Soo Jeediyay, wax soo saarka & Natiijooyinka

Arrimaha la aqoonsaday	Tallaabooyin ka siyaasadda la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijada	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
Sharciga IP-ga ee hadda jira iyo qaab-dhismeedka sharciyeed waa duugoobay	Dejinta istiraatiijiyad da IP-ga iyo qaab-dhismeedka sharciga	Istaraatiijiyad da IP iyo sharciga	Waxay abuurtaa jawi ku habboon hal-abuurka iyo warshadaynta	MoCI oo la shaqaynaysa Ururka Hanti-Garaadka ee Gobolka Afrika (ARIPO)	Dibadda – ARIPO, World Intellectual Property Organisation (WIPO), WTO
Ma jirto cid meesha joogta si ay u maamusho oo u IP	Qiimee hay'adda ugu habboon si loo habeeyo qaybta, iyada oo wax ka baranaya tusaalooyinka gobolka	IP-ga la aasaasay	Waxay abuura jawi deggan oo la saadaalin karo hal-abuurnimada iyo ilaalinta xuquuqda IP-ga	MoCI oo la shaqaynaysa ARIPO	Gudaha – Miisaaniyad da DFS
Wacyigelinta AfCFTA IP habmaamuska guud ahaan DFS	MOCI waxay qabanqaabisaa aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda dhaxdeeda iyo dibaddaba si	Warqada gorgortan oo la ansixiyay	Mawqif midaysan oo ka dhan ah qaybaha dowlada iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee siyaasadda AfCFTA IP	MoCI	Gudaha – Miisaaniyad da DFS

	ay u ansixiyaan gorgortanka IP-ga				
Fursadaha					
Wadaxaajoody ada siyaasadda tartanka AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saameyn ku yeelan karto	Identify IP priorities that would a) inform Somalia's IP policy and strategy b) support in negotiating frameworks for AfCFTA & EAC c) support the development of both institutional and regulatory IP frameworks	Dukumeenti qeexaya mudnaanta AfCFTA ee Soomaaliya iyo mowqifka gorgortanka	Ka qaybqaadasha da wax ku oolka ah ee gorgortanka borotokoolka IP ee AfCFTA	MoCI oo la shaqaynays a ka qaybgalka SOMINVEST	Gudaha – Miisaaniyad da DFS

Hab-maamuuska Maalgashiga

Maalgelinta tooska ah ee dibedda (FDI) ee Afrika waxay gaartay \$83 bilyan 2021 - rikoor - laga bilaabo \$ 39 bilyan sanadka 2020. ¹⁵⁸Tani waxay ka dhigan tahay 5.2% FDI-da adduunka. ¹⁵⁹Iyadoo ay dib uga soo kabanayso 3% 2017, saamiga FDI-da caalamiga ah ee Afrika soo jiidata ayaa ah mid hooseeya. ¹⁶⁰Sannadkii 2020, UNECA waxay samaysay daraasad si ay fahamto wadayaasha maal-gashiga Afrika gudaheeda. Daraasadu waxay waxaa lagu ogaaday in furfurnaanta ganacsiga, kaabayaasha dhaqaalaha iyo waxqabadka saadka iyo jawiga ganacsigu ay saameeyaan soo jiidashada maalgashiga Afrika. ¹⁶¹Iyadoo lagu salaynayo caddaymaha jira, daraasaddu waxay hoosta ka xariiqaysaa xiriirka ka dhexeeya maalgashiga iyo ganacsiga Afrika, haddii la isku dayo in la hubiyo in ganacsiga iyo maalgashiga si wadajir ah loo fududeeyo iyada oo loo marayo siyaasado iyo xeerar khuseeya.

Qulqulka FDI-da Afrika waxaa u badan maal-gashi ka yimid meel ka baxsan qaaradda oo leh macluumaad kooban oo laga heli karo qulqulka FDI-da Afrika gudaheeda. Si kastaba ha ahaatee, maalgashiga Afrika dhexdeeda ayaa sii kordhaya. AfDB waxay ku qiyaastay in intii u dhaxaysay 2006 iyo 2016, maalgashiyada cagaaran ee Afrika dhexdeda ahi ay kordheen USD 4 bilyan ilaa

¹⁵⁸UNIDO (2022) Warbixinta Maalgelinta Adduunka

¹⁵⁹Ibid

¹⁶⁰Ibid

¹⁶¹UNECA (2020) Daqajiyasha kor u qaadaya qulqulka Afrika ee ku wajahan isbeddelka Afrika

USD 10 bilyan, halka tirada isku darka gobolada iyo iibsashada ay labanlaabmeen, taas oo ka korortay 238 heshiis 2006 ilaa in ka badan 418 ee 2016. Marka loo eego ¹⁶² Financial Times data, qiimaha maalgashiga cagaaran ee gudaha Afrika ayaa kordhay 6% intii u dhaxaysay 2016 iyo 2021, taasoo ka dhigan 15% wadarta FDI ee Afrika 2021. ¹⁶³Maalgashiga Afrikada dhexdeeda waxaa waday shirkado ganacsi oo gaar loo leeyahay iyo xaalado badan, ayaa la sameeyay oo la xiriirta (i) is dhexgalka gobolka iyo (ii) dadaallada qaran ee lagu hagaajinayo jawiga maalgashiga. Waxaa jira tusaalooyin badan oo kuwan ah - Shoprite checkers, MTN, Standard Bank oo ka socda Koonfur Afrika, Dangote Cement oo ka socda Nigeria hadii la magacaabo dhowr. Dadka sii kordhaya, gaar ahaan dabaqadda dhexe, ayaa sidoo kale ku dhiirrigaliyay maalgashadayaasha Afrika inay ka soo baxaan suuqyadoodii caadiga ahaa ee gudaha iyo gobolka oo ay u galaan qaybaha kale ee qaaradda. Si kastaba ha ahaatee, inta badan FDI-da u soo qulqula Afrika ayaa weli ka imanaya meel ka baxsan qaaradda.

Sida ku cad AfCFTA , isdhexgalka qoto dheer (ka badan ganacsi) ayaa la filayaa inuu si weyn kor u qaado FDI ee Afrika, taasoo u oggolaanaysa maalgashadayaasha inay helaan hal suuq oo midaysan oo 1.3 bilyan oo qof ah. Sida laga soo xigtay cilmi-baaris dhowaan uu sameeyay bangiga adduunka, FDI-da Afrika ayaa la filayaa inuu kordho inta u dhaxaysa 111 - 159%, taasoo ka dhalatay labadaba kor u kaca FDI-da Afrika dhexdeeda (inta u dhaxaysa 54 - 68%) iyo kor u kaca FDI ee Afrika soo galaya marka laga reebo adduunka (inta u dhaxaysa 86 - 122%).¹⁶⁴

Maalgelinta AfCFTA

Qodobka 4c ee AfCFTA wuxuu qeexayaa ujeedada gaarka ah ee iskaashiga maalgashiga.¹⁶⁵ Sidan oo kale hab-maamuus gaar ah oo ku saabsan maalgashiga ayaa laga gorgortamayaa wajiga II. Qodobka 3aad ee hab-maamuuska ganacsiga ayaa tilmaamaya ujeedo gaar ah oo lagu kobcinayo maalgashiga gudaha iyo dibadda ¹⁶⁶. AfCFTA waxay higsaneysaa inay sii qoto dheereyso xiriirka dhaqaale ee ka dhexeeya wadamada Afrika iyadoo laga wada xaajoonayo qodobbada loogu talagalay in lagu kordhiyo maalgashiga laba geesoodka ah. Hab-maamuusku waxa la filayaa in uu dejiyo qaab-dhismeed sharci qaaradeed oo hufan oo iswaafajiya oo ku saabsan maalgashiga kaas oo khuseeya danaha Dawladdaha iyo maalgashadayaasha.

Inta badan wadamada Afrika waxay ka wada xaajoodeen heshiisyo maalgashi oo laba geesood ah (BITs) dhexdooda iyo wadamada aan Afrikaanka ahayn. Qiyaasaha qaar ayaa tilmaamaya in wadamada Afrika ay saxiixeen in ka badan 1,000 BITs taasoo u dhiganta 27% tirooyinka caalamiga ah ee la saxiixay¹⁶⁷. Guud ahaan, kuwani waxay ujeedoodu tahay in la fududeeyo qulqulka iyo in la baabi'iyo xayiraadaha maalgashiga ee ka dhexeeya dalalka; iyo in la siiyo meel bannaan iyo/ama hab lagu xalliyo khilaafaadka la xiriira maalgashiga ee ka dhex dhalan kara hay'a daha dalalka saxiixay¹⁶⁸.. BIT-yada ayaa loo tixgaliyay inay shardi u tahay maalgashiga FDI ee qaaradda

¹⁶² AfDB (2017) Maalgelinta Afrika ee Afrika - Aragtida koowaad

¹⁶³ Financial Times Ltd, fDi Suuqyada (www.fdimarkets.com)

¹⁶⁴ World Bank Group, *Making the Most of the African Continental Free Trade Area, Leveraging Trade and Foreign Direct Investment to Boost Growth and Reduce Poverty* (2022).

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099305006222230294/pdf/P1722320bf22cd02c09f2b0b3b320afc4a7.pdf>

¹⁶⁵ AfCFTA Treaty

¹⁶⁶ AfCFTA trade in services protocol AfCFTA habmaamuska ganacsiga adeegyada

¹⁶⁷ Yao (2014) Third World Resurgence No. 290/291, October/November 2014, pp 5-7

¹⁶⁸ ODI (2020) Wadaxaajoodiyada maalgashiga AfCFTA: Qoraallada fikradaha

marka loo eego khatarta la xiriirta jawiga maalgashiga. Waxaa jira cadeymo kooban oo ku saabsan in BITs ay wax ku ool u ahaayeen soo jiidashada maalgashiga qaaradda¹⁶⁹. Daraasado ku saabsan go'aamiyayaasha maalgashiga tooska ah ee shisheeye (FDI) waxay xaqiijinayaan in arrimo kale - sida xajmiga suuqa iyo kobaca, helitaanka kheyraadka dabiiciga ah, iyo tayada kaabayaasha adag iyo kuwa jilicsan - waxay u muuqdaan inay aad uga muhiimsan yihiin maalgashadayaasha marka loo eego heshiisyada maalgashiga marka la samaynayo go'aanka maalgashiga¹⁷⁰.

Wada-xaajoodka hab-maamuuska maalgashiga AfCFTA wuxuu bilaabmay Sebtembar 2021, ka dib markii la aasaasay Guddiga Maalgashiga ee Maajo 2021. **Qabyo-qoraalka eber ayaa hadda la sameeyay, iyo dowladaha Gobolka iyo kuwa aan dowliga ahayn waxay sameynayaan wadatashi heer qaran ah**, iyada oo la filayo qoraal kama dambays waqtiga ku haboon.¹⁷¹ Xoghaynta AfCFTA waxa ay sidoo kale fududaysay ka qaybgalka kobcinta kartida iyo ka qaybgalka daneeyayaasha gobolka si ay isu keento aragtiyaha ku saabsan arrimaha la doonayo in lagu wajaho ama lagu daro hab-maamuuska.¹⁷²

Hab-maamuuska Maalgashigu waxa uu ku salaysan yahay xeerka Pan-Afrika. Qodobbada muhiimka ah iyo meelaha diirada lagu saaray qabyo qoraalka waxaa ka mid ah:¹⁷³

- Horumarinta maalgashiga, fududaynta, iyo heerarka ilaalinta (Cutubka 2)
- Arrimaha horumarka la xiriira (Cutubka 3)
- Waajibaadka maalgashadayaasha (Cutubka 4)
- Habaynta hay'adaha (Cutubka 5)

Habka DFS ee ku aaddan maalgashiga

Soomaaliya ayaa sanadkii 2015-kii meel marisay sharciga maalgashiga shisheeye (FIL), kaasoo hadda la dhaqan geliyay, kaasoo ku saabsan ilaalinta iyo horumarinta maalgashiga shisheeye.

¹⁷⁴Sida uu qabo sharciga, waxaa mudnaanta la siinayaa maalgashiga shisheeye ee dhinacyada beeraha, xoolaha, kalluumaysiga, kheyraadka macdanta, iyo hawlaha warshadaha.¹⁷⁵ FIL waxuu dammaanad qaadayaa:¹⁷⁶

- Maalgashadayaasha ajnabiga ah waxay la siman yihiin maalgashadayaasha gudaha
- Magdhow cadaalad ah haddii ay dhacdo in lala wareego, dhexdhexaadinta caalamiga ah ee khilaafaadka u dhexeeya maalgashadayaasha iyo DFS
- Xaquuqda xawilaada faa'iidada iyo helitaanka sarifka lacagaha qalaad
- Maalgelinta iyo dhiirigelinta cashuuraha ee maalgashadayaasha shisheeye

¹⁶⁹ CCSI (2018) Qiimaha-iyo-Faa'iidooyinka-Maalgashiga-Heshiyada-Tixgelinta-Wax-ku-oolka ah-Gobollada; Warqadda siyaasadda CCSI Maarso 218

¹⁷⁰ ibid

¹⁷¹ <https://au-afcfta.org/trade-areas/investment/>

¹⁷² ibid

¹⁷³ AfCFTA, Hab-maamuuska Qabyo-qoraalka ah ee EBER ee ku saabsan Maalgashiga ee Heshiiska Aasaaska Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika, (2021) <https://www.tralac.org/documents/resources/cfta/4613-protocol-on-investment-to-the-agreement-establishing-the-afcfta-zero-draft-november-2021/file.html>

¹⁷⁴ <https://sominvest.gov.so/why-invest/>

¹⁷⁵ US Department of State, 2020 Investment Climate Statements: Somalia <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/somalia/#:~:text=The%20country%20passed%20an%20Investment,advantages%20and%20guarantees%20against%20expropriation>

¹⁷⁶ <https://sominvest.gov.so/why-invest/>

FIL waxay aasaastay Guddiga Maalgelinta Shisheeye (FIB) oo ah hay'adda dejinaysa siyaasadda maalgashiga ee ugu sarreysa dalka. Qodobka 6-aad ee FIL (2015) ayaa sidoo kale lagu aasaasay Xafiiska Horumarinta Maalgashiga Soomaaliya (SOMINVEST) , Wasaaradda Qorsheynta, Maalgashiga iyo Horumarinta Dhaqaalaha, oo ah hay'ad sharci ah si kor loogu qaado maalgashiga shisheeye, bixinta taageerada iyo adeegyada daryeelka kadib, u ololeeya si joogto ah si loo wanaajiyo. jawiga maalgashiga iyo sidoo kale dib u summadeynta Soomaaliya si wanaagsan.¹⁷⁷SOMINVEST waxay siisaa kaydka fursadaha maalgashi ee Soomaaliya, oo ay ku jiraan macluumaad faahfaahsan oo ku saabsan qaybaha muhiimka ah iyo waddooyinka maalgashiga, xeerarka iyo sharciga, si loo fududeeyo loona kobciyo qulqulka FDI.

Siyaasadda Maalgashiga Qaranka ee Soomaaliya iyo Istaraatiijiyada Dhiirigelinta Maalgashiga Qaranka (NIPS) ayaa sidoo kale hadda la diyaarinayaa/dhammaystirka waxaana la filayaa in la hirgeliyo 12ka bilood ee soo socda . Qaybaha gaarka ah ee xooga la saarayo waa beeraha, xoolaha, kalluumaysiga, qaybta warshadaha (qiimaha dheeriga ah), isgaarsiinta, iyo adeegyada maaliyadeed. Afrika gudaheeda, Soomaaliya waxay hadda hal BIT la leedahay Masar (1982). Waxa kale oo ay saxeexday Heshiiska Maalgelinta ee COMESA (2007) iyo COMESA-US TIFA (2001) (heshiisyada adeegyada maalgashiga).¹⁷⁸

Marka la dhammeeyo hab-maamuuska, Soomaaliya waxaa laga yaabaa in ay is waafajiso FIL/ xeerka maalgashiga - iyo qaabdhismeedka guud ee maalgashiga - iyo Hab-maamuuska Maalgelinta ee AfCFTA . Intaa waxaa dheer, waa in DFS dhamaystirto ansixinta EAC, waxa laga yaabaa inay ka faa'iidayso qaadashada xeerka maalgashiga EAC. Tani waxay hadda hagtaa maalgashiga gudaha ururka kastamka waxayna sidoo kale la jaan qaadaya xeerka maalgashiga COMESA ee hoos yimaada TFTA.

Aragtida ganacsiga gaarka ah ee maalgashiga

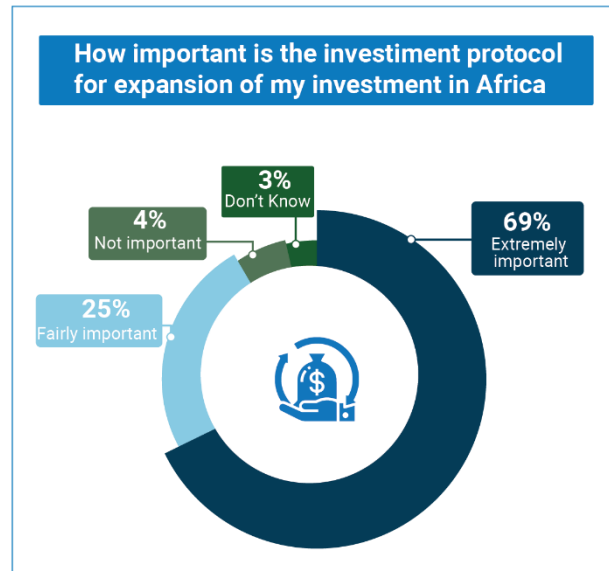
Xoojinta maalgashiga Afrika dhexdeeda – iyada oo loo marayo hab-maamuuska – waxa ay fure u noqon doontaa ballaarinta ganacsiyada Soomaalida ee suuqyada cusub iyo kuwa jira ee Afrika . Waxaa soo baxday in 94% shirkadaha la sahamiyey (Soomaaliya iyo qurbajooga Soomaalida) ay u arkaan hab-maamuuska maalgashiga mid muhiim ah, iyadoo 69% ay muujinayso muhiimaddeeda xad dhaafka ah, 25% ay u arkaan mid muhiim ah (eeg Jaantus 38). Waxaa la filayo tirada shirkadaha u arka inay aad muhiim u tahay inay ka sii badan yihiin. Tani waxay soo bandhigaysaa fursadaha isgaarsiinta dheeraad ah oo ku saabsan hab-maamuuska iyo fursadaha maalgashi ee la filayo inay horumariyaan ee horumarinta ganacsiyada Soomaaliyeed ee hoos yimaada AfCFTA .

¹⁷⁷Ibid

¹⁷⁸<https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/194/somalia>

Jaantus 35: ganacsiga gaarka loo leeyahay sida ay u arkaan muhiimada Hab-maamuuska

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Shaxda 24 ee hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya – caqabadaha iyo fursadaha – la soo jeediyay waxqabadyada siyaasadda, wax-soo-saarka, iyo natiijooyinka ka soo baxay qiimaynta sida ay Soomaaliya ugu diyaarsan tahay ka-qaybgal wax ku ool ah oo ku aaddan wada-xaajoodka Hab-maamuuska Maalgashiga ee socda.

Shaxda 24: Shaxda 25 : Arrimaha Hab-maamuuska Maalgashiga oo La aqoonsaday, Tallaabooyinka Siyaasadda La Soo Jeediyey, wax soo saarka iyo Natiijooyinka

Arrinta la aqoonsaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natijada	Lahaanshaha / hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
FIL waa la dhisay (qaab-dhismeedka sharciga) siyaasada iyo istaraatiijiyadaha maalgashigana waa la	Sameeynta borotokoolka maalgashiga AfCFTA heerka gorgortanka ee diiradda saaraya fursadaha FDI	Habmaam uska eAfCFTA ee maalgasha dayaasha iyo heerka ay	Iswaafajinta nidaamka maalgashiga Soomaaliya iyo maamulka qaaradda	SOMINVEST	Gudaha - Miisaan iyadda SOMINVEST

horumarinayaa, laakiin ma jirto khariidad cad oo ku saabsan sida kuwan loo waafajin doono borotokoolka AfCFTA ee maalgashiga	ee Afrika dhaxdeeda	taganyihii n			
Ma jirto hadda xeelad gaar ah ama la caddeeyey oo lagu soo jiito qurba-joogta Soomaaliyeed ee Afrika inay maalgashadaan	<ul style="list-style-type: none"> - Hubinta Siyaasadda Qurba-joogta Qaranka Soomaaliyeed (SNDP-22) ay ku jirto cutubka qaabka soo jiidashada maalgashiga qurba-joogta Afrika ee horumarinta istaraatiijiyad. - Dedejinta horumarinta siyaasadda maalgashiga qurbajoogta Soomaaliyeed 	Istaraatiiji yada maalgashiga qurbajoogta Afrika	Maalgashiga qurbajoogta Afrikaanka ah ee Soomaaliya oo kordhay	SOMINVEST oo la shaqaynaysa Wasaaradda Arrimaha Dibadda & Iskaashiga Caalamiga ah iyo Wasaaradda Qorshaynta & Iskaashiga Caalamiga ah	Gudaha – Miisaan iyadda DFS
wacyiga borotokoolka maalgashiga AfCFTA ee guud ahaan DFS	MOCI si ay u abaabusho aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo hishiiska gorgortanka maalgashiga	Warqad gorgortan oo la ansixiyay	Mawqif midaysan oo ka dhan ah qaybaha guud iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee siyaasadda maalgashiga AfCFTA	MoCI oo la shaqeysa SOMINVEST	Gudaha – Miisaan iyadda DFS
Fursadaha					

Wada-xaajoodyada hab-maamuuska maalgashiga ee AfCFTA oo socda oo ay Soomaaliya saamayn ku yeelan karto	In la qeexo meelaha mudnaanta u leh maalgashiga ee is waafajinta qaab-dhismeedka maalgashiga Soomaaliya iyo waxa la soo jeediyay AfCFTA	Dukumee nti qeexaya mudnaanta AfCFTA ee Soomaaliya iyo mowqifka gorgortanka	Ka qaybqaadasha da wax ku oolka ah ee wada xaajoodyada habmaamuska maalgashiga ee AfCFTA	MoCI oo la shaqaynaysa ka qaybgalka SOMINVEST	Gudaha – Miisaan iyadda DFS
--	---	---	--	---	-----------------------------

Habmaamuska tartanka

Isdhexgalka qoto dheer ee Afrika, oo lagu gaaro hoos u dhigista tariifadaha iyo caqabadaha aan tariifta ahayn, waxay u suurtagelisaa shirkadaha inay qaataan istiraatiijyo oo ay ku lug yeeshaan ganacsi ka gudbaya xuduudaha qaranka. Isku xirka ganacsiga xudduudaha ka gudba ayaa sidoo kale ah aasaaska horumarinta silsiladda qiimaha gobolka. Horumarradan, waxay timaaddaa baahida loo qabo in la qaato habab maamul ee suuqa gobolka iyo xitaa qaaradaha si loo hubiyo in dhaqamada xaddidan ama ka-hortagga dhaqamada tartanka ee leh saameynta xuduudaha aysan baabi'in faa'iidooyinkan. Sharciga tartanka waa qayb muhiim ah oo ka mid ah suuqa iyo, guud ahaan maamulka dhaqaalaha. Ujeeddadeedu waa in kor loo qaado tartanka, si kor loogu qaado natiijooyinka suuqa ee macaamiisha iyo shirkadaha.

Tartanka AfCFTA

Qodobka 4c ee AfCFTA wuxuu kaloo qeexayaa sida ay uga go'an tahay in la iska kaashado siyaasadda tartanka. Hab-maamuuska tartanka waa muhiim si loo hubiyo in AfCFTA faa'iidooyinka fududeeynta iyo isdhexgalka aan la diidin. Mid ka mid ah ujeedooyinka guud ee AfCFTA ¹⁷⁹waa in kor loo qaado tartanka dhaqaalaha wadamada xubnaha ka ah qaaradda iyo suuqa caalamiga ah. Runtii, Hab-maamuuska Adeegga Ganacsiga waxa uu ka kooban yahay qodobbo la xiriira keli-talisyada iyo -dhaqamada ganacsi ee tartanka ka soo horjeeda ¹⁸⁰.

Siyaasadda tartanka ee Afrika si xawli ah ayay u horumaraysaa, dawladaha xubnaha ka ahina waxay yeelan doonaan agab badan oo ay ku sameeyan, maadaama waddamo badan oo Afrikaan ahi ay soo saareen ama ay ugu guda jiraan soo bandhigida sharciga tartanka. Qaar ka mid ah wadamada Afrika, sida Koonfur Afrika iyo Kenya, ayaa leh sharci tartan oo si wanaagsan loo horumariyay iyo dhaqan gelinta firfircoonida leh, Koonfur Afrika oo leh sharci tartan muddo labaatano sano ah, sidoo kale waxay leedahay sharci aad u ballaaran ¹⁸¹. Saxiixa heshiiska AfCFTA waxa uu u muuqdaa mid u horseeday Ghana, mid ahaan, si ay u horumariso sharcigeeda tartanka ay la socoto siyaasaddeeda ayaa lagu dejiyay in si degdeg ah oo ay tixgeliyo Golaha Wasiirada Ghana ¹⁸².

¹⁷⁹Ibid

¹⁸⁰Qodobbada 11 iyo 12, Hab-maamuuska Ganacsiga Adeegyada

¹⁸¹Hogan Lovells (2019) Warbixin ku saabsan Heshiiska Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika 2019 - Saamaynta Qaaradda

¹⁸²Ibid

Marka laga hadlayo hab-maamuuska siyaasadda tartanka, Dawlad-goboleedyada iyo xubnaha aan dowliga ahayn waxay sidoo kale awood u yeelan doonaan inay ka faa'iidaystaan khibrada bulshooyinka dhaqaalaha gobolka. Guddiga tartanka COMESA waxa uu shaqaynayay ku dhawaad lix sano. In kasta oo ay diiradda saarayaan xakamaynta isku-dhafka, waxay tan iyo markaas u dhaqaaqeen inay tixgeliyaan dhaqamada ka-hortagga tartanka ee gudaha iyo saameeya Aagga Maalgashiga Guud ee COMESA. Is-dhex-galka hay'adaha heer qaran iyo heer gobol, tusaale ahaan u dhexeeya Kenya iyo COMESA ee la xiriiea awoodda tartanka, waxa ay dhalisay jahawareer iyo walaac wakhti hore. Waxaa la rajeynayaa in AfCFTA ay bixiso qaab-dhismeedka qaaradaha si wax looga qabto muuqaalkan lakabyada badan leh.

Wada xaajoodyada hab-maamuuska tartanka ayaa maraya heerarkii ugu horreeyay.¹⁸³ Waxaa lagu fulin doonaa iyada oo loo marayo kooxo shaqo farsamo, iyo faahfaahinta waxa Dawladaha xubinta ka ah ay ku heshiin doonaan, iyo baaxadda Hab-maamuuska Siyaasadda Tartanka, waa in ay soo shaac baxaan marka ay kuwani bilaabaan oo ay soo saaraan shuruudaha tixraaca.

Habka DFS ee tartanka

Hadda ma jiro ma jiro tartan heer qaran ah oo ka dhan ah shuruucda aaminaadda ee Soomaaliya.¹⁸⁴ Waxaa lagama maarmaan ah in Soomaaliya ay bilowdo in ay sameysato qaab sharci iyo nidaam, gaar ahaan marka la ogaado tartanka gobolka, wuuna sii xoogeysan doonaa.

Si kastaba ha ahaatee, xubinta COMESA ahaan, Soomaaliya waxa ay – si caadi ah – u saxiixday qaab dhismeedka COMESA ee tartanka – Xeerarka tartanka COMESA ee 2004, iyada oo Guddiga Tartanka COMESA la hawlgaliyey 2013.¹⁸⁵ Waajibaadka ugu muhiimsan ee Guddiga waa in uu dhaqan geliyo Qodobbada Xeer-hoosaadka ee la xidhiidha ganacsiga u dhexeeya Dawladaha Xubnaha ka ah iyo kor u qaadida tartanka gudaha COMESA iyada oo la socodka iyo baadhista dhaqamada ka-hortagga tartanka ee hawlgallada macaamilka xudduudaha ee suuqa guud, iyo dhexdhexaadinta khilaafaadka u dhexeeya Dawladaha xubnaha ka ah ee khuseeya an Shaxdaa tartanka ka dhanka ah.¹⁸⁶ Habka tartanka COMESA waa mid ka mid ah dhismeyasha qaab-dhismeedka laga gorgortamayo heerka AfCFTA

Aragtida ganacsiga gaarka ah ee tartanka

Inta badan (90%) ganacsatada Soomaaliyeed ee la wareystay - ee ku sugan Soomaaliya iyo qurbaha - waxay u arkaan hab-maamuuska tartanka mid muhiim ah, iyadoo 71% ay u arkaan mid aad muhiim u ah (eeg Jaantus 39). Natijoooyinka sahanka ayaa soo jeedinaya in shirkadaha Soomaalidu ay la socdaan muhiimadda arrimaha tartanka ee suuqa qaaradda, taasna waxaa lagula socon karaa hab-maamuuska.

¹⁸³<https://au-afcfta.org/trade-areas/competition-policy/>

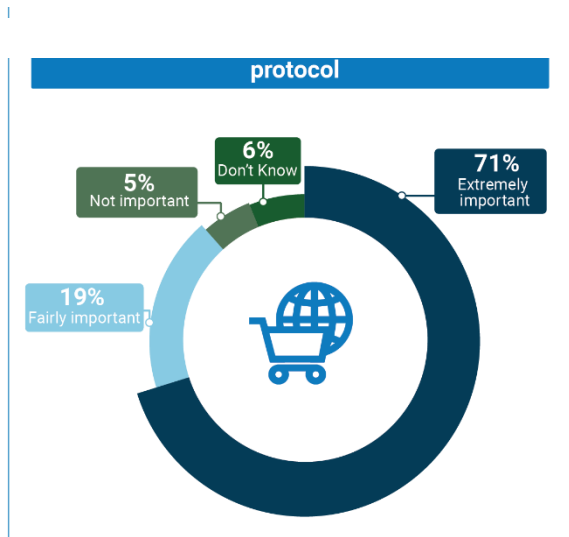
¹⁸⁴<https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/somalia/>

¹⁸⁵<https://www.comesacompetition.org/background/>

¹⁸⁶ibid.

Jaantus 36: Ganacsiga gaarka loo leeyahay oo la arkay muhiimada Hab-maamuuska Tartanka

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Shaxda 25 ee hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya – caqabadaha iyo fursadaha – waxqabadyada siyaasadda ee la soo jeediyay, wax-soo-saarka, iyo natiijooyinka ku saabsan horumarinta qaab-dhismeedka sharci-dejinta iyo qaab-dhismeedka sharciyeed ee Soomaaliya iyo ka-qaybgalka firfircoon ee Hab-maamuuska Tartanka.

Shaxda 26: Arrimaha Hab-maamuuska Tartanka oo La aqoonsaday, Tallaabooyinka Siyaasadda La Soo Jeediyey, Natiijooyinka iyo Natiijooyinka

Arrinta la ogaaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijada	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
Ma jiro sharci tartan iyo qaab-dhismeedka sharciyeed ee la xiriira	Samaynta sharciga tartanka iyo xeerarka	Sharci iyo xeerar la sameeyay	Jawi tartan oo xasilloon oo la saadaalin karo	MoCI oo la shaqaynaysa Bangiga Adduunka	Dibadda - Bangiga Adduunka & IFC
Wacyigelinta hab-maamuuska tartanka AfCFTA ee guud ahaan DFS	MoCI abaabulo aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si	Hishiiska wada xaajoodka oo la ansixiyay	Mawqif midaysan oo ka jira qaybaha guud iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee siyaasadda tartanka AfCFTA	MoCI	Gudaha – Miisaaniyadda DFS

	loo ansixiyo hishiisyada wada xaajoodka tartanka				
Fursadaha					
Wadaxaajoody ada siyaasadda tartanka AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saameyn ku yeelan karto	- Aqoonsiga meelaha mudnaanta tartanka ah ee is waafajinta u dhexeeya mudnaanta tartanka Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeedinayo AfCFTA	- Dukumee nti qeexaya mudnaant a AfCFTA ee Soomaaliy a iyo mowqifka gorgortan ka	- Ka qaybqaadash ada wax ku oolka ah ee gorgortanka borotokoolka IP ee AfCFTA	MoCI oo la shaqaynays a ka ganacsiga gaarka loo leeyahay	Gudaha – Miisaaniyad da DFS

Hab-maamuuska Ganacsiga Dhijitalka ah

Ganacsiga caalamiga ah ee badeecadaha iyo adeegyada ayaa si degdeg ah ugu socda goobaha internetka. Dukaamada ugu waaweyn iyo goobaha wax iibsiga (Amazon, Ebay , Alibaba, Netflix, Pinduoduo , iwm) dhamaantood waa online waxayna si degdeg ah u bedelayaan habka aan u isticmaalno oo aan u bixino isticmaalkeena. Ganacsiga caalamiga ah iyo saadka ayaa sidoo kale isbedelay, tani waa hubaal inay ku socoto xawli aad u degdeg badan. Sidaa awgeed, heshiisyada ganacsiga caalamiga ah iyo REC-yada adduunka oo dhan waxay u xusulduubayaan inay la qabsadaan xaqiiqadan cusub iyo sida ugu wanaagsan ee looga faa'iidayaan karo loona horumarin karo kobaca ganacsiga dhijitaalka ah (E-commerce).

Ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA

Midowga Afrika waxa uu aqoonsaday muhiimada ganacsiga dhijitaalka ah in uu yahay mid muhiim u ah kor u qaadida ganacsiga Afrika ka dhex jira, waxana 2020 ay ansixiyeen horumarinta hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah, oo hadda loogu magacdaray hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah. Bishii Maajo 2021, Golaha Wasiiradu waxay aasaaseen Guddiga - oo ka kooban dhammaan qeybaha Gobolka - ee Ganacsiga Dijitaalka ah si ay isugu dubbaridaan oo ay u fududeeyaan gorgortanka soo socda ee Hab-maamuuska.¹⁸⁷ Tani waxay fursad gaar ah siinaysaa wadamada Afrika si ay si wadajir ah u aasaasaan mawqifiyada guud ee ganacsiga dhijitaalka ah / arrimaha ganacsiga ganacsiga dhijitaalka ah, iswaafajinta xeerarka dhaqaalaha dhijitaalka ah iyo ka faa'iidayista faa'iidooyinka e-ganacsiga/ganacsiga dhijitaalka ah.

¹⁸⁷ <https://au-afcfta.org/trade-areas/digital-trade/>

Marka la eego heerka qaaradaha, ajandaha ganacsiga dhijitaalka ah waxaa lagu qabtay Axdiga Midowga Afrika ee Amniga Internetka iyo Ilaalinta Xogta Shakhsiyeed (2014) iyo Istiraatiijiyada Isbeddelka Dhijitalka ah ee Midowga Afrika (2020-2030) . Axdigu waxa uu dejiyaa halbeeyo, mabaadi'da, iyo tallaabooyinka ay qaadayaan Dawladaha xubnaha ka ah AU ee dhinacyada ganacsiga dhijitaalka ah, qandaraasyada elektarooniga ah, ilaalinta xogta shaqsigu, xayaysiinada elektarooniga ah, iyo amniga wax kala iibsiga elektarooniga ah. Si kastaba ha ahaatee, axdigu isla markiiba ma dhaqan galo- waxa uu u baahan yahay in shan iyo toban waddan ay ansixiyaan si ay u noqdo mid la aqbali karo oo la fulin karo ¹⁸⁸. Laga bilaabo Juun 2020, waxaa jiray shan ansixin ¹⁸⁹. Istaraatiijiyadda Isbeddelka Dhijitaal ah ee Midowga Afrika (2020-2030) waxay soo bandhigaysaa ujeedooyinka siyaasadeed ee la xiriira ganacsiga dhijitaalka oo ay ka mid yihiin;

- abuurista suuqa kaliya ee dhijitaalka ah ee qaaradaha oo la jaan qaada AfCFTA ; soo ifbaxa qaab-dhismeedka sharci ee awood u siinaya dhijitaalka ah heer qaarad;
- abuurista hal aag lacag-bixineed oo Afrikaan ah; iyo xalinta caqabadaha sida keenista baakadaha iyo lacag bixinta.

Istaraatiijiyada Isbeddelka Dhijitaal ah ee Midowga Afrika waa in la hirgeliyaa iyada oo la fulinayo istiraatiijiyado heer qaran ah.

Waa maxay sababta ganacsiga dhijitaalka ah uu muhiim u yahay

Kiiska ganacsiga dhijitaalka ah waxa uu sidoo kale ku xiran yahay caqabadaha kaabeyaasha dhaqaalaha ee carqaladaynaya ganacsiga iyo isku xirka Afrika gudaheeda. Socdaalka hawada ee u dhexeeya wadamo badan oo Afrikaan ah ayaa u baahan in laga sii gudbo Yurub; Masaafada dheer ee ku lug leh ayaa ka dhigaysa isu socodka waddooyinka gobollada mid aan macquul ahayn; waxaana jira isku xirka tareenka xuddudaha isaga gudba oo aad u yar, sida kuwa ku badan Yurub. Ganacsigu dhijitaalka waxa uu bixiyaa madal lagu kobciyo suuqyada gudaha iyo gobolka Afrika iyadoo la isticmaalayo isku xirka gaadiidka iyo isku xirada jira.

Tirada dadka Afrika oo sii kordheysa iyo da'yarta, dabaqadda dhexe iyo heerka dhaxgalka taleefannada gacanta ayaa ah tilmaame xooggan oo muujinaya suurtagalnimada ganacsiga dhijitaalka. Shirka Qaramada Midoobay ee Ganacsiga iyo Horumarinta (UNCTAD); ganacsiga - macaamiilka (B2C) ganacsiga dhijitaalka ah ee sanadka 2018, ayaa tilmaamaysa in suuqa ganacsiga dhijitaalka ee Afrika uu qiimihiisu ahaa ku dhawaad \$5.7 bilyan sanadka 2017, taasoo ka dhigan in ka yar 0.5% wax soo saarka guud ee gobolka (GDP) oo aad uga hooseeya tan caalamka. celcelis ahaan ka badan 4%. McKinsey Global ayaa ku qiyaasay in qiimaha hawlgallada ganacsiga dhijitaalka ee Afrika uu gaari karo \$75 bilyan marka la gaaro 2025-ka ¹⁹⁰. Kobaca wayn ee suuqa telefoonada iyo balaarinta dabaqada dhexe waxa ay ka dhigan tahay in suuqa ganacsiga dhijitaalka ee Afrika uu leeyahay rajooyin , inkasta oo caqabado badan ay wali caqabad ku yihiin in suuqa ganacsiga dhijitaalka ee gobolka uu si buuxda u kobco.

¹⁸⁸<https://www.tralac.org/blog/article/14692-an-agenda-for-the-afcfta-protocol-on-e-commerce.html>

¹⁸⁹ibid

¹⁹⁰McKinsey & Shirkadda (2019) Sida -ganacsigu elektarooniga u taageero kobaca ganacsiga Afrika

Suuqa ganacsiga dhijtaalka ah ee Afrika waxa uu noqon karaa mid qiimo badan haddii in ka badan kala bar dadka gobolka ay qaataan wax iibsiga onlaynka ah. Waqtigan xaadirka ah, faafitaanka dambiyada internetka ee Afrika ayaa ka niyad jabiyay qayb badan oo ka mid ah dadweynaha, gaar ahaan kuwa isticmaala internetka inay wax ka iibsadaan internetka. Inta badan isticmaalayaasha internetku kuma kalsoona wax kala iibsiga goobaha wax iibsiga ee onlaynka ah; xaaladani waxay qayb ahaan ku xisaabinaysaa ilaalinta hoose ee goobaha wax iibsiga ee internetka.

Ganacsiga dhijtaalka ah wuxuu bixiyaa fursadda lagu horumarinayo silsiladaha qiimaha gudaha iyo kan gobolka - horumarka la taaban karo ee kaabayaasha qaranka iyo gobolka ayaa abuuray xaalado kororka ganacsiga xuduudaha. Sidan oo kale, ganacsiga dhijtaalka ah wuxuu leeyahay awooda caawinta Afrika iyo gobolka EAC ugu dambeyntii wax ka qabashada barakeysan ee ku saabsan sida loo dhiso loona horumariyo silsilado qiimo goboleed oo waara. Hadafka AfCFTA ee iswaafajinta qaab-dhismeedka ganacsiga ee qaaradda oo dhan ayaa ah sabab muhiim u ah soo ifbaxida silsiladahan qiimaha gobolka iyo qaaradaha.

Dhijitaleeynta qaybaha kale ee dhaqaalaha waa muhiim - Dhowr waaxood sida beeraha, caafimaadka, gaadiidka, iyo tamarta ayaa diyaar u ah inay ka faa'iideystaan dhijitaaleynta. Isku darka dhijtaalka ah ee qeybaha aan maaliyada ahayn iyo kaabayaasha dhaqaalaha sida lacagta moobiilka waxay gaari doontaa ganacsiyada iyo shakhsiyaadka taas oo haddii kale aan la heli karin. Natiijada guud waxay gacan ka geysataa xoojinta dhaqaalaha ee shakhsiyaadka, bulshooyinka, iyo ganacsiyada.

Isku-dubbaridka kaabayaasha ganacsiga - Isku-dubbaridka horumarinta kaabayaasha waddan kasta oo Afrika ah iyo qaab-dhismeedka istaraatiijiyadeed ee Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA), waddamada Afrika waxay ka faa'iideysan doonaan ganacsiga gudaha Afrika oo uu fududeyn doono ganacsiga dhijtaalka. Bixinta saadka ku habboon iyo mideeynta suuqyada ganacsiga dhijtaalka ee Afrika waxay kordhin doontaa qiimaha suuqa ganacsiga dhijtaalka ee gobolka.

DFS ganacsiga dhijtaalka/ ganacsi elektaroonig ah & muhiimadda ay u leedahay Soomaaliya **Marka loo eego Wasaaradda Isgaarsiinta & Teknolojiyada (MOCT), XFS waxay u aragtaa ganacsiga dhijtaalka ah inuu yahay fursad muhiim u ah kobaca iyo xasilloonida Soomaaliya, gaar ahaan marka la eego xaaladda suuqa gobolka.** Hadda ma jiro siyaasad ganacsi/ganacsi elektaroonig ah, istaraatiijiyad, ama qaab-dhismeedka sharciyeeded, laakiin waxay ku jiraan horumar. Halkan, EAC waxa ay ku siinaysaa tusaalayaal ah noocyada siyaasadaha, xeeladaha iyo sharciga lagu waafajin karo xaaladda Soomaaliya.

Awooda hal abuurka ganacsiga iyo ganacsiga gaarka ah ee Soomaaliya, waxaa sare u kacay tirada goobaha ganacsiga dhijtaalka ah ee ka shaqeeya dalka . Soomar – waa goob wax laga iibsado oo dhijitaal ah – waxa ay tusaale muhiim ah u tahay ganacsiga ugu horreeya uguna weyn Soomaaliya ee ganacsiga electrooniga ah. In badan qurba-jooqta horeba ula ganacsan jirtay suuqa Afrika waxay sidoo kale ka shaqeeyaan goobta ganacsiga ganacsiga electrooniga.

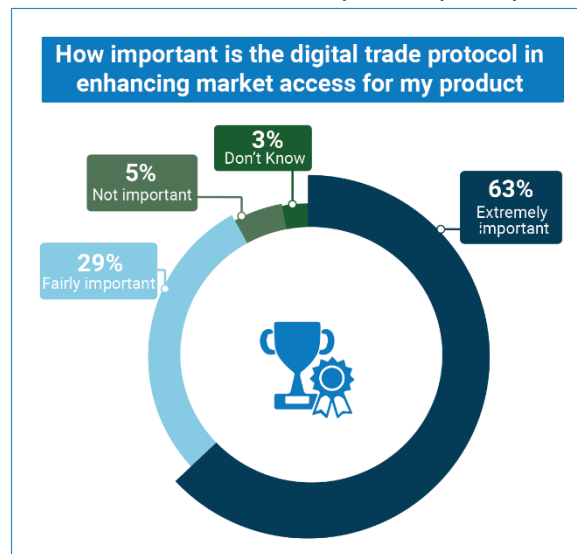

Waxaa jira fursad weyn oo ganacsiga elektaroonigga ah si loo dardargeliyo horumarinta ganacsiga Soomaalida ee suuqa Afrika, taasoo siinaysa meel sahlan oo laga soo galo inkasta oo hufnaanta korortay iyo hoos u dhaca kharashka hawlgalka. Waxa kale oo ay u ogolaataa ganacsiyada inay ka qaybqaataan hawlo cusub, sida xogta iyo habaynta xogta, adeega macaamiisha iyo xarumaha wacitaanka , iyo horumarinta codsiyada software. Waxa ugu sii muhiimsan waxay siinaysaa fursad aad kaga qaybgasho ganacsiga adoon heysan kharashaad horudhac ah (kiro, iyo kharashyo kale oo goobta ah). Sidan oo kale, dhijitaleeynta ee hababka lacag-bixinta ganacsiga ee kaxeeya ganacsiga gudaha, gobolka, iyo caalamiga ah ayaa ah mudnaanta koowaad ee MOCT.

Aragtida ganacsiyada gaarka ah ee ganacsiga dhijitaalka ah

Natiijooyinka sahanka ayaa sidoo kale tilmaamaya muhimadda iyo kobaca ganacsiga dhijitaalka ah, ee ganacsiyada Soomaalida iyo kuwa qurbaha labadaba . Shirkadaha ayaa la waydiiyay sida ay u arkeen hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah inuu yahay mid muhiim u ah horumarinta suuqa ee alaabtooda. 92% ayaa muujiyay muhiimada ay leedahay, iyadoo aqlabiyadda (63%) ay u arkeen inay tahay mid aad muhiim u ah, iyo 29% oo muhiim ah (eeg sawirka 40). Tani waxay ku baaqaysaa ka-qaybgalka sare ee ganacsiga gaarka ee wada-xaajoodiyada soo socda.

Jaantus 37:Qaybta gaarka loo leeyahay oo la arkay muhimadda hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah

Source: Somali Private sector Perceptions Survey - October 2022 – Vanguard Economics Ltd

Shaxda 26 ee hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya - caqabadaha iyo fursadaha - tallaabooyinka siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka, iyo natiijooyinka ku saabsan horumarinta meelaynta ganacsiga dhijitaalka ah ee Soomaaliya iyo ka qaybgalka firfircoon ee habmaamuuska ganacsiga dhijitaalka ah.

Shaxda 27: Arrimaha Hab-maamuuska Ganacsiga Dhijital ka ah ee la aqoonsaday, Tallaabooyinka Siyaasadda La Soo Jeediyay, wax soo saarka & Natijoyinka

Arrinta la aqoonsaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natijada	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
Ma jirto siyaasad ganacsi dhijitaal ah, istaraatiijiyad, iyo sharci laakiin hadda waa la diyaarinayaa	Sameeynta hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA kaas oo diiradda saaraya fursadaha ganacsiga dhijitaalka ah ee Afrika	hishiiska habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA	Iswaafajinta nidaamka ganacsiga dhijitaalka ah ee Soomaaliya iyo nidaamka qaaradaha	MoCT oo la shaqaynaysa MoCI	Dibadda - UNCTAD & WTO
wacyigalinta habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee guud ahaan FGS	MOCI & MOCT si ay u abaabulaan aqoon-isweydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo warqadda gorgortanka tartanka	Hishiiska wada xaajoodka oo la ansixiyay	Mawqif midaysan oo ka dhan ah qaybaha guud iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee siyaasadda ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA	MoCT iyo MoCI oo la shaqaynaya Rugta Ganacsiga Soomaaliya	Gudaha – Miisaaniyadda DFS
Fursadaha					
Wadaxaajoodka da siyaasada tartanka dhijitaalka ah socda oo ay Soomaaliya saameyn ku yeelan karto	Aqoonsiga dhinacyada mudnaanta tartanka ee iswaafajintu dhexeeya mudnaanta ganacsiga	Dukumeenti qeexaya mudnaanta ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee Soomaaliya	Ka qaybqaadashada wax ku oolka ah ee gorgortanka siyaasadda dhijitaalka ah ee AfCFTA	MoCI oo la shaqaynaysa waaxda gaarka ah	Gudaha – Miisaaniyadda DFS

	dhijitaalka ah ee Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA	iyo mowqifka gorgortanka -			
--	--	----------------------------	--	--	--

Haweenka iyo Dhalinyarada ku jira Hab-maamuuska Ganacsiga

Tageerida haweenka iyo dhalinyarada Afrikaanka ah ee ganacsiga waxay lama huraan u tahay wax ka qabashada nidaamka iyo arrimaha la xiriira ganacsiga la taaban karo iyo caqabadaha ku jira markii loo fiiriyo ganacsiga rasmiga aan ahayn iyo kan rasmiga ah ee Afrika. ¹⁹¹Ka-qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada inta badan si taxadar leh looma tixgeliyo marka heshiisyada ganacsiga laga wadhadlo lana fuliyo, laakiin hab-qaradeed oo la isku koobo, oo leh nidaam sharci oo ku habboon, waa lagama maarmaan in meesha laga saaro caqabadaha gaarka ah ee ay la kulmaan haweenka iyo ganacsatada dhalinyarada ah. Tani waxay si gaar ah u khusaysaa ka-qaybgalka haweenka ee ICBT. Daraasaduhu waxay muujinayaan in haweenku ay xukumaaan ICBT ayna la kulmaan dhibaatooyin waaweyn, oo ay ku jiraan cadeedis iyo helitaan dhaqaale.

Haweenka iyo Dhalinyarada ku Ganacsada AfCFTA

Midowga Afrika ayaa hadda ansixiyay in la sameeyo hab-maamuus gaar ah oo ku saabsan ganacsiga haweenka iyo dhalinyarada, iyadoo la aqoonsan yahay muhiimadda uu leeyahay hishiiskan. Hab-maamuusku waa hishiis aad loogu baahan yahay ka dib go'aankii Midowga Afrika ee ahaa "ka-qaybgalka ballaaran ee hawlgalka AfCFTA iyada oo loo marayo waxqabadyo taageeraya dhalinyarada Afrikaanka ah, haweenka, iyo shirkadaha yaryar iyo kuwa dhexdhexaadka ah (SMEs) iyo sidoo kale mideeynta ganacsatada xuduudaha ee aan rasmiga ahayn iyo dhaqaalaha rasmiga ah iyadoo la fulinayo nidaamka ganacsiga ee la fududeeyay". ¹⁹²Sidan oo kale, hab-maamuuska ayaa la filayaa inuu wax ka qabto caqabadaha gaarka ah iyo caqabadaha haweenka iyo dhalinyarada la kulma marka ay ka ganacsanayaan qaaradda iyadoo la abuurayo jawi u oggolaanaya haweenka iyo dhalinyarada inay ka faa'iideystaan AfCFTA iyagoo helaya suuqyo ballaaran, horumarinaya tartankooda, iyo ka qayb qaadashada qiimaha silsilado gobolka. ¹⁹³

Xoghaynta AfCFTA ayaa hadda qabanaysa hawlo diyaarin ah oo ku wajahan wada-xaajoodyada iyo horumarinta Hab-maamuuska AfCFTA ee Ganacsiga Haweenka iyo Dhalinyarada.

¹⁹⁴Laga bilaabo Maajo 2022, wada tashi ayaa lagu qabtay 26 wadan waxaana socda la tashiyo dheeri ah. ¹⁹⁵Wadatashiyadan ayaa haweenka iyo dhalinyarada ganacsatada ah siinayaa madal ay ku

¹⁹¹<https://www.tralac.org/blog/article/15667-women-in-trade-in-the-afcfta-what-the-protocol-provide.html>

¹⁹²<https://au-afcfta.org/trade-areas/women-in-trade/>

¹⁹³ibid.

¹⁹⁴ibid.

¹⁹⁵ibid.

cabiraan ra'yigooda, ku muujiyaan dareenkooda iyo baahidooda, si firfircoon uga qaybqaataan horumarinta hab-maamuuska haweenka iyo dhalinyarada ganacsiga.¹⁹⁶

Ganacsiga Haweenka iyo Dhalinyarada ee DFS

Soomaaliya waxaa ku nool dad dhallinyaro ah, iyadoo in ka badan 75% ay ka hooseeyaan da'da 35. Heerka shaqo la'aanta ee dhallinyarada Soomaaliyeed ayaa ah mid aad u sareysa. Dumarku waxay la kulmaan caqabado dheeraad ah oo muhiim uh ah xagga helitaanka shaqada, waxayna weli ku sii jiraan ICBT. Hadda, waxaa jira caddeymo aan ku filneyn oo arrimahan wax looga qabanayo, iyadoo daraasado aad u kooban laga sameeyay baahiyaha haweenka iyo dhalinyarada Soomaaliyeed.

Soomaaliya waxay horumarisay Siyaasadda Dhallinyarada Qaranka (NYP), oo leh mudnaan muhim ah oo ku aaddan shaqo-abuurka dhallinyarada. Si kastaba ha ahaatee, ma jiro siyaasad gaar ah oo qaabaysan oo wax looga qabanayo ka-qaybgalka haweenka iyo dhallinyarada ee ganacsiga Soomaaliya. Tan waxaa lagu horumarin lahaa iyadoo taageero laga helayo Wasaaradda Haweenka iyo Xuquuqul Insaanka iyo Wasaaradda Dhallinyarada iyo Ciyaaraha, laakiin labada dhinacba weli kama hawlgelin AfCFTA gaar ahaan. Waxaa jira isfahan, gaar ahaan Wasaaradda Dhallinyarada iyo Isboortiga, in loo baahan yahay in la iska kaashado MOCI si loo fahmo loona horumariyo mowqifka Soomaaliya ee hab-maamuuska. Sidan oo kale, la-tashiyada wasaaradahan ee ku saabsan ka-qaybgalkooda geeddi-socodka wadaxaajoodka hab-maamuuska ayaa ah mudnaanta koowaad.

Shaxda 27 ee hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya – caqabadaha iyo fursadaha – la soo jeediyay waxqabadyada siyaasadda, wax-soo-saarka, iyo natiijooyinka la xiriira horumarinta mowqifka Soomaaliya ee haweenka iyo dhallinyarada ee ganacsiga iyo awoodda ay si firfircoon uga qayb-qaataan hab-maamuuska.

Shaxda 28: Haweenka & Dhallinyarada ee Arrimaha Hab-maamuuska Ganacsiga oo la aqoonsaday, Tallaabooyinka Siyaasadda la soo jeediyay, wax soo saarka & Natiijooyinka

Caqabadaha	Faragelin siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijada	Lahaanshaha/ hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Caqabadaha					
Ma jiro siyaasad gaar ah oo qeexaysa sida wax looga qabanayo ka-	- Horumarinta habmaamus ka ganacsiga haweenka iyo dhalinyarad	- Haweenka iyo dhalinyarada AfCFTA ee ku jira la tashiga	- Kordhinta ka qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada Soomaaliyeed ee ka	MoCI oo la shaqeysa Wasaaradda Haweenka & Xuquuqul Insaanka iyo	Dibadda - UNECA, UN Women, Trade Mark

¹⁹⁶bid.

qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada ee ganacsiga (rasmiga & ICBT)	ee AfCFTA ee diiradda saaraya fursadaha lagu hagaajinayo ka qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada ee ganacsiga Afrika (rasmiga & ICBT)	ganacsiga ee hishiiskan	ganacsanaya qaaradda	Wasaaradda Dhallinyarada & Ciyaaraha	Africa, SIDA, MaterCard Foundation
Fursadaha					
Wadatashiya da siyaasadda ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya ka qayb qaadan karto	- In la ogaado haweenka iyo dhalinyarada meelaha mudnaanta u leh ganacsiga ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeedinayo AfCFTA	- Dukumeen ti qeexaya mudnaanta ganacsiga Somaaliya ee haweenka iyo dhalinyarada ee AfCFTA	- Ka qaybqaadashada waxtarka leh ee haweenka iyo dhalinyarada AfCFTA ee talinta ganacsiga	MoCI oo la shaqeysa Wasaaradda Haweenka & Xuquuqul Insaanka iyo Wasaaradda Dhallinyarada & Ciyaaraha	Dibadda - UNECA, Haweenka UN, Ganacsiga Mark Africa, SIDA, MaterCard Foundation

Tiirka 9: Kobcinta fursadaha ganacsiga

Tiirkan ayaa daboolaya falanqaynta meelaha cusub ee suurtagalka ah ee Soomaaliya ay kor ugu qaadi karto ganacsigeeda iyo fursadaha suuq k ugu ali karto. Falanqaynta waxay khusaysaa dhaqaalaha buluuga ah, ganacsiga xuduudaha isaga gudba, iyo warshadaynta. Siyaasadda iyo faragelinta istaraatiijiyadeed ee meelahaas waxay u oggolaanaysaa Soomaaliya inay wax ka qabato hoos-u-dhac ganacsi oo aan sii jiri karin iyadoo kor u qaadeysa qiimaha kordhinta awoodda warshadaha iyo dhoofinta awoodda dhoofinta ee ka dhalanaysa hirgelinta AfCFTA .

Dhaqaalaha Buluugga ah

Baanka Adduunka waxa uu dhaqaalaha buluuga ah ku qeexayaa " **isticmaalka joogtada ah ee khayraadka badda ee kobaca dhaqaalaha, hagaajinta hab-nololeedyada, iyo shaqooyinka iyadoo la ilaalinayo caafimaadka nidaamka deegaanka badda.**"¹⁹⁷ Qaaradda Afrika waxa loogu deeqay kheyraad badeed iyo badweyn oo ay ka mid yihiin badaha, badaha, webiyada, iyo harooyinka oo leh awood koror dhaqaale oo buluug ah. Qaaraddu waxay leedahay 38 wadan xeebeed ah iyo dhowr gobol oo jasiirado ah sida Cape Verde, Sao Tomé and Príncipe, Mauritius, Seychelles, Madagascar iyo Comoros. Wadar ahaan dalalka Afrika ee xeebaha iyo jasiiradaha waxay ka kooban yihiin dhul-badeed aad u ballaaran oo lagu qiyaasay 13 milyan oo km². Meelahan biyaha iyo dhulalka qoyan ayaa hubaal ah inay muhiimad istaraatiijiyadeed u leeyihiin qaarada waxayna siiyaan fursado kalluumeysiga, beero-biyoodka, maraakiibta, dalxiiska xeebaha, abaabulka tamarta iyo saliidda badda iyo hawlaha kale ee dhaqaalaha buluugga ah.

Dhaqaalaha Buluugga ah ee Afrika

Guddiga Midowga Afrika waxa uu aqoonsan yahay muhiimadda uu dhaqaalaha buluuga ah u leeyahay horumarka iyo isbeddelka dhaqaale ee qaaradda . Waaxyaha dhaqaalaha buluuga ah ee Afrika sanadka 2018 waxay soo saareen qiimo dhan USD 296 bilyan iyo 49 milyan oo shaqo ah. Waxa la saadaalinayaa in marka la gaadho 2030, tirooyinka ay noqon doonaan siday u kala horreeyaan USD 405 bilyan iyo 57 milyan oo shaqo halka 2063 la qiyaasi doono sida ay u kala horreeyaan USD 576 bilyan oo abuurayao 78 milyan oo shaqo ah¹⁹⁸. Sidaa awgeed, guddigu waxa uu horumariyey Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Afrika si uu uga caawiyo waddamada xubnaha ka ah in ay horumariyaan siyaasado iyo istaraatiijiyado si joogto ah uga faa'iidaysan doona / horumarinta ilaha dhaqaalaha buluugga ah. Istaraatiijiyadu waxay diiradda saaraysaa istaraatiijiyadu waxay diiradda saaraysaa shanta qaybood ee dhaqaalaha buluugga ah ee muhiimka ah, oo loo tixgeliyo mawduucyo sida soo socota;

- Ilaalinta Kalluumeysiga, beerobiyoodkasoo , iyo nidaamka deegaanka
- Raridda, gaadiidka, iyo ganacsiga
- Tamar joogta ah, soo saarista macdanta, gaas, warshado hal abuur leh
- Joogitaantenta deegaanka, isbedelka cimilada iyo kaabayaasha xeebaha
- Maamulka, Hay'adaha, iyo talaaboyinka bulshada

¹⁹⁷ WBG (2022) Dulmar - Dhaqaalaha Buluugga ah ee loogu talagalay Barnaamijka Afrika ee adkaysiga leh: Howlo Kooban .

¹⁹⁸ AUC (2019) Istaraatiijiyada Dhaqaalaha Buluuga ee Afrika

AfCFTA iyo dhaqaalaha buluuga ah

Dhaqangelinta AfCFTA ayaa la filayaa inay ka caawiso wadamada Afrika inay si joogto ah uga faa'iidaystaan ilaha dhaqaalaha buluugga ah. Ka saarista caqabadaha ganacsiga iyo tariifada waxay wanaajin doontaa gelitaanka suuqyada Afrika dhexdeeda, hoos u dhigi doonta kharashka ganacsiga iyo kor u qaadida wax soo saarka gudaha iyo gobolka ee qiimaha lagu kordhiyo suuqyada Afrika. Tusaale ahaan, maalgashiga lagu hagaajinayo tas-hiilaadka dekedaha ee qaaradda oo dhan ayaa la filayaa in la kordhiso waxqabadka dekedda Afrika iyo tartanka. Warbixinta PricewaterhouseCoopers waxay ku qiyaastay in 25% horumarinta waxqabadka dekeddu ay kordhin karto GDP 2% ¹⁹⁹. Sidoo kale, haysashada maraakiib ganacsi waxay siinaysaa gaadiid, isku xirka ganacsiga caalamiga ah iyo hab-nololeedka dadka ku jira warshadaha. Kaliya dhowr waddan oo Afrika ah ayaa ku faani kara inay yeeshaan maraakiib qaran (sida Algeria, Masar iyo Itoobiya). Jiritaanka shirkadaha maraakiibta qaranka ayaa suurtoagal ka dhigaya inay si wax ku ool ah u qaadaan ganacsiga dibadda ee dalka. Tani waa mid ka mid ah caqabadaha muhiimka ah ee xaddidaya ballaarinta i Ganacsiga Afrika dhaxdeeda.

Hab-maamuuska adeegyada ganacsiga ee AfCFTA waxaa ka mid ah gorgortanka fududeeynta adeegyada gaadiidka. Hadda, qeybha Dawlad-goboleedyadu waxay ku hawlan yihiin wada-xaajood adag oo hoos yimaada Guddiga Ganacsiga ee Adeegga kaas oo wareegii koowaad ee wada-xaajoodku uu hadda socdo ilaa shan (5) qaybood oo mudnaanta leh, kuwaas oo ah, Adeegyada Ganacsiga; Adeegyada Isgaarsiinta; Adeegyada Maaliyadda; Adeegyada Gaadiidka, iyo Dalxiiska iyo Adeegyada la xiriira Socdaalka; iyadoo 48 dalab oo bilow ah iyo kuwo dib loo eegay oo ka yimid Dhinacyada Gobolka iyo kuwa aan Dawliga ahayn ee hadda la tixgalinayo iyo habka codsiga/bixinta oo maraya heer aad u horumarsan.

Dhaqaalaha Buluugga ah ee hoos yimaada IGAD

Urur goboleedka IGAD ee bariga Afrika ayaa la aas aasay sanadkii 1996-kii, waxaana xubno ka ah 8 wadan oo Soomaaliya ay ku jirto. Aragtida IGAD ee dhaqaalaha Buluugga ah waa dhaqaale loo dhan yahay oo waara dhaqaalaha Buluugga ah oo si weyn gacan uga geysta isbeddelka Geeska Afrika ²⁰⁰. Si gaar ah, Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee IGAD waxay ujeeddadeedu tahay:

- hormarinta hirgelinta BE ee dhammaan dalalka xubnaha ka ah IGAD;
- gacan ka geystaan hirgelinta Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Afrika
- horumarinta hindisayaasha BE ee mideynaya si xoogan gobolka;
- kordhinta iskaashiga iyo is dhexgalka gobolka iyadoo BE-ka loo adeegsanaayo kicin si loo kiciyo firfircoonida danaha iyo dadaalka.

Istaraatiijiyadu waxay muujinaysaa tiro caqabado ah oo xaddidaya awoodda xubnaheeda dawladeed si ay u kordhiyaan awoodda ilaha dhaqaale ee buluugga ah. Caqabadahaas waxaa ka mid ah kuwan soo socda;

- Qaab dhismeedka aan ku filneyn ee hirgelinta dhaqaalaha buluuga ah
- Aqoon la'aanta awoodda buluugga ah

¹⁹⁹PricewaterhouseCoopers, Xoojinta Albaabka Ganacsiga Afrika (PWC, 2018).

²⁰⁰ IGAD (2020) Istaraatiijiyada iyo Qorshaha Dhaqaale ee Buluugga ee Gobolka iyo qorshaha dhaqangelinta 5 sano (2021-2025)

- Maqnaanshaha xisaabinta hawlaha dhaqaalaha buluuga ah iyo qaybaha tusaale ahaan, ka qayb qaadashada dhaqaalaha buluuga ah ee abuurista qiimo dheeri ah iyo abuurista shaqooyin.
- Qiimo abuur aad u yar oo $\frac{3}{4}$ Dawladaha xubnaha ka ah IGAD waxay dhoofiyaan alaab badan oo ceyriin ah (kalluun, macdan, saliid, iwm.), badeecooyin aan warshadaysnayn oo aad u yar.
- Nafaqo-yari - Dhoofinta cuntadu waxay badanaa sababtaa baahida nafaqada ee dadka deegaanka.
- Maqnaanshaha habka isku dhafan iyo rajada laga filayo ee nidaamka deegaanka badda iyo qalabka maaraynta ee waqtiyada

Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Soomaaliya

Soomaaliya waxaa lagu maneestay dhaqaale ballaaran oo buluug ah (BE) kaasoo haddii si wanaagsan loo maareeyo uu keeni karo isbedel dhaqaale oo dhab ah . Soomaaliya waxa kale oo ay leedahay xeebta ugu dheer ee dhul weynaha Afrika qiyaastii 3,333km, iyadoo lagu qiyaasay bedka shelf (dhererka 0 - 200 m) oo ah 32,500km. Aagga Dhaqaalaha Gaarka ah (EEZ) ee Soomaaliya oo fidsan 200 nautical miles (NM) wuxuu ku fadhiyaa 1,05,500 km² ee Badweynta Hindiya 604 nooc oo kalluun ah, 420 nooc oo kalluun ganacsi ah, iyadoo qiimaheeduna yahay \$135m sannadkii ²⁰¹. Intaa waxaa dheer, waddanku wuxuu leeyahay saddex webi oo joogto ah (Shabelle, Jubba iyo Dhawo), afar dekadood oo ganacsi, kow iyo toban dekadood oo yaryar, iyo in ka badan lixdan goobood oo kalluunka dabiiciga ah ²⁰².

Iyada oo taageero ka heleysa IGAD, DFS waxay dejisay istaraatiijiyad dhaqaale oo qaran oo buluug ah. Iyada oo ay ku taal meesha muhiimka marinnada maraakiibta caalamiga ah, ilaa 3,300 kilomitir oo xeeb ah iyo kheyraad badan oo badda ku saleysan, soohdinta badda Soomaaliya waxaa si weyn loogu tixgaliyaa in ay siineyso fursado dhaqaale oo baaxad leh 'Dhaqaalaha Buluugga ah'. NBES ma bixiso kaliya hagaha fulinta hawlaha BE; laakiin sidoo kale, qaab-dhismeedka maamulka iyo qorshaha fulinta si loogaaro dhaqaalaha ugu wanaagsan ee BE. Marka la eego, istaraatiijiyadda waxaa loogu talagalay in lagu caawiyo in si wax ku ool ah loogu turjumo siyaasadaha ficillo la taaban karo . Istaraatiijiyadu waxay aqoonsatay caqabadaha soo socda.

- **Caqabadaha waaxyaha kalluumeysiga** – waaxda kalluumeysiga iyo biyaha waa mid ka mid ah kheyraadka dabiiciga ah ee ugu muhiimsan Soomaaliya. Ka faa'iidayso joojtada ahi waxay muhiim u tahay horumarka loo dhan yahay iyo yaraynta faqriga. Waxa jira tiro caqabado ah oo xaddidaya awoodda qaybta ay si wax ku ool ah u kordhiso awooddeeda (dhoofinta iyo qiima kordhinta). Kuwaas waxaa ka mid ah kuwan soo socda.
 - Siyaasado, istaraatiijiyado, iyo sharciyo aan ku filnayn oo isla xiriira : taas oo keentay carqaladaynta maaraynta wax ku oolka ah ee 19 iyo isticmaalka joojtada ah ee kheyraadka biyaha.
 - Goobaha degitaanka oo aan ku filnayn: taas oo keentay culees ah in la dejiyo kalluunka lana helo sahay (cunto, shidaal, baraf, qalab, iwm.)

²⁰¹ FGS (2022) Qorshaha Dhaqaale ee Qaranka Buluuga ah iyo Qorshaha Hirgelinta 2023-2027 (qabyo ^{2aad})

²⁰² ibid

- kaabayaasha qaboojiyaha aan jirin: taas oo keentay kororka khasaaraha kalluunku goosashada ka dib iyo hoos u dhaca fursadaha lagu daboolayo baahida suuqa.
- qiimaha kordhin aan jirin: taasoo keentay faa'iido hoose iyo tayada
- Awood fulin oo xaddidan iyo maamul daciif ah: taasoo keentay isticmaalka kheyraadka oo aan wanaagsaneyn iyo ku dhaqanka sharciga iyo xeerarka kalluumeysiga oo aan sax ahayn.
- **Kaabayaasha ganacsiga badda** – Meesha Soomaaliya ku taal ayaa siineeya albaab muhiim ah oo loo maro bariga iyo bartamaha Afrika haddii la horumariyo kaabayaasha ganacsiga la xiriira. Markaa waddanku wuxuu ku yaal meesha laga soo galo iyo meesha laga baxo mid ka mid ah marinnada maraakiibta ganacsiga ee caalamiga ah ee ugu muhiimsan sida Suez Canal iyo iyada oo la sii marayo Cape, taas oo ka dhigaysa dekedaha gobolka muhiimad istiraatiiji ah. Caqabadaha soo socda ayaa lagu ogaaday faahfaahinta NNBS 2023-2027.
 - Kaabayaasha badda oo aan ku filnayn: taas oo keentay awood hoose oo lagu xakameyo xadiga imanaya noocyada kala duwan ee maraakiibta kuwaas oo u baahan shixnad, rarid, saarid, tas-hiilaad kaydinta.
 - Tiro xaddidan oo dekedo ganacsi ah si ay u daboolaan baahida ganacsiga gobollada: taasoo keentay luminta fursada ganacsi.
 - Tignoolajiyada la'aanta iyo shaqaale xirfad leh: taasoo keentay in si xun loo maamulo, dejiyo, iyo kaydinta badeecadaha maraakiibta si hufan iyo waqti ku habboon.
 - kaabayaasha IT-ga aan jirin ee loo baahan yahay iyo isgaarsiinta dekeddu xaddidan tahay: taas oo keentay qulqulka xogta daciifka ah iyo xiriirka maraakiibta iyo inta u dhexeysa cutubyada / waaxaha kala duwan ee dekedda, saameynaya silsiladahooda shaqo.
- **Dalxiiska** – Soomaaliya waxay leedahay awood dalxiis oo muhiim ah. Xeebta qurxoon ee dheer, kala duwanaanshaha noole ee hodanka ah, iyo cimilada wanaagsan ayaa ka dhigaysa waddan ku habboon horumarinta dalxiiska. Dalxiiska Soomaaliya ayaa dhaqan ahaan lagu xusi jiray goobo taariikhi ah oo aad u tiro badan, xeebo qurux badan, silsilado buuraley ah iyo jardiinooyin qaran. Nasiib darro, intii lagu jiray dagaalkii sokeeye ee horraantii 1990-meeyadii, fursadaha dalxiiska ee baaxadda leh iyo kuwa aan laga faa'iidayaan ee waddanku waxay xidheen hawlihii shaqo. Si ay si hufan u horumariso awoodeeda dalxiiska buluugga ah, Soomaaliya waxa ay u baahan doontaa in ay wax ka qabato caqabadaha soo socda.
 - Siyaasadaha dalxiiska buluugga ah, xeelado iyo xeerar oo aan ku filnayn: taasoo keentay dib u dhac ku yimaada maareynta wax ku oolka ah ee fursadaha dalxiiska buluugga ah
 - Dhiirigelin la'aanta iyo suuqgeyn la'aanta kheyraadka suurtagalka ah ee dalxiiska: taas oo keentay in soo jiidashada dalxiiska aan la hormarin, sidaas darteed tirada dalxiisayaasha ayey saameysay.
 - Kaabayaasha dhaqaalaha oo aan ku filnayn: taasoo keentay horumar la'aan dalxiis
 - Walaac dhanka amniga ah oo saameeyay maalgashiga dalxiiska iyo kuwa imaanaya labadaba

- **Khayraadka biyaha gudaha** - Ilaaha biyaha webiyada ee Soomaaliya waxay inta badan ku kooban yihiin labada webi ee Shabeelle (2,526 km) iyo Jubba (1,808 km), kuwaas oo mara qaybta koonfureed ee dalka ²⁰³. Labada webi ayaa weli ah keydka cuntada ee laba milyan iyo bar dadka Soomaaliyeed ah iyo biyaha ilaa shan milyan oo kale oo xoolo ah. Waaxda beeraha Soomaaliya waxay si weyn ugu tiirsan tahay maaraynta joogtada ah ee kheyraadka biyaha ee waraabka iyo isticmaalka aadanaha. Caqabadaha lagu ogaaday NBES waxaa ka mid ah kuwan soo socda;
 - Isbedbeddelka cimilada: taas oo keenta heerkulka kor u kaca iyo kala duwanaanshaha qaababka roobabka taas oo sii kordhaysa ee abaaraha iyo biyo la'aanta.
 - Siyaasadaha, xeeladaha iyo qawaaniinta kheyraadka biyaha oo aan ku filneyn: taasoo keentay dib u dhac ku yimaada maaraynta waxtarka leh iyo ka faa'iidaysiga kheyraadka biyaha
 - Xeerarka xaddidan ee qulqulka biyaha gaarka ah: taasoo keentay qiimaha biyaha qaaliga ah,
 - Wasakhowga biyaha iyo sumoowida: ka dhasha curiyeyaasha noolaha yar yar iyo wasakheynta ceelasha aan la ilaalin
 - Tayada biyaha oo liidata: taasoo keentay heerka milixdu sareeyo ee ka sarreeya heerka loo baahan yahay ee biyaha la cabbo
 - Kaabayaasha biyaha iyo maaraynta oo liita: taas oo keentay biyo yaraan dhaqaale taasoo saamayn karta dhinacyada dhaqaalaha, waxbarashada iyo caafimaadka
- **Saliidda iyo Gaaska xeebaha** - Awoodda batroolka ee Soomaaliya ayaa muhiim u ah horumarka dhaqan-dhaqaale ee mustaqbalka dalka, sidaas awgeedna fure u ah qorshaheeda horumarinta qaranka. Qaybta dhabta ah; Waxay rajo ka qabtaa kala duwanaanshaha dhaqaale ee ka iman kara BE ee soo saarista saliidda iyo gaaska sidaas darteed ilo dakhli oo waara ayaa gacan ka geysan kara horumar dhaqaale oo loo dhan yahay ee dalka. Marka laga soo tago dakhliga ka soo gala shatiga iyo royalties-ka, Soomaaliya waxa ay sidoo kale awood u yeelan kartaa in ay dabooli karto isticmaalka shidaalka, sidaas darteedna aysan mustaqbalka la soo degin, haddii kaabayaasha lagama maarmaanka ah loo baahan yahay marka si wanaagsan loo maareeyo loona horumariyo. Markaa, horumarinta qaybta batroolka waxay u badan tahay inay saamayn togan ku yeelan doonto qaab-dhismeedka warshadaha iyo suuqyada gudaha ee jira, gaar ahaan suuqyada tamarta iyo gaadiidka. Caqabadaha la ogaaday waxaa ka mid ah;
 - Sharci, siyaasado, iyo xeerar aan ku filnayn
 - farsamada iyo awoodda aadanaha aan jirin
 - Khilaafyada xuduudaha caalamiga ah ee dalalka deriska ah
 - Isku gudubka baabuurta korontada taasoo yarayn doonta baahida batroolka ku salaysan

²⁰³ Ibid

Arrimaha iyo talooyinka siyaasadda

Shaxda 29 ee hoose ayaa qeexaysa soo koobidda arrimaha soo ifbaxaya iyo tallaabooyinka siyaasadda ee la soo jeediyay.

Shaxda 29: Tallaabooyinka Siyaasadda Dhaqaalaha Buluugga ah

Arrinta la aqoonsaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax saarka	Natijoyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Qaranka ayaa jirta laakiin waxay u baahan tahay qorshe-hawleed iyo gole isku-dubbarid si loo xaqiijiyo dhaqangelinta waxtarka leh.	Sameynta qorshe hawleedka BES iyo dejinta madal isku xirta hay'adaha oo kormeeri doonta hirgelinta dib-u-habaynta ku jirta istaraatiijiyadda.	Qorshe hawleedka BES Guddiga hagidda BES	Dhaqangelinta waxtarka leh iyo iskudubarid ee istaraatiijiyadda BES	MOCI iyo wasaaradda kalluumaysiga iyo dhaqaalaha buluugga ah	Miisaaniyadda DFS
Kaabayaasha dekedaha Soomaaliya ee hadda jira waxay u baahan yihiin maalgashi si loo horumariyo shaqada iyo hufnaanta. Dekadda Muqdisho ayaa si xawli ah ku socoto awoodeeda shaqo	DFS waxa ay u baahan tahay in ay samayso istaraatiijiyad qaran oo lagu horumarinayo dekedaha taas oo mudnaan siinaysa maalgashiga loo baahan yahay; fursadaha maalgashiga sida, PPP iwm, iyo hawlgelinta Shaqooyinka	Istaraatiijiyadda horumarinta Dekedda Qaranka	soo jiidashada Maalgashiga si loo maalgeliyo kaabayaasha muhiimka ah ee dekedaha	Wasaaradda Dekedaha	Miisaaniyadda DFS iyo AfDB
Qaybta maraakiibta Soomaaliya ayaa ah mid aan	DFS si ay u horumariso istaraatiijiyad horumarineed ee maraakiibta	Istaraatiijiyadda horumarinta maraakiibta qaranka	soo jiidashada Maalgashiga si loo maalgeliyo	Wasaaradda Dekedaha iyo Gaadiidka Badda	Miisaaniyadda DFS iyo AfDB

<p>horumarsanayn iyadoo maalgashigu hooseeyo. Soomaaliya ma aysan samayn wadooyin qaran ee maraakiibta wax qaada kaas oo kor u qaada marinkeeda qaaradda Afrika iyo ganacsiga</p>	<p>qaranka oo gacan ka geysan doonta hagidda iyo dhiirigelinta maalgashiga qaybta</p>		<p>kaabayaasha muhiimka ah ee dekedaha</p>		
<p>Soomaaliya ma laha diiwaan nidaamsan oo ku saabsan xogta badda ee muhiimka u ah hagidda iyo wargelinta horumarinta siyaasadda iyo dib-u-habaynta taas oo furaysa awooddeeda kheyraad ee badda.</p>	<p>DFS si ay u horumariso xog dhamaystiran oo badda ah taas oo u ogolaanaysa ururinta dhowr tilmaamayaal badeed iyo sidoo kale saldhig kheyraad oo dhamaystiran halkaas oo xogta dhinacyada dabiiciga ah iyo kuwa aadanaha labadaba lagu qiimeeyo oo lagu qiyaaso.</p>	<p>Xogta badda ayaa la sameeyay</p>	<p>Xogta la hagaajiyay si loo taageero dib-u-habaynta siyaasadda iyo hirgelinta</p>	<p>Wasaaradda Kalluumeysiga iyo dhaqaalaha Buluugga</p>	<p>Miisaaniyada DFS iyo AfDB</p>
<p>Awoodda BEE Soomaaliya waxaa saameeyay amni-darrada iyo aragtida khatarta ah.</p>	<p>Hormarinta nabadda iyo amniga gobolka: Tani waxay kobcin doontaa horumarinta</p>	<p>Xallinta khilaafaadka xuddudaha badda</p>	<p>Ka faa'iidaydiga joogtada ah ee ilaha dhaqaalaha buluuga ah</p>	<p>Wasaaradda Kalluumeysiga iyo dhaqaalaha Buluugga</p>	<p>Miisaaniyada DFS iyo AfDB</p>

<p>Muranka xuddudaha badda ayaa xannibaya awoodda looga faa'iidaysan karo kheyraadka badda</p>	<p>dhammaan dhaqaalaha buluugga ah waaxaha, oo ay ku jiraan yaraynta xiisadaha ku xiran xuduudaha badda.</p>		<p>ee Soomaaliya</p>		
<p>Ku-darka qiimaha Guud oo xaddidan ee qaybaha dhaqaalaha buluugga ah ee muhiimka ah gaar ahaan kalluumeysiga. Inta badan Soomaalida kalluunka loo dhoofiyo wax qiimo ah oo ay soo kordhin karaan ma laha ama waa waxyar.</p>	<p>DFS si ay u horumariso istaraatiijiyad qiimo kordhineed oo hagi karta maalgashiga dawladda iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay si kor loogu qaado awoodda waxku-kordhinta iyo kartida kaluumaysiga Soomaaliya.</p>	<p>Istaraatiijiyad a silsiladda qiimaha dhaqaalaha buluuga ah</p>			
<p>Caqabadaha awoodeed ee ka dhex jira qaybaha badda iyo maraakiibtu waxay wiiqaysaa awoodda lagu hirgelin karo maamul wanaag</p>	<p>DFS waa inay taageero ka raadisaa hay'adaha caalamiga ah ee badaha kuwaas oo doonaya inay gacan ka geystaan sidii loo dhisi lahaa tayada wasaaradaha iyo hay'adaha dhaqaalaha buluugga ah</p>	<p>Qorshaha dhismaha awoodda</p>			

Awoodda dalxiiska Soomaaliya waxaa xaddiday welwelka amniga iyo kaabayaasha ku habboon aan jirin	Horumarinta isku-xirnaan xooggan ee qaybaha waa lagama maarmaan si loo hubiyo in si weyn loo qabto kharashaadka dalxiisayaasha.Tani waxay fududeyn doontaa in faa'iidooyinka dhaqaale ee qaybta loo wareejiyo bulshada deegaanka si ay gacan uga geysato horumarinta hab-nololeedyada iyo dhimista faqriga.				
--	---	--	--	--	--

Warshadaynta

Horumarinta warshadaynta waa mid ka mid ah ujeedooyinka ugu muhiimsan ee AfCFTA . Fududeynta ganacsiga Afrikada dhexdeeda ah iyo abuurista suuq isku dhafan oo Afrikaan ah oo gaaraya 1.2 bilyan oo qof, AfCFTA waxay higsaneysaa inay siiso fursado wadamada Afrika, warshadaha, iyo shirkadaha si ay u kala duwanaadaan, ugu takhasusaan ugana faa'iideystaan dhaqaalaha baaxadda leh, taasoo u oggolaanaysa inay noqdaan kuwo wax soo saar leh oo tartan ka jira. Fursadaha ganacsi iyo cadaadiska tartanka ee ay soo bandhigtay AfCFTA waa inay sidoo kale kor u qaadan kororka maalgashiga tooska ah ee gudaha iyo dibadda, taas oo iyaduna ah in ay kobciso cusboonaysiinta tignoolajiyada – dhaqaajin muhiim u ah oo warshadaynta ²⁰⁴.

Warshadaynta AfCFTA

Marka loo eego wada-xaajoodka AfCFTA , waxaa jiray ka-qaybgal xaddidan oo ku saabsan ajendaha warshadaynta . Waxaa jira hab-maamuusyo kala duwan oo gacan ka geysan doona in wax laga qabto ama la abuurto jawi taageeraya ajendaha warshadaynta ²⁰⁵ laakiin xilligan ma jiro

²⁰⁴<https://ecdpm.org/talking-points/african-continental-free-trade-area-afcfta-politics-industrialization/>

²⁰⁵Ka Ganacsiga Alaabada, Ka Ganacsiga Adeegyada, Xuquuqda Hantida Caqliga, Tartanka, Maalgashiga

ka qaybqaadasho qaabdhismeed oo leh horumarinta warshadaha AfCFTA . AUC waxay horumarisay Qorshaha Waxqabadka ee Horumarinta Warshadaha ee Afrika (AIDA) iyadoo ujeeddadeedu tahay in si cad loo qeexo doorka warshadaynta ee horumarinta Afrika iyo gaaritaanka Ajendaha 2063 ee AUs ²⁰⁶.

Isdhexgalka ka dhexeeya siyaasadaha warshadaha ee heer gobol (ama qaarad) ma aha kuwo had iyo jeer is-waafaqsan ²⁰⁷. Wadamo badan oo Afrikaan ah ayaa horey u lahaa siyaasado warshadeed, iyo aaladaha siyaasadeed ee ay adeegsadaan inta badan waxay ka hor imaanaysaa hadafka isdhexgalka ganacsiga gobolka. AfCFTA waa in lagu daraa qaab-dhismeedka istiraatiijiyadeed ee warshadaha kaas oo ujeedadiisu tahay in la horumariyo siyaasadaha warshadaha ee isku xiran ee heer gobol iyo heer qaran tusaale ahaan, dhiirigelinta EPZ-yada SEZ iyo Xarumaha warshadaha taasoo hoos u dhigaysa tartanka qeybaha hoose.

Si loo kordhiyo faa'iidooyinka laga helayo AfCFTA , waa inay sidoo kale la dhammaystiraa dadaallada lagu hagaajinayo kaabayaasha ganacsiga iyo wax ka qabashada caqabadaha aan tariifta ahayn ee ganacsiga Afrika dhexdeeda , oo ay ku jiraan dhaqamada kastamka aan waxtarka lahayn. Falanqaynta Sanduuqa Lacagta Adduunka ee IMF ²⁰⁸ ayaa soo jeedinaysa in wax ka qabashada baahiyaha kaabayaasha iyo caqabadaha aan tariifta ahayn ay saameyn weyn ku yeelan kara ganacsiga Afrika dhexdeeda marka loo eego fududeeynta tariifada ee hoos timaada AfCFTA .

Aragtida warshadaynta Soomaaliya

Soddonkii sano ee dagaalladii sokeeye, qaybaha wershadaha ee Soomaaliya waa la burburiyay waxeeyna ka aradnaayeen maalgashi. Natiijo ahaan, Soomaaliya waxay leedahay mid ka mid ah hoos u dhaca ganacsi ee ugu weyn Afrika - Soomaaliya waxay leedahay hoos u dhac ganacsi oo dhan 3147.63 USD sanadka 2021. Hoos u dhaca ganacsiga ee Soomaaliya waa natiijada ka dhalatay ku tiirsanaanta dalka ee soo dejinta cuntada, shidaalka, qalabka dhismaha iyo badeecadaha la warshadeeyo. Dhoofinta ugu badan waa: xoolaha, muuska, hargaha, kalluunka, dhuxusha iyo biraha duugoobay. Soomaaliya ganacsiga ugu weyn waa Imaaraadka, Yemen, iyo Cumaan.

Waaxda wax-soo-saarka waa mid ka mid ah qaybaha muhiimka ah, Dowladda Federaalka ah ee Soomaaliya waxay kor u qaadaysaa xaqiijinta xaddiga dhoofinta, abuurista shaqooyin badan iyo ka dhabaynta fikradda 'Made in Somalia'. Alaabooyinka gudaha laga soo saaro waa inay ahaadaan kuwo tartan leh oo bixiya qiime dheeraad ah si loo kordhiyo isticmaalalka gudaha. Si loo xaqiijiyo hiigsigan, DFS iyadoo u maraysa MoCI waxay soo saartay siyaasad qaran oo warshadaynta taasoo ujeeddadeedu tahay in si cad loo qeexo sida Soomaaliya ay dib u habeyn ugu sameyn doonto waaxdeeda warshadaha si ay gacan uga geysato wax ka qabashada hoos-u-dhac ganacsi oo aan la waarin.

²⁰⁶<https://au.int/en/ti/aida/about>

²⁰⁷<https://ecdpm.org/talking-points/african-continental-free-trade-area-afcfta-politics-industrialization/>

²⁰⁸IMF 2019 aragtida dhaqaalaha gobolka. Afrikada Saxaraha ka hooseeya: soo kabashada iyada oo ay jirto hubaal la'aan sare.

Tiirarka ugu muhiimsan ee siyaasadda horumarinta warshaduhu waa (i) horumarinta wax-soo-saarka gudaha iyo (ii) balaarinta dhoofinta alaabta qiimaha leh ²⁰⁹. Siyaasaddu waxay higsanaysaa in kor loo qaado kobaca dhaqaalaha; kor u qaadida wax soo saarka; kordhinta shaqada; iyo horumarinta hab-nololeedyada dhammaan dadka Soomaaliyeed. Ujeedooyinka siyaasadda ayaa guud ahaan aad u eegaysa si kastaba ha ahaatee, waxaa jira aqoonsi ah in horumarinta awoodda warshadaha gudaha ee mustaqbalka fog kor u qaadi doonto awoodda Soomaaliya ee wax dhoofinta. Ujeedooyinka kale waxaa ka mid ah;

- Ka ilaalinta badeecadaha gudaha la soo dejiyo ee aan la hubin taas oo sii hoos usii dhigeeysa ganacsiga.
- Horumarinta maalgashiga ku salaysan wax soo saarka kaas oo balaarinaya dhoofinta iyo abuurista fursado shaqo.
- Ilaalinta warshadaha curdinka ah iyo kuwa yaryar ee istaraatiijiyada u ah hab-nololeedka iyo amniga.
- Abuuritaanka dhaqaale adkeysii leh iyada oo loo marayo kala duwanaanshaha wax soo saarka warshadaha.
- Dib-u-habaynta nidaaminta ee wax ka qabanaysa caqabadaha wax-soo-saarka gudaha, wax-soo-saarka, maalgashiga, dhoofinta, halbeegyada, iyo suuq-geynta gudaha iyo dibaddaba.

Arrimaha iyo talaabooyinka siyaasadda

Si ay Soomaaliya uga faa'iidayso AfCFTA, waxa ay u baahan tahay in ay xaqiijiso in hirgelinta siyaasadda warshadaha ay la jaan-qaado helitaanka suuqa iyo dib-u-habaynta fududaynta ganacsiga ee hadda lagu soo bandhigayo AfCFTA. Shaxda 14 ee hoose waxa ay qeexaysaa arrimaha soo ifbaxaya iyo waxqabadyada siyaasadda ee la soo jeediyay kuwaas oo lagala hadlay daneeyayaasha kala duwan ee habka loo faahfaahiyay istaraatiijiyadan. Tallaabooyinka siyaasadda liiska ee hoos lagu sharraxay waxay dheer ku yihiin kuwa lagu qeexay Siyaasadda Horumarinta Warshadaha Soomaaliya 2020 (eeg Shaxda 30).

Shaxda 30: Tallaabooyinka Siyaasadda Warshadaynta

Arrinta la aqoonsaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Siyaasadda warshadaha ayaa jirta, si kastaba ha ahaatee, ma jirto xeelad lagu hagayo hirgelinta	MoCI waxay horumarineysaa istaraatiijiyad warshadaynta oo hawlgelinaysa siyaasadda warshadaha ee dhawaan la horumariyay	Istaraatiijiyada warshadaha	Kordhinta maalgashiga qaybta warshadaha Wax soo saarka warshadaha oo kordhay	MoCI	Miisaaniyada DFS iyo UNIDO

²⁰⁹ DFS (2020) Siyaasadda Horumarinta Warshadaha Soomaaliya 2020

Siyaasadda warshadaha ee lagu tilmaamay horumarinta “Made in Somalia”, si kastaba ha ahaatee, ma jirto istaraatiijiyad gaar ah oo ku saabsan sida ujeedadan lagu gaari karo.	MoCI si ay u horumariso istaraatiijiyad dib u soo celinta suuqa gudaha oo si cad u qeexaysa sida Made in Somalia loo hawlgelin doono	Lagu sameeyay istaraatiijiyad Soomaaliya	Hoos u dhigista hoos u dhaca ganacsiga Kordhinta badeecooyin laga soo saaro Soomaaliya oo kordhay	MoCI iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay	Miisaaniyada DFS iyo UNIDO
Ma jiro siyaasad ka kooban maxalli si ay u dhaqaajiso kordhinta qiimaha maxaliga ah	Sameeynta istaraatiijiyad heer qaran oo maxalli taas oo horumarin doonta qaab dhismeed dhiirigelin oo lagu kordhinayo qiimaha	Istaraatiijiyada maxalli ah	Sara u kaca % waxyaabaha gudaha ee alaabta lagu sameeyo Soomaaliya	MoCI	Miisaaniyada DFS iyo UNIDO
Xeerka SEZ waa jira laakiin ma cadda in ay jirto siyaasad istaraatiijiyad lagu hago laguna dhaqaajiyo fulinta.	Horumarinta Siyaasadda iyo Istaraatiijiyada SEZ	Siyaasadda iyo istaraatiijiyada SEZ ayaa la sameeyay	Qiimaha FDI ee Soomaaliya oo kordhay SEZs	MoCI iyo Sominvest	Miisaaniyada DFS iyo UNIDO
Ma jiro ogaanshaha qaybaha iyo khadadka wax soo saarka ee mudnaanta la siin doono horumarinta	Sameeynta daraasad si loo ogeysiiso mudnaanta qaybaha iyo khadadka wax soo saarka kuwaas oo aasaas u noqon doona soo	Istaraatiijiyada horumarinta warshadaha gudaha	Tirada badeecadaha laga soo saaro warshadaha Soomaaliya oo kordhay	MoCI	Miisaaniyada DFS iyo UNIDO

warshadaha gudaha	jiidashada maalgashadayaasha				
----------------------	---------------------------------	--	--	--	--

Ganacsiga aan rasmiga ahayn ee xuduudaha ka gudba

AfCFTA waxaa la filayaa in ay bixiso dhaqaale dhan US\$3.4 tiriliyan qaaradda, taas oo xitaa aad u daran marka loo eego saameynta dhaqan-dhaqaale ee COVID-19 uu ku leeyahay Afrika oo dhan . Si kastaba ha ahaatee, waxay ku sii jiri doontaa oo kaliya awooddeeda haddii faa'iidooyinka ka imanaya ganacsiga qaaradaha ay u wada dhan yihiin dhammaan Afrikaanka. Iyadoo AfCFTA ay ballan qaadayso in ay kor u qaadi doonto ganacsiga Afrika dhaxdeeda oo dhan, wax yar ayaa laga sheegay saameynta ay ku yeelan doonto ganacsiga aan rasmiga ahayn ee xuduudaha (ICBT) ²¹⁰ oo ay homuud u yihiin haweenku ²¹¹. ICBT waxaa lagu qeexaa inay tahay ganacsiga xad-kagudba ee badeecadaha iyo adeegyada sharciga ah, kaas oo si ula kac ah ama aan ula kac ahayn uga baxsanaya canshuuraha iyo nidaamyada kale ee ay dejiso dowladuha, inta badanna aan lagu diiwaan gelinin tirakoobka qaranka ee rasmiga ah.

Ganacsiga Afrikada dhaxdeeda ah waxa uu caadiyan ku taxan yahay 15-16% oo aad uga hooseeya kan Yurub (73%) iyo Aasiya (52%). Nambaradan marka loo eego Afrika waxa laga yaabaa in aan la tirin marka loo eego yaraanta xogta ICBT. Ka qeyb qadashada ICBT ee wadarta ganacsiga afrika dhaxdeeda ah aad ayuu u kala duwan yahay gobolka oo dhan, laakiin waxa uu si gaar ah ugu baahsan yahay Galbeedka iyo Bariga Afrika, halkaas oo ICBT ay ku xisaabtanto ilaa 42% iyo 80%, siday u kala horreeyaan, wadarta guud ee ganacsiga ka dhexeeya waddamada qaarkood ²¹². Baaxadda qiyaasahani waxay tilmaamayaan in ICBT ay tahay astaan muhiim ah oo ka mid ah muuqaalka ganacsiga Afrika oo aan lagu tixgalin dheellitirnaanta xisaabaadka lacag bixinta ama aan lagu soo qaadin in lagu wargeliyo naqshadeynta siyaasadaha ganacsiga iyo warshadaha ²¹³.

saboolka ah ee ganacsiga rasmiga ah xaaladaha qaarkood laga yaabo inaysan helin. Ganacsatada aan rasmiga ahayn ayaa inta badan ah dumar iyo rag danyar ah, kuwaas oo aan haysan wax lahaanshaha dhuleed. Haddaysan ahayn kuwa soo saarayaasha laftooda, waxay beeralayda ku xiraan suuqyada magaaloooyinka xuduudka ah, kuwaas oo laga yaabo in aanay helin fursad isku mid ah iyaga oo u maraya marino rasmi ah.

ICBT, inta badan aan rasmi ahayn, waxay door muhiim ah ka ciyaaraan dhimista faqriga maadaama ay siiso fursado ganacsi oo wax ku ool ah qaar badan oo ka mid ah kuwa ugu saboolsan, gaar ahaan haweenka, kuwaas oo ah ganacsatada ugu firfircoon ee xuduudaha Afrika dhaxdeeda. Ganacsiga aan rasmiga ahayn wuxuu u suurtageliyaa shakhsiyaadka inay ka qaybqaataan dhaqdhaqaaqyada dakhli-abuurista, oo leh raasumaalka bilawga ah ee hooseeya. Raasamaal-bilowga waxaa inta badan laga qaadaa agabka qoyska, halkaas oo deymaha laga helo ururada, iibiyaasha iyo bangiyada ay xadidan yihiin ²¹⁴.

²¹⁰Caalami ahaan, ICBT waxaa lagu qeexaa sida ganacsiga u dhexeeya wadamada deriska ah oo ay qabtaan ganacsatada unugul, yar yar, aan diiwaangashanayn.

²¹¹<https://www.africaportal.org/features/women-without-borders-what-the-afcfta-can-do-for-botswanas-informal-cross-border-traders/>

²¹² Bangiga Afriexim (2020) - Warbixinta Ganacsiga Afrika 2020 Ganacsiga aan rasmiga ahayn ee Xuduudaha Afrika ee macnaha guud ee AfCFTA ²¹³ibid

²¹⁴Dr Nene Morisho Mwanabiningo (Calaamka Feejignaanta), Ka Helitaanka Faa'iidadada Ugu Sarreysa ee Ganacsiga Xadka Iska gudba ee Miisaanka Yar ee u dhexeeya DRC iyo Rwanda, Sebtembar 2015

Hawsha ICBT waxa ay saamayn badan ku leedahay daneeyayaasha iyada kordhinayso dakhliga tooska ah iyo hay'adda (gaar ahaan iskaashatooyinka), dakhliga dadban (iyada oo loo marayo alaab-qeybiyayaasha iyo bixiyayaasha adeegga ee ku jira silsiladda qiimaha) iyo dakhliga dhaqaale ee la kiciyo (iyada oo loo marayo wareegga hantida iyo dhaqaalaha, laga bilaabo hal wax soo saar ilaa macaamil iyo wixii la mid ah).

- Shaqaalaysiinta tooska ah ee ganacsatada - tani waa la xoojiyey halka dakhliga lagu maalgeliyo hantida sida dhulka, waxbarashada, iyo caafimaadka.
- Waxaa jirta saameyn aan toos ahayn oo ay ku leedahay daneeyayaasha qayb ka ah 'silsiladda qiimaha' ee ICBT, oo si xooggan looga dareemay degmooyinka maxalliga ah ilaa xuduudaha.
- ICBT waxay sidoo kale leedahay saameyn la soo jiidan karo iyada oo loo marayo dhinacyo badan oo dhaqdhaqaaqa dhaqaalaha iyo kharashka.

ICBT ee AfCFTA

Hoos u dhigista tariifadaha, AfCFTA waxay ka dhigaysa mid la awoodi karo ganacsatada aan rasmiga ahayn inay ku shaqeeyaan kanaalada rasmiga ah, kuwaas oo siinaya ilaalin dheeraad ah. Tan waxa lagu sii xoojin karaa nidaamyo ganacsi oo la fududeeyay ee ganacsatada yar yar, sida Nidaamka Ganacsiga ee la Fududeeyay ee Suuqa Guud ee Bariga iyo Koonfurta Afrika (COMESA), kaas oo bixiya hab fudud oo nadiifin ah oo ay weheliso hoos u dhigista cashuuraha soo dejinta ee siinaya caawimada ganacsatada yar yar.

STR waxay si gaar ah u bartilmaameysaa ganacsatada yar yar ee sida joogtada ah wax u kala iibsada shixnado qiimo jaban oo laga dhafo cashuuraha kastamka iyo cashuuraha kale ee la xiriira. STR waxa loogu tala galay in uu uga faa'iidaysto ganacsatada yar yar ee xudduudaha isaga gudba dhanka shaqo abuurka, sugnaanta cuntada iyo kor u qaadida isdhaafsiga badeecadaha ee gobolada. STR guud ahaan waxa uu ka kooban yahay afar qalab oo waaweyn, kuwaas oo kala ah: dukumeenti kastam oo la fududeeyey, shahaado la fududeeyey ee asal ahaan, liis guud oo badeecooyin ah iyo xadka qiimaha shixnadda.

AfCFTA kuma jirto STR oo taageeri doonto ICBT iyo haweenka u badan ganacsiga noocan ah . Si kastaba ha ahaatee, STRs ayaa loo sameeyay COMESA iyo EAC. Maalgelinta ka timid AfDB waxay taageertay horumarinta TFTA STR taas oo macnaheedu yahay iswaafajinta nidaamyada EAC, COMESA iyo SADC. Qaab-dhismeedyadani waxay sinayaan bar bilow waxtar leh ee horumarinta AfCFTA STR.

ICBT ee IGAD

2022, IGAD oo ay Soomaaliya xubin ka tahay ayaa soo bandhigtay siyaasadda cusub ee ganacsiga gobolka (2022-2026) ²¹⁵. Aragtida Siyaasadda Ganacsiga Gobolka IGAD waa in la kobciyo ganacsi ku dhisan suuqa, ku jihaysan horumarka, iyo ganacsiga joogtada ah ee gobolka IGAD, awoodna u leh in uu kobciyo kobaca dhaqaalaha oo balaaran, yaraynta saboolnimada, hubinta sugnaanta cuntada, iyo in la gaaro heer nololeed oo soo hagaagaya gobolka. Ujeeddada guud ee siyaasadda ayaa ah in la horumariyo koboc iyo horumar waara oo dalalka xubnaha ka ah

²¹⁵ IGAD (2022) Siyaasadda Ganacsiga Gobolka IGAD 2022-2026

IGAD iyadoo kor loo qaadayo heerka nolasha dadkooda iyadoo loo marayo is-dhexgal dhaqaale oo dhow. Gaar ahaan, siyaasadda ganacsiga waxay ujeeddadeedu tahay;

- in la abuurto goob dhaqaale oo furan oo midaysan si kor loogu qaado ganacsiga ka dhexeeya IGAD iyadoo la abuurayo jawi awood u leh oo lagama maarmaanka u ah, meeshana laga saarayo caqabadaha hortaagan ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada;
- in la abuurto is-waafajin ka dhexeeya siyaasadaha ganacsiga qaranka ee dalalka xubnaha ka ah IGAD;
- in laga caawiyo Dawladaha xubnaha ka ah IGAD fulinta waajibaadkooda ka dhashay heshiisyada ganacsiga ee gobolka, gaar ahaan AfCFTA ; iyo ku
- kor u qaadida abuurista jawi awood u leh maalgashiga shisheeye iyo kuwa gudaha.

IGAD waxa kale oo ay samaysay qaab lagu hago dawladaha xubnaha ka ah samaynta iyo taageeridda ICBT ammaan ah oo loo dhan yahay ²¹⁶. Ujeedooyinka ugu muhiimsan ee qaab-dhismeedka siyaasaddu waa;

- Hubinta faham isku xiran oo ku saabsan wax ku biirinta ICBT ee hab-nololeedyada iyo dhaqaale wanaagsan ee bulshooyinka xuduudka;
- Kor u qaadida siyaasadda ICBT-CBSG iyo is-waafajinta ka dhexeeya waddamada xubnaha ka ah IGAD;
- Xoojinta nidaamyada amniga xuduudaha iyo taageeridda fududaynta ganacsiga ee meelaha laga gudbo (BCPs);
- Kor u qaadida ka-qaybgalka bulshooyinka xuduudaha ee wadatashiyada siyaasadda si loo hubiyo in ganacsiga xudduudaha iyo go'aamada la xiriira amniga ee la tayeeyo, lana horumariyo danaha iyo dareenka bulshooyinka xuduudaha; iyo
- Hubinta helitaanka iyo gelitaanka xog joogto ah, waqtiyeysan oola isku halayn karo iyo falanqayn ku saabsan is-weydaarsiga dhaqaalaha xudduudaha iyo ICBT.

Qaab-dhismeedka siyaasadda ICBT waxa uu la jaan qaadaa guulaha muhiimka ah ee laga gaaray dejinta iyo iswaafajinta siyaasadaha ganacsiga ee heer gobol iyo heer qaarad iyada oo loo marayo Suuqa Guud ee Bariga iyo Koonfurta Afrika (COMESA) iyo sidoo kale Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA).

ICBT ee Soomaaliya

Shaxda 31: Tallaabooyinka Siyaasadda ICBT

Arrinta la aqoonsaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Wax soo saarka	Natiijooyinka	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Soomaaliya ma laha siyaasad ama istiraatiijiyad ICBT, haddana xaddi badan oo ganacsi	MoCI si ay u horumariso siyaasadda ICBT iyo istiraatiijiyad	Siyaasadda ICBT iyo istiraatiijiyad la sameeyay	CBT la qiyaasay	MoCI & Waaxda Canshuuraha iyo Kastamka Soomaaliya	DFS iyo FCDO

²¹⁶ IGAD (2018) Qaab-dhismeedka Siyaasadda ee xiriirka ka dhexeeya Ganacsiga aan rasmiga ahayn ee Xuduudaha & Maamulka Amniga Xuduudaha

ayaa ka dhaca heerkan aan rasmiga ahayn					
Waxaa jira xog aad u yar oo ku saabsan ganacsiga xuduudaha isaga gudba taas oo xaddidaysa horumarinta siyaasado wax ku ool ah si loo hago ganacsiga loona kordhiyo faa'iidooyinka dhammaan	MoCI si ay ula shaqeyso dowlad goboleedyada ay khuseyso iyo wasaaradaha iyo hay'adaha DFS si ay ugu heshiiyaan qaab-dhismeedka aruurinta iyo ka warbixinta xogta ICBT Xoojinta/samaynta xog ururinta ICBT iyo awoodaha gorfaynta ee meelaha xudduudaha muhiimka ah si loo qiyaaso ka qayb qaadashada ICBT ee dhaqaalaha.	Qaab dhismeedka xog ururinta ICBT	Xogta ICBT ayaa diyaar u ah dhammaan kuwa u baahan	MOCI iyo Dawladaha Federaalka	DFS iyo FCDO
Ma cadda in nidaam ganacsi oo la fududeeyay uu ka socdo xudduudaha muhiimka ah ee ganacsiga ICBT uu ka socdo – xudduudaha Soomaaliya ay la wadaagto Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti	MoCI si ay dib ugu eegto STR-yada gobolka iyo ku-dhaqankooda xuduudaha khuseeya si loo fududeeyo ganacsiga.	EAC iyo Istaraatiijiyadda fulinta STR ee IGAD	Qimaha kordhay ee ICBT ee laga diiwaan galiyay xudduudaha halka STR ay ka jiro	MoCI & Waaxda Canshuuraha iyo Kastamka Soomaaliya	DFS iyo FCDO
Haweenka iyo dhalinyaradu waxay la sii	Mudnaan siinta habka ku salaysan jinsiga iyo	istaraatiijiyadda ay ku jiraan haweenka iyo	Tirada haweenka iyo dhalinyarada	MOCI iyo Wasaaradaha	DFS iyo Sida

<p>kulmaanyaan caqabado xagga ganacsiga xuduudaha</p>	<p>dhalinyarada ee ICBT taasoo wax ka qabanaysa qaar ka mid ah caqabadaha baahsan ee saameeya haweenka iyo dhalinyarada ka qaybgalka ganacsiga.</p>	<p>dhalinyarada ayaa la sameeyay</p>	<p>ku hawlan CBT oo kordhay</p>	<p>dhalinyarada iyo haweenka</p>	
<p>Xoojinta wada-hadallada siyaasadda xudduudaha isaga gudba waxay dhisi doontaa fahamka dhaqdhaqaaqa xudduudaha isaga gudba ee maxalliga ah.</p>	<p>ICBT-ga guud ee wada-hadallada siyaasadda dhaqaalaha qaranka iyo gobolka.</p>	<p>Tirada shirarka loo qabtay fududaynta ICBT</p>	<p>Xadiga korarka ee ICBT ee laga diiwaan geliyey xudduudaha Soomaaliya</p>	<p>MoCI & Waaxda Canshuuraha iyo Kastamka Soomaaliya</p>	<p>Miisaaniyadda DFS</p>
<p>Nidaamyada lacag-bixinta xudduudaha ayaa ah caqabad</p>	<p>Horumarinta xalalka maaliyadeed ee ku haboon ayaa muhiim ah u leh ganacsatada aan rasmiga ahayn iyo kuwa yaryar. Ganacsatada aan lahayn akoonnada bangiga ayaa inta badan laga xiraa nidaamka rasmiga ah. Nidaamyada lacag-bixinta elektaroonigga ah ee lacagaha xuduudaha isaga gudba waxay dhimi karaan khataraha amniga</p>	<p>Habka lacag-bixinta ee CBT elegtarooniga ah oo la sameeyay</p>	<p>Qiimaha lacagaha la bixiyo iyadoo la isticmaalayo nidaamka lacag-bixinta dhijitaalka ah</p>	<p>MoCI & Waaxda Canshuuraha iyo Kastamka Soomaaliya</p>	<p>Miisaaniyadda DFS</p>

	ee ganacsatada aan rasmiga ahayn waxayna u taagan yihiin fursad si rasmi ah ganacsiga loo dhaqangeliyo.				
--	---	--	--	--	--

Mawduuca is tabanaya - Ka mid noqoshada - haweenka dhalinyarada iyo PWD

Ka-qaybgalka qaybaha muhiimka ah ee dadweynaha Afrika (haweenka, dhalinyarada iyo dadka naafada ah) waxay shardi u tahay guusha AfCFTA ee loo dhan yahay. Ka-qaybgalka kooxahan ee ganacsiga inta badan si taxadar leh looma tixgeliyo marka heshiisyada ganacsiga laga wada xaajoonayo lana fulinaayo. Daraasado lagu sameeyay ICBT ayaa tilmaamaysa in haweenku ay ku badan yihiin ganacsigan ayna la kulmaan dhibaatooyin waaweyn - cadeedis, helitaan dhaqaale, musuqmaasuq iwm.

AfCFTA loo dhanyahay

- **Heshiiska AfCFTA ma laha Lifaag gaar ah oo ku saabsan jinsiga** ²¹⁷, si kastaba ha ahaatee mid ka mid ah ujeedooyinkiisa guud, AfCFTA waxa ay ballan qaadaysaa in ay "kor u qaado oo ay gaarto horumar dhaqan-dhaqaale oo waara oo loo dhan yahay, sinnaanta jinsiga iyo isbeddelka qaab dhismeedka qeybaha Gobolka." Haddaba, hubinta in sinnaanta jinsiga lagu horumariyo dhammaan hababka AfCFTA ayaa udub dhexaad u ah heshiiskan.
- **Qodobka 27 (2) (d) ee Hab-maamuuska AfCFTA ee Ganacsiga Adeegyada waxa loola jeedaa hormarinta awoodda dhoofinta alaab-qeybiyayaasha rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn, iyadoo si gaar ah loo eegayo ganacsatada yaryar, kuwa yar yar iyo kuwa dhexdhexaadka ah iyo "bixiyayaasha adeegga haweenka iyo dhalinyarada".** Waxaa muhiim ah in la caddeeyo in baahiyaha, caqabadaha, iyo awoodaha kooxahani ay kala duwan yihiin sidaas darteedna ay tahay in si gaar ah loo wajaho. Runtii, haweenka iyo raggu waxay la kulmaan caqabado kala duwan oo xagga jinsiga ah kuwaas oo ay tahay in wax laga qabto si loo xaqiijiyo natiijooyinka sinnaanta jinsiga ee hirgelinta AfCFTA.
- **Iyadoo AfCFTA ay siiso haweenka fursad weyn, faa'iidooyinku ma noqon doonaan kuwo toos ah.** Horumarinta ka-qaybgalka loo simanyahay ee haweenka ee AfCFTA waxay u baahan tahay in la tixgeliyo saamaynta sinnaan la'aanta jinsiga iyo in meesha laga saaro sinnaan la'aanta la ogaaday iyo caqabadaha ganacsiga ku salaysan jinsiga, oo inta badan ay la kulmaan si aan sinayn haweenka, naqshadaynta siyaasadaha AfCFTA ee ka jawaabaya jinsiga iyo tallaabooyinka kaabaya. Iyada oo qayb ka ah geeddi-socodkan, waxaa lagama maarmaan noqon doonta in la fahmo sida looga faa'iideysan karo qodobbada muhiimka ah ee Heshiiska AfCFTA si loo xaqiijiyo natiijooyinka loo siman yahay ee jinsiga ee hirgelinta AfCFTA.
- **Daraasad muhiim ah oo ay sameeyeen hay'adda Haweenka Qaramada Midoobay** ²¹⁸ **ayaa lagu ogaaday fursadaha AfCFTA halkaas oo jinsiga laga yaabo in lagu dhex-daro.** Hab-maamuuska Ganacsiga Alaabaha, Hab-maamuuska Ganacsiga Adeegyada, Hab-

²¹⁷Waxa la filayaa in wada xaajoodiyada ku saabsan lifaaqa jinsiga la filayo inuu bilaabmo sanadkan (2021)

²¹⁸ Ururka Haweenka Qaramada Midoobay (2019) Fursadaha Haweenka Ganacsatada ah ee ku jira Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika

maamuuska Xeerarka Asalka iyo Xeerka Dhaqdhaqaaqa Xorta ah ee Dadka. Qodobbadaani waxay siinayaan haweenka ganacsatada ah fursado dhaqaale oo kala duwan sida soo socota;

- Qodobada AfCFTA ee nidaamyada ganacsiga ee kaas oo doorbidaya ganacsiga yaryar, oo ay ku jiraan lifaaqa iskaashiga kastamka, waa in ay ku jiraan tallaabooyin fudud oo la qaadi kara mug yar ee shixnad ah iyo hirgelinaa oggolaansho ganacsiga oo gaar ah iyo nidaamka fiisaha ee ganacsatada yaryar, iyo sidoo kale dhimista canshuuraha kale. sida cashuurta qiimaha lagu kordhiyey iyo cashuuraha soo dejinta iyo dhoofinta.
- Qodobbada AfCFTA ee tallaabooyinka tariifada si loo fududeeyo ganacsiga yar yar waxay u badan tahay inay wax ka qabtaan caqabadaha WICBT ee ku saabsan musuqmaasuqa. Qodobbada noocan oo kale ah waa in ay ujeeddadoodu tahay in si isdaba joog ah meesha looga saaro tariifadaha iyo cashuuraha soo dejinta badeecadaha iyo badeecooyinka inta badan ay ka ganacsato WICBT. Tani waxay sidoo kale u baahan tahay liis guud oo ballaaran oo dhoofinta qiimaha hoose ah si loo hormariyo helitaanka suuqa u leh muhiimad gaar ah ganacsatada xuduudaha.
- Dhanka jinsiga iyo soo iibsiga dowlada, hirgelinta AfCFTA waa in ay tixgelisaa xoojinta hababka wax iibsiga dowlada sidii gaadiid oo kale oo loogu abuurayo hanti kobcineysa ganacsiyada yaryar iyo kuwa dhexdhexaadka ah (SMEs) ama ganacsiyada ay haweenku leeyihiin.
- Heshiiska AfCFTA waxa uu u badan yahay in uu kobciyo warshadaynta iyo tartanka gobolka iyada oo loo marayo abuurista silsilado qiimo leh oo heer gobol ah iyo hormarinta habaynta beeraha . Si kastaba ha ahaatee, guusha silsiladaha qiimaha noocan oo kale ah waxay, si kastaba ha ahaatee, ku xirnaan doontaa wax ka qabashada caqabadaha muhiimka ah ee la ogaaday ee haweenka si wax ku ool ah uga qaybqaataan. Iyadoo qayb ka ah geeddi-socodkan, waxaa lagama maarmaan noqon doonta in la fahmo shuruudaha ka-qaybgalka haweenka iyada oo la samaynayo falanqaynta silsiladda qiimaha qaybaha ee diiradda saaraya jinsiga si loo go'aamiyo saxsanaanta halka haweenka iyo ragga ay ku jiraan qaybaha kala duwan ee silsiladda qiimaha.
- AfCFTA waxay sidoo kale u baahan tahay habab kormeer oo xooggan oo loogu talagalay ururinta habaysan ee xogta la kala saaray ee jinsiga iyo isu-socodka ganacsiga xudduudaha.
- **AfCFTA waxa ay xooga saartaa kobaca, warshadaynta, iyo shaqo abuurka kuwaas oo dhamaantood khuseeya dhalinyarada Afrika.** Intaa waxaa dheer, hab-maamuuska FMP iyo abuurista suuqa duulimaadka ee qaaradda ayaa saameyn weyn ku leh dadka dhalinyarada ah ee qulqulaya - awoodda ay u leeyihiin inay helaan shaqooyin iyo fursado ma aha oo kaliya dalkooda laakiin guud ahaan qaaradda.
- **Baahida shaqo ayaa kor u kacday waxayna sii ahaan doontaa caqabada ugu wayn ee dhaqan-dhaqaale ee dawladnimada Afrika.** Hay'adda Mo Ibrahim Foundation ayaa ku qiyaastay in 1m dhalinyaro ah oo shaqo la'aan ah ay soo galaan suuqa shaqada bishiiba iyadoo sanadka 2030-ka la filayo in 30 milyan oo dhalinyaro ah ay soo galaan suuqa

shaqada ee Afrika sanad walba ²¹⁹. Wadamada Saxaraha ka hooseeya oo kaliya, halka 18 milyan oo shaqo loo baahan yahay in la abuuro sanad walba si ay u soo galaan suuqa shaqada, kaliya 3 milyan oo shaqo oo rasmi ah ayaa hadda la abuurayaa ²²⁰. Si kastaba ha ahaatee waxaa lagu qiyaasaa in kaliya 4% ka mid ah kuwa cusub intii u dhaxaysay 2010 iyo 2020 ay awoodeen inay shaqo mushahar ah ka helaan warshadaha, iyo 21% adeegyada ²²¹.

- **Waaqtigii 4-aad ee kacaanka warshadaha ²²² macneheedu waa ka gudubka shaqo abuurka sida beeraha, warshadaha una gudubka adeega iyo qaybaha farsamada ku salaysan.** Dhab ahaantii, waxaa jira calaamado muujinaya in Afrika ay mar horeba la soo deristay xaalufka warshadaynta. Marka loo eego aragtida dhaqaalaha Afrika ee 2019 (AEO) ²²³, meelaynta shaqadu waxay inta badan u janjeertay dhanka adeegyada. Saamiyada shaqada ee warshadaha iyo qiimaha lagu daray GDP ayaa si tartiib tartiib ah u koray. Xaladaan, daaqadda Afrika ee xaaladaha - degdeg ah Warshadeynta ayaa soo u xirmeysa si ka dhaqso badan sidii la filayay. Dhinaca kale, tirada dadka ka shaqeeya qayb kasta oo ka mid ah wax soo saarka warshadaha ayaa hoos u dhacaya sababtoo ah fifitaanka tignoolajiyada degdega ah. Sidaa darteed, shaqooyinka mustaqbalka waxay noqon doonaan kuwo si weyn ugu salaysnaa tignoolajiyada iyo, adeegyada, iyo qaybaha ganacsiga electrooniga ah.
- **Dadka naafada ah (PWD) waxay door muhiim ah iyo gacan ka geystaan horumarinta dhaqan-dhaqaale ee Afrika.** Waa muhiim in la hubiyo in PWDs loo dhan yahay oo si firfircoon uga qaybqaataan AfCFTA sida ku qeexan Hab-maamuuska Axdiga Afrika ee Xuquuqda Aadanaha iyo Dadka leh Xuquuqda Naafada ah ee Afrika (oo loo tixraacayo Hab-maamuuska Naafada Afrika). Qaar ka mid ah tusaalooyinka ugu wanaagsan ee PWDs ku darista ganacsiga waxaa laga heli karaa Bariga Afrika ee xadka u dhexeeya Rwanda iyo DRC, halkaas oo ay aad ugu firfircoon yihiin ganacsiga xuduudaha isaga gudba ee aan rasmiga ahayn.

Aragtida Soomaaliya

Dadka Soomaaliya waxa ay ka kooban yihiin tiro dad ah oo da'a yar iyo dhallinyaro ah kuwaas oo ah wax yar kala bar (45.6%) ay ka yar yihiin 15 sano iyo ku dhawaad saddex meelood meel (75%) dadku waxa ay ka yar yihiin 30 sano jir. Sannadka 2019, Ururka Shaqaalaha Adduunka (ILO) wuxuu ku qiyaasay ka qaybgalka xoogga shaqada ee ragga (15-64) inuu yahay 73.6% halka haweenka (15-64) heerka ka qaybgalka xoogga shaqada lagu qiyaasay 23.1% iyadoo tirooyinka weli aan isbeddelin 10kii sano ee lasoo dhaafay ²²⁴. Qiyaastii 49% haweenka hadda shaqeeya ee da'doodu u dhaxayso 15-49 waa iskood u shaqeystayaal (FGS, 2020c). Natijjooyinka iskahorimanaya, haween badan ayaa noqday kuwa kaliya ee quudiya iyo biila qoyska, iyo dhaqaajinta abuurista ganacsiga ee Soomaaliya (UN Women, 2016). Beeraha ayaa weli ah shaqo-

²¹⁹ Warbixinta Mo Ibrahim (2019) Dhallinyarada Afrika: Shaqo ama tahriib? Tirakoobka dadweynaha, rajada dhaqaale, iyo dhaqdhaqaaq a

²²⁰ Warbixinta Mo Ibrahim (2019) Dhallinyarada Afrika: Shaqo ama tahriib? Tirakoobka dadweynaha, rajada dhaqaale, iyo dhaqdhaqaaq a

²²¹ Ibid

²²² Kacaankii Warshadaha ee 4aad waxaa si weyn u dhaqaajiyay afar horumar oo tignoolajiyadeed oo gaar ah: Internetka mobilada xawaaraha sare leh, AI iyo automation-ka, adeegsiga falanqaynta xogta weyn, iyo tignoolajiyada keydiyaha.

²²³ AfDB (2019) Muuqaalka Dhaqaalaha Afrika - Horumarinta shaqaalaha Afrika ee mustaqbalka

²²⁴ ILO (2019)

bixiyaha ugu weyn ee ragga iyo dumarka labadaba 79.2% iyo 83.9% ee xoogga shaqada siday u kala horreeyaan.

Nolasha haweenka iyo gabdhaha Soomaaliya waa mid adag . Soomaaliya ayaa kaalinta 4-aad ee ugu horeyso kaga jirta sinaanta ragga iyo dumarka caalamka, heerka dhimashada hooyada iyo dhallaanka ayaa ka mid ah kuwa ugu sarreeya adduunka, guurka ²²⁵da'da yarna waa mid aad u baahsan. inta badan kuma jiraan hababka siyaasadeed iyo go'aan gaarista ee muhiimka ah, in kasta oo ay ku adag yihiin inay ku sii jiraan colaadaha, nabadda, iyo amniga. Waxay sii wadaan inay ku sii jiraan matalaad yar oo ku jirta go'aanka heer qaran iyo heer gobol iyo samaynta hay'ado siyaasad dejineed ²²⁶.

Haweenka ganacsiga

Doorka soo jireenka ah ee haweenka ee dhaqaalaha Soomaaliya waa waxa ku iibinta suuqyada ; booska hoose ee silsiladda qiimaha. Xilligii gumeysiga ka dib ayaa sidoo kale hormarisay xaaladda haweenka, maadaama ay awoodeen inay suuqa ka soo galaan qeybta soo dejinta iyo dhoofinta. Hadda, badeecooyinka ugu horreeya ee Soomaaliya laga dhoofiyo waa Hilibka, Hargaha, Caanaha, Muuska, Fooxa iyo Malmalka. Haweenku waxay awoodeen inay ka ganacsadaan badeecadahaas iyagoo garabsanaya ragga dhiggooda ah. Waxaa lagu qiyaasaa in haweenka Soomaaliyeed ay ka kooban yihiin in ka badan 60 boqolkiiba milkiilayaasha ganacsiga. Ganacsigooda waxaa ka mid ah ganacsiyo yar yar iyo sidoo kale kuwo dhexdhexaad ah iyo kuwo waaweyn iyo kuwo kale oo ku xiran qurbaha. Meheradaha dhexdhexaadka ah iyo kuwo waaweyn ee ay leeyihiin haweenku waxay ku urursan yihiin soo dejinta dharka, waxyaalaha la isku qurxiyo, alaabta guryaha iyo cadarka. Haweenka ayaa si gaar ah ugu firfircoon dhaqaalaha aan rasmiga ahayn sida ganacsatada yaryar (qiyaastii 70%) waxayna sidoo kale ku jiraan qeybaha raga ee ka tirsan dhaqaalaha aan rasmiga ahayn oo ay ku jiraan: iibinta qaadka, sarifka lacagaha, iyo ganacsiga shidaalka (AfdB & UN Women, soo socda) .

Dhalinyarada ganacsiga

Dhallinyarada Soomaaliyeed waxay la kulmaan caqabado badan, waxaana jira arrimo badan oo saameeya dhalinyarada , sida fursadaha shaqo ee xaddidan/shaqo la'aanta, rabshadaha iyo amni-darrada, tayada waxbarashada oo hoosaysa, musuqmaasuqa iyo caddaalad-darrada, iyo hay'adaha siyaasadda iyo kuwo maamulka oo ay u badan yihiin dad waaweyn oo dhallinyaradu ku laheen wax matalaad ah ²²⁷. Tiro aad u badan oo ka mid ah dhalinyarada Soomaaliyeed ayaa waxa ay ka soo jeedaan dhulka miyiga ah (Xoolo-dhaqato iyo Xoolo -dhaqato beeraleey) waxayna u soo guuraan magaalooyinka (magaalooyinka) markii tayada noloshoodu hoos u dhacday macluusha iyo abaaraha oo sidoo kale saameeyay dhaqaalihii qaranka tan iyo markii ay soo jireen wax soo saarku waxa uu ahaa muhiim. Dhalinyaradan ayaa leh aqoon xaddidan iyo xirfado la suuqgeyn karo oo ay ku geli karaan gudaha dalka iyo dibadda.

²²⁵<https://africa.unwomen.org/en/where-we-are/bari-iyo-koonfur-africa/somalia>

²²⁶ibid.

²²⁷DFS (2020) Siyaasadda Dhallinyarada Qaranka ee Dowladda Federaalka Soomaaliya

Ka-qaybgal loo dhan yahay

Ansixinta Soomaaliya iyo hirgelinta AfCFTA ayaa la filayaa inay u abuurto fursado haweenka iyo dhalinyarada si ay si firfircoon uga qayb qaataan uguna faa'iidaystaan ganacsiga. Tusaale ahaan, ganacsiga aan rasmiga ahayn ee xudduudaha isaga gudba iyo ganacsiga elektaroonigga ah ayaa loo isticmaali karaa in lagu wajaho caqabadaha shaqada iyo fursadaha ee ay wajahayaan haweenka, dhalinyarada iyo Naafada. AfCFTA STR oo bixineysa latacaalida doorbidka leh ee haweenka, dhalinyarada, iyo kuwa Naafada ah waxay hubin doontaa ka qaybqaadashadooda firfircoon iyo ka faa'iidaydiga ganacsiga rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahaynba . Si la mid ah ganacsiga elektaroonigga ah wuxuu ku siin karaa meel heersare ah halkaas oo qaar ka mid ah caqabadaha gaarka ah ee ay la kulmaan kooxaha inta badan la takooro ayaa la tirtiro ama kharashyada ka qaybgalka si weyn hoos loogu dhigo. Si kastaba ha ahaatee, waxaa muhiim ah in la tixgeliyo kala qaybsanaanta dhijitaalka ah ee jinsiga iyo baahida loo qabo in wax laga qabto aqoonta dhijitaalka ah ee liidata iyo xirfad la'aanta dhijitaalka ah oo ka mid ah sababaha ugu muhiimsan ee kala qaybsanaantaa dhijitaalka ah ee jinsiga, iyada oo caqabad gaar ah ku ah ka qaybgalka haweenka ee ganacsiga elektaroonigga.

Gorgortanka soo socda ee hab-maamuuska haweenka iyo dhalinyarada waxa uu siinayaa Soomaaliya fursad ay kaga qayb-gasho wada-xaajoodyada waxaa kaloo horumarinaysaa siyaasadaheeda ganacsi iyo istiraatiijiyadeed oo loo dhan yahay. Waxaa jira tusaalooyin badan oo waxqabadyo ah oo laga hirgeliyay EAC kuwaas oo furay kartida haweenka iyo dhalinyarada ee ganacsiga. Waxaa muhiim ah in Soomaalidu ay dib u eegis ku sameyso siyaasaddeeda ganacsi iyo istaraatiijiyaddeeda si ay u qiimeyso sida ugu waxtarka badan ee haweenka iyo dhallinyarada loo xoojinayo si ay uga qayb qaataan.

Shaxda 32 ee hoose waxay faahfaahinaysaa arrimaha u dhigma ee la ogaaday iyo tallaabooyinka siyaasadda ee soo baxaya.

Shaxda 32: Tallaabooyinka Siyaasadda Jinsiga

Arrinta la aqoonsaday	Tallaabo siyaasadeed oo la soo jeediyay	Lahaanshaha/hogaanka	Isha la soo jeediyay ee maalgelinta
Hubinta in haweenku si siman uga qaybqaataan AfCFTA ee qaabdhismeedka isku xirka iyo kormeerka qaranka	La-tashi iyo hubinta ka-qaybgalka siman ee ururada ay haweenku hoggaamiyaan ee dhammaan qaab-dhismeedyada qaybaha AfCFTA ee isku-dubbaridka qaranka, oo ay ku jiraan <i>Guddiga</i> Qaran ee AfCFTA , oo loo xilsaaray isku-dubbaridka hirgelinta AfCFTA ee dhammaan Xukuumadda iyo Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka.	MoCI oo la shaqeyneysa Wasaaradda Haweenka & Xuquuqul Insaanka iyo Wasaaradda Dhallinyarada & Ciyaaraha	Dibadda - UNECA, UN Women, Trademark Africa, SIDA, MasterCard Foundation
In la dhiso awoodda dhoofinta iyo	Horumarinta iyo hirgelinta AfCFTA ee dhoofinta -oo diyaar u ah hormarinta		

<p>ganacsiga ee ganacsiga ay haweenku hogaaminayaan ee AfCFTA</p>	<p>kartida iyo barnaamijyada tababarka ee haweenka hal-abuurka leh. Naqshadeynta ganacsi oo u gaar ah barnaamijyada ganacsiga iyo si loo xoojiyo xirfadaha hal-abuurka haweenka, oo ay ku jiraan horumarinta ganacsiga, hogaaminta, latalinta, iyo isku xirka.</p>		
<p>xoojinta haweenka ee qiimaha silsiladaha gobolka, sahayda shirkadaha iyo iibsiga dowlada</p>	<p>Mudnaanta siinta fursadaha haweenka ee silsiladaha qiimaha sare leh ee gobolka: fahmaanka shuruudaha ka-qaybgalka haweenka iyadoo la fulinaayo falanqaynta diirada saarayeysa ee silsiladda qiimaha ee jinsiga si loo go'aamiyo si sax ah halka haweenka iyo ragga ay ku jiraan qaybaha kala duwan ee silsiladda qiimaha.</p> <p>Hormarinta helitaan waxbarasho, xirfado gaar ah, xirfado iyo tababar shaqo oo ka jawaabaya sababaha la ogaaday ee kala soocida shaqada joogtada ah ee lab iyo dheddig.</p> <p>Sahaminta iskaashiga dawladda iyo qeybaha gaarka loo leeyahay ee isku xira SME-yada ay haweenku leeyihiin ee suuqyada gobollada iyaga helaya noqonaya ganacsato ee qiimaha silsilada saadka ee shirkadaha.</p> <p>Dejinta siyaasadaha wax iibsiga dadweynaha ee ka jawaabaya dheddig-laboodka kaas oo ku dara ganacsiyada ay haweenku leeyihiin silsiladaha saadka wax iibsiga dowlada.</p>		
<p>Baabi'inta farqiga u dhexeeya jinsiga ee helitaanka maaliyadda</p>	<p>Hormarinta ganacsiyada ay haweenku leeyihiin si ay u helaan dhaqaale si ay u kobciyaan ganacsigooda, oo ay ku jirto iyada oo loo marayo noocyo kala duwan oo qalab maaliyadeed oo cusub oo u dhexeeya amaah-yar-yar ilaa raasamaal ganacsi.</p>		

	<p>In lala kaashado hay'adaha maaliyadeed si loo siiyo deymo dulsaar yar haweenka ganacsatada ah. La kaashada bangiyada ganacsiga iyo kuwa yaryar iyo la-hawlgalayaasha kale adeegyada maaliyadeed ee dhijitaalka ah iyo badeecadaha.</p>		
<p>Naqshadeynta iyo hirgelinta ajandaha fududaynta ganacsiga ee ka jawaabaya jinsiga (ay ku jirto fududaynta ganacsiga dhijitaalka ah)</p>	<p>Aqoonsiga tillaabooyinka fududaynta ganacsiga si kor loogu qaado badbaadada loona kordhiyo ka-qaybgalka, gaar ahaan haweenka ganacsatada ah, ee ganacsiga yar yar ee xuduudaha isaga gudba. Tallaabooyinka waxaa ka mid noqon kara hormarinta amniga iyo sidoo kale kaabayaasha "xuduuda", sida kaydinta saxda ah, caafimaadka, iyo tas-hiilaadka nadaafadda. In la hirgeliyo tababarrada xasaasiga ah ee jinsiga la siinayo saraakiisha kastamka iyo saraakiisha xuduudaha ee dekedaha laga soo galo iyo kuwa ka baxa.</p>		
<p>Helitaanka ganacsiga elektrooniga ah oo la Hormariyay iyo xalalka ganacsiga dhijitaalka ah</p>	<p>Horumarinta iyo ballaarinta ICT iyo kaabayaasha dhijitaalka ah. Taageerida ka-qaybgalka haweenka ee ganacsiga elektrooniga iyada oo la isku xirayo kala qaybinta dhijitaalka ah ee jinsiga iyo wax ka qabashada aqoondarrada dhijitaalka ah iyo xirfadaha la'aanta dhijitaalka ah oo ka mid ah kuwa dhaqaajiya ee ugu muhiimsan ee qaybinta dhijitaalka ah ee jinsiga, iyo xannibaad gaar ah oo ku wajahan ka-qaybgalka haweenka ee ganacsiga elektrooniga.</p> <p>Hirgelinta xalalka ganacsiga dhijitaalka ah, oo ay ku jiraan kala iibsiga elektrooniga iyo lacag bixinta elektrooniga, si loo hagaajiyo waxtarka ganacsiga xuduudaha. Lacag-bixinta khadka tooska ah sida barnaamijyada mobilada ee ganacsatada xudduudaha-yar-yar, saadka dhijitaalka, iyo sharci dajinta dhijitaalka waa tusaalayaal</p>		

	<p>xalalka ganacsiga dhijitaalka ah ee la soo jeediyay si loo hagaajiyo waxtarka ganacsiga xuduudaha.</p> <p>Hirgelinta aqoonta dhijitaalka ah, waxbarashada, iyo xirfadaha si loo taageero ka-qaybgalka siman ee haweenka hal-abuurka leh, ganacsatada yar-yar iyo kuwa aan rasmiga ahayn ee xudduudaha ka gudba goobaha ganacsiga dhijitaalka ah si loo fududeeyo ganacsiga Afrika dhexdeeda.</p>		
--	---	--	--

Mawduuca istabanaya - Ka- faa'iideysiga Tiknoolajiyada Muhiimada dhijitaalisashinka

dhijitalisashinka -ku waxa uu khalkhal gelinayaa ganacsiga caalamiga ah – soo ifbaxa kacaankii 4aad ee warshadaha tusaale ahaan, Cloud computing, Internet of Things (IoT) iyo tignoolajiyada horumarsan ayaa noqday mid khuseeya ganacsiga qarniga 21aad marka loo eego badeecadaha iyo adeegyadaba. Saamaynta sii kordheysa ee dhijitalisashinka-ku waxay daaha ka qadeeysaa in dhaqaalaha Afrika ay tahay in ay ka faa'idaystaan ganacsiga dhijitaalka ah si ay u dhiirigeliyaan horumarinta qaybaha dhaqaalaha guud.

Suurtagalnimada ganacsiga dhijitaalka ah si uu u dhaqaajiyo horumarka dhaqaalaha iyo isbeddelka Afrika ayaa weli ah mid aan la sahamin. Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA), kaasoo dhaqan galay 1dii Janaayo 2021, hadda waxaa jira baaxad ballaaran oo lagu raadinayo istiraatiijiyad goboleed si loo horumariyo dhaqaalaha dhijitaalka ah ee Afrika. In kasta oo ganacsiga elektaroonigga ah uu ka kobcayo qaar ka mid ah waddamada Afrika, tusaale ahaan suuqa lacagta mobilada ee sare u kaca ee Kenya iyo kobaca xooggan ee aaladaha ganacsiga electrooning ee Nigeria, natiijooyinkan wanaagsan waxay inta badan ku kooban yihiin suuqa gudaha oo leh guulo xaddidan oo gobolka ah.

Ganacsiga dhijitaalka ah, iyo faa'iidooyinka uu u leeyahay horumarka waxaa lagu soo saari karaa laba siyaabood ;

- **Marka hore, iyada oo loo marayo ganacsiga elektroonig ah, taas oo ah, adeegsiga aaladaha dhijitaalka ah si loo fududeeyo ka ganacsiga badeecadaha iyo adeegyada awood u leh gaarsiinta jir ahaan iyo dhijitaal ahaan ama labadaba.** Fursadaha dhaqaalaha Afrika waxay ku yimaadaan isku xirka kordhay ee suuqyada gudaha iyo dibaddaba.
 - Isticmaalka internetka ee Afrika oo sii kordhaya ayaa kaalin weyn ka qaatay bixinta waddo kale oo ay suuqa ku soo galaan SME-yada iyo ganacsatada kuwaas oo markii hore caqabad ku eheed isku xirnaanta la'aanta, qiimaha sare ee wax kala iibsiga iyo sinaan la'aanta macluumaadka.
 - Ganacsiga elektrooniga ah waxa ku sinayaa muuqaalka shirkadaha iyo ganacsatada oo qiimo jaban ganacsiyadana waxa ay si toos ah u awoodaan in ay ka faa'idaystaan baraha bulshada si ay u suuq geeyaan alaabtooda iyo adeegyadooda.
 - Kordhinta isku xirka ayaa sidoo kale yaraynaya caqabadaha u isku dhaw ee hore loola kulmi jiray marka la gelayo suuqyo cusub, gaar ahaan adeegyada awood u leh bixinta dhijitaalka ah.
- **Marka labaad, ganacsiga dhijitaalka ah wuxuu ku fidayaa isticmaalka tignoolajiyada cusub si kor loogu qaado waxtarka guud ee dhaqaalaha iyo wax soo saarka.** Faafida tignoolajiyada dhijitaalka ah ee qaybaha muhiimka u ah wadamada Afrika, sida wax soo saarka iyo beeraha, waxa ay kordhin kartaa wax soo saarka iyo hufnaanta, taas oo ka dhigaysa qaybahan kuwo jira tartan badan.
 - Tusaale ahaan, isku darka IoT, xogta weyn iyo cloud computing ee saxda ah ee beeraha waxay keenaysaa dalagga saxda ah iyo la socodka cimilada.

- Waxaa sii dheer, wax soo saarka iyo hufnaanta warshadaha taas oo waxaa ku kordhin kartaa otomaatic ah , robotics iyo daabacaadda 3D ga ah.
- Kordhinta dhijitaalka ee wax-soo-saarka waxay xoojin doontaa baahida adeegyada ICT-ga iyo adeegyada ganacsiga, kuwaas oo dhex dhexaad u ah geeddi-socodka wax-soo-saarka.

Maalgelinta gobolka iyo xudduudaha ee kaabayaasha waa muhiim . Kor u kaca isticmaalka aaladaha dhijitaalka ah ma yaraynayso baahida hab-dhaqameedka wax-gudbinta - saadka ganacsiga ayaa weli muhiim u ah ganacsiga dhijitaalka ah. Waddooyin tayadoodu liidato iyo habraacyada caadiga ah ee aan waxtarka lahayn waxay u janjeeraan inay kordhiyaan wakhtiga keenista waxayna kordhiyaan kharashka dhoofinta, taas oo iyana saamaynaysa go'aannada wax iibsiga. Dadaal adag iyo ballanqaad ayaa loo baahan yahay si loo xaqiijiyo awoodda kaabayaasha iyo faa'iidooyinka lagu qeexay qorshayaasha waxqabadka ee AU BIAT iyo PIDA.

Aragtida Soomaaliya

Soomaaliya waxa ay leedahay ganacsi dhanka Elektrooniga ah oo horumarsan kaaso ka faa'ideystay amni darada dalka ka jirtay, si loo horumariyo xalal cusub oo suuqa online-ka ah. Muddo dheer oo dagaallo sokeeye aafeeyen, Soomaaliya waxay ka mid ahayd dalalkii ugu dambeeyay ee Afrikaanka ah ee internetka isticmaala. Isticmaalka internetka ayaa weli ah mid hooseeya, heerka saboolnimada sare ayaa sii socota, waxaa jirin awood dhexe oo xoog leh, siyaasado sharciyeed oo daciif ah, marka laga reebo maqnaanshaha adareesyada iyo waddooyinka si wanaagsan loo calaamadeeyay, taas oo abuureyso waxqabad la'aanta saadka ee bilawga ²²⁸.

Iyadoo ay taasi jirto ama laga yaabo in caqabadahaas dartood ayay dalalka Geeska Afrika si xoog leh uga socdaan ganacsiyada dhijitaalka ah , iyadoo ay ganacsatadu dhistaan ganacsiyo khalkhal galiyay ganacsigii hore u jiray isla markaana wax ka bedelaya habka ay dadku wax u iibsanaayan ²²⁹. Faafida COVID 19 waxay kor u qaaday qeybaha iyadoo macaamiishu in ay isticmaalaan aaladaha khadka tooska ah si ay uga helaan alaabada iyo adeegyada taas oo ay ku tiirsan yihiin tirada sii kordheysa ee shirkadaha gaarsiinta si ay u helaan badeecadaha iyo adeegyada macaamiisha. Magaalooyinka Soomaaliya sida Muqdisho, Hargeysa, iyo Garoowe , waxaa ka jira suuq-ganacsi elektaroonig ah oo soo koraya, iyada oo aasaasayaashu ay dejinayaan ganacsi-ka-macmiil, ganacsi-ganacsi, ama macmiil-macmiil oo u oggolaanaya iibsashada iyo dirida badeecadaha. ama adeegyada. Si wada jir ah, aaladahani waxay dhiirigelinayaan qeybtq tignoolajiyada soo koraysa, helitaanka dad badan dhanka internetka ah, abuurista shaqooyin aad loogu baahan yahay, waxayna soo jiidanayaan dareenka maalgashadayaasha maxalliga ah - xitaa haddii taasi tahay mid miisaan yar ²³⁰.

Soomaaliya ma laha istaraatiijiyad suuqa dijitaalka ah, sidoo kale ma ay samayn istaraatiijiyad ganacsiga elektrooniga ah. Wasaaradda Tignoolajiyada Isgaadhsiinta (MoCT) waa hay'adda hogaaminaysa Dawladda Federaalka ee loo igmaday inay dejiso siyaasadaha qaranka, shuruudca, iyo xeerarka la xiriira adeegyada boostada, isgaarsiinta, iyo tignoolajiyada macluumaadka iyo

²²⁸<https://qz.com/africa/1428066/somalias-e-commerce-start-ups-gullivery-saami-online-thrive>

²²⁹ Ibid

²³⁰ Ibid

isgaarsiinta (ICT). MoCT waxay ku guleeysatay oo ay taageertay qaadashada Xeerka Isgaadhsiinta Qaranka ee aasaasiga ah sanadka 2017, kaas oo saldhig u ah tartan iyo awood sharciyeed iyo sharciyeed adeegyada ICT . Si kastaba ha ahaatee, Soomaaliya ayaa weli waxaa ka maqan qaar badan oo ka mid ah qaababka kale ee sharciga ah ee loo arko inay muhiim u yihiin horumarinta dhaqaalaha dhijitaalka ah ee firfircoon.

MoCT ayaa sidoo kale hadda ah ka faa'iideyste muhiim ah mashruuc uu maalgeliyo Bangiga Adduunka, Horumarinta Awoodda Soomaaliya, Hab-nololeedka iyo Hal-abuurka Ganacsiga iyada oo loo marayo Mashruuca Kor u qaadida Dhijitaal ah (SCALED-UP) . Barnaamijku waxa uu doonayaa in uu xoojiyo awoodda dawladda si ay u taageerto helista ballaaran ee adeegyada ku dhisan dhijitaalka ah, halkaas oo hubinta in qaab-dhismeedka sharci ee awood u leeyahay uu jiro si loo taageero kor u qaadida adeegyada dhijitaalka ah loo arko mid muhiim ah. Mashruucani waxa uu ka kooban yahay saddex qaybood. 1) Qaybta koowaad, Xoojinta Hay'adaha, waxay diiradda saaraysaa xasilinta hawlaha asaasiga ah ee dawladda oo awood u siinaya helitaanka adeegyada shakhsiyaadka iyo ganacsiyada. 2) Qaybta labaad, Awood-siinta Adeegyada Maaliyadeed iyo Dijitaalka ah, waxay diiradda saaraysaa kordhinta helitaanka shakhsiyaadka iyo ganacsiyada iyo adeegyada ee ballaarinaya fursadaha dhaqaale oo gacan ka geysta soo celinta adkeysiga xasaasiga ah ee jinsiga. 3) Qaybta saddexaad, Maareynta iyo Isku-dubbaridka Mashruuca, waxay ujeeddadeedu tahay in lagu maalgeliyo maaraynta mashruuca iyo hawlaha isku dubaridka ²³¹.

Shaxda 33 ee hoose waxa ay soo koobaysaa arrimaha u dhigma ee la ogaaday iyo tallaabooyinka siyaasadda ee soo baxaya.

Shaxda 33: Tallaabooyinka Siyaasadda Tiknoolajiyada

Arrimaha la aqoonsaday	Soo jeediyay siyaasadda ficil	Lahaanshaha / cidda hogaaminaysa	Soo jeediyay isha ee maalgelinta
Soomaaliya ma lahan sharci lagu jaangooyo xogta iyo ilaalinta macaamiisha, wareejinta xogta, amniga internetka, iyo macaamilka elektaroonigga ah.	Baahida loo qabo in la dedejiyo sharciga dhaqaalaha dhijitaalka ah ee Soomaaliya.	MoCI iyo MoCT oo la shaqaynaya ganacsiga gaarka loo leeyahay	Gudaha – Miisaaniyadda DFS
Soomaaliya ma laha istaraatiijiyad suuqa dijitaalka ah ama istaraatiijiyadda ganacsiga Elektrooniga ah	Isku waafajinta horumarinta istaraatiijiyada suuqa dhijitaalka ah ama istaraatiijiyada ganacsiga elektroniga iyo horumarinta habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA	MoCI	Gudaha – Miisaaniyadda DFS

²³¹<https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P168115?lang=en>

Mawduuca istabanaya - Cimilada iyo deegaanka

Cimilada iyo ganacsiga

Isbeddelka cimiladu waxa la filayaa inuu saamayn ba'an ku yeesho adduunka oo dhan - heerkulka iyo badaha kor u kaca, cimilada aan la saadaalin karin, kuwaas oo dhammaantood si weyn u carqaladayn doona dhaqdhaqaaqa dhaqaalaha iyo nolosha sida aynu ognahay. Inta badan dhaqaalaha Afrika ayaa weli ku tiirasan beeralayda sidaa darteed isbeddellada cimiladu waxay yeelan-doonaan saameyn weyn. Inta badan beeraha Afrika ayaa weli ah mid ku tiiran roobka oo sidaas awgeed waxay u yihiin kala duwanaanshaha cimilada - abaaro iyo fatahaado.

- **Baahinta ganacsiga caalamiga ah iyo isdhexgalka sii kordhaya ee silsiladaha qiimaha caalamiga ah ayaa keenaya su'aalo ku saabsan sida ganacsiga iyo deegaanku isula falgalaan**. Ganacsigu wuxuu saamayn togan iyo mid tabanba ku yeelan karaa deegaanka²³²
 - Kobaca dhaqaale ee ka dhasha balaarinta ganacsigu waxay saamayn toos ah ku yeelan kartaa deegaanka iyadoo kordhinaysa wasakhawga ama hoos u dhigeysa khayraadka dabiiciga ah. Intaa waxaa dheer, fududeeynta ganacsigu waxay u horseedi kartaa ku takhasusida hawlaha wasakheynta degdega ah ee wadamada qaarkood haddii siyaasadaha deegaanka ay ku kala duwan yihiin wadamada.
 - Si kastaba ha ahaatee, kororka ganacsiga ayaa sidoo kale, iyada oo la taageerayo kobaca dhaqaalaha, horumarinta, iyo daryeelka bulshada, waxay gacan ka geysaneysaa awood weyn oo lagu maareeyo deegaanka si wax ku ool ah - hormarinta helitaanka tignoolajiyada cusub ee ka dhigaya hababka wax soo saarka maxalliga ah mid waxtar leh iyada oo la yareynayo isticmaalka agabyada sida sida tamarta, biyaha, iyo walxaha kale ee waxyeelada u leh deegaanka. Sidoo kale, fududeeynta ganacsiga iyo maalgashiga waxay siin kartaa shirkadaha dhiirigelin si ay u qaataan heerar adag oo deegaanka ah.
 - Cawaaqibta tooska ah ee isbeddelka cimilada ee ganacsiga waxay ka iman kartaa dhacdooyinka cimilada ba'an ee soo noqnoqda iyo sare u kaca heerarka badda. Kaabayaasha sahayda, gaadiidka, iyo qaybinta silsiladaha waxay u badan tahay inay noqdaan kuwo aad ugu nugul waxyeelada isbedelka cimilada awgeed. Gadiidka badda, oo ka dhigan qiyaastii 80% ganacsiga caalamiga ah mug ahaan, waxay la kulmi kartaa cawaaqib xumo, tusaale ahaan xiritaanka dekedaha oo soo noqnoqda dhacdooyinka ba'an awgeed.
 - Tan ugu sii muhiimsan, isbeddelka cimilada ayaa la filayaa inuu hoos u dhigo wax soo saarka dhammaan qeybaha wax-soo-saarka (sida, shaqada, raasumaalka, iyo dhulka), taasoo ugu dambeyntii keeni doonta khasaare wax soo saar iyo hoos u dhac ku yimaada mugga ganacsiga caalamiga ah.

Cimilada AfCFTA

- **Mid ka mid ah waxyaabaha ugu muhiimsan ee AfCFTA waa in la hirgeliyo horumar waara si loo hoggaansamo oo loo gaaro Yoolalka Horumarin Waara (SDGs) ee lagu ansixiyay Ajendaha 2030 ee Horumarinta Joogtada ah.** Cawaaqibka Isbeddelka Cimilada ayaa si xun u saameeyay waddamada Afrika. Kor u kaca heerkulka joogtada ah ayaa

²³²OECD - Sidee bay ganacsiga iyo waaritaanka deegaanku u waafaqsan yihiin? <https://www.oecd.org/trade/topics/trade-and-the-environment/>

kordhinaya soo noqnoqodka abaar daba dheeratay, taasoo khatar gelinaysa ilaha biyaha. Haddaba, qeybaha beeraha iyo caafimaadka bulshada ayaa si weyn u saameeyay.

Aragtida Soomaaliya

Soomaaliya waxay si weyn ugu tiirsan tahay beeraha iyo dhoofinta xoolaha oo labaduba aad ugu nugul saameynta cimilada . Beeruhu waxay ka qayb qaataan 75% GDP iyo 93% dhoofinta. Kobaca iyo jiritaanka labada qayboodba waxa khatar ku ah heerkulka korodhay iyo abaaraha soo noqnoqda. Ku balaarinta qaybaha muhiimka ah iyada oo loo marayo kororka gelitaanka suuqa Afrika waxay yeelan doontaa saamayn dhanka cimilada iyo deegaanka.

Shaxda 34 ee hoose ayaa faahfaahinaysa arrimaha la aqoonsaday iyo tallaabooyinka siyaasadda ee soo baxaya.

Shaxda 34: Tallaabooyinka Siyaasadda Cimilada iyo Deegaanka

Arrimaha la aqoonsaday	Soo jeediyay siyaasadda ficil	Lahaanshaha / cidda hogaaminaysa	Soo jeediyay isha ee maalgelinta
Isbeddelka cimiladu waxay khatar weyn ku tahay awoodda Soomaaliya ay u leedahay ballaarinta wax soo saarka beeraha iyo xoolaha	MOCI in ay la shaqeyneysa wasaaradaha ay khuseyso si ay u dajiyaan istaraatiijiyad ku saabsan sida wax soo saarka loo ballaarin karo iyada oo aan saameyn xun ku yeelan dhul beereed iyo seero.	Wasaaradda Beeraha & Waraabka , Wasaaradda Xoolaha & Horumarinta Kaluumaysiga, Wasaaradda ee Deegaanka & Isbedelka Cimilada oo shaqaynays MoCI	Dibadda - UNEP, UNECA, EU, FAO, IFAD, GCF
Kordhinta wax-soo-saarka dalagga beeraha oo kordhin kartaa biyah yarida.	MOCI in ay la shaqeyneysa wasaaradaha, wakaaladaha iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay si ay u soo bandhigaan tignoolajiyada ilaalin karta biyaha ama noocyada dhirta ee aan biyaha badan u baahneen.	Wasaaradda ee Beeraha & Waraabka , Wasaaradda Xoolaha & Kaluumaysiga	Dibadda - UNEP, UNECA, EU, FAO, IFAD, GCF

Mawduuca istabanaya- Ganacsi badqaba

Nidaamka ganacsiga iyo maalgashiga caalamiga ah ayaa saameyn weyn ku leh xuquuqda aadanaha, marka loo eego in horumarinta kobaca dhaqaalaha aysan u horseedi karin natiijooyin horumar loo dhan yahay, waara oo loo siman yahay. Nidaamyada ganacsiga iyo maalgashiga ayaa sidoo kale isku dhafma iyada oo la xiriira hantida aqooneed, wareejinta tignoolajiyada, isbedelka cimilada, iyo nidaamyada tamarta. Waxaa jira dhowr arrimood oo ay tahay in la tixgeliyo marka laga fekerayo ganacsiga badqaba;

Ganacsiga iyo xuquuqul insaanka

2017, Guddiga Dhaqaalaha Qaramada Midoobay ee Afrika, Xafiiska Wakiilka Sare ee Xuquuqda Aadanaha iyo Xafiiska Friedrich-Ebert-Stiftung ee Geneva ayaa sameeyay qiimeyn hore ee saameynta ku leh xuquuqda aadanaha (HRIA) ee Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika AfCFTA)²³³. Warbixintu waxay iftiimisay isku-tiirsanaanta iyo xiriirka ka dhexeeya xuquuqda aadanaha, ganacsiga iyo horumarka waara, iyadoo diiradda la saarayo saamaynta suurtagalka ah ee xuquuqaha gaarka ah (xaquuqda shaqada, amniga bulshada, heerka nololeed ee ku filan iyo xaqa cuntada) iyo dadweynaha (haweenka, dhalinyarada, beeralayda yaryar iyo ganacsatada xuddudaha aan rasmiga ahayn). Qiimayntu waxay muujisay xaalada dadka laga tagi doono haddii gorgortanka ganacsigu ay kaliya tixgeliyaan kobaca dhaqaalaha ee la qiyaasay iyada oo aan la qiimeynin qaybta suurtagalka ah ee saamaynta iyo faa'iidooyinka AfCFTA²³⁴. Marka la fulinayo istaraatiijiyadda AfCFTA ee qaranka, waxa ay muhiim u noqon lahayd DFS in ay hubiso in la dhaqan geliyo xuquuqda iyo dadka la beegsaday ee kor lagu sheegay si firfircoonna loogu daro geeddi-socodka hirgelinta.

Ganacsiga iyo aafuoyinka

Tallaabooyinka xakameynta COVID-19 (qufulka, xiritaanka xuduudaha, iyo kala fogeynta bulshada) ayaa horseeday baahida caalamiga ah iyo aafada saadka. Faafida ayaa hakisay ganacsigii adduunka oo dhan oo ay ku jirto Soomaaliya iyada oo la sameeyay baaritaanno caafimaad oo cusub oo xuduudaha taasoo horseeday waqti dheer oo socod ah. Aafada ayaa muujisay baahida loo qabo in la qorsheeyo oo la yeesho tillaabooyin caafimaad oo isdaba joog ah kuwaas oo aan carqaladayn doonin ganacsiga laakiin sii wadi doona saadka ganacsigu inuu shaqeeyo iyo xuduud u furan ganacsiga. Tusaale ahaan, Bariga Afrika, intii lagu jiray heerka sare ee masiibada, TMEA iyo isla shaqaynta xubnaha EAC waxay hirgeliyeen hindise ganacsi oo badqaba kaas oo taageeraya dawladaha si ay u qaadaan tillaabooyin muhiim ah oo ku saabsan gaadiidka iyo waddooyinka ganacsiga taas oo hubinaysa in ganacsigu u sii socdo si badbaado leh iyada oo la ilaalinayo hab-nololeedyada. Gaadiidka iyo waddooyinka ganacsiga ayaa la rumeysan yahay inay yihiin marinada caabuqa ee waaweyn waxayna soo bandhigeen khatar weyn oo ku wajahan gobolka oo dhan oo khalkhal gelinaya caafimaadka, dhaqaalaha, iyo silsiladaha saadka ee gobollada iyo qaranka. Natiijo ahaan, dhaqdhaqaaqa shixnadaha ayaa dib u bilaabmay gobolkuna waxa uu dib ugu soo laabtay ganacsigii taas oo markaa sahashay qulqulka sahayda muhiimka u ah aafada laakiin sidoo kale isticmaalka.

²³³ UNECA (2017) Xuquuqda Aadanaha iyo Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika - Qaadashada iyo Maareynta Hore usocoshada

²³⁴ Ibid

Qaab dhismeedka natiijooyinka

Laga soo bilaabo Aragtida Isbeddelka ee qaybta faragelinta istaraatiijiga ah, waxaan soo jeedinay dhowr saameyn, natiijada, iyo weeraha wax soo saarka. Shaxda 35 ee hoose wuxuu bixiyaay soo jeedin tilmaamayaasha suurtagalka ah ee loo isticmaali karo qaabka natiijada istaraatiijiyadan. Oraahyada waxa mar horeba lagu qeexay qaybta faragelinta istaraatiijiga ah sidaa awgeed halkan laguma koobi doono.

Shaxda 35: Tilmaamayaasha waxqabadka la soo jeediyay

Cabbir	Bayaan	Tilmaamayaasha la soo jeediyay	Ilaha ee xogta
Saamaynta 1	In la kordhiyo wax ku biirinta ganacsiga wax soo saarka Soomaaliya	Ganacsiga sida % ee GDP oo leh kala qaybsanaan dawlada federaalka	Xogta bangiga dhexe ee Soomaalida Wasaaradda Maaliyadda Xafiiska Tirakoobka Qaranka Soomaaliya Warbixinta sanadlaha ah ee IFC Somalia Xogta Bangiga Adduunka
Saamaynta 2	Kororka joogtada ah ee dakhliga Soomaaliya qofkasta iyo hoos u dhaca faqriga	Celcelis ahaan wax-soo-saarka guud ee qof kasta oo la isku daray iyo kala-saarista dawlada federaalka Heerarka saboolnimada qaranka (saamiga madaxa tirinta saboolnimada) ee dawlada federaalka	Xafiiska Tirakoobka Qaranka Soomaaliya Xogta Bangiga Adduunka Xogta faqriga ee bangiga adduunka
Saamaynta 3	xoojinta Xasiloonida dhaqaale iyo mida bulsho	Dhaqaale - kobaca dhaqaalaha sida lagu qiyaaso GDP Bulsho - xasiloonida qiimaha sida lagu qiyaaso sicir-bararka	Xogta bangiga dhexe ee Soomaalida Wasaaradda Maaliyadda Xafiiska Tirakoobka Qaranka Soomaaliya
Natiijada 1	Soomaaliya waxay fulisaa heshiisyada AfCFTA, SAATM, FMP iyo hab-maamuuska	AfCFTA - Taariikhda keydinta ansixinta hishiiska AfCFTA	Xoghaynta AfCFTA AFCAC SATAAM raadraaca fulinta AfDB Africa tusaha furitaanka Visa

		SATAAM - % tirada YD tilaabooyin isku dhafan oo la fuliyay FMP - Qiimaynta tasmada furitaanka fiisaha ee AfDB	
Natiijada 2	Kharashka ganacsi ee u dhexeeya Soomaaliya iyo RoA oo la dhimay	Dhimista tirada NTB-yada iyo NTM-yada la soo sheegay dhammaan noocyada gaadiidka - waddooyinka, hawada iyo badda Qiimaha konteenarka 20 iyo 40ft ee la soo dejiyo iyo lag dhoofiyay Soomaaliya	MOCI ayaa sheegtay Warbixinta NTFC Caqabadaha aan Tarifka ahayn ee warbixinta khadka tooska ah, la socodka, iyo habka baabi'inta Soo bandhigda Ganacsiga indho-indhayn Afrika
Natiijada 3	Kordhinta ganacsiga iyo maalgashiga Soomaaliya ay la socto RoA	Qiimaha ganacsiga Soomaaliya iyo ROA oo ay kala saartay REC Qiimaha FDI ee qulqulka ROA % Dhimista hoos u dhaca ganacsiga	Xogta bangiga dhexe ee Soomaalida Wasaaradda Maaliyadda Xafiiska Tirakoobka Qaranka Soomaaliya SOMINVEST
Natiijada 4	Awoodda warshadaha oo kordhay iyo qiimaha oo siyaaday	Qiimaha wax soo saarka oo lagu daray MVA qofkiiba heer qaran	Xafiiska Tirakoobka Qaranka Soomaaliya Xogta MOCI
Natiijada 5	Hormarinta ganacsiga Deegaanka oo xasiloon	% Tirada ganacsiyada ka warbixinaya jawiga ganacsi oo togan Qiimaha DDI ay ka go'antahay qaybta ganacsiga iyo warshadaha Qiimaha xawaaladaha ay ka go'antahay qaybta ganacsiga iyo warshadaha	Xafiiska Tirakoobka Qaranka Soomaaliya Xogta MOCI SOMINVEST

Kormeerka & Qiimaynta iyo Barashada

Natijoooyinka qaab-dhismeedka sare waxa ay bixiyeen tilmaameyaal dhawr ah oo la soo jeediyay kuwaas oo loo isticmaali karo in lagu cabbiro saamaynta hirgelinta istaraatiijiyadda. Liiska tilmaamaha ma aha mid la soo gunaanaday balse waxa ay hagaysaa hab wax ku ool ah oo la taaban karo oo lagu cabbirayo horumarka la gaaray. Istaraatiijiyada ayaa la filayaa in la fuliyo muddo 5 sano ah oo ka bilaabaneysa 2023. Waxaan soo jeedineynaa habka soo socda ee kormeerka, qiimeynta iyo barashada.

- **La socodka horumarka hirgelinta** – tan waxa la samayn karaa sannad kasta iyadoo la isticmaalayo qaabka natijoooyinka kor lagu sheegay. Tan waxa loo rogi karaa qaab-qorsheed kaas oo markaas bixiya yoolalka / marxalada la hiigsanayo ee sannadlaha ah. Tilmaamayaasha jinsiga iyo natijoooyinka ku jira waa in si cad loo qeexaa oo loo dhexgeliyaa dhammaan barnaamijyada ka soo baxa istaraatiijiyaddan. Tani waa inay ka bilaabataa naqshadii hore ilaa qiimaynta. Kuwani waa inay dib loo milicsadaa wax ka baxsan jinsiga, da'da ama xogta naafanimada ee la kala saaray oo ay raadiyaan inay wax ka qabtaan caqabadaha dheeraadka ah ee muhiimka ah ee lagu helay aragtiyo tayo leh oo laga soo ururiyay ka-faa'iideystayaasha. Waa in la sameeyaa qiimayn sanadle ah, iyo in la qoro warbixin si ay u qeexo horumarka laga sameeyay tilmaamayaasha. Warbixinnada ayaa markaa loo isticmaali karaa in lagu wargeliyo laguna hago hirgelinta istaraatiijiyadda socota.
- **Qiimaynta istaraatiijiyadda** - tani waa in la sameeyaa bartamaha iyo dhammaadka muddada istaraatiijiyadda. Qiimayntu waxa ay inta badan diiradda saari doontaa in hirgelinta istaraatiijiyadu ay ka soo baxayso natijada iyo hadallada saamaynta ee lagu sheegay natijada. Habka guud ee la qaatay ee lagu cabbiraya saamaynta heerka dhexdhexaadinta waa in diiradda la saaraa shuruudaha qiimaynta OECD-DAC: ku habboonaanta, waxtarka, hufnaanta, saamaynta iyo waarista. Qaababka qiimeyntu waa inay noqdaan kuwo laga wada qaybqaato marka loo eego daneeyayaasha bartilmaameedka ah iyo ka faa'iidaystayaasha AfCFTA si loo fahmo saameynta buuxda ee hirgelinta AfCFTA
- **Casharrada iyo sheekooyinka saamaynta leh** - tani waxay noqon doontaa hab muhiim ah oo taaban karo muujinaysa saamaynta istaraatiijiyadda ee daneeyayaasha. Marka la eego heerka hoose ee wacyiga AfCFTA oo ay weheliso ka-qaybgalka siyaasadda ee muhiimka ah ee loo baahan doono in lag dhabeeyo, waxaa muhiim ah in la sameeyo istaraatiijiyad waxbarasho. Tani oo ay weheliso istaraatiijiyada isgaarsiinta iyo faafinta waxay muhiim u noqon doontaa in gacan laga geysto qaabeynta doodda ku saabsan hirgelinta AfCFTA .

Isgaarsiinta iyo qaabka muuqaalka

La tashiyo lala yeeshay dadka ay khusayso iyo sahanka ganacsiga gaarka loo leeyahay ayaa lagu muujiyay baahida loo qabo in la sameeyo hab wax ku ool ah oo dib-u-habayn lagu sameeyay si loola xiriiro AfCFTA iyo daneeyayaasha muhiimka ah . Hadda oo ganacsigu bilaabmay in ka badan sidii hore qorshe isgaarsiineed oo wax ku ool ah ayaa loo baahan doonaa si aan loo dhisin kaliya aqoonta iyo wacyigelinta laakiin sidoo kale in la baro kuwa ku lugta leh ganacsiga la xiriiro AfCFTA iyo doorkooda iyo mas'uuliyadahooda si looga dhigo heshiisyadan muhiimka ah inay si hufan u shaqeeyaan. Abuuritaanka is-gaarsiinta iyo istaraatiijiyadda aragtida waxa soo socda ayaa loo baahan doonaa in la tixgeliyo.

Isgaadhsiinta dib-u-habaynta istiraatiijiyadda

- **Si dhow ula shaqeyso ganacsiga gaarka ah iyada oo loo marayo wakiiladooda.** Dadaal xoog leh si loo fahmo aragtidooda. Tusaale ahaan, la shaqeysnta PS-ta si loo horumariyo qaybaha ra'yiga ee wadajirka ah ee loogu talagalay in lagu gudbiyo muhiimadda dib-u-habaynta iyo caawinta u doodista si degdeg ah oo loo hirgeliyo dib-u-habaynta.
- **Waxaa loo baahan yahay in diiradda la saaro dhalinyarada iyo haweenka iyo tirakoobka muhiimka ah** oo diiradda lagu saaro shaqooyinka iyo shaqaaleysiinta. Loo baahan yahay in la isticmaalo aaladaha warbaahinta bulshada iyo saameeyayasha. Awood-siinta dhalinyarada iyo haweenka waa muhiim.
- **La wadaag casharadii la bartay iyo waxa wanaagsan loo qaban karay .** Waxa loo baahan yahay in la hubiyo qaab-dhismeed ka M&E oo adag oo ka caawinaya in la fahmo waxa la gaaray. Tani waxay gacan ka geysan doontaa dhisidda kalsoonida horseeda habka dib u habeynta.

Horumarinta wacyiga AfCFTA ee gudaha Soomaaliya

- **U fududee macluumaadka ganacsiga si wax ku ool ah loogu gudbiyo** dhinacyo badan oo ay khusayso. Macnaha guud iyo qaabaynteedu waxay muhiim u yihiin gaarsiinta fariinta. Istimalka muqaalada dhaqdhaqaaqa, sawirada, iyo fiidyowga gaagaaban si degdeg ah ugu eegto daneeyayaasha. Dib u eegid si aad u aragto sida fariimaha loo helay iyo sida ay waxtarka u lahaayeen.
- **La shaqeyso warbaahinta si dhow si dadweynaha ugu wargeliso kharashyada iyo faa'iidooyinka dib-u-habaynta ganacsiga.** Qalabka warbaahinta iyo kanaalada ayaa horumaray sidaa awgeed habka warbaahinta badan ee lagu beegsanayo daawadayaasha ayaa loo baahan yahay in la dejiyo.
- **Hubi in ay jirto lahaanshaha fariimaha ee dawladood iyo hay'adaha gobolka .** Hay'adahan waa in loo arkaa inay yihiin dhaqaajiyaayasha isbeddelka, waxayna wadaan dib u habeynta. Tusaale ahaan, hirgelinta hindisaha ganaci badqaba - xamuulka elektiroonigga ah ee gobolka iyo nidaamka daba-galka - TMEA waxay qabatay shaqada inteeda badan. Si kastaba ha ahaatee, waxa loo iibiyay sidii dib u habayn EAC ah kaas oo markaas fududeeyay guusha wax ka qabashada saamaynta covid19 ee ganacsiga gobolka.
- **Fariintu waa inay ahaataa heerar kala duwan** - baahida loo qabo in diiradda la saaro qaybta gaarka loo leeyahay oo ah wadayaasha muhiimka ah ee dib-u-habaynta heer qaran. Baahida loo qabo in la maareeyo waxa laga filayo laakiin wali waxa haysta caqabado badan oo xaalada AfCFTA waxa loo baahan yahay in la hubiyo in caqabadaha si wax ku ool ah loo gudbiyo si aan loo lumin dardarta.

Qaab-dhismeedka Miisaaniyadda Habka loo maalgeliyo istaraatiijiyadda

Faahfaahinta Istaraatiijiyaddan Qaran AfCFTA ee Soomaaliya waxay dhacday xilli uu COVID-19 masiibada adduunka saameysay ganacsiga iyo kobaca adduunka labadaba. Khayraadka heer qaran iyo heer gobolba waa la xaddiday iyadoo isla markaana ururadii taageeri jiray kaabayaasha ganacsiga iyo tayaynta maal-gashiga, ay la kulmeen dhimis ba'an oo lagu sameeyay miisaaniyada ama dib u dejinta si ay u taageeraan dadaallada yaraynta COVID-19. Midda kore si kastaba ha ahaatee, ganacsiga iyo AfCFTA ayaa weli loo arkaa inay yihiin qayb muhiim ah oo ka mid ah soo kabashada COVID-19 ka dib. Weli waxaa jira xiiso xooggan oo heer qaran iyo heer caalami ah oo lagu taageerayo hirgelinta AfCFTA . Sidaa darteed, dukumeentigan ayaa la filayaa inuu ka caawiyo maalgeliyayaasheeda muhiimka ah si ay u fahmaan xeeladda la doonayo in lagu gaaro shanta sano ee soo socota oo markaa si ay u noqoto qalab lagu adeegto dadaalladeeda lacag ururinta.

Waxaa la fahamsan yahay in faragelinta siyaasadda ee ku qeexan istaraatiijiyaddan ay la tartami doonto siyaasadda kale ee qaranka sida xaaladda bini'aadantinimo ee ay keentay abaarta dalka ka jirta . Taasi waxay laga yari, ganacsiga, adeegyada, maalgashiga, iyo qaybaha ganacsiga elektaroonigga ah waxay door muhiim ah ciyaaraan kobaca, shaqaelysiinta, shaqo abuurka iyo horumarinta iyo sugidda hab-nololeedka malaayiin Soomaali ah. Muhimada ayaa ah in la awoodo in la iibiyo istaraatiijiyadda oo ah qayb muhiim ah oo ka mid ah covid 19 ka dib iyo qorshaha ka soo kabashada abaaraha. Qaadashada habkan waxay furi doontaa wadooyin badan oo maalgelin ah oo laga helo wada-hawlgalayaal laba geesood ah iyo kuwo dhinacyo badan leh kuwaas oo laga yaabo in aan dhaqan ahaan taageerin qaybaha ganacsiga laakiin aqoonsan xiriirka iyo doorka muhiimka ah ee ganacsiga iyo AfCFTA ay ka ciyaari karto dadaallada soo kabashada. Si la mid ah istaraatiijiyad kasta, waa lama huraan in mudnaansiinta lagu hirgeliyo qoondaynta kheyraadka yar ee istaraatiijiyadu soo jiidan karto.

Maalgelinta hirgalinta AfCFTA waxay u baahan doontaa faragelin isku dhafan oo heer qaran, heer gobol iyo heer qaarad ah. La-tashiyada MOCI iyo daneeyayaasha kale ee maalgelinayey faragelinta ganacsiga ee Soomaaliya (iyo gobolka EAC) waxay muujinayaan inay jirto rabitaan iyo xiiso lagu taageerayo hirgelinta istaraatiijiyaddan. Shaxda 36 ee hoose waxa uu bixiyaa khariidaynta daneeyayaasha laba geesoodka ah iyo kuwa dhinacyo badan leh ee maalgelinaya faragelinta ganacsiga la xiriira waxaana loo wajahi karaa in lagu taageero hirgelinta qaybaha istaraatiijiyadan.

Shaxda 36: Khariidaynta ilaha maalgelinta ee hirgelinta AfCFTA

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
AfDB	<ul style="list-style-type: none"> •Kaabayaasha dhaqaalaha (Biyaha iyo nadaafadda, Tamarta, Waddooyinka, iwm.) •Taageerada maaliyadeed ee horumarinta guud ee dawladaha xubnaha ka ah heer laba geesood ah •Bixinta miisaaniyada xoghaynta AfCFTA •Taageerada hay'ada AfCFTA •La shaqaynta xoghaynta AfCFTA si loo dardargaliyo kiciyo hindisayaasha iyo barnaamijyada warshadaha •Taageerada AfCFTA hirgelinta wax ku oolka ah •Kordhinta mashaariicda dhaqaale iyo isdhexgalka bulshada si loo jebiyo caqabadaha ganacsiga •Taageerida horumarinta qaab-dhismeedka akadeemiyadda AfCFTA •Xoghaynta AfCFTA waxay la saxiixatay Hab-maamuuska Heshiis Sanduuqa Horumarinta Afrika oo loogu talagalay \$ 11 Milyan Mashruuc Taageero Hay'ad ah oo loogu talagalay Hirgelinta Waxtarka leh ee AfCFTA 	<ul style="list-style-type: none"> •Taageerada si loo abaabulo qaybaha gaarka loo leeyahay si ay si wax ku ool ah uga qayb qaataan hirgelinta Heshiiska AfCFTA •La dagaalanka argagixisada •Taageerada horumarinta beeraha •Taageerada kala duwanaanshaha dhaqaalaha 	<ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya waxay xubin ka tahay AfDB •Soomaaliya waxaa lagu taageeri karaa heer Qaran- Farsamo iyo Dhaqaale •Soomaaliya waxay siisay AfDF (Lacagta AfDB) \$5.4 milyan si loogu dhiso haqab-beelka cuntada. •AfDF (Waa qayb ka mid ah AfDB) ayaa ansixisay \$4.3 milyan oo deeq ah Soomaaliya oo loogu talagalay horumarinta tirakoobka •AfDB waxay Soomaaliya ka taageertay horumarinta dakhli ururinta. •AfDB waa shuraako la tahay Sanduuqa Kaabayaasha Dhaqaalaha Soomaaliya (SIF) oo lagu magacaabo AfDB kaabayaasha dhaqaalaha ee qeybaha badan waxaana sanduuqan uu \$3 milyan ka helay IsDB - Hadafka SIF waa in la taageero lana dedejiyo soo kabashada dhaqaale ee loo dhan yahay ee waara, nabadda iyo dhismaha dowladnimada Soomaaliya iyadoo la raacayo Istaraatiijiyadda AfDB ee wax ka qabashada jilicsanaanta iyo Dhisida Adkeysiga Afrika (2014-2019). Ujeedada SIF waa dib-u-habaynta iyo horumarinta

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
			<p>kaabayaasha, iyo horumarinta xirfadaha la xiriira iyo dhisidda awoodda hay'adaha.</p> <ul style="list-style-type: none"> •Kooxda Bankiga Horumarinta Afrika ayaa Soomaaliya la saxiixatay heshiis deeq lacageed oo dhan 28.8 milyan oo doolar oo loogu talagalay mashaariicda waddooyinka iyo biyaha •Awood dhisid •Taageerada horumarinta kaabayaasha biyaha ee Soomaaliya •Xoojinta hay'adaha si loo dhimo faafida hubka fudud. •Ansixinta \$5.4 milyan oo deeq ah oo lagu dhisayo haqab-beelka cuntada •Taageerada la qabsiga isbedelka cimilada •Barnaamijka kaabayaasha waddooyinka •Kaalmada farsamada ee dhisidda awoodda maamul ee qaybta tamarta
<p>Bangiga Horumarinta iyo Ganacsiga (TDB)</p>	<ul style="list-style-type: none"> •kaabayaasha dhaqaalaha iyo bulshada •Horumarinta ganacsiga •Horumarka dhaqan-dhaqaale •Isdhexgalka dhaqaale ee gobolka 	<ul style="list-style-type: none"> •Mashruuca iyo Kaabayaasha dhaqaalaha ganacsiga waxay taageeraan hadafka TDB ee horumarinta kobaca gobolka - hufnaanta dhoofin sare iyo abuurista forex iyada oo loo marayo 	<ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya waxay xubin ka tahay Bankiga Bariga iyo Koonfurta Afrika ee Ganacsiga iyo Horumarinta-faa'iideystayaasha ugu weyn Mashruucan waa wadamada xubnaha ka ah Bangiga Ganacsiga iyo Horumarinta (PTA Bank), oo kala ah: Burundi, Comoros, China, Djibouti,

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
		<p>maalgashiga istiraatiijiga ah ee gaadiidka iyo saadka; iyo guud ahaan, taageeridda lahaanshaha maxaliga ah, beddelka soo dejinta, abuurista shaqada, xoojinta silsiladaha qiimaha, kordhinta wax soo saarka, iyo horumarinta ganacsiga iyo isdhexgalka gobolka, oo ay ku jiraan ganacsiga xuduudaha isaga gudba ee kaabayaasha.</p>	<p>Egypt, Eritrea, Ethiopia, Kenya, Malawi, Mauritius, Rwanda, Somalia, Sudan, Tanzania, Uganda, Zambia, Zimbabwe.</p> <ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya waxaa laga taageeri karaa heer Qaran- Farsamo iyo Dhaqaale •
Afrexim Bank	<ul style="list-style-type: none"> •Bixinta taageerada miisaaniyada Xoghaynta AfCFTA , •Xarunta Hagaajinta AfCFTA •Nidaamka Lacag-bixinta iyo Dejinta ee Pan-Afrika, •Isweydaarsiga Ganacsiga Afrika (ATEX) oo kaashanaya UNECA, •Qorshaha dammaanad qaadka Gaadiidka Qaaradaha, •Daabacada Carwo Ganacsi oo Afrika daxdeda •Waxay taageereysaa ganacsiyada heerka waddan si ay uga ganacsadaan qaarad ahaan iyadoo la adeegsanayo hab laba-laab ah: waxaa ku jira qayb online ah oo 	<ul style="list-style-type: none"> •Taageerada guud ee dawladaha xubnaha ka ah heer laba geesood ah •Maalgalinta ganacsiga • 	<ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya xubin kama ah Bankiga Afrexim . •Soomaaliya waxaa lagu taageeri karaa heer Qaran oo leh Farsamo iyo Dhaqaale •

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>bilaash ah oo ku taal Akademiyada Afreximbank , halka ITC ay fududayso aqoon-is-weydaarsiyada gudaha si loo tababaro milkiilayaasha ganacsiga, ururada taageerada ganacsiga iyo daneeyayaasha dawladda.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Afreximbank wuxuu bixiyaa barnaamijyo maaliyadeed oo kala duwan , Xalalka iyo adeegyo la-talin si ay u taageeraan ballaarinta, kala-duwanaanta, sare u qaadida iyo horumarinta ganacsiga iyo horumarinta ganacsiga Afrika-kadhaxdeeda ah iyo kuwa ka baxsan Afrika ● Waxay diiradda saartaa deymaha gaarka ah iyo kuwa guud waxayna u kala saartaa deymaha dadweynaha sida "Sida" ● Macluumaadka Ganacsiga iyo Adeegyada La-talinta ● Awood dhisid 		
Astaanta ganacsiga	<ul style="list-style-type: none"> ● Dib u habaynta fududaynta ganacsiga ● Kaabayaasha ganacsiga - OSBP-yada, suuqyada xuduudaha, ● ICT4 kaabayaasha ganacsiga ● Cilmi-baaris iyo awood-dhis ● Siyaasadda ganacsiga ● Halbeegyada iyo SPS ● Loolanka Ganacsiga ● Haweenka ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> ● Taageerada dalalka hay'adaha qaybta gaarka ah si ay si fiican u shaqeeyan. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Astaanta ganacsiga ayaa ka shaqeeyaa Somaliland ● Taageeri kara mashaariicda heer qaran-farsamo iyo dhaqaale ahaanba ● Astaanta ganacsiga ee East Africa waxay si wadajir ah u maal-galiyeen ADFD iyo DPW si ay u helaan kaabayaasha gaadiidka iyo ganacsiga ee Somaliland 2016.

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<ul style="list-style-type: none"> •Ganacsi waara oo loo dhan yahay •Barnaamijka tas-hiilaadka degdega ah ee ganacsiga badbaadsan 		<ul style="list-style-type: none"> •Astaanta ganacsigu waxay hormarisay habsami u socodka ganacsiga Somaliland. - Iyadoo la horumarinayo hufnaanta iyo dhisidda awoodda iyo shabakadaha saadka, hoos u dhigista caqabadaha tariifada iyo horumarinta halbeegyada
UNDP	<ul style="list-style-type: none"> •Taageerada tooska ah ee Xoghaynta AfCFTA iyada oo loo marayo deeq lacageed oo dhan US\$3 milyan. Tani waxay kor u qaadi doontaa u doodista Xoghaynta AfCFTA ee siyaasad-dejiyeyaasha, ganacsiga, bulshada rayidka ah, akadeemiyadda, dhalinyarada iyo daneeyayaasha kale. •Awood dhisid •Iskaashi ay kala saxiixdeen xoghaynta AfCFTA iyo UNDP si ay u taageeraan aagga ganacsiga ugu weyn ee kobaca loo dhan yahay ee Afrika •Waxqabadyada UNDP waxaa lagu xaqiiqsaday taageero toos ah oo la siinayo is dhex galka ganacsiga loo dhan yahay iyadoo lala kaashanayo Xoghaynta AfCFTA iyo ficillada diiradda lagu saarayo ganacsiyada yaryar (gaar ahaan ganacsiyada haweenka iyo 	<ul style="list-style-type: none"> •Xoojinta u diyaargarowga ganacsiyada yaryar si ay uga qaybqaataan suuqyada AfCFTA •UNDP waxay ku taageertay Uganda sidii ay AfCFTA u soo noolayn lahayd •Taageer dawladda si ay u abuuraan wacyigelin ku saabsan siyaasadda ganacsiga ee dalka iyo helitaanka suuqa ee suurtoogalka ah ee ku xiran AfCFTA . 	<ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya waxay xubin ka tahay UNDP •Taageeri kartaa mashaariicda heer qaran •Waxay ka taageertaa dadka Soomaaliyeed ee ka hortagga abaaraha ka jira seeraha Soomaaliyeed •Barnaamijyadu waxay ka caawiyaan dawladda iyo dadka Soomaaliyeed inay helaan xirfadaha, farsamada iyo maalgelinta ay u baahan yihiin si ay horumarkooda ugu hormariyaan dhinacyada ay ka mid yihiin la-qabsiga iyo yaraynta cimilada, xoojinta jinsiga, sarreynta sharciga, maamulka dalka iyo deegaanka, shaqo abuurka iyo kobcinta xirfadda, hal-abuurka, nabadaynta iyo qaar kale.

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>dhalinyarada), oo ay ku jiraan kuwa ka shaqeeya xuduudaha.</p> <ul style="list-style-type: none">•Barnaamijka Gobolka Afrika ee UNDP (2018-2021) ayaa taageero siisay AfCFTA heer qaran, heer gobol iyo heer qaaradba. Taageeradan waxaa ka mid ahaa wadashaqeyn lala yeesho Guddiga Midowga Afrika, Xoghaynta AfCFTA ee Accra, Ghana, Bulshooyinka Dhaqaalaha Gobolka, Wadamada, qeybaha Gaarka ah, iyo Tacliinta. Taageeradani waxay gacan ka geysatey hubinta, in kale, in kobaca gobolka iyo isbeddelka qaab dhismeedka uu yahay mid loo dhan yahay, isbeddel leh, iyo mid waara oo hoos u dhiga sinaan laa'anta dhaqaale. Barnaamijka waxaa lagu qotomiyey iyadoo la adeegsanayo 'aragtida gobolka' kaasoo kor u qaadaya habka isku dubaridka iyo isku xirnaanta waxqabadyada heer gobol iyo heer qaran oo la jaan qaadaya qaab-dhismeedka gobolka iyo siyaasadaha Afrika oo dhan. Gaar ahaan, barnaamijkani waxa uu raadinayaa in uu bixiyo taageero toos ah heer qaran, iyada oo la isku dubbaridaayo la-hawlgalayaasha, qaybaha dadweynaha iyo kuwa gaarka		

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>loo leeyahay, si loo hubiyo in fursadaha AfCFTA la kordhiyo .</p> <ul style="list-style-type: none">•Barnaamijka Qaramada Midoobay ee Horumarinta (UNDP) iyo Xarunta Ganacsiga Caalamiga ah (ITC) oo iskaashanaya si ay u xoojiyaan ganacsiyada yaryar ee Afrika, haweenka iyo hal-abuurka dhalinyarada si ay uga faa'iidaystaan Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA) iyo ballaarinta fursadaha ganacsi ee isaga gudba qaaradaha.•Iyadoo Dawladaha AfCFTA ay bilaabayaana ka ganacsiga AfCFTA 1da Janaayo 2021, UNDP waxay sii wadaysaa xoojinta fulinta ajendaha isdhexgalka Afrika iyada oo loo marayo mashruuca gobolka AfCFTA ee muddada 2022-2025 iyo waxqabadyada heer qaran. Dadaalladan ayaa la filayaa inay gacan ka geystaan isbeddelka qaabdhismeedka dhaqaale ee Afrika - dardar-gelinta warshadaynta, qiimaha kordhinta, kala-duwanaanta, iyo awood-siinta dhaqaale iyo bulsho waarta. Tallaabooyin loo go'ay ayaa la siyaay si loo taageero, heer qaran, heer gobol, iyo heer qaarad, xoojinta awoodda haweenka iyo ganacsiyada ay		

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>dhallinyaradu leeyihiin si ay uga faa'iidaystaan AfCFTA .</p> <ul style="list-style-type: none"> •Waxay taageertaa AfCFTA haweenka hal-abuurka leh si loogu daro hirgelinta AfCFTA . •Horumarinta ganacsiga xorta ah 		
UNIDO	<ul style="list-style-type: none"> •Horumarinta iyo iswaafajinta siyaasadda warshadaha •Awood dhisidda hantida aqoonta •Ololayaasha wacyigelinta AfCFTA •U doodista baahida loo qabo qoto-dheeraynta ka-qaybgalka iyo ballanqaadka waaxyaha gaarka ah. •Horumarinta dhaqaalaha hydrogen-ga cagaaran iyo ganacsiga pan Afrika. •Dhisidda awoodda ganacsiga • 	<ul style="list-style-type: none"> • 	<ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya waxay xubin ka tahay UNIDO. •Waxay Taageeri karta mashaariicda heer qaran •Iskaashiga xasiloonaada iyo soo kabashada Soomaaliya •Beerasho-teknoolojiyada ee kobaca dhaqaalaha Koonfurta iyo Bartamaha Soomaaliya •Barnaamijka horumarinta qaybaha wax soo saarka ee Soomaaliya •Soo-saareyaal ganacsi si ay u taageeraan hal-abuurka ganacsiga iyo abuurista MSME ee Soomaaliya •UNIDO waxay kor u qaadaysaa iskaashiga xagga bixinta tababarada farsamada beeraha •UNIDO iyo UNDP waxay si wadajir ah uga shaqaynayaan sidii ay u taageeri lahaayeen horumarinta iyo helitaanka maaliyadda Soomaaliya

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
			<ul style="list-style-type: none">●UNIDO waxay daahfurtay qaybta Soomaaliya ee BIC Africa si ay u horumariso hab-dhaqanka deegaanka ganacsiga ee Soomaaliya●UNIDO iyo ITPO Talyaanigu waxay Soomaaliya ku taageereen bandhigga khudradda iyo miraha ee Macfrut 2022 ee Talyaaniga●In la fududeeyo iskaashiga ganacsiga gaarka ah ee Soomaaliya iyo shirkadaha kale ee caalamiga ah.●UNIDO iyo UNDP Somalia waxay iska kaashanayaan sidii dhaqaale loogu heli lahaa ganacsiyada yaryar ee Beledweyne (Soomaaliya)● UNIDO Somalia oo ay maalgelisay AICS iyada oo soo marisay Qaybta Horumarinta Ganacsiga (EDU), ayaa TVET ka bilowday Kismaayo si kor loogu qaado xirfadaha baahida suuqa shaqada .●UNIDO waxay xoojisaa kalsoonida iyo maalgashiga awoodaha wax soo saarka gudaha●barnaamijka la-talinta ganacsiga mid-ka-mid ah

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
			<ul style="list-style-type: none"> ●UNIDO waxay siisaa ganacsiyo Soomaaliyeed fursado iskaashi caalami ah ●Khubaro Soomaaliyeed oo ka kala socda Shabakadda EDUs ee Soomaaliya, Rugta Ganacsiga iyo Warshadaha Soomaaliya, Bankiga IBS, Sominvest iyo Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha ee Federaalka Soomaaliya, iyo kuwo kale, ayaa UNIDO ku tababaray Qaabka Kombiyuutarka ee UNIDO ee Tababarka Falanqaynta iyo Ka-warbixinta Suurtogalnimada (COMFAR). ●
UNECA	<ul style="list-style-type: none"> ●Awood dhisid iyo cilmi baaris ●Taageerada farsamada ee gorgortanka AfCFTA iyada oo la hawlgelinayo dadaallada lagu taageerayo samaynta siyaasadda si loo hirgeliyo mid wax ku ool ah. ●Kaalmaynta wadamada Afrika si ay u horumariyaan Xeeladaha Qaranka ee lagu dhaqan galinayo Heshiiska AfCFTA iyada oo loo marayo dhex galka jinsiga ee fulinta AfCFTA . ● 	<ul style="list-style-type: none"> ●Waxaan taageernaa hirgelinta istaraatiijiyadaha qaranka ee AfCFTA ee Waddamada Xubinta ka ah annagoo iswaafajinayna xeerarka dhaqan iyo nidaamka canshuuraha cusub, adeegsiga xeerarka asalka ah, iyo tababarida daneeyayaasha qaranka ee AfCFTA 	<ul style="list-style-type: none"> ●Soomaaliya waxay xubin ka tahay UNECA. ●Waxeey Taageeri kartaa mashaariicda heer qaran

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
UNCTAD	<ul style="list-style-type: none"> •Habka khadka tooska ah ee Warbixinta, Dabagalka iyo Ciribtirka Caqabadaha aan Tarifka ahayn; •Taageerada farsamada ee gorgortanka AfCFTA iyada oo la hawlgelinayo dadaallada lagu taageerayo samaynta siyaasadda si loo hirgeliyo siyaasad wax ku ool ah. •Waxay taageertaa golaha Afrika ee fududaynta ganacsiga qaranka •Afrika ganacsiga electrooniga ah •Caawinta wadamada Afrika si ay ula dagaallamaan dhaq-dhaqaaqa maaliyadeed ee sharci darrada ah ee ganacsiga Afrika. •Gacan ka geysiga gaaritaanka isbeddel qaab dhismeed si loo helo horumar loo dhan yahay oo waara oo ka jiraan deegaanka, iyadoo diiradda la saarayo qoto-dheeraynta is-dhexgalka gobolka. •Nidaamyada macluumaadka dhaqaalaha iyo bulshada ee taageeraya horumarka waara iyo isdhexgalka gobolka ee Afrika •Xukuumadda elektroonig iyo tilmaamayaasha muhiimka ah •Xoojinta halabuurka iyo ganacsiga gaarka ah 	<ul style="list-style-type: none"> • 	<ul style="list-style-type: none"> •Soomaaliya waxay xubin ka tahay UNCTAD •Waxay Taageeri kartaa mashaariicda heer qaran

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<ul style="list-style-type: none"> •Xoojinta isdhexgalka gobolka iyo ka ganacsiga isbeddelka qaabdhismeedka •Horumarinta adeegyada dhoofinta iyo dib u eegista siyaasadaha adeegyada •Bixinta kaalmo farsamo ee tira-koobka adeegyada ganacsiga •Dhisida awoodaha ganacsiga ee adeegyada •Dhisida awoodaha siyaasad-dejinta warshadaha 		
ITC	<ul style="list-style-type: none"> •Kormeerka Ganacsiga Afrika iyo Xariirka Wada-xaajoodka Tariff online ka ah; •Awood-dhisidda iyo adeegyada la-talinta taasoo kor u qaadi doonta jawiga ganacsi ee qaaradaha, xoojinta hay'adaha taageerada ganacsiga ee heer qaran iyo heer gobol iyo hormarinta tartanka MSMEs, haweenka iyo dhalinyarada. •Sahlida aqoon-is-weydaarsiyo isku-dhafan oo u dhexeeya xoghaynta AfCFTA iyo daneeyayaasha kale ee muhiimka ah ee AfCFTA si loo gudbiyo fursadaha uu bixiyo hal suuq iyo laga gudbo caqabadaha. •Taageerida wacyigelinta iyo ka-qaybgalka qaybaha gaarka loo leeyahay ee AfCFTA . •barnaamij hal ganacsi oo AFRIKA ah 	<ul style="list-style-type: none"> •Ilaa 2021, tiro hawlo ah oo ujeedadoodu tahay inay gacan ka geystaan wax soo saarka 1 iyo 3 ayaa la bilaabay. Aqoon-is-weydaarsigii ugu dambeeyay wuxuu ka dhacay 30-kii Maarso 2021 magaalada Rabat iyadoo ay weheliyaan Ururka Arab Maghreb Union (AMU) iyo Masar si ay ugu sharxaan faa'iidooyinka AfCFTA MSMEs , haweenka iyo ganacsatada dhalinyarada ee Waqooyiga Afrika •Kulamo tababar oo ku saabsan ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> •ITC waxay hawlo ka qabanaysaa Soomaaliya •Taageeri kartaa mashaariicda heer qaran

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<ul style="list-style-type: none"> •Leh badeecooyin khuseeya hirgelinta AfCFTA . •Aqoon-is-weydaarsiyo mawduucyo ku saabsan xeerarka asalka iyo mowduucyo kale oo kujira wejiga 2 ee wada - xaajoodka (ganacsiga dhijitaalka ah iyo maalgashiga) •Ka warqabka fursadaha AfCFTA ee MSMEs, haweenka iyo dhalinyarada iyada oo loo marayo DHACDOOYINKA Isku dhafan. •Iskaashiga ITC ee African Export-Import Bank (Afreximbank) wuxuu taageeraa hal-abuurka, xalalka maaliyadda cagaaran, xoojinta dhaqaalaha hal-abuurka Afrika iyada oo loo marayo tababarro ku habboon - oo leh 5,000 ganacsiyo yaryar oo xirfad leh ilaa hadda - waxayna kor u qaadaysaa fursadaha ganacsiga Afrika ee gobolka Kariibiyaanka. •Iyada oo loo marayo akadeemiyada ganacsiga ee SME , ITC iyo Afreximbank waxay horumariyeen koorsada e-learning ee ku saabsan sida loogu dhoofiyo AfCFTA •Sida ay uga go'an tahay sii wadida suurtagalnimada dhoofinta gudaha 	<p>dhijitaalka ah iyo ganacsiga iyo sirdoonka suuqa iyo sidoo kale sida loo dhoofiyo ee marka yimaada AfCFTA ayaa la bixiyay.</p> <ul style="list-style-type: none"> •ITC waxay kaloo Harare ku qabatay aqoon-is-weydaarsi kale oo isku-dhafan oo ay la yeelatay Wasaaradda Ganacsiga, ZimTrade iyo OWIT. Kulanka ayaa diiradda lagu saaray fursadaha helitaanka suuqa ee haweenka hal-abuurka leh ee hoos yimaada nidaamka AfCFTA . • 	

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>Afrika, Afreximbank waxa uu la midoowday ITC si uu u taageerto ganacsiyada yaryar, gaar ahaan haweenka iyo hal-abuurka dhalinyarada, si ay uga faa'iidaystaan Aagga Ganacsiga Xorta ah.</p> <ul style="list-style-type: none"> •Iyadoo loo marayo tababarada, ganacsatadu waxay si fudud u heli karaan fursado suuqeed oo ku habboon ganacsigooda, iyaga oo aqoonsanaya awoodda ugu sarreysa ee dhoofinta alaabahooda iyo sida looga faa'iidaysto fursadaha maalgelinta ee suurtagalka ah. Ardaydu waxay sidoo kale fursad u helayaan maalgelinta ganacsiga iyo faragelinta fududaynta ganacsiga ee ay bixiso Afreximbank si ay u taageerto ganacsiga gudaha Afrika. In ka badan 5,000 oo ganacsiyo yaryar ah ayaa la tababaray ilaa hadda. Marka laga reebo Ingiriisi iyo Faransiis, tababarka ayaa dhawaan lagu heli doonaa Carabi iyo Boortaqiis sidoo kale. •Waxay taageeraysaa ganacsiyada heerka waddan si ay uga ganacsadaan qaarad ahaan iyadoo la adeegsanayo hab laba-laab ah: waxaa ku jira qayb online ah oo bilaash ah oo ku taal Akademiya 		

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>Afreximbank , halka ITC ay fududayso aqoon-is-weydaarsiyada gudaha si loo tababaro milkiilayaasha ganacsiga, ururada taageerada ganacsiga iyo daneeyayaasha dawladda.</p>		
<p>AfroChampions Initiative</p>	<ul style="list-style-type: none"> •Waxa ay horey xubnaheeda ugu ballan qaaday lacag dhan US\$ hal milyan oo miisaaniyad si ay u taageerto ololaha wacyigelinta iyo u doodista AfCFTA . •La imaatinka Qaab-dhismeedka Maalgelinta ee Tiriliyan Dollar, •Dardargelinta Is-dhexgalka Adkeysiga Virtual-ka ee Afrika Firfircoon (AVRIVA), iyo •Xalalka kale ee IT-ga iyo qaybaha gaarka loo leeyahay waxay horseedeen barnaamijyo kor loogu qaadayo maalgashiga iyo ganacsiga, badqabka iyo safarka caqligalka ah iyo sidoo kale dibloomaasiyadda casriga ah; •Ganacsatada Afrikaanka ah ee ka faa'iidayanaya barnaamijka Afrochampions si ay u keenaan soo jeedin iyo fikrado lagu wargelinayo hirgelinta AfCFTA . •TradeMark East Africa (TMEA) iyo hindisaha AfroChampions (ACI) ayaa caawa kala saxiixday heshiis iskaashi oo 	<ul style="list-style-type: none"> • 	<ul style="list-style-type: none"> •Hindisaha AfroChampions waxay la shaqeyneysaa wadamada Afrika. •Taageeri kara mashaariicda heer qaran

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
	<p>ay ka go'an tahay in taageero la siiyo dowladaha iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay si loo xaqiijiyo Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika.</p> <ul style="list-style-type: none"> •Horumarinta AfCFTA 		
Africa eTrade Group	<ul style="list-style-type: none"> •The Sokokuu Africa eCommerce platform which aims at registering 250 thousand Small and Medium Enterprises (SMEs) on their platform by the end of March 2021 and 6 million SMEs and 22 million jobs by the end of 2023 •This platform will enable African countries to exchange commercial documents such as the certificate of origin and the phytosanitary certificate which will help accelerate and improve reliability of processing of trade documents 		<ul style="list-style-type: none"> •Waxeey tageereysaa Mashaariicda heer qaran
Wada-hawlgalayaasha horumarinta Midowga Yurub, Dawladda Jarmalka iyada oo loo marayo Gesellschaft fur Internationale	<ul style="list-style-type: none"> •Taageero badan oo maaliyadeed iyo mid farsamo oo la siinayo geeddi-socodka iyo hirgelinta AfCFTA 		<ul style="list-style-type: none"> •Dowladda Talyaanigu waxay \$2 milyan oo dheeri ah ugu deeqday psdp si kor loogu qaado shaqo abuurka, u helida fursadaha dhaqaale ee dhalinyarada iyo haweenka, horumarinta msms horumarinta iyo xoojinta maamulka si kor loogu qaado kobaca dhaqaalaha Soomaaliya .

Hay'ad	Meelaha gaarka ah ee taageerada AfCFTA	Taageerada heer qaran ee AfCFTA	Khuseeya Soomaaliya
Zusammenarbeit (GIZ) iyo Physikalisch-Technische Bundesanstalt (PTB), Dawladda Denmark, Dawladda Kanada, USA, Dawladda Australia, Dawladda UK iyada oo loo marayo FCDO iyo ODI, Dawladda Faransiiska iyada oo khabiiir ku ah France, Xoghaynta Commonwealth, Ururka International de la Francophonie (OIF),			•

Qaabka maamulka khatarta

Dhaqangelinta AfCFTA ee Soomaaliya waxaa soo food saartay caqabado dhowr ah oo MOCI iyo wasaaradaha kale ee la xiriira ganacsiga ee XFS ay u baahnaan doonaan in ay wax ka qabtaan haddii heshiisku uu yahay mid lagu gaarsiinayo faa'iidooyinka laga filayo dhammaan dadka (eeg Shaxda 37).

Shaxda 37: yaraynta khatarta

Nooca halista	Sharaxaada	Habka dhimista
Istaraatiijiyadeed	DFS iyo dawlad-goboleedyada ma soo bandhigi karaan heerka ballan-qaadka loo baahan yahay si loo xaqiijiyo guusha AfCFTA .	Xiriir joogto ah iyo muuqaal, u doodid, iyo la shaqaynta daneeyayaasha muhiimka ah inta lagu jiro hirgelinta istaraatiijiyadda lagu sugayo laguna joogteeyo iibinta siyaasadda. La-tashi buuxa oo lala yeesho daneeyayaasha si istaraatiijiyadu u ahaato mid khuseeya baahiyahooda. Isku xirka iyo samaynta iskaashi macno leh oo lagu taageerayo gaarsiinta istaraatiijiyadda
Dhaqaale	Qaybaha qaar ayaa ka faa'iidaysan doona in ka badan kuwa kale hirgelinta AfCFTA .	Istaraatiijiyadu waa inay si cad u muujisaa faa'iidooyinka mustaqbalka fog ee siyaasadaha ganacsiga waara ee qaybta gaarka loo leeyahay.
Horumarin	Qaybo ka mid ah dadka Soomaaliyeed ayaa laga tagay ka faa'iidaysiga AfCFTA - dhalinyarada, haweenka, iyo Naafada. Istaraatiijiyaddu waxay ku guul-darraysatay inay ka soo baxdo dhinacyada SDG-yada oo ay Soomaaliya ballan-qaadyo u samaysay - jinsiga, deegaanka, isbeddelka cimilada;	MOCI si ay u dhexgalaan dhalinyarada, jinsiga iyo Naafada ee hirgelinta istaraatiijiyadda.
Hawlgelin	DFS ma awoodo in ay aruuriso dhaqaale ku filan si loo hirgeliyo istaraatiijiyadda Dib u dhigista ansixinta AfCFTA iyo hab-	MOCI waxay u baahan tahay inay dejiso istaraatiijiyad maalgelineed oo gacan ka geysan doonta kor u qaadista taageerada maaliyadeed iyo ballanqaadka taageerada hirgelinta heer gobol iyo heer qaran labadaba. MOCI oo la shaqeyneysa wasaaradaha la xiriira ganacsiga ee DFS ayaa hirgelisay istaraatiijiyad wax ku ool ah oo ka caawin

	<p>maamuuska iyo lifaaqyada</p> <p>Dib u dhigista ansixinta heshiisyada muhiimka ah sida FMP iyo SAATM</p> <p>Aragti liidata ee saamaynta iyo faa'iidooyinka istiraatiijiyadda</p>	<p>doonta in la ogeysiiyo siyaasad-dejiyeyaasha qiimaha iyo faa'iidooyinka ansixinta</p> <p>MOCI oo la shaqeyneysa wasaaradaha xiriirka la leh ganacsiga ee DFS ayaa hirgelisay istaraatiijiyad wax ku ool ah oo ka caawin doonta in la ogeysiiyo siyaasad-dejiyeyaasha qiimaha iyo faa'iidooyinka ansixinta</p> <p>Dabagal firfircoon, wakhtiyeeysan iyo qorshaynta isgaarsiinta iyo falalka muuqda inta ay socoto istaraatiijiyadu</p>
Farsamo	<p>Horumarka dib u dhaca ee hirgelinta AfCFTA oo saameyn kara faa'iidada istaraatiijiyadda</p>	<p>Iskudubarid wax ku ool ah oo u dhexeeya MOCI oo la shaqaynaysa wasaaradaha la xiriira ganacsiga ee DFS iyo AfCFTA Sec si loo hubiyo in wada xaajoodka AfCFTA la soo gebagebeeyey horraanta 2023 iyo raacinta ansixinta sida ku cad jadwal lagu heshiiyey.</p>
Siyaasad	<p>Rabitaan la'aan siyaasadeed ee DFS iyo Heer Federaal ee heer Dowlad goboleed si loo dhaqaajiyo ansixinta loona fududeeyo hirgelinta AfCFTA</p>	<p>MOCI in ay kala shaqeyso dowlad goboleedyada Federaalka sidii loo ilaalin lahaa siyaasiga, siyaasad-dejiyeyaasha iyo shacabka Soomaaliyeed kharashaadka iyo faa'iidooyinka AfCFTA . Waxaa loo baahan yahay in la abuurro wacyigelin heer sare ah oo ku saabsan AfCFTA</p>

Habaynta hay'adaha dhaqangalinta

Nidaamyada ganacsi ee dhinacyada badan leh sida AfCFTA waxay u baahan yihiin hay'adaha inay isku dubbaridaan dhaqdhaqaaqyada Dawladaha Xubinta ka ah, si loo hubiyo mideeynta u hoggaansanaanta, iyo kormeerida fulinta. Hirgelinta AfCFTA waxay u baahan doontaa iskudubarid wax ku ool ah oo heer qaarad, gobol iyo heer qaran ah. Waxaa muhiim ah in la ogaado in ay yihiin Dawladaha xubnaha ka ah kuwa saxiixay heshiiska AfCFTA sidaas darteedna ay yihiin dhinacyada ay ku xiran yihiin waajibaadka heshiiska. Si kastaba ha ahaatee, heshiiska AfCFTA waxa uu aqoonsan yahay doorka muhiimka ah ee ay tahay in RECs ay ka ciyaaraan taageeridda iyo fududaynta fulinta heshiiska. Sidaa darteed, heer kasta waxaa jira hab-maamuleedkan soo socda ama lagu gudo jiro hirgelintiisa.

Maamulka heerka qaarad

Qaabka maamul ee hirgelinta AfCFTA ayaa lagu qeexay heshiiska waxaana lagu soo qaatay qeybta hordhaca ee istiraatiijiyaddan. Isku soo wada duuboo, qaab-dhismeedka hay'adaha fulintiisa ayaa ka kooban;

- **Golaha madaxda dowlad goboleedyada iyo kuwa Midowga Afrika** ayaa ah hay'adda ugu sareysa ee go'aan ka gaarista Midowga Afrika, iyaga ayaa awood gaar ah u leh in ay fasiraad ka bixiyaan heshiiskan marka ay soo jeediyaan Golaha Wasiirada. Go'aanka lagu qaato tafsiiir waa in lagu gaaraa is-afgarad.
- **Golaha Wasiirada** (oo ka kooban Wasiirada Ganacsiga ee Dowlad Goboleedyada). warbixin u gudbiyaan Golaha iyada oo loo marayo Golaha Fulinta. Golaha Wasiirada ayaa sanadkiiba labo jeer ku kulmaya kalfadhi caadi ah, waxaana laga yaabaa inay ku kulmaan marka loo baahdo kulamo aan caadi aheyn. Go'aannada ka soo baxa Golaha Wasiiradu, iyagoo ku dhaqmaya waajibaadkooda shaqo, waxaa ku dhaqmi doono dowlad goboleedyada. Go'aamada leh saameyn sharci, qaab dhismeed, ama maaliyadeed waa inay ku dhaqmaan qeybaha Gobolka marka Goluhu ansixiyo. eybaha Dawlad Goboleedyadu waa inay qaadaan talaabooyinka lagama maarmaanka u ah fulinta go'aanada Golaha Wasiirada.
- **Guddiga Saraakiisha Ganacsiga Sare** (oo ka kooban Xoghayayaasha Joogtada ama Maamulaha ama saraakiisha kale ee uu magacaabay dowlad Goboleedka) Guddiga waxaa loo xilsaaray in ay la socdaan oo ay ku wadaan dib-u-eegis joogto ah oo ay hubiyaan in si sax ah u shaqeeyo iyo horumarinta AfCFTA si waafaqsan qodobbada heshiiskan; IWM, iyadoo la raacayo awaamiirta ka soo baxda Golaha Wasiirada, Guddiga Sare ee Ganacsiga waa in ay kulmaan ugu yaraan laba jeer sanadkii, waxayna ku shaqeyn doonaan si waafaqsan xeer hoosaadka Golaha Wasiirada. Guddigu waa in uu warbixintiisa, oo ay ku jiri karaan talooyin, una gudbin doonaan Golaha Wasiirada shirarkooda ka dib. REC-yada waa in lagu matalo Guddiga Saraakiisha Sare ee Ganacsiga, oo ah awood la-talin.
- **Xoghaynta AfCFTA** waa hay'adda maamul ee isku duwda hirgelinta AfCFTA . Xoghayntu waxay mas'uul ka tahay qabashada shirarka, dabagalka, iyo qiimaynta hannaanka fulinta iyo waajibaadka kale ee ay u xilsaaraan Guddiga Sare ee Saraakiisha, Golaha Wasiirada, iyo Golaha Midowga Afrika.

Heshiiska AfCFTA ee hordhaca ah wuxuu qirayaa in REC-yada jira iyo Goobaha Ganacsiga Xorta ah ay yihiin dhismayaal isheysta oo loo dhisayo Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA). Si kastaba ha ahaatee, heshiisku ma madmadow ku jiro RECs habayntiisa maamul. Maqnaanshahan iyo saamaynta ay ku yeelan karto hirgelinta wax ku

oolka ah ee AfCFTA waa la ogaaday. Kalfadhiga 33-aad ee caadiga ah ee Golaha Midowga Afrika ee Madaxda Dowladaha iyo Dowladaha xubnaha ka ah ee qabsoomay bishii Febraayo 2020 waxaa la isku raacay in Xoghaynta AfCFTA , Guddiga iyo Xoghaynta Bulshada Dhaqaale ee Gobolka si loo horumariyo qaab-dhismeedka iskaashiga si kor loogu qaado dhammaystirka, wada shaqaynta. , iyo toosinta barnaamijka iyo hawlaha iyo habka, waxay dhalinayaan natiijooyin saameyn sare leh. Kalfadhiga 13-aad ee aan caadiga ahayn ee Golaha ee Aagga Ganacsiga Xorta ah ee Qaaradda Afrika (AfCFTA) ee 5ta Diseembar 2020 waxaa la isku raacay in dhinacyadu ay soo gabagabeeyaan shaqada qaab dhismeedka iskaashiga illaa Febraayo 2021 iyo in marka la dhammeeyo, qaab-dhismeedka iskaashiga uu noqon doono Lifaaq ku saabsan Hab-maamuuska Xiriirka Midowga Afrika iyo Bulshooyinka Dhaqaale ee Gobolka. Ansixinta qaab-dhismeedkan iskaashiga ayaa la filayaa in ay bixiso qaab-dhismeedka sharci ee RECs si ay u yeeshaan mawqif sharci ah hirgelinta AfCFTA . la'aanta Qaab-dhismeedkan, waxay door ka ciyaaraysaa oo kaliya inay taageeraan dowladaha xubnaha ka ah mawqifiyada guud ee lagu heshiiyey ee ku saabsan ajendaha AfCFTA .

Maamulka heer gobol

Soomaaliya ayaa si rasmi ah ugu biirtay Suuqa Bariga iyo Koonfurta Afrika ee COMESA ka dib markii ay buuxisay shuruudihii looga baahnaa inay ku biirto, waxaana dalka uu ahaa mid saxiix ah oo xubin buuxda ka ah Midowga Afrika, balse waxaa lagu guul dareysta y in lagala xaajoodo xilliga kala guurka ah dowlad la'aan awgeed. Dagaaladii sokeeye ee dalka ka dhacay sanadkii 1991. Dowladda Soomaaliya ayaa ku howlan sidii heshiiska COMESA loogu ansixin lahaa baarlamaanka.

Maamulka heer qaran

Dawlad-goboleedyada ayaa ah saxiixayaasha AfCFTA iyo heshiiska kale ee is-dhexgalka gobolka. Sidan oo kale hirgelinta AfCFTA waxay u baahan doontaa shaqo la taaban karo oo heer qaran ah si loo qabto wada xaajoodyada, ansixinta heshiisyadaas iyo hab-maamuuska, u gudbinta muhiimadda heshiiska dhageystayaasha gudaha iwm . Wax ku oolnimada AfCFTA waxay ku dhisan tahay rabitaanka siyaasadeed ee ah in lagu dhaqo heer Dawlad Goboleed. Dhaqangelinta daciifka ah waxay keeni doontaa in dib loo dhigo gaarsiinta faa'iidooyinka heshiiska.

Doorka golaha wasiirada

Golaha Wasiirada ayaa si rasmi ah loogu yaqaanaa Golaha Wasiirada Xukuumadda Federaalka Soomaaliya oo ay soo magacaabo Ra'iisul Wasaaraha. Doorkooda ugu weyn waa in ay ansixiyaan siyaasadaha iyo soo saarista digreeto wasiir oo xafiis kasta (Wasaaradaha iyo Hay'adaha). Golaha wasiiradu waxay soo gudbiyaan si siyaasado dejiyaal ahaan kuwaas oo loo diro baarlamaanka si ay u ansixiyaan. Golaha wasiirada ayaa sidoo kale soo jeediyay shuruuc/sharciyo la horgeynayo baarlamaanka si ay u ansixiyaan. Inta badan labada Aqal ee Baarlamaanka (Aqalka Sare iyo Aqalka Hoose) waxay akhriyaan shuruucda/sharciyada saddex jeer ka hor inta aysan saxiixin madaxweynayaasha. Tusaale ahaan, heshiisyada AfCFTA ee lagu saxiixay golaha wasiirada ka dibna sugaya baarlamaanka si ay u akhriyaan una ansixiyaan heshiiska.

Doorka MOCI

Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha Xukuumadda Federaalka Soomaaliya ayaa mas'uul ka ah horumarinta ganacsiga, jawiga maalgashiga, horumarinta warshadaha iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay. Waajibka hawlgalku waa dejinta, dib-u-eegista iyo taageeridda siyaasadaha, istaraatiijiyadaha, qorshayaasha iyo barnaamijyada kor u qaadaya iyo hubinta

balaarinta sidoo kale kala-duwanaanta ganacsiga, iskaashatooyinka, warshadaynta deegaanka ee waara, horumarinta tignoolajiyada ku habboon iyo wareejinta si loo soo saaro hanti loogu talagalay ciribtirka faqriga iyo faa'iidada dalka bulsho ahaan. iyo dhaqaale ahaan.

Doorka Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka (NTFC)

Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka (NTFC) waxaa la aasaasay 2019 dhanka Ra'iisul Wasaaraha. Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha ayaa u soo jeedisay guddi hoosaadka dhaqaalaha ee golaha wasiiradda muhiimadda uu leeyahay guddigan, sidaas darteed, waxay soo diyaariyeen qodobbada xeer hoosaadka iyo qaab dhismeedka ururka. Waajibaadka Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka ee NTFSC waa:

- U shaqeynta sidii isku-dubaridaha iyo wada-tashiga, macneheedu waa isku-dubbaridka hay'adaha dawladda iyo kor u qaadista iskaashiga ka dhexeeya dadweynaha, ganacsiga gaarka ah iyo hay'adaha caalamiga ah ee hirgelinta hab-dhaqannada ganacsi ee wanaagsan.
- Hormuudka dib-u-habaynta saadka ganacsiga iyadoo la tashanaya hay'adaha ay khusayso, ogaanshaha iyo faafinta siyaasadda, dib-u-habaynta sharciga, maamulka iyo hay'adaha si kor loogu qaado ganacsiga.
- In la kormeero dhammaan dib-u-habaynta ganacsiga, si loola socdo, loo qiimeeyo loona wargaliyo Wasiirka Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha si uu u horgeeyo Golaha Wasiirrada, hirgelinta dib-u-habaynta ganacsiga iyo faragelinta lagu saleeyay shuruudaha caalamiga ah, gobolka iyo labada dhinacba.
- la xiriiirida dib-u-habaynta ganacsiga si loo kordhiyo wacyiga dadweynaha ee tallaabooyinka fududaynta ganacsiga, hab-dhaqannada iyo heerarka.

Xubnimada NTFC waxay ka kooban tahay wakiilada qaybaha dadweynaha sida soo socota:

- Ra'iisul Wasaare/Ku-Xigeenka Ra'iisul Wasaaraha (Gudoomiye),
- Wasiirka Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha (La-Gudoomiye),
- Xafiiska Madaxweynaha,
- Xafiiska Ra'iisul Wasaaraha,
- Wasaaradda Maaliyadda,
- Wasaaradda Arrimaha Dibadda iyo Iskaashiga Caalamiga,
- Wasaaradda Qorshaynta, Maalgashiga iyo Horumarinta Dhaqaalaha,
- Wasaaradda Beeraha iyo Waraabka,
- Wasaaradda Xanaanada Xoolaha iyo Dhirta,
- Wasaaradda Kalluumaysiga iyo Kheyraadka Badda,
- Wasaaradda Gaadiidka iyo Duulista Hawada,
- Wasaaradda Dekedaha iyo Gaadiidka Badda,
- Wasaaradda Batroolka iyo Macdanta,
- Wasaaradda Biyaha iyo Khayraadka Tamarta,
- Wasaaradda Boostada iyo Isgaarsiinta, Xafiiska Xeer Ilaaliyaha Dowlada.

Habka Hirgelinta.

Dawlad-goboleedyada ayaa ah saxiixayaasha AfCFTA iyo heshiiska kale ee is-dhexgalka gobolka. Sidan oo kale hirgelinta AfCFTA waxay u baahan doontaa shaqo la taaban karo oo heer qaran ah si loo qabto wada xaajoodiyada, ansixinta heshiisyadaas iyo hab-maamuuska, u

gudbinta muhiimadda heshiiska dhageystayaasha gudaha iwm. waa heer gobol. Dhaqangelinta daciifka ah waxay keeni doontaa in dib loo dhigo bixinta faa'iidooyinka heshiiska. Soomaaliya, waxa ka jira laba hab-maamuleed oo heer qaran ah oo muhiim u ah;

- **Baarlamaanka (Aqalka Sare iyo Aqalka Hoose)** – Baarlamaan kasta oo ka tirsan dowladaha xubnaha ka ah, waxaa ka jira guddiyo looga hadlayo dhammaan arrimaha la xiriira dejinta iyo hirgelinta sharciga ganacsiga. Dhinaca Soomaaliya labada aqal mid walba wuxuu leeyahay guddi ka shaqeeya oo la socda dhammaan siyaasadda, shuruucda iyo heshiisyada ay la galaan Wasaaradda ama Hay'adda ay khusayso. Arrimaha ganacsiga hoos yimaada guddiga dhaqaalaha ee baarlamaanka oo arrimahaas ka shaqeeya. Tani waxay noqon doontaa mid ka mid ah dadaallada ugu muhiimsan ee Soomaaliya ay ku ansixinayso AfCFTA iyo wax ka beddelka shuruucda gudaha si loo waafajiyo ujeedooyinka AfCFTA iyo heshiisyada kale ee gobolka.
- **Guddi-hoosaadka dhaqaalaha ee Golaha Wasiirrada/Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka** – Guddiyadani waa qayb ka mid ah cududaha fulinta ee dawladda, waxaana loo xilsaaray dejinta iyo hirgelinta siyaasadaha ganacsiga, istaraatiijiyadaha, iyo qorshayaasha fulinta. Waxay bixiyaan iskudubarid dawladeed oo dhan oo ay la socdaan daneeyayaasha kale ee muhiimka ah.

Golaha wasiirradu waxay soo gudbiyaan siyaasado siyaasad dejiyaal ahaan kuwaas oo loo diro baarlamaanka si ay u ansixiyaan. Golaha wasiirada ayaa sidoo kale soo jeediyay shuruuc/sharciyo la horgeynayo baarlamaanka si ay u ansixiyaan. NTFC waxa kale oo ay la socotaa dhammaan dib-u-habaynta ganacsiga, si ay ula socoto, u qiimayso, uguna warbixiso Wasiirka Wasaaradda Ganacsiga iyo Warshadaha si uu u horgeeyo Golaha Wasiirrada, hirgelinta dib-u-habaynta ganacsiga iyo faragelinta lagu saleeyay shuruudaha caalamiga ah, gobolka iyo labada dhinacba. Ugu dambayntiina la xiriira dib-u-habaynta ganacsiga si loo kordhiyo wacyiga dadweynaha ee tallaabooyinka fududaynta ganacsiga, dhaqamada iyo halbeegyada.

Qorshe Hawleedka Istaraatiijiyadda Qaranka Somaliya ee AfCFTA

Arrimaha la ogaaday	Qorshaha Siyaasada
<i>Ganacsiga Somaaliya & faalanqaynta xaalada dhaqaale</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Hoos u dhac ganacsi oo daba-dheeraaday oo aan waareynin . Tan waxaa hadda lagu maalgeliyaa qulqulka lacageed ee xawaaladaha kuwaas oo u nugul una nugul jahawareerka caalamiga ah, tusaale ahaan masiibada COVID-19 	<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqangelinta AfCFTA waxay siin doontaa Soomaaliya fursado ay ku ballaarin karto galaangalka ay ku leedahay suuqa Afrika isla markaana ay soo saarto dakhli iyo canshuuro dhoofin si ay u kordhiso dakhli ururinteeda gudaha.
<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqdhaqaaqa kheyraadka gudaha oo liita. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dib u habaynta la xiriirta ganacsiga, oo ay ku jiraan hababka dhaqangelinta ee kastamka iyo dib-u-habaynta fududaynta ganacsiga, waa in ay kordhiyaan ururinta dakhliga gudaha
<ul style="list-style-type: none"> • Dhoofinta xadidan, oo leh kala duwanaanshiyaha dhoofinta liidata. Dhoofinta Soomaaliya waxay inta badan ka kooban tahay xoolaha nool iyo badeecadaha ceeriin ee beeraha. 	<ul style="list-style-type: none"> • Furitaanka suuqa dhoofinta gobolka iyadoo la hirgelinaayo AfCFTA, iyadoo la abaaraayo suuqyada dhoofinta Afrika gaar ahaan si loo kordhiyo qiimaha xoolaha iyo hab-soo-saarka beeraha.
<i>Aqoonta ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo ka warqabka AfCFTA</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • EAC waa suuq muhiim u ah Afrika iyo Somaaliya ee dhoofinta iyo soo dejinta labadaba. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqaajinta degdega ah ee ka mid noqoshada wada xaajoodiyada EAC waxay kor u qaadi doontaa gelitaanka suuqa Soomaaliya ee gobolkan muhiimka u ah:
<ul style="list-style-type: none"> • Fududeynta ganacsigu waxay weli caqabad muhiim ah ku tahay dhoofiyeyaasha iyo soo dejiyaasha labadaba. Caqabadaha waxaa ka mid ah (i) ilaalinta kastamka oo aan loo baahnayn; (ii) wakaalado badan oo waxbaara; (iii) xog-ururin iyo dukumeentiyo xad-dhaaf ah; (iv) u hoggaansanaanta halbeegyada; iyo (v) jidgooyooyin aan loo baahnayn iyo hubin aan toos ahayn. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS oo la shaqaynaysa hay'adaha gaarka loo leeyahay si ay saddex hubin ugu samayso NTB-yada ay ganacsatadu la kulmaan marka ay wax soo dejinayaan ama ka dhoofinayaan Waddooyinka, Cirka iyo Badda, oo ay isku dubariday NTFC. • MOCI iyo hay'adaha ay khusayso si ay dib u eegis ku sameeynaya habraacyada u hoggaansanaanta ganacsiga ee jira iyo shuruudaha

	& khariidaynta dhammaan safarka soo dejinta iyo dhoofinta iyada oo la eegayo fududaynta iyo digitalka ah.
<ul style="list-style-type: none"> • Heerka hoose ee wacyigelinta AfCFTA ee la xiriira kharashyada iyo faa'iidooyinka 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay u horumariso waxbarashada bulshada rayidka iyo istaraatiijiyad isgaarsiinta taas oo kordhin doonta aqoonta iyo wacyiga AfCFTA & EAC. • MOCI in ay si dhow ula shaqeyso wasaaradaha kale ee dawladda iyo hay'addaha si loo dhiso aqoonta iyo wacyigelinta AfCFTA ee gudaha DFS. • MOCI si ay ula shaqeyso matalayaasha hay'adaha gaarka loo leeyahay si ay u sii wadaan dhisidda wacyiga iyo aqoonta kharashyada iyo faa'iidooyinka AfCFTA.
<ul style="list-style-type: none"> • Helitaanka fiisaha iyo isku xirka hawadu waxay muhiim u yihiin shirkadaha Soomaalida ee doonaya inay galaan suuqa Afrika 	<ul style="list-style-type: none"> • Sameeynta khariidad waddo ee ansixinta FMP & SAATM si loo dedejiyo ansixinta.
<ul style="list-style-type: none"> • Helitaanka khadadka maraakiibta oo la sare loo qaado ayaa muhiim u ah Soomaalida si ay uga faa'ideystaan fursadaha suuqa ee xeebaha Bariga Afrika iyo dalalka badweynta Hindiya. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay degdeg u hirgelineysaa Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Qaranka.
<ul style="list-style-type: none"> • Targeted and consistent engagement with the private sector. • Ka qaybqaadashada la falgalka joogtada ah ganacsiga gaarka ah. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kor u qaadida ka qaybgalka ganacsiga gaarka loo leeyahay ee NTFC iyada oo loo marayo habab dib-u-habayn gaar ah loogaga doodi karo laguna fulin karo iyada la adeegsanayo aragtida ganacsiyada gaarka loo leeyahay ah ee siyaasadda ganacsiga iyo warshadaha.
Tiirka 1: Ku biiritaanka degdega ah iyo ansixinta heshiisyada	
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya wali waa in ay ansixiso heshiiska AfCFTA iyada oo agabka ansixinta geynaysa AUC 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u dedejiyo hanaanka ansixinta baarlamaanka

<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxay saxiixday hab-maamuuska FMP laakiin ma aysan sameyn horumar ay ugu gudubto ansixinta. Soomaaliya waxay u baahan tahay inay samayso ansixinta FMP. Hadii ay jiraan tabashooyin, kuwaas ayaa u baahan in wax laga qabto ama faa'iidooyinka ansixinta la qeexo si loo fududeeyo geeddi-socodka. 	<ul style="list-style-type: none"> • waa ay sameeyo khariidad lagu ansixinayo hishiiska • Daraasad lagu sameeynaayo ee kharashyada iyo faa'iidooyinka ansixinta FMP- si buuxda, qayb, iyo ansixin-la'aan. Kuwaas waxay ka caawin doonaan siyaasad dejiyaasha heer kasta oo ay yihiin inay si buuxda u dhexgalaan qiimaha fursadda ansixin la'aanta. • FGS Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation to implement a strategy to push for visa reciprocity that would open effective visa liberalisation between Somalia and the rest of Africa.
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxaa lagu tiriyaa in ay ka mid tahay dalalka ugu hogaansan marka la eego hirgelinta nidaamka iyo tallaabooyinka xoreynta ee SATAAM. 	<ul style="list-style-type: none"> • FGS iyo Maamulka SCAA waa in ay kala shaqeeyaan AFCAC si loo aburo wacyigelin weyn oo SAATM ah. • MoCI, Wasaaradda Gaadiidka iyo Duulista Hawada, Wasaaradda Arrimaha Dibadda & Iskaashiga Caalamiga ah si ay u dejiyaan qorshe hawleed si loo horumariyo siyaasadda Duulista iyo Hawada Qaranka
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya malaha tartanka duulista hawada iyo sharciga ilaalinta macaamiisha taasoo shardi u ah hirgelinta SATAAM 	<ul style="list-style-type: none"> • FGS iyo SCAA waxeey la shaqeeyanayaan AFAC si ay taageero ugu raadiyaan horumarinta tartanka duulista iyo sharciga ilaalinta macaamiisha
<ul style="list-style-type: none"> • Faham kooban ee kharashaadka iyo faa'iidooyinka ee la xiriira suuqa xur ah ee gaadiidka cirka Soomaaliya 	<ul style="list-style-type: none"> • SCAA si ay u samayso qiimaynta kharashyada iyo faa'iidooyinka suuqa xurta ah ee qaybta duulista Soomaaliya si kor loogu qaado kordhinta isku xiranka Afrika iyo socdaalka.

Tiirka 2: isku xirka siyaasadda gudaha iyo sharciyada iyo AfCFTA

<ul style="list-style-type: none"> • Badnaanta xeerarka kastamka guud ahaan dawlad goboleedyada federaalka ah ee Soomaaliya kuwaas oo ka hortagaya fududaynta ganacsiga waxtarka leh iyo iswaafajinta Afrika inteeda kale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Khariidad xeerarka kastamka iyo hab-raacyada kala duwanaanshiyaha nidaamka federaalka iyo raadinta in la iswaafajiyo xeerarka, nidaamyada, iyo habraacyada
<ul style="list-style-type: none"> • Ma cadda in xeerka kastamka cusub ee Soomaaliya uu waafaqsan yahay nidaamka tacriifadda AfCFTA 	<ul style="list-style-type: none"> • Wasaaradda Maaliyadda, Waaxda Dakhliga, in ay dajiyaan khariidadda isnawaafajiyaan xeerka kastamka Soomaaliyeed si midaysan oo leh qaab-dhismeedka EAC iyo AfCFTA iyo dariiqa loo marayo iswaafajinta tacriifadaha AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Liisaska AfCFTA ee alaabada xasaasiga ah iyo kuwa laga saaray ee aan weli la isku afgaran, taasina waxay fursad u siineysaa Soomaaliya inay ka qaybgasho oo ay saameyn ku yeelato wada xaajoodyada. 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay u horumariso jadwal xasaasi ah oo laga saaray badeecadaha ee AfCFTA, iyada oo la tashanaysa hay'adaha dawladda federaalka iyo kuwa gaarka loo leeyahay.
<ul style="list-style-type: none"> • Sida loola dhaqmaayo alaabada dhexe ee hoos timaada AfCFTA wali ma cadda. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS inay dib u eegis ku sameyso istaraatiijiyadeeda cusub ee warshadaha si loo caddeeyo inay saameyn doonto haddii heshiisyo laga gaaro habka loola tacaalayo badeecadaha dhexe ee AfCFTA.
<ul style="list-style-type: none"> • Nidaamyada La'aanta kastamka ee isku xirnaanta ayaa laga yaabaa inay carqaladeyso ganacsiga RoA 	<ul style="list-style-type: none"> • SOMCAS in lagu xiro nidaamka kastamka gobolada si loo fududeeyo ganacsiga kastamka iyo xog wadaagga waxa ay yaraynaysaa qulqulka daada ee dakhliga kastamada
<ul style="list-style-type: none"> • NTBs badan ayaa lagu ogaaday inta aragtida sahanka la aruurinayay 	<ul style="list-style-type: none"> • Hirgelinta aaladaha dhijitaalka ah ee kormeera oo fududeeya ganacsiga. Nidaamyada sida siistamyada halka ah ee elektarooniga , dabagalka daabulka elektiroonigga ah, kormeerka NTB iyo aaladaha xallinta.
<ul style="list-style-type: none"> • dal-daloolooyinka ku jira iswaafajinta sharciga ganacsiga Soomaaliya iyo qaab-dhismeedka gobolka iyo kan caalamiga ah 	<ul style="list-style-type: none"> • Khariidadeyn guud ee sharciga ganacsiga ee hadda jira ee lidka ku ah heshiisyada kala duwan ee ay Soomaaliya ka xaajoonayso (WTO, EAC, COMESA, AfCFTA)

a) Ka ganacsiga badeecadaha & adeegyada

b) IP, tartanka, maalgashiga, ganacsiga dhijitaalka ah, iyo haweenka & dhalinyarada

- Waxaa jirta wacyi-gelin xadidan iyo karti la'aan & khibrad farsamo la'aaneed dowladda oo dhan ah si loo fuliyo arrimaha kor ku xusan.

• *Siyaasadaha & istaraatiijiyadaha iyo hirgelinta aan la horumarin ee (ganacsiga, istaraatiijiyada warshadaha, maalgashiga)*

• Heerka khariidaynta iyo dulduleelada siyaasadaha iyo istaraatiijiyadaha jira

• MOCI si ay ugu daabacdo waaxyaha kale ee dawladda istaraatiijiyada ay dejiyeen si ay u caawiyaan wada shaqaynta wasaaradaha shaqo wadaaga yihiin.

• In la bilaabo geeddi-socod la-tashi ah oo ku saabsan siyaasadaha/isbeddellada istaraatiijiyadeed ee hadda iyo kuwa cusub ee dowladda oo dhan.

• Isku-dubbaridka & is-waafajinta siyaasadda iyo hirgelinta istaraatiijiyadda si loo gaaro isku-xirnaanta dowladda oo dhan

• *Qaab-dhismeedyada dhiirigelinta oo aan horumarsaneeyn si kor loogu qaado ganacsiga iyo warshadaynta*

• Daraasad dhamaystiran oo lagu qariideeynaayo dhiirigelinta hadda jirta si kor loogu qaado ganacsiga iyo warshadaynta iyadoo si gaar ah diiradda loo saarayo daldaloolada u baahan in wax laga qabto.

• Caddayn xaddidan oo lagu taageerayo horumarinta siyaasad wanaagsan iyo sharciyo, oo leh xog keydin ganacsi oo kala duwan

• Samaynta khariidad ku saabsan sida hay'adaha dawladda ee ganacsiga la xiriira ay u horumarin karaan ururinta, warbixinta iyo helitaanka xogta ganacsiga

<ul style="list-style-type: none"> • Ogaalka xaddidan ee siyaasadda iyo sharciga jira 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qorshe hawleed ku saabsan sidii kor loogu qaadi lahaa wacyiga siyaasadda ganacsiga iyo dib u habaynta dhammaan qaybaha kala duwan ee bulshada
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxay qaadan kartaa oo ka faa'iidayaan kartaa siyaasadda ganacsiga ee la tijaabiyay iyo sharciga gobolka iyo fududaynta iswaafajinta qaababka ganacsiga ee horay loo dejiyay. 	<ul style="list-style-type: none"> • In la soo ururiyo tusaalayaal ku saabsan siyaasadda iyo ku dhaqanka wanaagsan ee keenay horumarinta ganacsiga iyo waxqabadka warshadaha ee gobolka
<ul style="list-style-type: none"> • Danaha muhiimka ah ee beesha caalamka & deeq bixiyayaasha si ay u taageeraan siyaasadda iyo dib u habaynta sharciga 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay u horumariso qorshe hawleedka dib u habaynta ganacsiga ee qiimaha jaban si ay ula wadaagto la-hawlgalayaasha horumarinta/deeq-bixiyayaasha xiisaynaya inay taageeraan dib-u-habaynta ganacsiga, iyadoo la adeegsanayo qorshe-howleedka sannadlaha ah ee MoCI
<p>Tiirka 3: Isku-waafajinta qawaaniinta & halbeegyada AfCFTA</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Shuruucda iyo halbeegyada ganacsiga ee hadda la xiriira ayaa hab-dhaqanka wanaagsan ee heer gobol iyo heer caalami ah. 	<ul style="list-style-type: none"> • Firaqa khariidada ee u dhexeeya heerarka gudaha iyo wadamada Afrika (ARSO & ASO) • In mudnaanta la siiyo iswaafajinta halbeegyada Soomaalida iyo halbeegyada gobollada – marka ay EAC ku biirto, Soomaaliya waxay awood u yeelan doontaa in ay qaadatao halbeegyada EAC oo ay xubin ka tahay.
<ul style="list-style-type: none"> • Halbeegyada gudaha ee hooseeya si loo fududeeyo ganacsiga gudaha 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI & SOBS si ay u sameeyaan qiimayn caqli-gal ah oo ku saabsan sida uu u ekaan karo nidaamka halbeegyada gudaha si loo fududeeyo kordhinaya qiimaha

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Awood xaddidan oo ka dhex jira xeerarka ganacsi oo la sameeyay & halbeegyada wakaaladaha si loo horumariyo loona maamulo xeerarka iyo halbeegyada</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • SOBS si loo ogaado kaalmada farsamo ee loo baahan yahay si loo horumariyo loona xakameeyo nidaamka halbeegyada gudaha iyo kan caalamiga ah ee Soomaaliya. • dadajinta xubinnimo buuxda ISO • Kordhinta baaxadda taageerada ee ARSO, oo dhaafsiisan kaalmada farsamada
<ul style="list-style-type: none"> • <i>caddayn xaddidan oo sal laheyn si ay u taageeraan horumarinta xeerarka iyo halbeegyada</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo keyd lagu kaydiyo xeerarka halbeegyada iyo xogta la xiriirta taasoo sahlaya dib u habaynta
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ogaalka xaddidan ee xeerarka iyo halbeegyada jira</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • SOBS si ay ugu riixdo ajendaha halbeegyada dawladda dhexdeeda iyadoo la daabacayo cusboonaysiinta saddexdii biloodlaha ah ee horumarka laga sameeyay dib-u-habaynta halbeegyada & martigelinta shirar qaran oo lala yeesho daneeyayaasha muhiimka ah. • SOBS si loo kordhiyo wacyigelinta halbeegyada dib-u-habaynta iyo u hoggaansanaanta ganacsiyada gaarka loo leeyahay – siinta aqoon-is-weydaarsiyo joogto ah ganacsatada.
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Siyaasadda Tayada Qaran ee Kaabayaasha Soomaaliya hadda waa la diyaarinayaa.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qorshe hawleed gaar ah oo lagu hirgelinayo siyaasadda Tayada ee Kaabayaasha tayada Qaranka Soomaaliya
<ul style="list-style-type: none"> • <i>SOBS weli lama aqoonsan waxayna u baahan tahay kaalmo farsamo si loo helo aqoonsi</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo khariidad qeexaysa dib-u-habaynta iyo maalgashiga loo baahan yahay si loo cusboonaysiiyo shaybaarka SOBS si ay ula kulmaan halbeegyada aqoonsiga caalamiga ah. • In la sameeyo falanqeyn ku saabsan farqiga u dhexeeya kheyraadka aadmiga iyo qorshe hawleedka si loo dhiso awoodda farsamo ee

	gudaha si loo fuliyo halbeegyada gudaha iyo kuwa caalamiga ah labadaba
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya oo awood u leh inay ka faa'iidaysto oo ay qaadato xeerar iyo halbeeyo la tijaabiyay & Fududeynta iswaafajinta qaababka ganacsiga ee horey loo aasaasay 	<ul style="list-style-type: none"> • Tusaalayaal weydiimo siyaasad iyo ku-dhaqan wanaagsan oo keenay halbeegyada hormarsa iyo qawaaniinta gobolka ee ASSO iyo ASO
<i>Tiirka 4-aad: Kaabayaasha dhaqaalaha si kor loogu qaado ganacsiga Soomaaliya iyo Afrika</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro mudnaan gaar ah oo kaabayaasha ganacsiga ee SNIS 2019-2063 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha si loo ogaado baahiyaha kaabayaasha si loo fududeeyo ganacsiga gobolka ee qaab dhismeedka siyaasadda jira (SNIS 2019-2063; Soomaaliya TSNA & Barnaamijka Maalgashiga)
<ul style="list-style-type: none"> • Nabadgelyo darrada ka jirta waddooyinka soo jireenka ah ee ganacsiga Soomaaliya waxay kordhisaa kharashaadka waxayna xaddidaysaa fursadaha. 	<ul style="list-style-type: none"> • Khariidad ku sameeynta caqabadaha muhiimka ah ee la xiriira amniga ee waddooyinka/jiddooyinka ganacsiga ee ugu waaweyn Soomaaliya
<ul style="list-style-type: none"> • Qurba-jooqta ayaa muujiyay xiisaha ay u hayaan in ay taageeraan kobaca Soomaaliya si kastaba ha ahaatee ma jiraan dadaallo wadajir ah oo lagu doonayo in lagu tijaabiyo khibradooda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sahaminta fursadaha lagu dhisayo awoodda gudaha, oo ay ku jiraan maalgashiga qurba-jooqta, si ay uga qaybqaataan horumarinta/kor u qaadista/dib-u-habaynta kaabayaasha dhaqaalaha
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya waxa ay u baahantahay in ay xoojiso isku xidhka kaabayaasha waddooyinka si ay u gaadho marin ganacsi oo heer gobol ah 	<ul style="list-style-type: none"> • in la caddeeyo daldaloolada ka jira isku xidhka kaabayaasha dhaqaalaha Soomaaliya oo leh marino ganacsi oo heer gobol ah iyo in la dejiyo qorshe hawleed lagu xidhiidhinayo marinnada ganacsi ee gobolka ee soo koraya iyo Soomaaliya.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto qiyaas cad oo ku saabsan qiimaha iyo qiimaha kaabayaasha ganacsiga ee loo baahan yahay si loo horumariyo helitaanka suuqyada 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso wasaaradaha muhiimka ah ee ku lugta leh qorsheynta kaabayaasha si looga soo saaro SNIS 2019-2063 iyo Barnaamijka TSNA & Maalgashiga Soomaaliya si loo qiyaaso daldaloolooyinka kaabayaasha dhaqaalaha ee la xiriira ganacsiga gobolka.
<ul style="list-style-type: none"> • Dekedda weyn ee Soomaaliya ayaa si xawli ah ku socota ka faa'iidaysigeeda. Dekadaha kale ee dalka ayaa ah kuwo aan horumarsanayn oo haddana leh awood la taaban karo 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso maamulka dekedaha, iyo warshadaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha, si loo ogaado fursadaha lagu kordhinayo ka faa'iidaysiga dekedaha jira.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro khariidad la heli karo oo ku saabsan xeeladaha suurtagalka ah ee horumarinta kaabayaasha ganacsiga. 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI & warshadaha muhiimka ah ee ku lug leh qorsheynta kaabayaasha si loo ogaado la-hawlgalayaasha suurtagalka ah iyo kuwa hadda jira kuwaas oo taageeri doona horumarinta / cusboonaysiinta / dayactirka kaabayaasha ganacsi ee gobolka
<p>Tiirka 5: Kobcinta awoodda warshadaha Soomaaliya ee hoos timaada AfCFTA</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Istaraatiijiyad warshadeed ayaa la sameeyay si kastaba ha ahaatee waxaa ka maqan qorshe hawleed fulineed 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay u horumariso qorshe hawleed si loo hirgeliyo talooyinka istaraatiijiyad warshadeed ee jira
<ul style="list-style-type: none"> • Waxaa socda dadaallo lagu taageerayo warshadaynta . Tani waxay u baahan doontaa in la leexiyo hantida warshadaha ee dawladdu leedahay. Ma jiro sharci PPP ah oo siinaya ikhtiyaar kale oo si toos ah loo iibinayo hantidan 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI in ay si degdeg ah u horumariso sharciga iskaashiga ee Soomaaliya iyada oo la rajeenayo in la fududeeyo tuurista hantida qaranka ee aan loo baahneeyn.
<ul style="list-style-type: none"> • Jawaabaha ka imanaya maalgashadayaasha cusub ee qaybta warshadaha ayaa muujinaya ka warqab la'aanta dhiirigelinta ay heli karaan 	<ul style="list-style-type: none"> • Hawlgelinta dhiirigelinta siyaasadda maalgashiga qaranka taasoo u horseedi doonta FDI & DDI xagga warshadaynta, oo ay ku jiraan SEZs

<ul style="list-style-type: none"> • Istaraatiijiyada warshaduhu si cad uma qeexayso habka loo maro silsiladaha qiimaha gobolka 	<ul style="list-style-type: none"> • Qiimaynta sida warshadaha Soomaaliya loogu xidhi karo silsiladaha qiimaha gobolka si loo helo tignoolajiyada loona balaadhiyo awoodda warshadeed ee dhalinaysa kobaca qaybaha oo dhan, oo ay ku jiraan SEZ
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto xog yar ama ma xog oo dhan ku saabsan wax soo saarka warshadaha oo sahlaya go'aan qaadashada gaar ahaan marka la eego dhiirigelinta qaybta 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qaab-dhismeed kor u qaadaya xog-ururinta warshadaha taasoo sahlaya hirgelinta siyaasadda iyo istaraatiijiyadaha
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro istaraatiijiyad jirta oo lagu hagayo qiimeynta dheeriga ee wax-soo-saarka beeraha iyo xoolaha 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo istaraatiijiyad heer qaran ah oo wax-soo-saarka beeraha oo ku xiran badeecadaha dibadda laga soo dejiyo iyo balaarinta dhoofinta wax-soo-saarka qiimaha leh ee qaybaha ay Soomaaliya u leedahay faa'iido dheeri ah (xoolaha, kalluunka)
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya ma laha istaraatiijiyad hagi karta siyaasaddeeda si loo dhimo hoos u dhaca ganacsigeeda iyo siyaasaddeeda kor loogu qaadayo awoodda warshadaha gudaha 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshaha fursadaha beddelka soo dejinta ee wax looga qaban karo siyaasadda iyo istaraatiijiyadaha warshadaha
<ul style="list-style-type: none"> • Waxaa jira fursado ay Soomaaliya u dhoofin karto badeecooyinka qiimaha leh ee beeraha, xoolaha, iyo kalluumeysiga. Fursadahaas waxay u baahan yihiin in la qiimeeyo lana gaarsiiyo ganacsiyada gaarka loo leeyahay. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshiyaha fursadaha ay Soomaaliya ku leedahay faa'iido barbardhig ah ee dhoofinta badeecooyinka qiimaha leh
<p><i>Tiirka 6: Helitaanka suuqa iyo fududaynta ganacsiga</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> • NTB-yada muhiimka ah iyo NTM-yada (cabbirrada aan tacriifadda ahayn) gudaha Soomaaliya gudaha iyo gudaha, gobolka & ROW-ba ma jiro hab lagu kormeero NTBs & NTM-yada (warbixin iyo wax ka qabasho) 	<ul style="list-style-type: none"> • Daraasad lagu ogaanayo NTBs & NTM-yada saameeya ganacsiga Soomaaliya • Sameeynta qaab-dhismeedka dhijitaalka ah ee warbixinta iyo xallinta NTBs

	<ul style="list-style-type: none"> • In la dhiso guddiga daba-galka NTB-da oo ah qayb-hoosaad NTFC ah (oo ay ku jiraan dekedda, garoonka diyaaradaha, dakhliga iyo kastamka, ciidamada xuduudaha, iyo mas'uuliyiinta amniga)
<ul style="list-style-type: none"> • Qiimaha sare ee ganacsiga - gaadiidka, hababka 	<ul style="list-style-type: none"> • Hanti-dhawrka si loo xaqiijiyo qiimaha dhabta ah ee ganacsiga guud ahaan xuduudaha Soomaaliya (dhulka, cirka, iyo badda)
<ul style="list-style-type: none"> • Heerka sare ee ganacsiga aan rasmiga ahayn ee deriska dhow 	<ul style="list-style-type: none"> • Hubinta qiimaha, heerarka, iyo qeybaha uu ka kooban yahay ganacsiga aan rasmiga ahayn ee deriska dhow ee Soomaaliya. • Sameeynta nidaam ganacsi oo la fududeeyay (STR) si loo taageero ICBT
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Xog la'aanta ICBT</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • hormarinta qaab-dhismeedka ururinta iyo ka warbixinta xogta ICBT ee xuduudaha dhulka
<ul style="list-style-type: none"> • Dhaqangelinta iyo u hoggaansanaanta heerarka ganacsiga gobolka iyo kan caalamiga ah 	<ul style="list-style-type: none"> • Iswaafajinta heerarka gudaha, gobolka, iyo qaaradaha si loo fududeeyo gelitaanka suuqa Soomaaliya
<ul style="list-style-type: none"> • Qiimaha qaaliga ah ee gelitaanka suuqa iyo kharashka sare ee fududaynta ganacsiga, helid la'aanta xog lagu taageerayo xeeladaha gelitaanka suuqa iyo wax ka qabashada fududaynta caqabadaha ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo qiimaynta kharashyada gelitaanka suuqyada cusub ee gobolka (Dalalka Badweynta Hindiya – Mauritius, Seychelles, iyo Madagascar, iyo dawladdaha ku yaal xeebaha Bariga Afrika – Mozambique iyo Tanzania)
<ul style="list-style-type: none"> • Xariirka macluumaadka ganacsiga dhijitaalka ah ee la aasaasay oo ka hadlaya caqabadaha fududaynta ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> • In la balaariyo bogga macluumaadka ganacsiga ee jira si loo bixiyo qaab lagu ogaanaayo caqabadaha fududaynta ganacsiga
<ul style="list-style-type: none"> • Qaabka la dejiyay ee isku duwidda fududaynta ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> • In la xoojiyo xilka iyo awoodda go'aan-qaadashada ee Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka Soomaaliyeed (NTFC)
<p><i>Istaraatiijiyadda Dhaqangelinta AfCFTA ee Qaranka Soomaaliya</i></p>	

	<ul style="list-style-type: none"> • Aqoonso daldaloolada awoodda ee ku xiran Wajiga II ee wadaxaajoodka AfCFTA . • Tayaynta iyo balaarinta tababarada ku saabsan siyaasada la xidhiidha ganacsiga ee wasaaradaha iyo hay'adaha DFS
	<ul style="list-style-type: none"> • Raadinta maalgelin si aad u taageerto kaalmada farsamada ee NTFC
	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay ula shaqeyso Xafiiska Tirakoobka Qaranka si ay u horumariso qaab-dhismeed warbixineed digitized & mid dhexe oo xogta ganacsiga ah
	<ul style="list-style-type: none"> • istaraatiijiyadaha ganacsiga ee qaranka iyo AfCFTA .
	<ul style="list-style-type: none"> • Aqoonsiga fursadaha lagu kasbanayo khabarada is dhexgalka gobolka ee Afrika si ay u taageeraan hirgelinta Istaraatiijiyadda Qaran ee Soomaaliya ee AfCFTA
	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado daldaloolada kaalmada farsamo ee mudnaanta leh oo ay maalgelin karaan deeq-bixiyayaasha/bulshada caalamiga ah
<p>Tiirka 8-aad: Kabcinta awoodda Soomaaliya ee wada-xaajoodka Marxaladda II ee AfCFTA</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Sharciga IP-ga ee hadda jira iyo qaab-dhismeedka sharciyeed waa duugoobay 	<ul style="list-style-type: none"> • Dejinta istaraatiijiyadda IP-ga iyo qaab-dhismeedka sharciga
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto cid meesha joogta si ay u maamusho oo u maamusho IP 	<ul style="list-style-type: none"> • Qiimeeynta hay'adda ugu habboon si loo habeeyo qaybta, iyadoo wax ka baranaya tusaalooyinka gobolka

<ul style="list-style-type: none"> • Wacyigelinta AfCFTA IP habmaamuska guud ahaan DFS 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI waxay qabanqaabisaa aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si ay u ansixiyaan warqadeeda gorgortanka IP-ga
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Wada xaajoodyada AfCFTA IP ee socda oo Soomaaliya saamayn ku yeelan karto</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogaanshaha mudnaanta IP-ga ee a) ku wargelinaya siyaasadda iyo istaraatiijiyadda IP ee Soomaaliya b) taageerada qaab-dhismeedka wada-xaajoodka ee AfCFTA & EAC c) taageeridda horumarinta qaab-dhismeedka hay'adaha iyo sharciyada.
<ul style="list-style-type: none"> • FIL waa la dejiyay (qaab-dhismeedka sharciga) siyaasada maalgashiga iyo istaraatiijiyadahana waa la horumarinayaa, laakiin ma jirto khariidad cad oo ku saabsan sida kuwan loo waafajin doono borotokoolka AfCFTA ee maalgashiga 	<ul style="list-style-type: none"> • In la horumariyo hab-maamuuska maalgashiga AfCFTA wada xaajoodka dokumenetska ah oo diiradda lagu saarayo fursadaha FDI ee Afrika
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto xeelad gaar ah oo hadda jirta oo lagu soo jiito qurba-jooqta Soomaaliyeed ee Afrika inay maalgashadaan 	<ul style="list-style-type: none"> • In la hubiyo in Siyaasadda Qurba-jooqta Qaranka ee Soomaaliya (SNDP-22) ay ku jirto cutubka soo jiidashada maalgashiga qurbajoogta Afrika ee horumarinta istiraatiijiyadda. • Horumarinta Siyaasadda Maalgashiga Qurbajoogta Soomaaliyeed
<ul style="list-style-type: none"> • Wacyigelinta borotokoolka maalgashiga AfCFTA ee guud ahaan DFS 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI si ay u abaabusho aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo qoraalka gorgortanka maalgashiga

<p>Wada-xaajoodiyada hab-maamuuska Maalgashiga ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saamayn ku yeelan karto</p>	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado dhinacyada mudnaanta u leh maalgashiga ee is waafajinta qaab-dhismeedka maalgashiga Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro sharci tartan iyo qaab-dhismeedka sharciyeed ee la xiriira 	<ul style="list-style-type: none"> • Samaynta sharciga tartanka iyo xeerar
<ul style="list-style-type: none"> • Wacyigelinta hab-maamuuska tartanka AfCFTA ee guud ahaan DFS 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI waxay qabanqaabisaa aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo warqadda gorgortanka tartanka
<ul style="list-style-type: none"> • Wadaxaajoodiyada siyaasadda tartanka AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saameyn ku yeelan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado dhinacyada mudnaanta tartanka ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta tartanka Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jirto siyaasad, istaraatiijiyad, iyo sharci e-commerce laakiin hadda waa la diyaarinayaa 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo hab-maamuuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA qoraalka gorgortanka diiradda lagu saarayo fursadaha ganacsiga dhijitaalka ah ee Afrika
<ul style="list-style-type: none"> • Ka warqabka habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee guud ahaan FGS 	<ul style="list-style-type: none"> • MOCI & MOCT si ay u abaabulaan aqoon-is-weydaarsiyo daneeyayaasha guud ahaan dawladda iyo dibaddaba si loo ansixiyo qoraalka gorgortanka tartanka
<ul style="list-style-type: none"> • Wada-xaajoodiyada siyaasadda ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya saamayn ku yeelan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado dhinacyada mudnaanta tartanka ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta tartanka Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro siyaasad gaar ah ama qeexan oo wax looga qabanayo ka-qaybgalka haweenka iyo dhalinyarada ee ganacsiga (rasmiga & ICBT) 	<ul style="list-style-type: none"> • In la horumariyo AfCFTA dhanka haweenka iyo dhalinyarada ee habmaamuska ganacsiga diiradda saaraya fursadaha lagu

	<p>hagaajinayo ka qaybgalka haweenka iyo dhallinyarada ee ganacsiga Afrika (rasmiga & ICBT)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Wada tashiyada siyaasadda ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA ee socda oo ay Soomaaliya ka qayb qaadan karto 	<ul style="list-style-type: none"> • In la ogaado haweenka iyo dhallinyarada meelaha mudnaanta u leh ganacsiga ee is-waafajinta u dhexeeya mudnaanta Soomaaliya iyo waxa lagu soo jeediyay AfCFTA
<p>Tiirka 9: kor uqaadida fursadaha ganacsiga</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Istaraatiijiyadda Dhaqaalaha Buluugga ah ee Qaranka ayaa jirta laakiin waxay u baahan tahay qorshe-hawleed iyo gole isku-dubbarid si loo xaqiijiyo dhaqangelinteeda waxtarka leh. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sameeynta qorshe hawleedka BES iyo dejinta madal isku-duwidda hay'adaha oo kormeeri doonta hirgelinta dib-u-habaynta ka kooban istaraatiijiyadda.
<ul style="list-style-type: none"> • Kaabayaasha dekedaha Soomaaliya ee hadda jira waxay u baahan yihiin maalgashi si loo horumariyo shaqadooda iyo waxgalkooda. Dekadda Muqdisho ayaa si xawli ah ku socota awoodeeda shaqo 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS waxa ay u baahan tahay in ay samayso istaraatiijiyad qaran oo lagu horumarinayo dekedaha taasoo mudnaan siinaysa maalgashiga loo baahan yahay; fursadaha maalgashiga sida, PPP iwm, iyo habka shaqadeeda
<ul style="list-style-type: none"> • Waaxyaha maraakiibta Soomaaliya waa kuwo aan horumarsanayn oo maalgashigooda hooseeya. Soomaaliya ma aysan samayn marin maraakiibta qaran oo kor u qaada marinkeeda qaaradda Afrika iyo ganacsiga 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u horumariso istaraatiijiyad qaran oo horumarinta maraakiibta taasoo gacan ka geysan doonta hagidda iyo dhiirigelinta maalgashiga qaybtan
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya ma lahan diiwaan nidaamsan oo ku saabsan macluumaadka badda ee muhiimka u ah hagidda iyo wargelinta horumarinta siyaasadda iyo dib-u-habaynta taas oo furaysa awooddeeda kheyraad ee badda. 	<ul style="list-style-type: none"> • DFS si ay u diyaariso xog-ururin dhamaystiran oo baddaha taasoo u oggolaanaysa ururinta dhawr tilmaame oo badda ah iyo sidoo kale saldhig-qeybsan oo dhammaystiran oo xogta dhinacyada kheyraadka dabiiciga ah iyo kuwa bini'aadamka lagu qiimeeyo laguna qiyaaso.

<ul style="list-style-type: none">• Awoodda BE ee Soomaaliya oo ay saameeyeen ammaan-darrada iyo fikradaha khatarta ah. Muranka xuddudaha badda ayaa xannibaya awoodda looga faa'iidayaan karo kheyraadka badda	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta nabadda iyo amniga gobolka: Tani waxay kobcin doontaa horumarinta dhammaan dhaqaalaha buluugga ah• Qaybaha, oo ay ku jiraan yaraynta xiisadaha ku xiran xuduudaha badda.
<ul style="list-style-type: none">• Qiimaha kordhinta xaddidan ee qaybaha dhaqaalaha buluugga ah ee muhiimka ah gaar ahaan kalluumeysiga. Inta badan Soomaalida kalluunka loo dhoofiyo wax qiimo ah oo ay soo kordhin karaan ma laha ama waa waxyar.	<ul style="list-style-type: none">• DFS si ay u horumariso istaraatiijiyad qiimo kordhineed oo hagi doonta maal-gashiga dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay si kor loogu qaado awoodda iyo kartida qiimaha kordhinta ee waaxda kalluumeysiga ee Soomaaliya.
<ul style="list-style-type: none">• Caqabadaha awoodeed ee ka dhex jira qaybaha badda iyo maraakiibtu waxay wiiqaysaa awoodda lagu hirgelin karo maamul wanaag	<ul style="list-style-type: none">• DFS si ay taageero uga raadsato hay'adaha caalamiga ah ee doonaya inay gacan ka geystaan sidii loo dhisi lahaa awoodda wasaaradaha iyo hay'adaha dhaqaalaha buluugga ah
<ul style="list-style-type: none">• Awoodda dalxiiska ee Soomaaliya waxaa xaddiday walaacyada amniga iyo la'aanta kaabayaasha ku habboon	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta xooggan ee isku xirka qaybaha waa lagama maarmaan si loo hubiyo in si weyn loo qabsado kharashaadka dalxiisayaasha. Tani waxay fududeyn doontaa in faa'iidooyinka dhaqaale ee qaybta loo wareejiyo bulshada deegaanka si ay gacan uga geysato horumarinta hab-nololeedyada iyo dhimista faqriga.
<ul style="list-style-type: none">• Siyaasadda warshadaha ayaa jirta, si kastaba ha ahaatee, ma jirto xeelad lagu hagayo fulinteeda	<ul style="list-style-type: none">• MoCI waxay soo saareysaa istaraatiijiyad warshadaynta taasoo hawlgelinaysa siyaasadda warshadaha ee dhawaan la horumariyay
<ul style="list-style-type: none">• Siyaasadda warshadaha ee lagu tilmaamay horumarinta Lagu Sameeyay Somaliya, si kastaba ha ahaatee, ma jirto istaraatiijiyad gaar ah oo ku saabsan sida ujeedadan lagu gaari karo.	<ul style="list-style-type: none">• MoCI si ay u horumariso istaraatiijiyad dib u soo celinta suuqa gudaha oo si cad u qeexaysa sida Somaaliya lagu Sameeyay oo loo hawlgelin doono

<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro siyaasad maxalli ah oo dhaqaajisa qiimaha ku kordhinta deegaanka 	<ul style="list-style-type: none"> • Sameeynta istaraatiijiyad xogeed heer qaran ah oo horumarin doonta qaab dhismeed dhiirigelin u ah oo lagu kordhinayo qiimaha deegaanka
<ul style="list-style-type: none"> • Sharciga SEZ waa jira laakiin ma cadda in ay jirto siyaasad istaraatiijiyad lagu hago laguna wado fulinteeda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Horumarinta Siyaasadda iyo Istaraatiijiyada SEZ
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jiro ogaanshaha qaybaha iyo khadadka wax soo saarka ee mudnaanta la siin doono horumarinta warshadaha gudaha 	<ul style="list-style-type: none"> • In la sameeyo daraasad lagu wargelinayo kala-mudnaansiinta qaybaha iyo khadadka wax soo saarka kuwaas oo aasaas u noqon doona soo jiidashada maalgashadayaasha
<ul style="list-style-type: none"> • Soomaaliya ma laha siyaasad ama istaraatiijiyad ICBT, haddana xaddi badan oo ganacsi ayaa ka dhaca heerarka aan rasmiga ahayn 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si loo horumariyo siyaasadda ICBT iyo istaraatiijiyad
<ul style="list-style-type: none"> • Waxaa jira xog aad u yar oo ku saabsan ganacsiga xuduudaha isaga gudba taas oo xaddidaysa horumarinta siyaasado wax ku ool ah si loo hago ganacsiga loona kordhiyo faa'iidooyinka dhammaan 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI si ay ula shaqeyso dowlad goboleedyada ay khuseyso iyo wasaaradaha iyo hay'adaha DFS si ay ugu heshiiyaan qaab-dhismeedka ururinta iyo ka warbixinta xogta ICBT • Xoojinta/samaynta xog ururinta ICBT iyo awoodaha gorfaynta ee meelaha xudduudaha muhiimka ah si loo qiyaaso ka qayb qaadashada ICBT ee dhaqaalaha.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma cadda in nidaam ganacsi oo la fududeeyay uu ka socdo xudduudaha muhiimka ah ee ganacsiga ICBT uu ka socdo - xudduudaha Soomaaliya ay la leedahay Kenya, Itoobiya iyo Jabuuti 	<ul style="list-style-type: none"> • MoCI in ay dib u eegis ku sameyso STR-yada gobolka iyo ku-dhaqankooda xuduudaha khuseeya si loo fududeeyo ganacsiga.

<ul style="list-style-type: none">• Haweenka iyo dhalinyaradu waxay sii wadaan inay la kulmaan caqabado xagga ganacsiga xuduudaha	<ul style="list-style-type: none">• In mudnaanta la siiyo hab ku salaysan jinsiga iyo dhallinyarada ee ICBT taasoo wax ka qabanaysa qaar ka mid ah caqabadaha baahsan ee saameeya haweenka iyo dhallinyarada ka qaybgalka ganacsiga.
<ul style="list-style-type: none">• Xoojinta wada-hadallada siyaasadda xudduudaha isaga gudba waxay dhisi doontaa fahamka dhaqdhaqaaqa xudduudaha isaga gudba ee maxalliga ah.	<ul style="list-style-type: none">• ICBT-ga guud ee wada-hadallada siyaasadda dhaqaalaha qaranka iyo gobolka.
<ul style="list-style-type: none">• Nidaamyada lacag-bixinta xudduudaha ayaa ah caqabad	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta xalalka maalgelinta ee ku habboon ayaa muhiimad u weyn u leh ganacsatada aan rasmiga ahayn iyo kuwa yaryar. Ganacsatada aan lahayn akoonnada bangiga ayaa inta badan laga xiraa nidaamka rasmiga ah. Nidaamyada lacag-bixinta elektaroonigga ah ee lacagaha xuduudaha isaga gudba waxay dhimi karaan khataraha amniga ee ganacsatada aan rasmiga ahayn waxayna u taagan yihiin fursad si rasmi ah ganacsiga loo sameeyay
<i>Tiirka Faragalinta is taabanaya</i>	
<ul style="list-style-type: none">• In la hubiyo ka-qaybgalka siman ee haweenka AfCFTA ee qaab-dhismeedka isku-dubbaridka iyo kormeerka qaranka.	<ul style="list-style-type: none">• La-tashi iyo hubinta ka-qaybgalka siman ee ururrada ay haweenku hoggaamiyaan ee qaybaha dhammaan AfCFTA qaab-dhismeedyada isku-dubbaridka qaranka, oo ay ku jiraan kuwa u dhexeeya guddiga AfCFTA ee Qaranka, oo loo xilsaaray isku-dubbaridka hirgelinta AfCFTA ee dhammaan dawladda iyo Guddiga Fududeynta Ganacsiga Qaranka.
<ul style="list-style-type: none">• In la dhiso awoodda dhoofinta iyo ganacsiga ee ganacsiga ay haweenku hoggaaminayaan ee AfCFTA	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta iyo hirgelinta AfCFTA-u-diyaar u ah dhoofinta kartida iyo barnaamijyada tababarka ee haweenka hal-abuurka leh.

	<ul style="list-style-type: none">• Nakhshad ganacsi gaar ah barnaamijyada maaraynta hal-abuurka ganacsiga si loo xoojiyo xirfadaha hal-abuurka haweenka, oo ay ku jiraan horumarinta ganacsiga, hogaaminta, latalinta, iyo isku xirka.
<ul style="list-style-type: none">• In lagu xoojiyo haweenka silsiladaha qiimaha gobolka, silsiladaha sahayda shirkadaha iyo wax iibsiga hay'addaha dowlada	<ul style="list-style-type: none">• Mudnaanta siinta fursadaha haweenka ku jira silsiladaha qiimaha sare leh ee gobolka: si ay u fahmaan shuruudaha ku lug lahaanshiyaha haweenka adiga oo samaynaya falanqaynta silsiladda qiimaha qaybaha ee diiradda saaraya jinsiga si loo go'aamiyo si sax ah halka dumarka iyo ragga ay ku jiraan qaybaha kala duwan ee silsiladda qiimaha.• Hormarinta helitaanka waxbarasho, xirfado gaar ah, tababar xirfadeed iyo kuwa shaqada kuwaas oo ka jawaabaya sababaha la ogaaday ee kala soocida shaqada iyo jinsiga ee joogtada ah.• Sahaminta iskaashiga dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee isku xira SME-yada ay haweenku leeyihiin ee suuqyada gobollada adiga Noqoanay ruux shahaado haysta ka heysta silsiladaha saadka shirkadaha.• Dejinta siyaasadaha wax iibsiga dowlada ee ka jawaabaya jinsiga kaas oo ku daraya ganacsiyada ay haweenku leeyihiin silsiladaha saadka wax iibsiga dowlada.
<ul style="list-style-type: none">• In la xiro farqiga u dhexeeya jinsiga ee helitaanka maaliyadda	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta ganacsiyada ay haweenku leeyihiin si ay u helaan lacagaha una koraan ganacsigooda, oo ay ku jirto iyada oo loo marayo noocyo kala duwan oo qalab maaliyadeed oo cusub oo u dhexeeya amaah-yar-yar ilaa raasamaal ganacsi.• In lala kaashado hay'adaha maaliyadda si loo siiyo deymaan dulsaar yar haweenka ganacsatada ah. Lala kaashada bangiyada ganacsiga

	<p>iyo kuwa yaryar iyo la-hawlgalayaasha kale adeegyada maaliyadeed ee dhijitaalka ah iyo badeecadaha.</p>
<ul style="list-style-type: none">• <i>Naqshadeynta iyo dhaqangelinta ajandaha fududaynta ganacsiga ee ka jawaabaya jinsiga (ay ku jirto fududaynta ganacsiga dhijitaalka ah)</i>	<ul style="list-style-type: none">• In la ogaado tallaabooyinka fududaynta ganacsiga si loo hagaajiyo badbaadada iyo kor qaadida ka qaybgalka, gaar ahaan haweenka ganacsatada ah, ee ganacsiga yar yar ee xuduudaha isaga gudba. Tallaabooyinka waxaa ka mid noqon kara iftiinka amniga oo la hagaajiyay iyo sidoo kale kaabayaasha "xuduuda", sida kaydinta saxda ah, caafimaadka, iyo adeegyada nadaafadda. In la hirgeliyo tababarrada xasaasiga ah ee jinsiga la siinayo saraakiisha kastamka iyo saraakiisha xuduudaha ee dekedaha laga soo galo iyo kuwa laga baxo.
<ul style="list-style-type: none">• La hormariyo helitaanka ganacsiga electrooniga ah iyo xalalka ganacsiga dhijitaalka ah	<ul style="list-style-type: none">• Horumarinta iyo ballaarinta ICT iyo kaabayaasha dhijitaalka ah.• Taageerida ka qaybgalka haweenka ee ganacsiga elektaroonigga ah iyada oo la isku xiraayo kala qaybinta dhijitaalka ah ee jinsiga iyo wax ka qabashada aqoon la'aanta dhijitaalka ah iyo xirfad la'aanta dhijitaalka ah sida mid ka mid ah ku dhaqaajiya qaybinta dhijitaalka ah ee jinsiga, iyo xannibaad gaar ah oo ku wajahan ka qaybgalka haweenka ee ganacsiga ecommerce..• Hirgelinta xalalka ganacsiga dhijitaalka ah, oo ay ku jiraan e-isdhaafsiga internetka iyo lacag bixinta onlinka ah, si kor loogu qaado hufnaanta ganacsiga xudduudaha. Lacag-bixinta khadka tooska ah sida barnaamijyada mobilada ee ganacsatada xudduudaha ee yaryar, loojistigada danabeysan, iyo Sharci dajinta danabeysan waa tusaalayaal xalalka ganacsiga dhijitaalka ah ee la soo jeediyay si loo hagaajiyo waxtarka ganacsiga xuduudaha.

	<ul style="list-style-type: none">• Hirgelinta aqoonta dhijitaalka ah, waxbarashada, iyo xirfadaha si loo taageero ka-qaybgalka siman ee haweenka hal-abuurka leh, ganacsatada yar yar iyo kuwa aan rasmiga ahayn ee xuddudaha ka gudba goobaha ganacsiga dhijitaalka ah si loo fududeeyo ganacsiga Afrika dhexdeeda.
<ul style="list-style-type: none">• Soomaaliya ma laha sharci lagu maamulo xogta iyo ilaalinta macaamiisha, wareejinta xogta, amniga internetka, iyo macaamilka elektaroonigga ah.	<ul style="list-style-type: none">• Waxaa loo baahan yahay in la dedejiyo sharciga dhaqaalaha dhijitaalka ah ee Soomaaliya.
<ul style="list-style-type: none">• Soomaaliya ma laha istaraatiijiyad suuqa dijitaalka ah ama istiraatiijiyadda ganacsiga onlinka ah	<ul style="list-style-type: none">• La jaanqaadida horumarinta istaraatiijiyada suuqa dhijitaalka ah ama istaraatiijiyada ganacsiga ee onlineka ah iyo horumarinta habmaamuska ganacsiga dhijitaalka ah ee AfCFTA
<ul style="list-style-type: none">• Isbeddelka cimiladu waxay khatar weyn ku tahay awoodda Soomaaliya ay u leedahay ballaarinta wax-soo-saarka beeraha iyo xoolaha	<ul style="list-style-type: none">• MOCI in ay kala shaqeyso wasaaradaha ay khuseyso si ay u dejiyaan istaraatiijiyad ku saabsan sida wax soo saarka loo ballaarin karo iyada oo aan saameyn xun ku yeelan dhul beereed iyo seeroyinka
<ul style="list-style-type: none">• Kordhinta wax-soo-saarka dalagga beeraha waxay kordhin kartaa biyo yari	<ul style="list-style-type: none">• MOCI in ay la shaqeyso wasaaradaha, wakaaladaha iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay si ay u soo bandhigaan tignoolajiyada ilaalin karta biyaha ama noocyada dhirta ee aan biyo badan u baahneen.